КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СВІ-Й-ТАНОК

Студентський літературний альманах

Випуск восьмий

КИЇВський ВПЦ УНІВЕРСИТЕТ 2013

УДК 821.161.2.-1
ББК 83.3(Укр.)1
С42

Рецензенти:
канд. філол. наук, доц. В. Г. Даниленко
(заступник голови Київської організації НСПУ),
канд. філол. наук, доц. Д. В. Стус
(генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту філології
(протокол №5 від 17 грудня 2012 року)

С42 **СВІ-Й-ТАНОК :** Студентський літературний альманах. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – Вип. 8. – 351 с.

До альманаху ввійшли поетичні та прозові твори, драматургія, критика, есеїстика й переклади насамперед студентів та випускників спеціальності "Літературна творчість, українська мова і література" Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Альманах присвячується 100-річчю Андрія Малишка.

Для гуманітаріїв та всіх, хто любить мистецтво.

Редакційна колегія
Викладачі кафедри теорії літератури,
компаративістики і літературної творчості
А. О. Ткаченко, д-р філол. наук, проф. (редактор-упорядник);
Л. В. Грицик, завідувач кафедри, д-р філол. наук, проф.;
О. Г. Астаф'єв, д-р філол. наук, проф.; Н. І. Бернадська, д-р філол. наук, проф.;
Н. В. Костенко, д-р філол. наук, проф.
Студенти 4 курсу спеціальності "Літературна творчість,
українська мова і література" Тетяна Дубина, Катерина Красножон,
випускниця 2008 року Юлія Набок-Бабенко

© А.О.Ткаченко (передмова, упорядкування,
верстка, дизайн обкладинки), 2013
© Тетяна Дубина, Катерина Красножон, Юлія Набок-Бабенко
(упорядкування, дизайн обкладинки), 2013
© ВПЦ "Київський університет", 2013

ЗМІСТ

Андрій Малишко. Повернення; Покоління; Рядок про матір……. 7
Анатолій Ткаченко. «…Бо світ росте на однім стеблі…»…….. 9
Василь Трубай. Невідомий Малишко. Перше кохання. Апокрифи 17
Іван Драч. «Як ховали два Майбороди Малишка…»…… 30

ПЕРШИЙ КУРС

Ольга Ковальчук. Небесний чайник; Хижому; Татỳ; Мушля щастя; «Твій запах в моєму халаті…»; Моно, полі; «Лиш квиток і засушена квітка…»; Любов; Літаємо – сваримось; Космічне; Золотий бог; «Забила гол в свої ворота…»; «Її темноока душа…»; До кісток; «Мені скоро за несплату відключать небо…»; «У півтемних залах задимлених…»; Дівчина з чорнила; «Запам'ятай мене саме такою…»…….. 31

ДРУГИЙ КУРС

Олена Бодасюк. «Сліпуче слово…»; Передчуття визволення; Необхідно обрати професію…… 37
Дарина Гладун. Порцелянова казка; Літак; Голос; Мертва латина; 40; Мавка; Хто ми?; Моцарт; Відьма; Весна…… 39
Марія Капінос. Що ти знаєш про Філіппіни?; Тлумачення; Як за сестру; У-ла-ла..…… 45
Поліна Левицька. Ніби; Ключі мудрості…… 56
*Наталя Мандрицька. «*Догорав ще один день…»…….. 57
Ольга Плясун. Людський буквар; Сльози святкових квітів; Чотири стихії; Золотий дует …….. 59

ТРЕТІЙ КУРС

Яніна Дияк. «Я цілую тремтливе золото...»; «кожен із нас то свіча...»; «з-поміж рядків прокидайся, П'єро...»; «Спинись, дика доле, притримай коня...»; «На сьомому чути грюк-стук поїздів...»…….. 65
Олександра Малиновська. Егоїзм; Два двигуни; Ґуля; Не друг; Патріотові; Факт; Сум……. 67
Анастасія Осипенко. «Змінився – від погляду і до поту…»; Натюрморт; Життя і смерть; Спрага біля моря; «із серцем гризьким зафільмую прощання…»; Полеміка; «в долонях – птахам зерна»; «ті вирячені холодні…»; «Сіль набряклого тіла…»; Гукаю; «ми ще поборемося…»; Темний двадцять перший; Інтермецо; Друзі; Бемс!..; «мені власне…»; «повітря пахне спрагою…»; Пейзаж …… 70
Марія Ткаченко. Пташці; «іще Гамлет…»…… 75

ЧЕТВЕРТИЙ КУРС

Анастасія Аболєшева. ОлдМен…… 78

Сергій Войток (Всіцікавист). Я чую; «Мовчанням ізтерезаний…»; «хоч до чого брались…»; «ламає всього на шматки…»; Квітки і кава; «Хай падає каміння…»…… 89

Тетяна Дубина. Майстер; Колись її звали Ксеня; Плач доктора Фаустуса; Тепер ми просто жінки; Війко; Вед Мідь; Інструкція з експлуатації чуда; Чародій; Вербичка…… 91

Марія Косян. Коли у місті N. дощить…… 109

Катерина Красножон. «Мені наснились дні чиєїсь осені…»; Води; Je suis comme ça; Ключі до коріння…… 156

Ярослава Муравецька. На межі; Тринадцять ночей; Прихована камера; Чудодійне кохання…… 199

Анастасія Суховій. Світ у банці; Трансляція…….. 208

Іоланна Тимочко. «Криком розрубані…»; «Голод. Під ребрами томиться смерть…»; «Зморщений вечір у пошуках смерті…»; «Розжарені леза на ржавих терезах…»; «Чуєш, сиплеться пісок…»; «Розбивається день…»; Вовк; «Чуєш? Згортається спалена кров…»;; «Блискавки ластівки зливами в тінь…»; «Паноптикум…»; «Дзвони заплакані…»…… 212

МАГІСТРИ

Перший курс

Олександра Василенко. «Наливаю схід сонця…»; «У великому череві риби…»; «Тобі володіти миром…»; Біля вікна; Поцілунок морського царя…… 219

Катерина Петренко. Post tenebras lux; Джендеріана; Скороминуще…… 221

Василь Соловій. «Вітрозалежному комусь стомливо…»; «Сидів за столом…»; «Яскравим червоним намистом обвито шию людині…»; «Затонулий човен у ванній…»; «Сидів за столом…»; «Тупіт ніг, забутих десь в минулому…»; «Стисло позачерговий минає день…»; «Зшитий в шинелю вітер шипить на роздоріжжі…»; «Знову стіну давню фарбують…»; Дощ на тіло…… 223

Юлія Ус. «І навіть сон сьогодні проти нас…»; «Спиртовий розчин моєї втоми…»; «В цьому небі поховані тисячі тисяч…»; «Вже і Господь не хоче вірити…»……..... 228

Другий курс/випуск

Ірина Скакун. [Апокрифічне]; «Коли я дізнаюсь, як маю померти…»; «Скоро рік, як у землю пішли…»; «Навіть стіни мають свої імена…»; «не називай моє ім'я всує…»; «Ти поми-

раєш в моїх руках…»; [Кімнатна філософія]; «розв'яжи мені руки…»; Весілля вагітної жінки…… 230

В И П У С К Н И К И

Марина Бабенко. Писати; «Є час розставляти крапки над і…»; Каховська осінь; «Мене вже зманює інший світ…»; Надія; «Моє порожнє «а правда де?»…»; Ні; «Розлилося сонце – таке червоне…»; В очікуванні на білий знак; Березень – час беріз……. 234
Ольга Башкірова. Далеко від вулиці пекарів……. 238
Тетяна Винник. Розкидані речі; Wi-fi; Відстані; Синові…… 257
Юлія Джугастрянська. Слідами спогадів; «я – смак твоєї води…»; «Господи моря, піску і сонця, й снігів…»; «Нова дорога дихає вітром пустель…»; «А десь там на далеких солоних твоїх причалах…»; «наді мною сто зим піді мною одне перевесло…»; «і приходить на душу смог як минає рік…»; «Здрастуй, Всевишній…»; «А десь там дуже мудрий Бог…»… 260
Катерина Зайцева. Із дитячої абетки; Не художнику; «Кажуть, любиш читати…»…….. 265
Марина Єщенко. Схожі……. 266
Олена О'Лір. Редакторський сонет; Сонет («На мури ці, що я звела сама…»); Із наслідувань Блейка; Сонет («Дарма, що твій щоденник…»); Царевич-жаба; Сонет («Зажди, зажди…»); Серпокрильці……. 270
Анна Малігон. «Дівчинко з передмістя, як же ти… не змінилась…»; Потоп; Як тобі не-живеться?; Реанімація; І ніколи – ти чуєш?; «Рвалася, поспішала... З'їхала, докотилась…»; «І коли вона каже, що хоче йому народити…»……... 273
Юлія Набок-Бабенко. Вечірня мовчанка; Декретна елегія; «Ніч каву розлила і поїть безсонням…»; Христос Воскрес; «Плекала і плакала, мліла й міліла…»; Самотній та щасливий; «Оповита плітками і шаллю буденного галасу…»; Вечеря для коханого…… 278

Р Е Т Р О

Наталка Біда. Вони мали спільне житло; Надія…… 283
Інна Данилюк, Інна Немирована. Море…… 286
Ніна Дузінкевич. Мрія; Один день такого, як ти… Або до студентів; Зелений ґу-дзи-чок; «Очі – неначе дощ…»; Осінь і мама; Спогад; Плин; Буття; Трилогія археоптериксу; «Годинник…»; Із циклу «Під дахом гріха»; Сенека; Війна……. 289
Оксана Шуруй. Кролик волі…… 295

КРИТИКА, МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Ірина Скакун. Кілька фрагментів про книги, гумор, Євгена Дударя і механізми Всесвіту, натхнені «Вибраними творами» Є. Дударя…… 299

Оксана Андріяшик. Щоденники Романа Андріяшика *(Фрагменти з магістерської роботи)*……..... 302

Ольга Блик. Поетична година, хвилина чи мить? (Про зустріч філологів із поетом Дмитром Івановим)……..……..... 309

ІНТЕРСЕМІОТИКА: КІНО/ЛІТЕРАТУРА

«Криниця для спраглих» (реж. Ю. Г. Іллєнко, 1965)

Тетяна Дубина. Мини нас така доле……... 311

Катерина Красножон. «Криниця для спраглих» у піску забуття... 312

Анастасія Суховій. Кіноповість та кінопритча…….. 315

Анастасія Аболєшева. «Вона вічна, ця криниця, безодня, тече вода та й ізо дна холодна…»…… 317

Ярослава Муравецька. Вічна спрага доброти…….. 320

Юлія Ус. Німа криниця балакучого Івана…… 321

«Камінний хрест» (реж. Л. Л. Осика, 1968)

Тетяна Дубина. Високе мистецтво……..... 323

Катерина Красножон. Дві новели в одному фільмі……. 325

Іоланна Тимочко. Новели Стефаника в інтерпретації І. Драча й Л. Осики…….. 326

«Вечер накануне Ивана Купала» (реж. Ю. Г. Іллєнко, 1968)

Анастасія Аболєшева. Гра у квача, або рецепт кави Іллєнка….. 327

Тетяна Дубина. Страшно…….. 330

Катерина Красножон. Гоголь у кіно?..... 331

Іоланна Тимочко. Фольклор та екранізований Гоголь…… 334

«Пропала грамота» (реж. Б. В. Івченко,1972)

Анастасія Аболєшева. Танцювала риба з раком……..…….. 337

Ігор Астапенко. Гоголь чи Драч?..... 338

Тетяна Дубина. Та не пропала ж ваша «Пропала грамота»!..... 339

Катерина Красножон. Гоголеве зло в інтерпретації Драча…….. 340

ПЕРЕКЛАДИ

Катерина Колесник. Три золоті малюки; Сусіди; Чарівна амфора *(Грецькі народні казки)*.....…….. 342

Андрій МАЛИШКО

До циклу «Пісня Остапа Вишні»

ПОВЕРНЕННЯ

Великому українському письменникові,
поету по душі і людині великого серця

Повернулися ті, що роками були без домівки,
За снігами, за дротом верстали нужденні мандрівки,
За оглухлими зойками болю, за Воркутою,
Несучи свої рани з доносами і клеветою.

Повернулися ті, що писали поеми і книги,
І на орному полі колосся ростили з-під криги.
Повернулись суворі вони і випростують струджені плечі,
Половина їх серця залишена десь у хуртечі.

Недоспали ночей, не жаліли життя серед бою,
І, жорстоко зневолені, не похилились собою.
Повернулись живі у надії, ховаючи втому,
А вже мертві ім’ям прилетіли до отчого дому.

Повідгонили сни, що юрмилися несамовиті,
. . . . . .
І виходять на вулиці тихо, любуються з хмарок,
Без етапів тяжких, без дротів,матюків і вівчарок.

Їхні жони давно повиходили заміж з роками,
Їхні діти женились і граються в ніч з малюками,
А вже ті, що вернулись,оправдані всі без описок.
Припадають сивинами біля внучат і колисок.

А в хвилину задуми, підводячи очі помалу.
Проклинають убивць, що безслідно пішли з трибуналу!

ПОКОЛІННЯ

Відгриміло, грозою відблискало,
Розлилося в гаряче проміння,
І над сивими обелісками
Молоде піднялось покоління.

Не маленьким у кучерях хлопчиком,
Без наруги, зітхань чи облуди,
Незатемнене чорним окопчиком,
Не пробите свинцями у груди.

Гордовите у мужності, зрештою,
У піснях, у дерзаннях, у місіях,
Не залякане в ночі арештами.
Не допитуване на комісіях.

Зеленіє, напружено ключиться,
Не чекаючи фальшо-овацій
І як треба помучитись – мучиться
Без печаток і рекомендацій.

Покоління із краю отецького
З голосами, як сурми у хмари,
І від тяжкого сну соловецького
Не лягають на душу кошмари.

Видно, інші, що повною мірою
Брали муки, щоб серцю згоріти,
Умираючи нічкою сірою,
Віддали йому віщі завіти.

І воно із батьками вожатими,
Ненавидячи догми і тризни,
Наше поле зеленеє жатиме,
Доки серце клекоче Вітчизни!

РЯДОК ПРО МАТІР

Я часто бачив, рідна, як ідеш
По Ленінській, по вулиці широкій
У Києві босоніж. На вітрах
Під сонцем, в спеку
в магазини шумні
Стаєш у чергу. І твої слова,
Що народились з українських піль,
Повиті в щебет, у цвітіння, в роси,
Пробиті кулями, катовані у тюрмах,
Здаються дикими…
А ти ж лише просила,
Щоб вибить чек на той трудний шматок
Твойого ж хліба, що сама у полі
Посіяла, доглянула в ночах,
А потім віддала на хлібоздачу,
А ти ж якою доброю була
До тих, що жерли, зневажали мову,
Тебе саму, твій рід і твій народ!
Ти їм прощать уміла і несла
Додому шмат згорьованого хліба,
Який сама вробила.
Тільки я
Ніколи їм простить того не зможу,
Що мила неня в Київ із села
За власним хлібом їздила роками
І в чергах довго ждала той пайок,
Який було призначено поету.

Анатолій ТКАЧЕНКО

«…БО СВІТ РОСТЕ НА ОДНІМ СТЕБЛІ…»

1. У РИТМІ ПОЛІЛОГУ

Дякую новим членам студентської редколегії – Катерині Красножон, авторці чудової повісті-легенди «Ключі до коріння», і Тетяні Дубині (букет запашних новел), що на власні безсонні очі-ночі пересвідчилися, скільки невидимої роботи для Іншого треба вкласти, аби він безтурботно вів свій танок… А все ж таки ліпше, коли наш-танок відчувається як і колективне дійство. А заспівувачі-корифеї беруть на себе роль заводіїв-лідерів. Так було завжди. І тут – особлива подяка Юлії Набок-Бабенко, випускниці 2008 року, матері вже двох синів (див. її твори з не висмоктаною з пальця гуморинкою житейського досвіду), яка викроювала нічні години для того, аби не тільки була повнокровною рубрика «Випускники», а й щоб не переривався зв'язок часів, щоб у ритмі полілогу *«Заплітались у танці новітньо-крилатому / Кармалюк. / І душа моя. / Й поле без атому»* (так писав у свій «Полудень віку» нині 100-літній Андрій Малишко). Фото наших корифеїв – на першій сторінці обкладинки.

Цього разу ми готували паралельно «Чернетку» і «Чистовик» випуску. Тут відбито процес пошуку слова, відповідності форми змістові, спілкування з авторами, полеміку. Це сприятиме вдосконаленню техніки. «Чернетка», різнокольорово розмальована, лишається в анналах, не архівно-нерухомою, а відкритою для постійної актуалізації. А «Чистовик» – перед вами. Їх можна порівнювати, як підводну і надводну частини айсберга, і це ніяке не перебільшення. Як і попередні, цей випуск альманаху розміщений на сайті нашого університету. А новація – «Чернетка» – на спільних адресах курсів, тож студенти спеціальності «Літературна творчість, українська мова і література» (скорочено – ЛТ УМЛ) та їхні друзі, що мають доступ до спільних адрес, можуть спостерігати за муками й радощами процесу. Жодною мірою не розцінюймо це як топтання по амбіціях. Просто навчання. Пам'ятаєте назву однієї з передмов? «Ви таланти й генії. Працюємо». Так і є. Особливо радує розмай тем, образів, мотивів, жанрів, свіжість світобачення. А мовностилістичні глюки загалом ледь не ті самі, тож треба рік у рік перезавантажувати систему. От і перезавантажуємо. Дуже бажано також, для зменшення невиспаних очей-ночей, дотримуватися нескладних вимог оформлення (їх подано наприкінці альманаху).

Хай це буде, якщо хочете, закон сполучених посудин. Пам'ятаєте, інший ювіляр, 290-річний Григорій Сковорода, порівнював людську здатність черпати Божі дари зі здатністю посудин різної форми і місткості: кожен може понести рівно стільки, скільки вмістить.

А якщо їх поєднувати у спільному художньо-інформативному морі?

Просимо й надалі розповідати про себе, особливо ж випускників та

майбутніх абітурієнтів. Не обов'язково хвалитися колосальними успіхами, якщо їх не було, бо то ж не головне, бо головне, як співала Україна за незабутнім Андрієм,«любити все те, що на серце лягло».

2. НАТУРОСОФСЬКІ ПРОЗРІННЯ АНДРІЯ МАЛИШКА

Усвідомлення себе частиною природи, землі, світу, як і промовляння від їхнього імені, відомі принаймні з часів пантеїзму й антропоморфізму. На цьому ґрунтуються й фольклорні персоніфікації та паралелізми, загадки, забавлянки, приказки й прислів'я тощо. *«Навесні я тебе радую, влітку прохолоджую, восени годую, а взимку грію»(загадка про дерево)*. У писемній традиції коріння такого світовідчуття сягає принаймні «Слова о полку Ігоревім», а верхів'я розгалужується в нових і нових видозмінах.

У творчості Малишка 60-х років – останнього і найпродуктивнішого періоду його естетичної еволюції – на повну силу розгортається провідна змістова домінанта ідіостилю – натурософське осягнення й переживання світу, людського буття через образи видимої природи, через її неопантеїстичне обожнення й неоантропоморфічне олюдинення.

Якщо раніше картини природи були в нього тлом для змалювання певних подій чи проведення психологічних паралелей, то тепер паралелі «перетинаються»: ліричний герой та персонажі ніби розчиняються в природі, зливаються з нею, завдяки чому тло виходить на передній план, ніби здобуваючи власну мову: *«Я – небо. Я полотнище віків»; «Я – корчуватий без. Я фіолет рай-дерева»; «Я – береза. Я прикрашаю луки. / Наробили з мене шибениць у війноньку, / На траншеї ламали руки»; «Я волошка, споконвік волошка, / Я земну енергію несу <…> Краще вибухати синім цвітом, / Аніж чорним атомним грибом».*

Феномен волошки показовий для ілюстрації однієї з найдавніших в історії людства дилем. Ще у шумерській цивілізації зафіксовано диспут «Літо і Зима, або Енліль обирає бога – покровителя землеробів». У ньому йдеться про те, що володар повітря бог-батько Енліль створив двох братів – Емеша (Літо) й Ентена (Зиму). Між братами виникає суперечка, хто кращий. Батько віддає перевагу Зимі, бо вона приносить плоди. Згодом у Сократа ця ж дилема постає в загострено-парадоксальній формі: кошик із гноєм красивий, бо корисний. У буддистському світосприйнятті (Шанкара) прекрасне осягається в нірвані, для якої характерні відчуття єдності з абсолютом, стан спокою, відсутність бажань, незацікавленість, позаегоїстичність. І. Кант стверджував, що при естетичному сприйнятті до предмета маємо підходити безкорисливо: це дає задоволення «без поняття» і «без мети».

Біблійна фраза «Не хлібом єдиним живе людина…» знаходить, зокрема, й віршовані контраверсії: *«Во поле хлеба – чуточку неба: / Небом единым жив человек!»* (А. Вознесенський); *«Істинно так, коли маємо хліб на столі…»* (Б. Олійник). Ще інакше – одивнено, без

риторичних вигуків і стверджень, – постає *«Блакитного неба синя вдова»* у вірші І. Драча «Волошка», де нової мистецької якості досягнуто завдяки традиційному прийомові пресоніфікації (нове полягає в тому, що персоніфікуються об'єкти не лише первинного світу природи, а й світу вторинного, утилітарно-корисного – трактор, літак…).

У хрестоматійному вірші «Троянди й виноград» М. Рильський прагнув розв'язати споконвічну антиномію на основі сковородинської ідеї «сродного дѣйствія»[1]. Малишко ж осягає третій, моральний чинник як підвалину органічного поєднання красивого і корисного, природної гармонії і поступу цивілізації. Він і в «Полудень віку» (1961) вчиться у природи оновлення, самопродовження, воскресіння духу.

Ще у збірці «Листи на світанні» (1961), рік виходу якої збігається зі світанком космічної доби в історії людства, знаходимо вітання науково-технічного прогресу («Космонавтові»), прагнення поєднати *«діалектику душі»* з *«діалектикою нового світу»*. Того світу, де *«запахущі корені зерна / Вплітаються у пружність електрона»*, де *«тиснуть стронцій, як покірну глину»(«Я ще, казати правду, не ввійшов / Ані словечком в тиш лабораторій…»)*. Однак це прагнення не набуло розвитку. Значно природнішим для Малишка було осягати «лабораторію» видимого й відчутного світу, вглибаючи мистецькою інтуїцією в його досконалість і загрожену нерозумними втручаннями людини гармонію.

«Земну енергію» споконвічно красивої і нібито некорисної волошки поет протиставляє руйнівній силі вирощеного цивілізацією і науково-технічним прогресом атомного гриба (згадаймо й Симоненкових *варварів космічної доби*, що *«Мріють дати людству на вечерю / Атомні опеньки і гриби»*). Тут у Малишка ще маємо справу з полемічним з'ясуванням позиції, вимовленої від імені волошки. А в наступних збірках («Прозорість», 1962; «Дорога під яворами», 1964; «Рута», 1966; «Синій літопис», 1968; «Серпень душі моєї», 1970) декларації відходять убік; натомість промовляють *«Дощі пахучі, брунькування руж…»* і *«динь густий янтар», «Лугова стежина, вся одживлена…», медв'яне молоко некошених гречок і «стиглий жар круглястих горобин», сиві журавлі й сині криниці,* повторювано-

---

[1] В оригіналі («Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира»), ключові поняття філософії Г. Сковороди звучать як «сродность», «сродное дѣйствіє». Серед тих *споріднень* він називає і «сродность к хлѣбопашеству», і «сродность к богословіи», і «сродность к воинству», навіть «к подлѣйшему ремеслу». Якщо перекласти ці поняття сучасною мовою, то мають бути *зрідненість (схильність, природжений нахил), споріднена діяльність (дія)*. Тоді як у найчастіше вживаному анонімному спотворенні «сродна праця» перша частина сковородинської словосполуки макаронічно спрофанована, а друга звужена. Адже у філософа йшлося не лише про працю (хоч це теж важливо), а про природжений потяг до певного виду діяльності, що значно ширше.

неповторні барви, запахи, звуки рідного краю, Землі, що вбираються всерозуміючим серпневим *«зрячим серцем»*:

Так робляться визнання цвіту й повіді,
Простих речей і серця, як на сповіді.
Людська сльоза до хмар свої жалоби носить,
І атомне ядро в трави пощади просить.

Куди прогресує світ, гармонійний і досконалий у своїх видимих виявах та метаморфозах, у багатоманітності одмін і триєдиності буття? Образ тріади в різних творах матеріалізується по-різному. Так, у вірші «Корінь кленовий на стежці моїй…» – це втілення душевної рівноваги, гармонійності матеріальних і духовних запорук творчості:

Ожива триєдиність:
Крил пташиних і хліба,
І не чорного сонця
На Вкраїні коханій, на стежці життя.

У триптиху «Триєдиність» – незвичайний бенкет буття, де *«Вода змиває сон цеберками гранчатими, / І лиштвочка кохань снується за дівчатами… / І золотіє сон в свічаді молока»* («Сніданок»); де у *«гармонії першопочать»* за столом вистачало місця деревам, людям і птицям; де *«Заплітались у танці новітньо-крилатому / Кармалюк. / І душа моя. / Й поле без атому»* («Обід»)*; де, нарешті, «Усе, як треба, в заповіді й сні. / Вечеряють лиш люди і пісні»* («Вечеря»).

Так художньо-натурософське споглядання природи, її невблаганних і доцільних законів підводить поета до ідеї наближення ночі чи то завершення певного циклу в розгортанні видимого світу. І до потреби творення новітньої заповіді для прийдешніх світанків і воскресінь:

Тепер усе ясно:
Благословляю самого себе,
Виходячи в далеку дорогу.
. . . . . .
Збирайтеся, мудрі,
Та порадьмось,
Бо світ росте на однім стеблі,
Наче зерно в горісі.
Простелимо мудрість на край небес,
Де над світом
Сиза печаль, як птиця.

Він ще спробує чинити логізований і декларативний опір художньо осягненій діалектиці всесвітніх метаморфоз: *«Атом ми запряжемо в роботу – / Хай працюють скажені коні»* (1969). Але вся натурософська художня тканина «Серпня душі моєї» відторгає цю декларацію, і вона так і лишається поза виданням. Напевне, зовсім з інших причин не потрапив

до останньої прижиттєвої збірки поета вірш «Одежа слова». Почуваючись органічною часткою природи, *«кленом з людським серцем»*, ліричний герой перекидає асоціативний ланцюжок до Франкового афоризму, як і до біблійного виразу про Слово та дохристиянської символіки вогню: *«Мене народила доля / Словом. / Оголеним словом. / Тіло моє – лиш одежа слова, / Щоб людей не спалити. / І від того люблю я клени / І спалюю власне серце».* Слово – світло, а світло – з космічного вогню, з ядерної реакції, з енергії розщеплення попереднього синтезу. Людина – одна з необхідних ланок у ланцюгу космічних метаморфоз. Осягнення цих «простих речей» знову ж таки амбівалентне: здатне викрешувати як плюсові, так і мінусові заряди. І чимало чого, коли не все, залежить від ставлення до споконвічної дилеми красивого і корисного. Тому поет обмежується езотеричними натяками для мудрих, приходячи, втім, до Еклезіастової втіхи: у великій мудрості багато печалі.

Асоціативне поле «Одежі слова» розширюється й завдяки солідарному перегуку з популярним тоді «гандистським» (а коли глянути глибше – то знову ж таки і сковородинським) мотивом у творчості шістдесятників, на адресу яких лунало чимало офіціозних критичних зауважень, зокрема й за нібито проповідь толстовства, «непротивлення злу» (у тому войовничому запереченні толстовських ідей «непомітно» зникало буквально останнє слово: «непротивлення злу насильством», а можна ж було тлумачити й інакше – ненасильницьке противлення злу).

Досить цікавими є різні поетичні варіації цього мотиву, як і загалом натурософські аналогії й алюзії, що провадились езотеричною мовою 60-х. Так, Малишків «Дуб» (1958) прозоро проектується на образ автора: розчахнутий блискавками дуб прихистив собою молодняк. А 1960 р. з'явився вірш М. Вінграновського «Дерева», де були такі рядки: *«Коли ви снідаєте землею і хмарами / Ось уже скоро двадцять століть, / Я думаю: що ви будете їсти, / Якщо раптом почнеться воднева війна?»* (схожий образ завершення бенкету життя постане згодом у вже цитованому триптиху Малишка «Триєдиність»).

Вірш Вінграновського викликав зливу примітивних закидів, які нині навряд чи й варто цитувати. Тим часом постають Драчеві «Німі братове-дерева»(1965), де розгортається низка нових «науково-художніх» доказів-метафор: *«Акумулятори жахних протуберанців, / Шумливі трести молодого кисню / Коронні гетьмани дзвінкого хлорофілу, / Німі братове голосних поетів: / У лініях долонь зелених ваших / Велика загадка й людської таїни – / В поетів і дерев серця беззахисні, / Лише згоряючи, вони слугують сонцю»*. Тут – і спроба новітнього тлумачення вогнепоклонства, і чуття сили в незахищеності, в саможертовному ненасильницькому протистоянні ницості та злу, і пацифістські, онтологічні, космогонічні асоціації…

Д. Павличко у «білому» сонеті «Дерева» (1967) різко зіштовхує тезу

про покірність дерев з антитезою про їхню ж гордість. А в синтезі – риторичне запитання: *«Чим вигнати з дубів тупе мовчання, / Коли воно вже звикло до вогню, / Що душу лісу в попіл обертає?».*

В атмосфері розносу «абстракціоністів» і модерністів та ця інакомовна перезва не була безпечною. І все ж вона зухвало тривала, незрідка вбираючись у шати пейзажної лірики та натурософізму, як, наприклад, у Драчевому «Лісовому сонеті» чи Малишковому «Зерні».

Б. Олійник у вірші «А дерева... а дерева – наче люди...» (1968) вдався і до полемічної нотки: *«І були б дерева зовсім вже як люди, / Тільки ще якби навчились торгувать...»*. Ця нотка вписується в логіку профілактичних нотацій, але випадає з логіки розгортання художнього образу. До речі, це добре відчув перекладач вірша на російську мову М. Котенко, запропонувавши вдалу компенсацію: *«Лишь не знают, как в руках держать топор».* В інакомовний перегук вступали й інші поети, різних поколінь. Ішлося в ньому про найістотніше: про атомну загрозу над світом, про болючу проблему збереження духовності та волелюбності народу, виведення із заціпенілого страху й покори його провідників, про глобальні категорії добра і зла, правди і кривди, морального благородства й аморальної ницості. Уже після другого арешту І. Світличний напише сонетино «Ми – дерева» (1974) з посвятою Світлані Кириченко, де алегоричність майже цілком розшифровано:

…Коріння – в землю, ніби спрути,
А крона – вгору, а грудьми –

До шквалу, до терпкої долі.
Нам листя рве, ми дубнем, голі,
А – стоїмо. Могли б, могли б –

На час же тільки, доки скрути,
Гайнути в вирій… перебути…
Вгризаємося вглиб і вглиб.

Літературні «батьки» і в публіцистичних та критичних виступах підтримали художні шукання «дітей». У статті «Люблю нашу молоду літературу» (Дніпро. – 1963. – №3) А. Малишко, кинувши для годиться кілька осудливих фраз на адресу сяких-таких абстракціоністів, далі цілком конкретно захищає вірш М. Вінграновського «Кохана», розкритикований буквалістами (там теж відбуваються метаморфози людини і дерева, тож Малишко покликається на Шевченкове *«Дівчина в полі тополею стала»*), відзначає також низку творів І. Драча.

Любов до рідної землі, її природи єднає постійно нівечений зв’язок мистецьких поколінь: хоч і викривлено, а все ж відбувається їх творчий діалог. Чи не тому так дбайливо впорядкує згодом Д. Павличко 10-томник старшого поета, написавши до нього натхненну і ґрунтовну передмову? Чи не тому й А. Малишко присвячує молодшому колезі

кілька віршів? В одному з них – «Задихав березняк зеленими устами» – натурософський пейзаж із мистецькими, соціальними, засадничими алюзіями одягається в сонетну «одежу» – форму, доцільність якої Малишко замолоду заперечував («Сонети куці – нікчому!»), а тепер, у творчому зеніті, саме в неї вкладає несуєтне естетичне кредо.

Збагнута серпневою душею триєдиність буття включала й природну наступність та нерозривність поколінь. Не лише «батьків» і «дітей», а й «дідів» (згадаймо Симоненків афоризм: *«Щось у мене було і від діда Тараса, / І від прадіда Сковороди»*). Порушення цієї єдності, як і втручання «чистого розуму» в сокровенні таємниці буття, також загрожує фатальними наслідками. Показовий вірш «Антитези»:

Землю тривожать галактик акорди.
Транспозиційних енграмів орди.
Відеотрони. Протони. Фотони.
Кібернетичні кричать Фултони.
Синтези. Тези. Формули стислі.
Цереброфантифікатори в мислі.
Тр. Пр. Гр. Мж!
Тр. Пр. Гр. Мжи! – абревіатури,
Мов солов'їні пісні з натури.
З кутів і граней, із мислі й складності
Шляхів шукаєм до невідкладності,
А більма жаху вкривають гору,
Термоскопічну, атомнокору.

(…Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!)

Написаний у дещо несподіваному для Малишка стильовому ключі вірш є, справді, ніби антитезою до його наспівної поезії: залюблений у музичність, милозвучність слова, поет вбачає в його розщепленні таку ж загрозу світовій гармонії, як і в розщепленні атома (звернімо увагу на евфемізм «невідкладність» – синонім апокаліпсису).

Антитетичність винесено і в кінцівку – два завершальні пісенні рядки в дужках. Вчувається тут і полемічний перегук із такою новацією тих часів, як уведення науково-технічної термінології в художню тканину вірша. Можливо, навіть маємо справу з алюзіями, ремінісценціями та стилізацією під «Баладу про кібернетичний собор», «Баладу ДНК – дезоксирибонуклеїнової кислоти», інші твори І. Драча, в яких тоді критики вбачали тільки «уславлення технічного поступу» та зловживання термінами, ніби не помічаючи їх амбівалентності й тих-таки пересторог людству, висловлених досить прозоро (*«Жухне жах на ножах…»* і далі в «Баладі ДНК…»; порівняймо: *«А більма жаху…»*).

І чи не інакомовним портретом І. Драча, автора голосної першої поетичної збірки «Соняшник» (1962), що відкривалася «Баладою про

соняшник», є Малишків «Соняшник»?:

Посол небес, побратаний з травою[1],
Щоб стебла трав не в'янули ніде,
Завзятою хитає головою,
Рудий, як бубон, вічністю гуде.
. . . . . .
У круглястім беретику,
Лиш похилений трохи,
Мій малий амулетику
На краєчку епохи…

Емоційне осягнення триєдиності часів, людини і довкілля винагороджує поета витворенням завершеної натурософської споруди, яку можна було б образно назвати храмом природи і працьовитої людини. Причому працьовитої не в дусі утилітарно витлумаченого афоризму «Не треба чекати милостей від природи…», а відповідно до народних уявлень про єдність із довкіллям (*«Не зрубав я у полі тополі / І не зраджу тебе молодої»,* – клянеться парубок на Книзі природи).

А також відповідно до сковородинського натурософського порівняння «сродного дѣйствія», тобто вродженого нахилу, спорідненої діяльності з місією бджоли. У цьому художньому світі бринить якась майже молитовна неопантеїстична вдячність за щастя осягати досконалість природного, нештучного синтезу, розкошувати в барвах, запахах, дотиках, звуках, смакувати пронизливі миті неповторності. Естетично вмотивованими стають у цій системі вимірів образи *«клечальної пісні»*, *«серпня чорнобривого», «русявого поля», «вечірніх рядків», «октав зеленого літа», життєвих жнив, зерна, чорного хліба…*

Це – знаки закоріненої в національні архетипи ментальності українця другої половини XX століття, інтелігента з найдавнішого, хліборобського кореня, котрий зумів пронести крізь нелюдські випроби святиню духу і роду. У спразі синтезу й гармонії, в осягненні світових метаморфоз він не лише переймався минулим і сучасним, а й прозирав у майбутнє:

Десь по тобі гривасті коні мчать,
Десь над тобою лебеді ячать,
Ханівські стріли свищуть, як овлури,
Вітри гостюють та важкі буй-тури.
А ти встаєш із-під крутих копит,
Свій дух міцний, як ілюзорний щит,
Підносиш знов, хоча й століття лине,
Дерзкий полине, мій гіркий полине!
Радіаційні краплі смерті й зморення
Всихають люто біля твого кореня,

[1] Можливо, ремінісценція з Драчевого «Листя трави» (на вітменівські мотиви).

Всихає зрада з криками осінніми,
І виростає рута, що посіяна;
А ти стоїш, як воїн у завої,
Могутній квіте сивини земної!

(«Полин», 1968)

Дивовижно пророчий вірш, написаний майже за двоє десятиліть до спалаху Звізди Полин! Та це прозріння є також закономірним і художньо-натурософсько вмотивованим, як і останній епітет – *«сивини земної»*.

Опозиція *красивому – некрасиве*. Дитина сприймає це на рівні чуття і не потребує доказів. Опозиція *корисному – некорисне*. Деяким недорослим прагматикам це треба довго доводити. Дискусія «фізиків і ліриків», актуальна нібито лише для 60-х років, була тільки черговим, викликаним науково-технічною революцією, загостренням споконвічних, од первородного гріха успадкованих людством некоректних противенств знання і любові, прагматизму і духовності, краси і користі… Навіть із погляду лише утилітарного волошка корисна – як «лікарська» рослина. Антиподи Зима і Літо – обоє красиві і обоє корисні. І якщо їх не тільки протиставляти, а й зіставляти, то, може, новітній прагматизм не заважав би людству відчувати і берегти красу світу.

У згаданій передмові Д. Павличко назвав А. Малишка сурмачем. Але це не той бадьорий сурмач нової доби, яким заведено було його подавати. Або не лише той бадьорий, а й сумний сурмач, котрий і застерігав, і водночас розумів марність застережень, а від того ще драматичніше й пристрасніше любив.

Василь ТРУБАЙ

НЕВІДОМИЙ МАЛИШКО. ПЕРШЕ КОХАННЯ. АПОКРИФИ

Андрій Малишко – знакова постать в українській літературі й, безперечно, знакова для нас, обухівців. Ще залишилися люди, які добре знали поета за життя, які згадують і його виступи з високих трибун, і веселі застілля в родинному обійсті і, звичайно ж, задушевні пісні, що линули вечорами з Малишкового двору.

Все це було ніби недавно, а вже ось минає цілий вік. Маємо пам’ятник і музей-садибу Андрія Малишка в Обухові, назви вулиць у багатьох містах України, його іменем названі школи, бібліотеки, про нього зняті фільми, записані диски з піснями, багатотисячними тиражами видані книги. Про Малишка вже писано-переписано, казано-переказано, вивчено-перевивчено і, здавалося б, що ми вже знаємо геть усе, не лишилося білих плям ні в біографії, ні в творчості поета.

Та, хоч як дивно, минає час і знову відкриваються незнані епізоди із його життя, знаходимо забуті листи, чернетки невиголошених промов, піднімаємо архіви і знайомимося з невідомими сторінками біографії, забороненими віршами, записуємо згадки людей... І знову Малишко оживає, струшує із себе бронзу й позолоту і стає близьким та рідним.

У 2005 році, готуючи до друку видання «Антології літераторів Обухівщини», я віднайшов у Обухівському краєзнавчому музеї теку з рукописами та машинописними текстами зовсім невідомих віршів Андрія Малишка. На тій благенькій, геть зжовклій теці було написано «З неопублікованого». Затамувавши подих, розв'язував шнурочки, до кінця ще не вірячи, що знайду там справді щось невідоме з творчої спадщини великого земляка. Але знайшов! Там лежали машинописи десятка полум'яних, огнистих, відчайдушно-хоробрих віршів. То справді був «ревний біль» поета, який гнітив його все життя. І як злободенно звучать вони сьогодні. Ніби про недавні виборчі події на нашому 94 окрузі:

Я б вивів на шпиль Говерли,
Щоб люди їх в пилюку стерли,
Немов гадюки труйний слід,

Тирано-деспотів умілих,
Диктаторів осатанілих,
Їх чорне кодло, плід і рід.

Отих, що крові каламуть
Кладуть на душу й спопеляють,
Отих, що мову розпинають
І серцю кайдани кують.

Або цей, немов про сьогоднішніх сталіністів:

Ревуть зі Сходу крикуни,
Мов зачманілі від хвороби:
– Верніть, верніть нам культ особи,
Ми культособові сини.

А що ж, вернути б ненароком
Із тридцять третім голим роком,
Голодно голим та німим,
Та тричі пухлим. Хай би з ним
Поїли б кору і комору,
Траву і шкуру, цвіль і міль,

Та мерли б жовті, як з похміль.
Без трун понесені із двору.
Ні за що. Просто. Без вини.
Було б вам добре, крикуни?

Таких віршів у тій теці було близько десятка. Я їх подав у тій книзі. А крім того, там були ще недопрацьовані вірші Малишка. В якомусь не вистачало рядка, в іншому слова, рими. Поет ще сподівався працювати над ними. Колись, може, Україна спроможеться все ж таки видати повне академічне видання нашого земляка.

Звісно, що опублікувати все те Малишко не міг навіть у період хрущовської відлиги, не говорячи вже про сталінські часи, а тому багато віршів писав «у шухляду». Або ж езоповою мовою, поміж рядків.

І якщо сьогодні під таким кутом зору розглядати твори Малишка, то можна, не дуже напружуючись, побачити оті підтексти, натяки, алегорії, ту іронію, яку ховав поет за високими фразами. Наприклад, коли зараз читаєш у Малишка, що очі Леніна «вічно в душу дивляться мені», то закрадається зовсім інша думка, ніж та, яку висловив Дмитро Павличко у своїй передмові до десятитомника поета:*«Ленін і віра в комуністичний ідеал були для Малишкової душі твердими берегами...».* Сьогодні думаєш про те, що від тих очей бідному поетові просто ніде було подітися, вони були всевидячі, вони бачили не лише те, що пишеш, а й що думаєш. У той час оті ленінські «добрі і мудрі» очі у вигляді багатоокого ГПУ і справді зазирали прямо в душу кожній людині...

Або ще Дмитро Павличко пише: *«В душі Малишко і справді носив разом з материнським поглядом відсвіт ленінських очей...: «Матері моєї темна ніченька / Світиться у Ленінських очах».* Безперечно в той час, для того, щоб книжка побачила світ, треба було писати такі передмови. Переконаний, що й Павличко думав тоді зовсім по-іншому, але писати мусив саме так. То був страшний час, коли людина двоїлася, була змушена ставати шизофреником – говорила одне, думала інше, а робила геть протилежне.

Але вдумайтесь у ті рядки. Що ж то така за *«темна ніченька»*? Мені здається чомусь, що закладена в цих словах гірка іронія. То темна ніченька життя Малишкової матері відбилася, немов у дзеркалі, ув очах того, хто створив ту «темінь» для всіх українських матерів. Кажуть, що перші рядки до вірша «Рідна мати моя» (тоді ще не знаменитої пісні) звучали у Малишка так: *«Бідна мати моя, ти ночей не доспала, і водила мене на колгоспні поля».* Хтозна, може, саме ту темну, недоспану ніченьку мав на увазі Малишко, сховавши свої справжні почуття у двозначних поетичних рядках? Він умів це робити, як і багато хто з митців тієї казуїстичної епохи. Геніальність поета виміряється ще й тим, що вірші його і через століття не втрачають своєї гостроти й злободенності.

Але не приховуймо правди – були в Малишка і відверто хвалебні твори про вождів. І їх треба теж вивчати, щоб показувати поета не вирваним із тієї страшної доби, а таким, яким тоді змушували бути кожного. Але поряд із тими віршами й поемами треба подавати й свідчення самого Малишка, як вони писалися. Ось що про це розповідає

у своїй книзі «Подарок ценою в жизнь» колишній працівник Політвидаву України, журналіст Семен Вігучін. Він зустрічався з Андрієм Малишком у Феофанії, за кілька тижнів перед смертю поета.

«У ті останні тижні його життя я узнав зовсім іншого Малишка. Ми багато говорили на різні теми. Відчувалося, що всі розповіді Андрія Самійловича – то не якесь «лікарняне бахвальство», а своєрідна сповідь. Так нібито поет надіявся, що хтось розповість колись про нього те, що свого часу сам розповісти не наважувався, а тепер ось і часу вже не лишилося. Якось розмова зайшла про війну і я напам'ять заходився читати його поему "Прометей".

– Так, свою першу Сталінську премію я отримав саме за "Прометея", – мовив Малишко. Потім трохи помовчав і, усміхнувшись, додав. – А от другу – за "Подарунки вождю".

Я не знав жодного рядка з названої поеми.

– Та я й сам нічого не пам'ятаю, – відказав Малишко. – А знаєте, як писалася книжка?.. Зразу після Сталінського ювілею приїхали люди із ЦК, забрали мене, посадили в окремому кабінеті з диваном, письмовим столом, друкарською машинкою та купою газет зі статтями про відзначення 70-річчя Сталіна... і замкнули. Так-так, замкнули на ключ! Я провів там три доби, за які й написав ту поему, зарані знаючи, що орден чи премія мені забезпечені. Так і сталося – у списку лауреатів було і моє прізвище.»

Або ще ось така цікава розповідь Малишка, яку записав Вигучін. Як відомо, батько Андрія не схвалював його віршування. Більше того – забороняв йому займатися «дурницями». Одного разу дійшло навіть до того, що порвав його вірші й тоді юний Андрій побіг палити хату. Так ото Малишко розповідає:

«Ще до війни те було. Отримав я, молодий поет, свій перший орден – «Знак почёта». Причепив його прямо на сорочку вишиванку і поїхав у рідний Обухів похвастатися перед земляками.

Їхав не без лукавої думки. Батько ніяк не схвалював моїх літературних занять, вимагав, щоб працював "по-справжньому". От я й вирішив довести, що не порожніми справами займаюся, якщо так високо відзначили.

Після перших обіймів батько став уважно розглядати орден. Серце моє приємно завмерло.

– За що ж, сину, честь така?

– За роботу, за вірші, тату! – гордо і не без єхидства відповів я.

Але очі батька якось відразу померкли. Він роззирнувся з боку в бік, схилився до мого вуха і прошептав:

"Дурний ти, Андрію! Ніколи за справжні вірші орденів не давали. Каторгу – да. Солдатчину, як Шевченку нашому, – було. І кулю – теж. Тільки не бляшанки ці, не цяцьки"».

Постать Малишка неоднозначна. Він жив у добу поламаних доль і загублених талантів. Він, як і кожна смертна людина, не був безгрішним, а тому не завжди писав те, про що думав, і за що боліла душа. Були в житті й жахливі помилки, і компроміси, і вчинки, за які потім соромно… Але він був людиною совісною і, безперечно, знав, де кривив душею. І щиро каявся. Незадовго до смерті писав:*«Та сказати б усе по щирості, / Що у кривді, а що в огні, / Та іще б на вершечок вирости, / Щоб ходити з людьми врівні!»*

Розказують, що у колі вірних друзів у хвилини відчаю й безвиході, в яку його частенько загонили високі чиновники, Малишко шкодував, що свого часу славив партію та Леніна, шкодував, що був змушений не завжди правдиво писати про своїх товаришів по перу. Згадаймо хоча б його виступ на похороні Володимира Сосюри в січні 1965-го. Ту промову вперше повністю надрукували лише через 40 років. Такі виступи тоді узгоджувалися наперед у партійних інстанціях і Малишко мав у кишені два варіанти: один для чиновників, якщо ті схочуть перевірити, що він говоритиме, а другий для себе. Коли ж почав читати з того другого аркуша, то йому вимкнули мікрофона. Але Малишко договорив до кінця. Тоді це були надзвичайно ризиковані слова:

«Холодно тобі зараз, поете?! І сніг над тобою іде дуже холодний. Над твоєю труною, у цей холодний зимовий день, ми клянемось, що будемо любити свою мову, свій кароокий народ, як ти заповідав у своєму вірші "Любіть Україну!"… І хай дурість кретинів і невігласів, прелатів і єзуїтів, яка вкоротила тобі життя після написання цього вірша, зів'яне над могилою великого українського поета!»

Це було своєрідне каяття. Адже ж ми знаємо, що 14 років перед тим, улітку 1951-го, Сосюру чотири дні поспіль «розпинали» за націоналістичний вірш «Любіть Україну!» І Малишка теж змусили виступити з осудом «ідеологічних збочень» Сосюри. Сьогодні ця Малишкова промова звучить, як пересторога усім нам нинішнім – не прогинаймося перед сильними світу цього, не продаваймося, не спокушаймося на ті блага, які вони нам обіцяють, бо блага ті ніщо проти людської пам'яті, проти вічності, в якій залишаться наші душі.

Якось запросили мене в одну зі шкіл на літературні читання, присвячені Андрію Малишку. Шукаючи клас, у якому мав виступати, я мимоволі підслухав розмову двох дівчаток-десятикласниць. Одна скаржилася другій, що їх уже так «задовбали» у школі отими «Шевченками та Малишками», що від самих їхніх прізвищ у неї оскома.

І подумалося мені тоді, що в такому ставленні отих юних школярок до українських класиків є і наша вина: письменників, літературознавців, критиків і, безперечно, вчителів. Бо якби, складаючи підручники і розповідаючи на уроках чи творчих вечорах про визначних людей, ми менше канонізували їх, не робили із них «святих», не відшліфовували до

лакового блиску їхні біографії, а подавали дітям такими, якими вони були насправді, то, мабуть, ще з юного віку вони бачили б у портретах наших письменників не боголикі ікони з німбами над головами, а схожих на себе простих людей, і тоді б творчість наших геніїв не викликала б у них «оскому». Бо, щоб полюбити по-справжньому поета, треба знати про нього все – і святе, і грішне. А біографія Андрія Малишка, його творчість, його особисте життя ще приховує багато таїн.

До недавнього часу всі ми думали, що першим коханням юного Андрія була його однокласниця Катруся Самофал. Цей факт не викликав ніяких сумнівів. Не раз писали про це і не раз друкували світлину, на якій Андрій сфотографований поряд із дівчиною. І підписували те фото: «Андрій Малишко зі своїм першим коханням – Катрусею Самофал».

Аж раптом у 2010 році, на 40-річчя з дня смерті поета, до Малишкової школи в Обухові приїхала співробітник музею літератури Галина Михайлівна Немирович, яка впізнала на тій світлині свою тітку. І розповіла нам цікаву історію першого кохання Малишка. Виявляється, що таки Катрусю любив у шкільні роки юний Андрій, але не Самофал, а Пелих. І саме їй присвячував свої вірші:

Перша любов моя, перше кохання,
Стежка стоптана в білій росі,
Тихе зітхання, дальнє світання,
Може, його і не бачили всі.

Там щебетала в яру криниця,
Там, у бузках, за вікном отим,
Миле обличчя і досі сниться
Мрією, спогадом, сном золотим.

Малишко й Катруся Пелих справді були закохані ще з юних років. Поет згадує про явора, якого вони садили в дитинстві:

Ми його посадовили в лузі
Біля Стугни, тихої ріки.
І, маленькі піонери-друзі,
Ми клялись – йому рости віки.

Про цей явір поет згадуватиме й пізніше, коли вони розлучаться з Катрею, і вже по її смерті. Після школи Андрій навчався у технікумі на лікаря, а Катруся здобувала професію вчителя. Вони і далі зустрічалися. Закінчивши навчання, дівчина повернулася додому та вчителювала на три села в Обухівському районі. Щоб устигала на уроки, їй дали коня і вона верхи їздила з однієї школи в іншу. Малишко ж у той час навчався в Київському інституті народної освіти.

Батькові Катерини не дуже подобалося, що його донька так довго не виходить заміж – молодість дівоча швидко минає, хто тоді її візьме. А

Малишко… Малишко женитися не поспішав. Та й поет – не дуже надійний жених. А тут у район приїхав молодий агроном, став залицятися до Катерини. Батько з матір'ю почали вмовляти дочку вийти заміж за агронома. Катруся відмовлялася, аж поки не помітила, що Малишко став оддалятися від неї, жити своїм життям. На той час його вірші вже друкували газети й журнали, він ставав відомим поетом.

Гаї шумлять біля потока –
Так, як шуміли нам завжди.
Прощай, хороша, кароока,
Прощай, кохана, і не жди.

Мені насняться карі очі,
І голуба небесна вись,
І тихі ночі, темні ночі,
Де ми любилися колись.

Тепер лягли дороги сині,
І знов шумить осінній гай.
І я скажу слова єдині:
Прощай, кохана, прощавай!

І Катруся вийшла за агронома. Минав рік, другий... Малишко вже не так часто приїздив до Обухова. Але коли приїздив, то завжди оживала, ятрилася в серці ота рана:

Отут шумлять обухівські дороги,
Де я стрічав кохану без журби.
Мою Катрусю – де тепер вона?
Лише у серці спогадів луна
Та поцілунку щирий полум'янок.
Як ти казала – любий мій коханок!

Видно, не могло його серце так швидко забути своє перше кохання, і він знову й знову повертається до Катрусі у своїх віршах, особливо у хвилини відчаю й безнадії.

...Прийди тепер! І хоч словечко мов
Від тих палких незраджених розмов,
І посміхнись, і дай смагляву руку
На добре щастя, не на злу розлуку.

А я тобі віддам і шум дібров,
І літ моїх витку недовгу стежку,
І все, що маю, все, що мати міг,
Небес весняних золоту мережку
Встелю тобі, кохана, біля ніг.

Прийди тепер! Пізнаєм дочиста

Все, що було і з радістю й журбою,
Прийди, я жду. Наш явір вироста,
Отой, що вдвох садили ми з тобою.

Кажуть, Катрусі непогано жилося з тим агрономом. Він любив її. Вже й дитя його носила… Та одного разу їхала вона верхи на коні в Германівку, бувши вже на сьомому місяці вагітності. У полі зустрілася зі своїм чоловіком, який оглядав посіви. Заговорилися та, побачивши, що запізнюється, швидко сіла на коня, пришпорила його й поїхала. Чоловік проводжав її поглядом, аж поки кінь не став спускатися у виярок… там спіткнувся і вагітна Катря випала з сідла. Чоловік побіг на допомогу, прийняв у дружини передчасні пологи, а Катря померла у нього на руках.

Ця нагла, несподівана смерть коханої позначилася на всій подальшій творчості поета. Читаючи його вірші, ні-ні та й спіткнешся об згадку:

У дні весняні, дні осінні
Ти серце бідне не смутись.
Отут, в низенькій цій хатині,
Моя любов жила колись.

Як проводжала, виглядала,
Як ми журилися в дворі,
Крізь сльози очі твої сяли,
Як день весняний на зорі.

Як подавала воду пити,
Немовби серце віддала.
І знову бачу теплі віти,
І рідний сум твого чола.

І сняться очі ті дівочі,
Хай спогад милий промайне.
І все здається: в темні ночі
Ти ждеш мене, ти ждеш мене.

Малишко все життя шукав собі жінку, душа якої була б суголосна з його душею... Він був тричі жонатим. Видно, не знаходив отого чистого, ніжного кохання, яким любила його Катруся.

Якби хтось по-справжньому взявся досліджувати спадщину поета, якби підняв його рукописи, зіставив роки написання віршів з життєвими колізіями, скільки цікавого ми б дізналися і про його коханих, і про його коханих дружин, і про друзів, і про недругів, дізналися б, кому присвячувався той чи інший вірш, коли і за яких обставин був написаний.

Чи може сьогодні хоч якийсь знавець української літератури сказати, до кого звертався поет: «Полюбила мене, не питала», чи «Я тебе вимріяв, ніжну й жагучу»?

Або ж кому присвячений вірш «Ти моя порада і відрада»: першій дружині Дарині Лівшиць? Чи другій – Майї Федоровій? Чи третій – Любові Забашті? Чи, може, Валентині Ткаченко, в яку був закоханий перед одруженням із Забаштою і якій перед смертю писав знамениті рядки, що стали піснею, яку зворушений ними Олександр Білаш написав за ніч:

Цвітуть осінні тихі небеса,
Де ти стоїш блакитна, як роса.
В очах засмуток темний, мов ожина.
Моя кохана, мріялось – дружина.
Лиш сон далекий видивом майне,
Хоч не забудь, а згадуй ти мене.

Чи багато хто із нас знає, що друга дружина Малишка Майя стрілялася з поетового пістолета, коли він її покинув? Просто куля не влучила в серце, і вона лишилася живою. І до кінця свого життя любила Малишка, хоч і вийшла потім заміж за іншого.

І досі точаться суперечки – хто ж таки насправді був першим коханням Малишка: Пелих чи Самофал? Я схиляюся до думки, що все ж таки Катруся Пелих. І ось чому. Багато людей, які свого часу були знайомі з поетом, згадують, що він не любив агрономів. Але чому – ніхто сказати не міг. Та коли відкрилася історія кохання Малишка і Катрусі Пелих – відразу ж усе стало на свої місця, пазли зійшлися.

Ось яку історію про це розповів мені Богдан Жолдак, син Олеся Жолдака, одного з найщиріших друзів Андрія Самійловича, єдиного редактора, якому Малишко беззастережно довіряв правити свої вірші.

Малишко написав вірша «Як на дальнім небосхилі» і тут же його привітали з ювілеєм, надрукувавши поезію в газеті, але при цьому змінивши «їдуть хлопці-українці», як було в нього, на «їдуть хлопці-комсомольці».

Це не означало, що спрацювала цензура, ні, часто редакторська братія діяла так, щоби убезпечити поета, аби йому якийсь спритний критик за таке словосполучення не пришив націоналізм. Бо ж вірш весь хороший, то одне виправлення його не убавить.

Ювілейне застілля уже було в розпалі й Малишко вирішив промовити саме про те, як поетичне слово, навіть спотворене, а все ж робить свою справу. До того ж разом із віршем постала у його душі чудова мелодія, яку він уже кілька разів устиг проспівати у тісному колі перед застіллям, переконавшись, що не помилився з музикою.

Малишко звівся, підняв чергову чарку, відкашлявся, набирав у легені повітря, і зала завмерла, очікуючи на слово.

– Я хочу сказати, – несподівано почув він і здивувався, що слова йшли не з власних вуст. Бо це навпроти піднявся з чаркою Платон Майборода. – В такий день хочеться підняти келиха, – продовжив композитор, обвів поглядом залу і зупинив очі на ювілярові. – Ні, не про

ювіляра. Ні! Про тебе, Андрію уже все сказали тут. А хочеться уже сказати за сільських вчителів. А також за тих, хто лікує простих людей – за сільських лікарів. Ще за сільських бібліотекарів я піднімаю цю урочисту чарку. А також я б випив охоче за сільських агрономів. Я...

Малишко рвучко увірвав тоста:

– Агрономів у задницю!

Запанувала мовчанка.

Скориставшися з неї, композитор вів далі:

– Так отож, я хочу піднести цього урочистого келиха за тих, що несуть на село високу культуру. А саме: за простого сільського вчителя. А також за того, хто часом і в біду, і в негоду, але дбає таки про здоров'я селян, – за простого сільського лікаря. А також за того, хто несе вогник просвіти у найвіддаленіші куточки нашої країни, – за сільського бібліотекаря я хочу. Не можу не назвати й того, хто плекає цю рідну землю – за сільського агронома ця чарка. Бо...

– Агронома, я сказав: у задницю! – підскочив ювілянт.

Тут уже не було паузи – Малишко потягнувся до промовця через стіл, перекидаючи наїдки. Дехто кинувся притримувати поета, але він таки устиг кілька разів зачепити самозванця-промовця.

Присутні були подивовані тим, що Малишко так негативно зреагував на агронома, але не Майборода. Той добре знав, що дівчина, перше кохання Малишка, вийшла заміж за агронома, і відтоді в поета була алергія на людей цієї професії. Тож після якоїсь там чарки, Майборода вирішив підколоти друга.

Дехто із гостей, подалі від гріха, посунув було тихцем одягатися, але стола швидко відновили, заставивши прогалини тацями із фруктами.

– На коня, на коня, любі гості! – стала закликати господиня, побачивши, що ювілей закінчено.

Чекали якогось заключного слова від ювіляра.

Але з коридору в двері просунув чарку Майборода, хоча його з другого боку вже одягали.

– Я хотів би піднести тост, за цей чудовий стіл! Ви погляньте, як щедро його накрили, і все, що на нім є, – вирощено на ланах нашої держави. Отож за сільських агрономів, без яких би...

– Агрономів, я сказав!.. – вигукнув Малишко і тут його вже не зупинили – він випорснув із піджака, за який намагалися втримати, й кинувся у передпокій, де гість, заплутавшись одною рукою в пальті, не зміг одразу відбитись. Пальто, клубочачись між перебійниками, пом'якшувало удари з обох боків.

Молодші поети, які кинулися їх рознімати, самі потрапляли між удари, дехто й стусанів зазнав, не без гордості згадуючи їх потім у своїх мемуарах.

Тим часом застілля не стало чекати. Почаркувавшись «на коня»,

заходилися закушувати.

А за дверима то влягалася колотнеча, то знову спалахувала.

– За лікарів! За агрономів!..

– ... у задницю!..

Якби хто й хотів тепер дременути, то не зміг би прослизнути проз цю веремію. Тому потроху поверталися до столу. І сама по собі межи гостей без ювіляра злетіла пісня, яка вже давно була у всіх на вустах:

Як на дальнім небосхилі,
Де громи гудуть,
Їдуть хлопці-українці
У далеку путь.
Гей, гей, гей, дорога дальня,
Гей, гей, гей, сльоза прощальна
Покотилась дівчині з очей.

Про Андрія Малишка, як і про інших відомих, уславлених митців є безліч згадок, переказів, оповідок, вигадок, легенд і навіть анекдотів. Думаю, що якби все те зібрати докупи, то вийшла б дуже цікава й корисна книжка. Мається на увазі не ті традиційно-класичні, відредаговані КДБ і видані ще за часів соціалізму, спогади друзів-письменників, у яких поет постає геть безгрішним, а оті живі, нехай навіть не завжди достовірні, смішні, трохи анекдотичні згадки про Малишка, які передаються з вуст у вуста, які розповідаються в колах друзів, на кухнях, за чаркою доброї горілки. У них справжній Малишко: живий, об'ємний, багатогранний, жартівливий, рвучкий, загонистий, смішний, гарячий, гнівний, іноді гоноровий, іноді ніжний, розчулений до сліз… Ось ще кілька дотепних історій, які записав письменник Богдан Жолдак.

* * *

Незважаючи на те, що першою дружиною Андрія Малишка була Дарина Лівшиць, у літературному середовищі ходили чутки, що він не дуже шанує євреїв. І от якось у палкій суперечці один поет закинув Малишкові:

– Ти антисеміт!

– Ну що ти? – усміхнувся Малишко. – У мене навіть дружина єврейка.

Якусь мить звинувачувач стояв розгублений. Потім опанував себе:

– От ти й одружився з нею, щоб мучити. Антисеміт!

* * *

У спілці письменників був вечір поезії початкуючої Любові Забашти, на якому головував Андрій Малишко. Його вразила врода молодої поетеси, і він дуже хвалив її вірші. А потім, вийшовши в коридор

покурити, бовкнув колегам:

– Господи, якби ж її вірші були такі гарні, як вона сама!

А Забашта випадково почула крізь двері ці слова, та в сльози.

Довелося Малишкові довго заспокоювати її. Аж поки не женився.

* * *

Андрій Малишко написав поему «Полководці» й, звісна річ, очікував на третю Сталінську премію. А вона чомусь не поспішала. І треба ж так статися, що він у цей час посварився зі своїми друзями Платоном Майбородою та Олесем Жолдаком. Невідомо вже, що послужило причиною їхньої сварки, але у стосунках із гарячим і непередбачуваним Малишком таке траплялося нерідко.

От вийшли з квартири поета ображені Майборода з Жолдаком – що робити? Треба якось миритися. Пішли в магазин купити пляшку та якоїсь закуски, а там, звісно, на харчі чи горілку – порожнісінько. У продуктовій крамниці продавалася лиш «Автобиография И. Сталина» в шкіряній із золотом палітурці, а ціна – сміховинно мізерна.

Взяли вони тих книжок і вирішили розіграти Малишка. А Олесь Жолдак, крім того, що був пародистом, ще й умів добре підробляти різні почерки. То він на тій «Автобиографии» почерком Сталіна й назнаменував: «Талантливому украинскому поэту А. Малышко, автору поэмы «Полководцы». С комприветом – И. Сталин, Москва, Кремль». І підпис Сталіна поставив.

Зайшли на пошту, попросили загорнути книгу й заліпити її сургучевою печаткою. Написали зверху адресу Малишка й сунули до поштової скриньки поета.

Наступного дня купили таки пляшчину і заходять, а він стоїть в урочистому костюмі біля телефону й очікує дзвінка.

– Прийшли миритися, – каже Майборода і дістає пляшку.

– Ні, хлопці, ані краплі. Не можу, – категорично відповів Малишко.

– А що сталося? – питають друзі.

– Чекаю на дзвінок. Мають викликати, повідомити про присудження третьої Сталінської премії.

– А звідки ти знаєш? – «дивуються» ті.

– А он, подивіться, – киває Малишко на стіл, де лежить «Автобиография И. Сталина», розкрита на першій сторінці з автографом вождя.

Друзі підійшли до столу, прочитали, але не пройнялися ніяк.

– Ну й що тут такого? – каже Платон Майборода. – У мене теж така є! – і дістає таку ж книгу, дає Малишкові. Той читає:

«Платону Майбороде, другу талантливого украинского поэта А. Малышко, автора поэмы «Полководцы». С комприветом – И. Сталин, Москва, Кремль».

Прочитавши, Малишко затамував подих. Однак ще не збагнув

правди. Тоді Олесь Жолдак виймає ще одну таку ж само книжку і показує в ній автограф:

«Олесю Жолдаку, другу композитора П. Майбороды, который дружит с А. Малышко, талантливым украинским поетом, автором поемы «Полководцы». С комприветом – И. Сталин, Москва, Кремль».

Пауза була знаменита. Місяців зо три друзі не могли поткнутися до Малишка на поріг…

Але дружба між цими людьми була значно сильнішою за будь-які сварки, адже рідко хто в ті страшні сталінські часи міг так безбоязко жартувати між собою іменем великого тирана. По тому Сталін хутко помер і Малишко третьої премії так і не отримав.

А ось що згадував про Малишка письменник, літературознавець, критик Володимир П'янов:

«Якось до Малишка на дачу в Кончу-Озерну приїхав художник Арутюнянц малювати портрет поета. Малишко сидів у кріслі – позував. У ході невимушеної розмови в Андрія Самійловича виникло запитання: якої національності Арутюнянц?

– Росіянин, – відповів художник.

– А батько ваш? – поцікавився здивований Малишко.

– Вірменин.

Малишко задумався.

– А мати? – запитав після хвилини мовчання.

– Українка, – не без гордості відповів Арутюнянц.

Тоді Андрій Самійлович схопився з крісла, дістав з полиці пляшку коньяку, налив чарочку художникові, потім собі і, поцокавшись, проголосив тост.

– Дорогий Арутюнянце, хочу випити за тебе, за те, що ти врешті розрішив велику загадку, яка весь час не давала мені спокою – звідки взялася російська нація!»

Можна було б ще і ще наводити тут смішні, веселі, напівправдиві історії з життя нашого земляка, видатного українського поета-пісняра Андрія Самійловича Малишка, бо їх безліч.

Тож бачите, хоч Малишко нібито уже вивчений-перевивчений, насправді ми дуже мало знаємо про нього. Не дослідили, не відкрили, не оприлюднили ще всієї спадщини великого українського поета.

З одного боку це, звичайно ж, погано. А з другого… в цій таїні і в цій непізнаності, недоговореності є щось магічне, загадкове. З кожним знайденим невідомим твором чи розповіддю про життя поета ти розумієш – Малишко неосяжний!

Він прожив бурхливе, насичене буремними подіями життя, як особисте так і творче, а тому ще довго буде дивувати нас новими й новими відкриттями та знахідками.

с. Халеп'я на Обухівщині

Іван ДРАЧ

* * *

Як ховали два Майбороди Малишка,
Як землі закривалася чорна книжка,
Як земля проковтнула усе, що могла, –
Від східних зіниць до гіркого чола,
Від карого усміху до любистку розмови,
Від сліпучого успіху, від шаленої крові,
Від скорботи розлогої до стоногих турбот –
Як цвинтар наївся на повен рот:
Стояли два Майбороди – розгублені діти,
Не знали, в який себе бік подіти,
Гіркотно не знали, скорботно не знали
І жестами щось, як німі, розмовляли...

Сонце стояло сліпуче, як в пісні,
Хмари, як труни, неслись лиховісні, –
І от понад Байковим пантеоном
Піднявся рушник над Малишковим сконом.
Із пісні піднявся, розкрився, як мева,
І крилами білими бив об дерева.
Злетів над автобусами і над вінками,
Над заломленими од туги руками,
Над лихим поговором, де зненависть люта,
Над гінким осокором, де вимерзла рута,
У небо полинув, легкий, як пір'їна, –
Внизу замерзала од сліз Україна.

Що ті гризоти? Марниці пропащі.
Літа той рушник понад ріки і хащі,
Б'ється душею поета шаленою
Понад ордою пісень тьмочисленною,
Понад тихими водами, понад ясними зорями
І тихо вертається в серце з докорами,
Де множество пісень з тих докорів ростиме...
Та тільки у Майбородів нема побратима.
І в нього немає. І в мене немає.
А пісня без слова дзвінка, та німая.
І от стоїмо, як розгублені діти,
Не знаєм, в яке ж себе слово подіти,
Гіркотно не знаєм, скорботно не знаєм
І жестами все, як німі, розмовляєм...

ПЕРШИЙ КУРС

Ольга КОВАЛЬЧУК
Спеціальність – «Літературна творчість, українська мова та література» (далі – ЛТ, УМЛ)

НЕБЕСНИЙ ЧАЙНИК

Волога кришка небесного чайника
Падає на тебе після дощу
І накриває тишею, мов келих комарика,
Висвистує по-своєму: не відпущу.
А горошини з неба такого червоного,
Як великі сніжинки, вкривають поріг.
Великого чайника лимоннопотопного
Свист і грім нервів – лиш чайний сміх.

А ти всередині, комарик-пісня,
Гомониш із зірками по рації,
Бачиш сни цукриваві, а після
Складаєш кровкавові алітерації.

ХИЖОМУ

Я ледь хапаю брудними пальцями
Сталі сентенції, змістом безвимірні.
Я заспокоюю Хижого танцями,
Вони йому – рими різнокаліберні.
Я уявляю чужими губами
Власні слова, що Хижий нашіптує,
Я ударяю в зорі там-тами,
Мене на гойдалках звуків захитує.
Я не здаюся – без контрибуції
Живомрій сну Хижий не відступиться.
А тут на грушевій моїй еволюції
Вся робота нічна базується.
Я витрачаю озон-хвилини
І в помежових станах напружених,
Зірки-матроси пливуть у долини,
Де залишають своїх засуджених.
Там десь і мій, що його ледь бачила,
Чомусь особливо далекий, маревний.
Мені його груша моя призначила,

Він карту накреслив віршами-нарвами.
Мені його Хижий малює барвами,
Взятими з ящірок, ніжністю здушених.
Я не здаюсь, хоч уже загарбані
Пункти опорні цих слів розпушених.

ТАТу̀

Риби, що на твоїй спині,
Випливли з мого моря.
Вони там були єдині.
Діти нашого горя.
Цифри, що на зап'ястях –
Коди сердець-сейфів.
Сонце на шкірі – щастя.
Не губись поміж снів-шлейфів.
Розмалюєш хоч цілу душу,
Красивішим цей світ не стане.
З морів барви пінно на сушу...
З сіллю ранок ось-ось
настане.

МУШЛЯ ЩАСТЯ

Хвилі тихо шепочуть до нас,
забирають пісок в небуття.
Там лежить невідомий час –
мушля щастя у морі життя.
Не ховають її мури,
й не пильнує лютий звір,
та не видно її згори,
Хоч який би ви мали зір.
І не треба у море пірнати
з аквалангом
у пошуках дива,
експедицій у вир споряджати –
не ховається мушля щаслива.
Так гуляючи біля води,
і милуючись лаковим небом,
ти побачиш чиїсь сліди,
ну а поруч – і мушлю для себе.
І яка вона буде, ніхто
не дізнається більше, крім тебе.
Може, жовта, а може, бордо,
а, можливо, і зовсім як небо.
Ти повільно розкриєш її,
задоволений від зволікання,
ніби очі в солодкому сні,
а всередині –
перла – кохання.

* * *

Твій запах в моєму халаті
Після довгих мовчань-хвилин.
А думки твої в'ються
в кімнаті
Між любові та сірих картин.
Твої цілунки цнотливі химерні
Шугають шкірою, як літаки.
І ти – полотно
у моїй майстерні,
Де химерні малюю думки.
Твій запах в моєму халаті
Після довгих
мовчань-хвилин,
І кохання в хмарковій хаті,
Одне серце на двох.
Ти один.

МОНО, ПОЛІ

Я не знаю... Моно, полі.
Серце разом чи розірве.
Я шукаю вітру в полі,
Хоч не в житі. Поруч – прірва.
Я не чую... Моно, полі.
Сонце палить думки глину.
Чи я воїн одна в полі,
Чи в боях з собою згину.

Я так хочу... Моно, полі.
Руки теплі, очі мокрі.
Все заплутано доволі,
Щастя – спалахи короткі.
Я кохаю... Моно, полі.
Чи примару, чи привіти.
І цього мені доволі,
Бо без сонця гинуть квіти.

* * *

Лиш квиток і засушена квітка
У мереживі слів, сторінок.
Зачиняються очі, як хвіртка.
У душі ледь пожовклий садок.
І складаються руки, як весла.
Вже немає куди їм гребти,
Бо на серці
ще крига не скресла...
Що ж, мережива будем плести.

Знов до сл***о***ва слов***а***,
крапк***и***, коми,
Трохи вгору кінець язика...
До терпкої солодкої втоми
Пропливає папером рука.
Лиш квиток і засушена квітка
І напівстуманілий лиман.
Сну тоненька обірвана нитка,
Запах-віск і початий роман.

ЛЮБОВ

Моя непритомна
Тритонна
Тритомна
Любов до тебе.
Її геномна
Мутуюча сталь –
Потреба.

Окремо кожен
Із трьох –
Вогонь із рани.
Ллє молоко
Замість чебрецю
Із крану.

ЛІТАЄМО – СВАРИМОСЬ

Ми такі красиві,
коли сваримось –
Білі тарілки ревуть симфонії,
Голоси лишають плями
На стінах, на спинах.
Наші руки тоді – майже крила.

Наша кухня, як завжди,
летовище.
Дотики залишають опіки
На римах.
Ми знов трохи дикі,
коли сваримось,

Трохи справжні,
І голодні, босими
У своєму коханні варимось,
А потім готовісінькі
Страви
Справи
Разом їмо
(ну як у кіно).

КОСМІЧНЕ

Завжди десь між світлом
і тінню,
Десь у сутінках диких чуттів.
Пелюстки зашипіли пінно
На квітках, що ростуть
між світів.
І я завжди у вир за чимось,
Мовби зірка летюча, вниз.
Пісня місяця
знов – «лишімось»,
Вже наточено душу-спис.
Швидше, швидше,
в первинний, дикий
На розрив, такий чесний
денс.
Трикстер поруч уже дволикий,
Ти – мій місяць, я – звір.
Весь сенс.

ЗОЛОТИЙ БОГ

Золото моє, ти даєшся
Надто дорого.
Сонце, ти смієшся
Зі страху мого.
Не золоті гори, а
Золота орда випалить,
Знищить. Сонячна ріка
Спрагу не виснажить,
Не напоїть серця,
Що взялося тріщинами,
Не змиє все це,
Сум не буде заміщений
Світлом золота,
Задалеко вже.
Душа гола, та
Слово не спасе.

* * *

Забила гол в свої ворота...
Душа трибунами реве.
Тепер за таймом-поворотом
Чекаю втомлена тебе.
Ти теж утомлено-щасливий,
Несеш у грудях цілий світ.
Такий постійний і мінливий...
Тебе чекала сотні літ.
Між сітками ми стали
цілим.
Під обстрілом втекли у рай.
Один цей гол став нам
єдиним...
В кохання матчі вигравай.

* * *

ЇЇ темноока душа
Купається в каві холодній.
Вона собі втіху знайшла
У збірці мелодій немодній.
Крізь штори й відкрите вікно
Палить старі поцілунки,
Ковтає дешеве вино
І з часу плете візерунки.
Птахами літають роки
І ноти несуть літаками,
А звуки біжать навпрошки,
Вона розгріба їх руками.
По стелі в неквапну путь
Збираються краплі провини.
Годинники тужно зовуть
На сну надкрихкі полонини.
На ряд чорно-білих картин
Струмує гіркава заграва…
Лишається присмак один
І суму солодка приправа.

ДО КІСТОК

Любов роз'їдає мене до кісток.
Вона кислота, що хлюпоче із серця.
Твої пальці – ключі, мій папір – замок,
Ми – межа, що ніколи не перетнеться.
Любов заживо палить в багатті мене.
Я не фенікс, я – вітер, що в полі кружляє
І цей хижий вогонь за собою несе,
І рукописи палить без жалю.

* * *

Мені скоро за несплату відключать небо.
Так, я лічильник поставила тільки на тебе.
А біля дверей двокімнатної душі
Поштар лиш один квиток нам на гру лишив.
Затулила всі щілини, замкнула двері,
Але протяг по спині, мов на папері.
Мене навряд чи попередять дзвінком про страту,
Але небо відключать. За кляту несплату.
Я їм можу віддати все, що не написала,
Можуть забирати, що в шухляди не сховала,
Але не тебе. Не сьогодні й не зараз.
Забагато заперечень з моїх віршових залоз.
Лишіть єдину тільки зірку, її навіть тут не видно.
Я живу на ній, працюю і, до речі, дуже плідно.
Все, що мені треба, – моя зірка й моя квітка.
І не треба неба, Землю б лиш бачити зрідка.

* * *

У півтемних залах задимлених,
У вагонах одвічно втомлених.
Серед рим моїх,
вітром навіяних,
Не згуби мене.
Так, живу я в них,
Так, літаю я і не сплю вночі,
Пам'ятаю сни, а не наші дні…
Океан і ти – мої два ключі.
Моїм киснем стань,
коли я на дні.
Будь моїм вікном, щоб увечері
Мала йти куди.
Тільки не чекай,
Що залишусь я. Проти течії
Хоч – зі мною йди,
хочеш – відпускай,
Лиш люби мене.
Трохи розумій.
Крил не зачіпай,
серце – забери.
Коли холодно, то погрій
з-між вій,
Коли я впаду –
не дивуй згори.
Десь на пляжі
чи в підсвідомості
Обіймай мене,
пий зі мною ром,
Поцілуй мене в невагомості
І хвали мене. Кожен тон
і том.

ДІВЧИНКА З ЧОРНИЛА

Крок, ще крок – дві чорні цятки,
Краплі впали, ніби латки.
На руках чорнильні згадки:
Чорні цятки, чорні цятки.
До волосся доторкнешся
І зануришся в чорнило.
З неї ти дарма смієшся.
Просто так не пощастило.
Просто втоплена у слові
Чи похована красиво.
Бо листи – це теж розмова,
В них живе дівча-чорнило.
І в почерканих поемах,
І у віршах навіть рівних.
У нотатках просто неба
І у вироках невинних.
Всім немила, бо з чорнила.
Руки швидко затерпають...
Тому й плаче, наче злива,
Бо чорнило не кохають…

* * *

Запам'ятай мене саме такою.
Із зефіром у косах, капелюшно-книжковою,
Із захмареною без сну головою,
Зв'язану жартівливою змовою.
Як заплющуєш очі – побач
Записи-шрами на моїй спині.
Як мене пригадаєш – не плач,
Сльози сміху сховати тобі по силі.

Як читатимеш строфи – знай
Я все та ж, що не спить півночі,
Та, що навряд чи бачить край,
Твій емоційний тамагочі.
Як будеш нудний і дорослий весь,
Від чуттів і до самих п'ят,
Я ховатимусь в іграх десь
Чи поміж старих фотокарток-звад.
Запам'ятай мене. Саме такою.
Із пальцями змерзлими, капелюшно-книжковою,
Із захмареною від слів головою,
З фантасмогорійною дивною мовою.

ДРУГИЙ КУРС

Спільна адреса групи «Літературна творчість, українська мова і література»:
literator2@ukr.net

Олена БОДАСЮК
ЛТ, УМЛ

Сліпуче слово
складає силуети спогадів,
сплавляє смуток, сміх, сваволю.
Стискає сенсом серце. Скаженіє світанковим солов'їним співом.
Світиться сузір'ям сили, свіжості, спокою. Сягає свідомості.
Слово – скарб сьогодення.

ПЕРЕДЧУТТЯ ВИЗВОЛЕННЯ

Море червоності. Дірка чорна. Комбінезон і шарф. Тисне. *Там...*
Там стоїмо на вершині, не відкидаючи тіні страху.
Твердість. Рихлість. *Там...*
Там не чекаємо, а маємо. Маємо...
Хвилі? (хвилі)
Сонце? (сонце)
З каштанчика виросте каштан. Там.
Електрична блискавка розбиває кволі крила. *Там...*
Природне сяйво створює спокій.
Ми? (в темряві)
Світло? (абонент не відповідає)

Мрія? (вибачте, слово не міститься в електронній базі)
Майбутнє? (кільце)
Дія? (ти вважаєш?)
...(!)

Ми? (*тут*)
Маємо? (*так*)
Вперед? (*сонячна стежина*)
І?..
(*Все Буде Добре*)

НЕОБХІДНО ОБРАТИ ПРОФЕСІЮ

Необхідно обрати професію –
Визначити шлях трансформації.

Хочу бути осінньою сливою –
Стиглою, сріблясто-блакитною.
Зі сталевою серцевиною,
Ззовні м'якою на дотик.
Краплинами збиратиму енергію всесвіту,
Вибухну зливою для когось єдиного.

Мрію сніговою ковдрою лягти на планету.
Обійматиму світ,
Розділивши зиму на чорне та біле.
Забиратиму бруд на себе,
Шепотітиму інеєм до самотніх дерев.

Можливо,
Гірським струмком народилася,
Щоб роками шліфувати різнобарвні камінчики.
Затираючи ворожі кути –
Вистилатиму мозаїкою дно.
Малюватиму на березі
Розмитими лініями
Фрески піском.
Вода – це повітря, попрошене з раю.
Грається піною – хмарами на землі.

Я стану
Полум'я відображенням.
Промінням –
Слова карбуватиму на пергаменті неба.

Буду герберою в статиці,
А Земля повертатиметься,
Задоволена,
Підставляючи боки теплу.
Я – цілющоруйнівна сила:
Божество для північних і смерть для екватора.
Кожен бачить у сонці різне,
Все залежить від того – що хоче бачити.

Дарина ГЛАДУН
ЛТ, УМЛ

ПОРЦЕЛЯНОВА КАЗКА

Присвячую О. М. Мацько

Пихаті пані на балконі
Пропалюють дірки в собі.
По колу знову, наче поні,
Щасливі у своїй журбі.

Навколо кола – гори пилу
І безліч скалок – безліч слів,
Снів не страшних, а так, жахливих.
І ти, як всі. І ти змалів.

Кохання в штампах і печатках,
І почуття на смак як бруд.
Гнила мораль в дірках і л**а**тках
І ти – ніщо. Ти просто брухт.

А десь на звалищі дрібничок
Ляльки із мукою в очах.
Між попільниць і запальничок
Панує біль, Одвічний Страх.

Там, серед диму від автівок
Двори мете учений муж.
Минула ера фотоплівок.
Настала ера «Мертвих душ».

ЛІТАК

Літак розділив вікно навпіл –
З одного боку земля,
а з другого – Всесвіт.
Рвем**о**ся у небо –
руйнуємо всі перепони.
Тане білий шлейф,
скоряючись могутній силі,
І нам здається, що межі немає.
Вона розтанула.
Ми не у Всесвіті. Ми – Всесвіт!
Та знов крилом літак розділить
небо,
Проводячи сріблястий світоділ.
І знову ми у Всесвіті.
Окремо.
(Далеко від усіх.
Загублені в самотності.
Забуті). Втім,
Якщо поглянути убік –
межі немає.
І ми – Усесвіт.
Вже кожен сам собі вирішує,

Куди дивитись.
Літак, малюючи межу,
Її не творить, а лиш показує.
Питання в тім, чи бачать її інші,
І чи хочуть бачити,
Коли всі літаки летять
у вічність.

ГОЛОС

Цей голос позаду
І далі лунатиме голосно?
Рівнятиме він кути безнадійно загострені?

Цей голос! Убивця!
Нещадно карає і нищить
Усяких нахаб, що лізуть бездумно до космосу.

Цей голос десь близько.
Здається, звучить зовсім поруч.
Пекельний! Гучний! Він все ближче, і ближче, і ближче!

Цей голос вже тут.
Він понад страшним попелищем.
Над прірвою безвісті хижим шулікою... Крик!

І мертво.
І вмить стало тихо навколо.
Розтанув у темряві голос.

МЕРТВА ЛАТИНА

Присвячую О. В. Лазер-Паньків

Мертва латина
Кривавим чорнилом
Карбує у мозку спогади.
Світле майбутнє
Дротом колючим
Право на волю скасовує.
Руки в кайданах,
Змією підступною
В шию мотузка вгризається.
Влада народу
Давно не потрібна
Мудрість беззубого старця.
Ламана лінія
Кардіограмою
Смерті, як може, противиться.
Правда по тілу
Рваними ранами,
Потім – контрольний
в потилицю.
Совість розтерзано
Злими собаками.
Списано. Спилено. Спалено.
Урвищем темним
Ідуть душогуби.
В пам’яті знову прогалини.
Криця іскриться
Під кирзовим чоботом
Дівчинки років дванадцяти.

Грім, блискавиця.
Спокій розколотий
Навпіл шаленими танцями.
Постріл угору.
Гільзи на землю.
Пристрасті небо розпалює.
Критик. Відомий!
Манірний? Мізерний!
Генія визнав нездарою!
Вкотре поета
Полишили музи.
Штампи народжують вірші.
Каменем стука
Вічна байдужість –
Такт відбиває – не більше.
Віри давно вже
Немає у серці,
В грудях лише порожнеча.
Бідна жебрачка –
Сестра милосердя –
Всесвіт тримає на плечах.
Кволий пустельник
Заштопує діри –
Щастя, як може, латає.
Чорні від сажі
Парадні мундири.
Зверху – граків ціла зграя.
Хліба й видовищ
Крукам жорстоким,
Жовчі – воронам до чаю.
Сива вдовиця
Стоїть на руїнах.
Плаче, кричить – не вмовкає.
Вулиці міста
Трупами встелені
Слів, передчасно народжених.
Привиди бродять
Пустими оселями –
Жити живі вже не можуть в них.
Саваном смерті
Стелиться тиша.
Час протікає незримо.
Знищено все.
Тільки над попелищем
Хижа літає латина.
15.IX–5.X.2012

40

Лікарю Базедов, виходить – ви знали, що прийде день Х?
Крики сирен мчать по магістралі.
Не попередили ви, що надалі
Ваша хвороба на шпальтах журналів,
Телеканалів,
На радіо – скрізь
Буде тепер, як колись.

Хто змусив Вас від усіх приховати, що інквізиція йде?
Знов ліквідатори в бій, як солдати.
Лікарю, скільки страждань? Ще багато?
Розбушувався колись мирний атом.
Став він злочинцем, суддею і катом.
Хтось вже чеку відірвав од гранати...
І ціла вічність – як день
В світі жахливих ідей.

Лікарю, в когось волосся немає – повипадало давно.
Серце чудовиська гнівом палає.

Чорні ворони від краю до краю
Звістку розносять: Чорнобиль нагаєм
Б’є всіх на сполох. Його б'ють навзаєм.
Марно. Йому все одно.
Місто вкривається сном.

Лікарю, смерть в саркофазі поховано, та святкувати зарано.
Страх, мов чума, розтікається зоною.
Вся обережність була показовою.
Тридцять – це плата Іуді. Нам – СОРОК.
Шириться морок.
Суміш зі сліз і туману.
Завтра уже не настане.

8.X.2012

МАВКА

Присвячую Наталці Мандрицькій

Сонце надворі
Настрій поліпшує,
Наскрізь просвічує вічність.
Мрії прозові
Складаються віршами.
Пальці по клавішах звичних.
Перекроїла
Штори на сукню,
Тюлі – ажурним мереживом.
Вкрилась серпанком –
Справжня красуня.
Радість стирає обмеження.
В руки взяла
Оберемок ромашок,
Ніжні стеблинки погнула.
Вгору – дощем
Опадають додолу.
З ними на землю – минуле.
Айстрами зорі
У коси вплітаю,
Шию з туману вуалі.
Я у веселки
Візьму трохи барв –
Кольором сяйво розбавлю.
Стеляться шлейфом
Квіти сузір’їв,
Переливаються золотом,
Дивними снами,
Чарами зілля...
Хмари у ставі прозорому.
Синьою стрічкою
Небо зав’язане
Сильно, щоб не задощило.
Там розквітає
П’янким аметистом
Щастя з твоїми очима.
Подувом вітер
Наспівує тихо
Арії милим конваліям.
Гарні вони,
Як нев’януче літо,
На підвіконні у вазі.
Світла, простора
Дитяча кімната.
Тут я поставлю колиску.
Буде знадвору
В вікно зазирати
Пташка, захована в листі.
Ластівка? Певно.
А може – синичка
Поруч із нами поселиться.
Місяць тихесенько

Ляже скраєчку:
Спеку приспить і хурделицю.
День пролетів.
Я світами блукала.
Падаю з ніг від утоми.
Всесвіт – мені...
Але Всесвіту мало...
Я повернулась додому.

8–12.X.2012

ХТО МИ?

Хто ми?
Ми – давно догорілі свічки,
Фотографії в рамках розбитих
І сни неможливі.
Ми – думки потаємні
І сльози гіркі,
Сильний біль і постійна надія на диво.

Хто ми?
Ми – прибульці із різних світів.
Може, янголи? Демони?
Жертви стихійного лиха?
Ось минула хвилина
І день догорів.
Тільки ніч
Наступає на п'яти нам тихо.

Хто ми?
Ми – зав'язані в вузол слова.
Ми занадто складні, недоладні,
Ми надто правдиві.
Казка в нас на долонях
І справді жива,
Та вона
Аквареллю розтане у зливі.

Хто ми?
Ми – загублені миті життів.
Ми – піщинки, краплини у морі.
Нас майже забули.
Сонце впало за обрій
І світ скам'янів.
Ми – ніщо.
Ми з тобою – далеке минуле.

14.X.2012

МОЦАРТ

Пристрасне танго
Грає пригнічений Моцарт.
Вальс закінчився.
Більше йому не звучати.
Листом пожовклим
В річку вплітається осінь.
Вихором жовтень.
Листопад дощами...
Все! Досить!
У місті зима,
Наче лицар у сяючих латах,
Білим конем
Скаче по вулицях гордо.
Холодом хуга
Розносить її сильний голос.
Танго стихає.
Лунають прощальні акорди.
Бал розпочато.
Усюди міледі та лорди,
Дами, месьє...
І вже біля площі Конкорду
Листя осіннє
Зі снігом літає по колу.
Вітер гуляє Версалем,
Як привид епохи.
Будь обережним!

Тихо! Його не сполохай!
Сильній душі
Швидко набридне цей спокій.
Скніє вона
в білій буденності років.
У безвість тікає –
Навіть не стишує кроків.
Вільна від нечисті,
злоби і вроків
Доля пророків важка.
Врешті,
Вони також – гості.
Рано чи пізно
Всі ми опустимо руки.
Скрипку лишив на бруківці
Засмучений Моцарт,
Поруч із нею
поклав він смичок і перуку.
Далі – у вічність.
Самотній, простоволосий...
Геній іде.
Мовчки.
Без зайвих
емоцій.

15.X.2012

ВІДЬМА

Дівчина бідна:
Побита, обшарпана...
Добра! Мов янгол, безгрішна!..
Мовчки іде.
Тіло скуте кайданами.
Шепіт порушує тишу.
Помста і злість
Взяли гору над розумом.
Прощено надто багато!
Натовп вже ситий
Жахними погрозами.
Винних бажає карати!
Зовсім бліда, як примара.
Камінь на шию.
По спині нагаєм.
Швидше! Ставайте!
Дивіться!
Відьму у воду!
Хвилі ховають
Помисли злі інквізиції.
Нечисть скінчилась.
Її репресовано.
Знищено. Вбито. Усунуто.
Страчено катом.
На площі покинуто.
Зможеш в труну потім
плюнути!
Крики людей
З невимовною силою
Рвуть барабанні перетинки.
Пеклом життя,
Сильний біль замість дива –
Ось що таке непереливки.
Дівчина боса
Іде по бруківці,
Гнеться під градом ударів.
Загнаний звір.
Мертва пташка у клітці.
Зряча Феміда
Свідомо підважила.
Більше не буде пощади!
Їй головне –
Просто справити
враження.
Решта – турбота нащадків.
Скільки ж забути
Нам треба з історії:
Злості, страху, навіть болю!
Плямою в пам’яті
Terra incognita
Темно-червоного
кольору.

17.X.2012

ВЕСНА

Розбитими надіями відраховую відстань, яка розділяє нас.

Вибачення оператора у слухавці й каша з болота та розтоптаної зимової казки під ногами змушує замислитись про вічне.

Якби ми самі не збудували ту крижану стіну взимку, то не заважала б вона перехожим ще й зараз.

Її мовчки обходять, але не чіпають закохані пари, які й досі не зняли рожевих окулярів. Якщо проза життя самих нас колись ударить головами в ту стіну, то нехай нагадає всім про обережність, бо таких стін багато.

І нехай наше кохання припадає пилом на верхній полиці шафи, зате, крім нього, у нас нічого немає спільного.

І поки я йду прекрасною стежкою з мряки і суму, чоловіки, мов закохані метелики, сновигають між кольоровими вітринами магазинів у пошуках щастя.

Якщо не знаєте, що подарувати єдиній на Восьме березня, подаруйте коробку. Щоб було куди потім сховати розбите серце, або сімейний альбом, якщо серце раптом вціліє (все ж, коробка куди практичніша).

Але якщо хочете все ж придбати якийсь дорогий подарунок, то пам'ятайте, що штучні почуття слід ретельно запаковувати. Нехай хоч щось буде надійно захищене від цілого світу.

А я зараз іду руйнувати стіну, яку ми колись разом змурували.

Із її цеглин зведу собі новий будинок. Відкрию там крамничку – продаватиму закоханим рожеві окуляри, щоб не бачили вони чужих вад.

І нехай усі навколо радіють!

Нехай розквітають чужі почуття на лугах первоцвітами!

Не питайте у мене, що значить слово «весна».

Бо для мене весна – це жебрачка в брудному лахмітті.

Я її одягну у забуте в коробці кохання.

Поселю у новому будинку, що колись був стіною.

Хай вона продає замість мене рожеві надії.

Я ж піду собі тихо додому, де на мене чекає Всесвіт.

Марія КАПІНОС
ЛТ, УМЛ

ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО ФІЛІППІНИ?

Двадцять восьмого вересня дві тисячі восьмого року я вперше влаштувалась на роботу. Уявіть собі: ви блискуче закінчуєте навчання, отримуєте диплом, однак замість омріяної практики вам підкидають натяк… так і так, у нас скорочення, кожен боїться за своє місце, тож

новачки зараз ні до чого.

Звісно, як же інакше, криза, що почалась десь далеко-далеко і до якої я не мала жодного стосунку, по мені вдарила – так здалось – найсильніше. І хоча сьогодні події тих років сприймаються набагато легше, адже найбільш болючі моменти затерто, зметено із полиць моєї пам'яті, все ж є речі, забуття яких стане злочином.

Пам’ятаю спекоту тих днів. Люди пітніли, транспорт застрягав у заторах, випадкові перехожі табунами скупчувались поблизу кондиціонерів. Не маючи іншого вибору, я купила газету з оголошеннями про вакансії, щоб уже ввечері зрозуміти: в «благородні» професії зась.

Та ніч стала переломною. Ніяк не вдавалося заснути, в надрах квартири вчувалися голоси майбутніх поразок, а заготована на такі випадки недочитана книжка підло зрадила – і там я зустріла натяк на своє безвихідне становище. Тільки й лишалося, що чекати ранку, сподіваючись, що сонце зжене у підвал нестерпну пітьму, яка тавром осідала на тілі, та принесе полегшення.

…А допомогла сусідка. Старша жінка, вона працювала в заможній родині і, йдучи на пенсію, шукала собі достойну заміну. Скажу коротко – заміною стала я.

Не зразу. Спершу – зламана гордість, стертий макіяж, волосся, щільно запаковане у ґульку, та обстрижені нігті, а потім нова музика у плів лист – сумні мелодії Чайковського (єдиний автор, здатний принадити мене до класики), попсова лірика сучасності поряд із радянськими хітами. Навіть костюми ділові викликали гидливість – настільки це здавалось недоречним для мене теперішньої. Болить!..

…Я зустріла її вже першого дня… Мені показали дім, повідомили розклад, розповіли про обов’язки і, ніби між іншим, ткнули пальцем на щось невисоке, здалека схоже на дитину.

Вені. Служниця, родом із Філіппін. Її прислали з якогось агентства по найму. На Філіппінах тоді саме трапилась повінь, і люди шукали будь-якого порятунку для себе і своїх сімей. Вені вирішила приїхати в Україну, щоб стати не так працівником, як дивовижею, окрасою панського двору, і дати комусь із багатих змогу об’явити: «Ха-ха, вона приїхала здалека… Так-так, ми її найняли. А поглянь, які вони всі крихітні. Дивний народ».

Вені не розмовляла українською. Не знала і російської. Її англійська обмежувалась кількома словами (необхідний мінімум для поїздки в іншу країну): сидіти, прибрати, вийти, скласти, не роби цього…

Хазяйка, або ж інша прислуга, кидали їй ці слова ривками, ніби з образою, нещадно обстригаючи кінці й без того коротких англійських слів. У мене виникла аналогія із собакою. Ну, знаєте, собакам команди теж подать різко й голосно, щоб уникнути непослуху. А вона слухала. Вірна собака, яка не гавкне, коли викидають.

Філіппінка ні з ким не розмовляла взагалі! Чи не могла, чи не хотіла. А наші наймачі – а то була родина доволі заможних українців –

розпорядились виділити їй місце в комірчині. Там служниця і ночувала.

Як виявилось, для неї готували спеціальну їжу, яку – не знаю де і не знаю хто – запаковували у прозорі коробки із коричневими покришками, а потім підвозили до будинку – кожного ранку, майже без запізнень. Оскільки я знала німецьку, хтось розумний вирішив накласти на мене обов'язок подавати Вені сніданки, обіди та вечері. На запитання, чому я, відповіли: «Ну це ж очевидно. Бо ти знаєш німецьку».

Це не було очевидно. Людині, звичній до стриманих вихованих співрозмовників, до дискусій на філософські теми, важко сприйняти факт, що на світі бувають ті, що не бачать елементарної різниці між англійською та німецькою. І взагалі, з іноземкою легше було спілкуватися за допомогою рук, аніж пояснювати щось знайомими мовами. Вені постійно кивала. Постійно! Розуміла вона, чого від неї просять чи ні, відповідь одна: активні кивки головою:догори-донизу-догори-донизу.

Думаю, усім нам тоді було так погано, що зважати на проблеми інших людей хотілось найменше. Тим більше контактувати з чужоземкою, котра дивилась на нас, українців, як на триголових монстрів. Хоча… У Вені все ж були на те причини.

Я прокинулася від сплячки, відійшла від власних проблем, коли в мене на очах наша вельмишановна пані вдарила служницю по обличчю. Ось так просто, бо та вчасно не принесла якусь сукню.

Здається, перші кілька секунд хазяйка і сама була здивована через власну нестриманість. Впевнена, вона вдарила її вперше, і якби Вені хоч якось відреагувала, на цьому усе б і скінчилось. Однак та лише зіщулилась, міцно зажмурила очі, і я (завмираючи із гарячою праскою в руці) зрозуміла: це тільки початок.

Ввечері, коли настав час нести Вені вечерю, вона не відчинила дверей своєї кімнати. Ха-ха, слово «кімната» тут зовсім недоречне… скоріш невеличка комірчина, де не було вікон, зате було крихітне ліжко і тумбочка сорок на сорок, куди поміщались усі її речі.

Я постояла біля комірчини хвилину-дві. Звук ляпасу звучав у мене в голові й не дозволяв отак просто припинити спроби і піти. Хоч і хотілось, як же сильно мені цього хотілось!

Прихилившися спиною до дверей, згадала нашу Хазяйку.

Якщо розібратися, слово «Хазяйка» особисто мені різало слух і викликало протест, однак усі її так називали… або так, або по імені-прізвищу. А позаочі – скорочували до прізвища. І все ж… «хазяйка» було універсальним – його можна використовувати і безпосередньо в присутності пані, й позаочі – слуги одразу розуміли, про кого йдеться.

Голову родини ми зустрічали рідко. Як нам пояснили, він багато працював. Так багато, що днями не ночував вдома, а у вікнах газетних заміток постійно обнімав тонкий дівочий стан… Дівчата були різними, і єдиною спільною рисою виявлявся вік: як на мене, то не більше

двадцятки. Був іще син, який жив окремо і навідувався до батьківського маєтку три-чотири рази на тиждень, і донька, молодша від брата на три роки. Вона теж, так би мовити, «вилетіла з гнізда» і приїжджала до матері через тиждень. Пані обожнювала свого сина і заледве терпіла доньку. На основі спостережень я вирішила, що ці почуття взаємні.

То були найдивніші дні мого життя. З одного боку, співчуття до Вені, а з другого – моя начальниця, яка ніби на зло поводилася зі мною стримано та досить ввічливо. Не занадто ввічливо, без зверхності, а саме так, як поводяться розумні люди. Зустрівши цю жінку за інших обставин, в іншій реальності, я б знайшла з нею спільну мову. Факт!

А життя Вені скочувалося в тартари. Вона працювала набагато більше, ніж будь-хто з нас, але часто не розуміла, чого від неї хочуть і цим злила решту слуг. Прислужники, завдання яких – догоджати та наводити чистоту, відчувши ефемерну зверхність над цією тендітною іноземкою, стверджувались її коштом, постійно насміхаючись та ображаючи. Я завжди була в стороні – нейтральна, холодна, відокремлена від решти.

Інколи мені здавалося, що в моменти особливого відчаю Вені поглядом шукає мене. А коли знаходить, знову зіщулюється і немовби байдужіє до всього і всіх, навіть до образ та штурханів. Наступного разу, коли її різко шарпнули за руку, філіппінка навіть не здивувалась, наче так і потрібно.

Ніхто не контролював, чи приношу я їй їжу. Вені працювала десь на два місяці довше, ніж я, тому невідомо, хто її годував (пафосно звучить, чи не так?) до моєї появи. Я це робила регулярно, як уміла, тричі на день: сніданок, обід та вечеря. Одного разу навіть загорнула у серветку домашню запіканку із яблук – невеличкий шматок, що залишився ще з обіду.

А коли прийшла наступного дня із сніданком, Вені ніяк не прокоментувала нововведення. І все ж… якщо вона і ненавиділа всіх людей в триклятому будинку, то мене, либонь, найменше. Ось так.

...Отже, хазяйський син завжди попереджав про приїзд, і ми мусили розбурхувати цей здоровенний будинок – мурашине гніздо, мов ті рядові воїни, підкоряючись примхам королеви. Підмітали і без того глянцеві доріжки, відчищали кухонне приладдя, і навіть я, що завідувала гардеробом, обов’язково посилювала темпи роботи – відгукувалось почуття солідарності.

Дочка не попереджала. Либонь, прийнявши рішення навідатись до своїх кредиторів (мами і тата), вона заскакувала в машину, різко нажимала на газ і гальмувала лише біля будинку батьків. Викидала тіло з автомобіля, наповнювала перші кілька хвилин етикетними словами, а тоді обов’язково чогось просила, клянчила, вимагала. Саме в такому, давно втрамбованому порядку: просити, клянчити, вимагати.

Розбещена принцеса не любила Вені, ненавиділа її без жодних

причин. А, може, у філіппінки надто темна шкіра, надто вузькі очі, вона занадто худа і занадто низька… занадто… занадто служниця?

… Вені саме переходила дорогу, ішла до будиночка для гостей, де їй з горем пополам наказали підлити квіти. Традиційно цим займалась інша служниця, але вона в той день чи то захворіла, чи то звільнилася. Словом, роботу довірили нещасній.

Іронія долі, чи не так: я знову опинилась поруч. Не в будинку, не вдома, не на кухні, навіть не впала по дорозі на роботу. Якого чорта я забула надворі?! Щоб усе побачити?

Якби хтось інший вирішив описати той день, то виклав би події раціонально, крок за кроком, додаючи влучні коментарі та підказки.

Для мене все трапилося швидко: машина, швидкість, звучання коліс, запах шин, Вені, котра застигла від страху посеред дороги… і дівчина. Як же описати створіння за кермом? Пам'ятаєте головного негативного героя фільму «Матриця»? Якщо так, тоді згадайте, як усміхався цей містер Сміт. Саме таку посмішку довелося спостерігати на обличчі… невже люди бувають і такими?

На що сподівалася принцеса, скеровуючи свою машину на служницю? Налякати? Вона не могла не розуміти, що трапиться? Якщо не могла, тоді чому так злякалась,почувши глухий удар?

Я не ворушилась. Була надто близько, щоб оминути хоч найменшу деталь.

Тіло невеличкої жінки, таке крихітне, що майже дитяче…одна рука заховалась під кузовом, а друга, з відігнутим вказівним пальцем, наче показувала на величний маєток однієї з найзаможніших українських сімей.

Мені й досі не вдається забути той день! Цей біль – він майже фізичний, ніби на коротку мить я опиняюсь на її місці й бачу, як до мене наближається яскрава пляма смерті. Крик Вені, котра замертво впала на землю, немовби умілий лялькар вирішив позбутись остогидлої іграшки і просто обірвав усі нитки… одним порухом, не вагаючись, обірвав кожнісіньку ниточку.

Її голос ніколи не звучав так пронизливо. Ні-ні, він зазвучав уперше… останній музичний акорд…

Завіса, панове. Кінець першої сцени.

…Мені довірили розібрати її речі. Підозрюю, хазяйка хотіла переконатись, що в речах найманої працівниці (безправної рабині?) немає нічого, що може хоч якось її скомпрометувати.

Ніхто не знав, куди слід подіти речі загиблої, а запитати у тих, хто має такі знання, боялись. Боялись усі, навіть я… особливо я.

Коли домоправителька наказала зайти в комірчину (кімнату філіппінки), у відповідь я накричала і веліла запхати свій наказ… і згадувала, промивала спогади, посипаючи сіллю найсвіжішу з моїх ран.

Коли їй було погано, поглядом Вені завжди намагалася зачепитись за

мій погляд, це точно. Ніби чекала підтримки, хоч мізерного захисту від образи. Я ніколи не захищала. Нікого. Навіть себе – і то не завжди. Слабка.

Її кімната. Тумбочка і ліжко. Чорненька валізка… Бокова кишеня відігнута. Думаю, туди частенько заглядали. Запихаю руку, дуже обережно, і постійно очікую, що вжалить якась гадюка.

Фото. Стареньке, краї загнуті. Якісне фото, майже професійне. Вені, в її обіймах двоє хлопців, одному років десять, другому – не більше п'яти. Сини?

Коли на фотографію капнула вода, я подумала, що стеля протікає. Чесно-чесно, навіть поглянула вгору, аби перестрахуватись. І вперто не підпустила до себе думки, що можу плакати. Врешті-решт, хто вона мені, яке мені до неї діло?

А сини, виходить, стали сиротами. З ким вони зараз? Одягнені добре… принаймні на фото. Але ж і я на фотографіях не така, як у житті.

Одяг, пара зношених сандалій. Біла акуратна папка, куплена вже після приїзду. В ній – договір про найм, унизу третього аркуша – підпис Хазяйки. Іще нижче, під четвертим листком, гроші. Американська валюта.

Також на дні папки знайшла конверт, а в ньому – листівку. Слова незнайомі, навіть алфавіт не той, а от марки – деякі – впізнала. Думаю, вона хотіла його відіслати. Але чи не простіше тоді через Інтернет?

Запхала знахідку в кишеню джинсів – якраз по розміру, щоб не зіжмакати. Склала решту речей докупи і помістила біля дверей. Стримуючи сльози, – не плач, не плач, – вийшла з кімнати.

Через тиждень, отримавши третю й останню зарплатню, звільнилась. Без нової роботи, без жодних планів, із грошима, яких вистачить місяців на два, але за умови, що житиму на хлібі та воді. У мене не було нічого, однак я пішла з того дому…про що так і не встигла пошкодувати.

Нову роботу знайшла не одразу. Не було стрімкого зльоту, не було найвищих вершин. Але криза потрохи відходила, з часом я звикла до колективу, раділа, що працюю за фахом, і дуже боялася, що знову скочусь на дно. Тому працювала… багато і невтомно.

Ця історія змінила мене. Змусила цінувати життя, цінувати найпростіші речі. Знову ж таки, крок за кроком. Я довго звикала до нового мислення, безуспішно намагалась вилучити з пам'яті одіозні файли, а ще згодом душа – саме вона, рідненька – вирішила, що час уже структурувати події тих днів. У книгах це називають ось як: подивитися страхам в обличчя.

Я зуміла піднятись. Звісно, був іще лист, той, що сховала у кишені джинсів… Я його так і не переклала. Листівка із зображенням кролика у червоних черевиках служила певним нагадуванням, певним стимулом, тому немає нічого дивного у моєму бажанні зрозуміти зміст. От тільки, як пояснили знаючі люди, на Філіппінах існує дуже багато діалектів, та й

потреби їх вивчати вельми мізерні, тому перекладач із такої мови – справа доволі рідкісна, а в Україні неможлива. Втрутилась доля.

Завдяки новій роботі я зіткнулась з тими, хто займається перекладами з різних мов… включно із тією, якою розмовляла Вені.

Перекладачка вручила мені вельми офіційну папку, де був усього-навсього один аркуш – зміст послання. У мене захрипло горло, не вдавалось промимрити й звуку, тільки мугикання та кивок головою. Цього вистачило. Жінка усміхнулась, а я, сприйнявши це як прощання, вилетіла спочатку з її кабінету, а потім і з бюро.

Уже ввечері, відмикаючи двері квартири, я здивувалась, чому моє замовлення було вручено власницею бюро. Чому його так офіційно оформили? І, звісно, я не знала, що Тетяна Павлівна, котрій довірили переклад листівки, зранку того ж дня влетіла в кабінет начальниці зі сльозами на очах і прочитала їй переклад. А потім розповіла від мене ж почуту передісторію, мов, так і так, Вені уже немає в живих, її збила машина.

Ноги підкосились, як тільки я ступила на поріг. Не одразу підвівшись, неслухняними руками ввімкнула настільну лампу, доповзла до дивана, і вже хотіла розгорнути папку…але в останню мить злякалась. Чого? Власного передчуття. Зробила кави… яку так і не випила. Того вечора я, здається, навіть не дихала.

Ось він, зміст. Інші слова, інакша культура, а зміст – він загальнолюдський, незмінний. Чи не може десь у глибинах нашої країни існувати точна копія послання, написаного Вені?

«Перекажи синам, що я їх люблю. Головне – пережити цей непростий час. Я все стерплю, і слова не скажу, і ви терпіть. Ми відбудуємо наш дім, я вже назбирала трохи грошей. Я стерплю. Передай їм, що я їх дуже люблю. Бережи себе, мусиш, бо хто ж тоді про них подбає. Я скоро приїду до вас. Перекажи синам, що я їх дуже люблю».

Невідісланий лист Вені. Лист матері, яка вже ніколи не повернеться до своїх дітей.

…Кілька днів тому ми зустрілися знову. Вона впізнала мене і, не знаю чому, зовсім не здивувалась. Я також упізнала, скрививши губи від того, що подумки досі називаю її саме так: Хазяйка. Ми чекали приходу цієї персони, нашій фірмі замовлення від таких, як вона, завжди в плюс. А я прислухалась до емоцій усередині. Що я відчуваю, дивлячись на оживлений спогад, на ту, що виростила і врятувала від правосуддя вбивцю? Як реагують моє тіло та розум?

Декілька фраз. О, як мої справи? Чудово, працюю? Як ваша донька? …А, вчитись поїхала. Ґрант виграла. Ні-ні, я знаю, що то була випадковість, як же інакше. Звісно, не варто згадувати… Ну, рада була вас побачити. Так-так, ми підберемо найкращих спеціалістів. Не хвилюйтесь, усе буде так, як ви того захочете…

А ввечері – стара листівка, зображення зайця у червоних черевичках та незнайома абетка, здатна передати глибокий зміст материнської туги. І спогади, уже переварені та структуровані.

«Як ваша донька? А, вчитись поїхала. Ґрант виграла. Ні-ні, я знаю, що то була випадковість, як же інакше. Ну, рада була вас побачити…»

Шарю очима по листівці. Останній рядок. Ось же він. А ось і ці слова:

«*Я скоро приїду до вас. Перекажи синам, що я їх дуже люблю…»*

ТЛУМАЧЕННЯ

Ми поділили світ на сто частин.
На сотні ярусів, форматів та пластин.
На кольори, шляхи і автостради.
Концерни, банки, міністерства, ради.
Ми вирішили, що керує хват[1].
Чумизі[2] речі, бійка, сором, мат.

Усвірипілися[3] кайдани в тіло.
А непомітно ж? Тихо, підло, вміло.
Ми забуваємо, що будній шум та місто
(як же тут тісно, замісили в тісто) –
Це не підтвердження того, що не спимо.

Ядуха[4]… рухи… Що навколо? Духи?
Що стали свідками вже звичної розрухи.
Духи жіночі – це вже не інтим.
Це спирт, флакон, дозатор… чад і дим

І хвайда[5] їхня – ніби в зоопарку.
Кидати леву через пруття палку.
Бо ж не дістане лев, хоч і сильніший.
Він лиш стає все зліший, зліший, зліший.

Ось так і нам… кидають патичок.
І вішають гарненький ярличок.
Чупрун[6] – в минулому, тепер ми демократи.
В яких вже просто нічого забрати.

---

[1]*Хват* – настирна, незворушна людина.

[2]*Чумизий* – спочатку це лише вид тканини, привезеної з Китаю,згодом – все, що прибуло з цієї країни.

[3]*Усвірипітись* – в'їдатися, тісно облягати.

[4]*Ядуха* – задишка, викликана тривалою хворобою.

[5]*Хвайда* – вихваляння.

[6]*Чупрун* – вільна людина (не кріпак), що заробляв на життя торгівлею.

ЯК ЗА СЕСТРУ

Я завжди знала, що ти егоїст. Ми всі це знали.

Ми були твоїми друзями. Не для публіки, не для статусу, ми були тими, до кого ти приводив на тестування своїх подружок, у присутності кого зривав маску байдужості, якщо твої надмірно вимогливі батьки-інтелігенти діяли тобі на нерви. Це ми тримали в секреті той факт, що ти до посиніння боїшся висоти.

У нашій компанії було семеро, і серед них лише дві дівчини – я і Марта. Ти був восьмим, старшим від нас, сімнадцятирічних, на два роки. А ще ти красивий. До нас же ставився, як до сестер. Захищав, підтримував, оберігав, пояснював. Ми з Мартою ніколи не бачили егоїстичної сторони твого характеру, з нами ти був справедливим та чесним. Про таку дружбу можна лише мріяти.

Саме тому на початку я мала намір поговорити віч-на-віч, щоб побачити твої очі, коли дізнаєшся правду… я навіть домовилась про зустріч… Але он як воно буває: пишу листа. Будь певний, я його надішлю, щоб ти знав, щоб зрозумів.

Пам’ятаєш Майю? Стало страшно? Запитуєш себе, звідки я про неї знаю, адже нам, твоїм молодшим друзям, заборонено здогадуватись про такі речі. Тим більше твоїм сестричкам, чи не так?

Смішно, імена кожної з нас починаються на букву «М». Моє ім’я, Мартине… і тієї дівчинки, завдяки якій ти виграв своє трикляте парі.

Ти ж знаєш, що я змінювала школу. І немає нічого дивного в тому, що у мене були друзі, про яких не знав навіть ти. Майя – молодша сестра колишньої однокласниці. Ми були знайомі, я часто приходила до них у гості, щоб разом зробити домашнє завдання.

Потім батьки перевели мене в гімназію, і наш зв'язок перервався. І от вона знову подзвонила. Голос тихий, приглушений, як не її. Запитала твій номер. Я, здивована, продиктувала цифри. Голос у динаміку заплакав і сказав, що цей телефон у неї вже є, але там ніхто не відповідає.

Запитай себе, чому я не розповіла про інцидент раніше, коли все тільки починалось? Бо за тобою бігало надто багато дівчат, часто вони навіть ставали предметом наших жартів, і мені здалося, що Майя – одна з таких, які шукають способу з тобою познайомитися. Хто ж знав, що це вона стала об’єктом твоїх досліджень.

Я забула про неї на два довгі місяці. А тебе бачила майже щодня. Не повіриш… не знаю, навіщо я про це пишу… мені здалося… тільки на секунду, що ти стаєш для мене більше, ніж просто друг. Ми почали зустрічатися тільки вдвох, і ти вперше дозволив мені сісти за кермо твого мотоцикла… Я в’їхала у рів. Дуже боялась твого гніву, а ти натомість почав голосно іржати. Ну навіщо ти все зруйнував? Адже знав мій характер, мав розуміти, що не пробачу подібного вчинку? Не тому, що я така правильна і чесна, а тому, що зневажаю несправедливість. І ненавиджу, коли б’ють лежачого. Але… я б і не дізналась, якби не давнє

знайомство зі старшою сестрою цієї дівчини. Ти цього не врахував, чи не так? Ти – і не передбачив! Ха-ха!

Наприкінці серпня ми з Мартою вирішили влаштувати у мене ніч перегляду фільмів жахів. І раптом дзвінок у двері.

Та зрозумій же ти нарешті, в якому відчаї повинна бути дівчина, щоб увечері, у сльозах, заявитись до майже незнайомих людей. Добре, що моїм рідним вистачило терпцю не лізти до нас із запитаннями. Ми затягли Майю в мою кімнату, і Марта побігла заварювати чай.

Досі не розумію, що то було. Здається, вона звинувачувала. У тому, що тільки до нас ти ставишся по-людськи. Почувши одну з перших фраз, пихата істота всередині мене навіть усміхнулась.

Я подумала – заздрить! Навіть розізлилася, з якого дива її принесло до мого дому, ще й так пізно. Але ти ж розумієш, що Майя дуже швидко опустила мене з хмар на землю.

… у вас було парі. Ти недбало заявив, що заради тебе дівчина – будь-яка – піде на все. Блискавичний план, майже «Бліцкриг»: спочатку приділити жертві максимум уваги, потім – ігнорувати (саме на період ігнору припав Майїн дзвінок до мене із проханням дати твій номер).

А потім… аби ти бачив, які були в неї очі, коли розказувала. Я в цей момент була готова роздерти всіх вас – тебе і твоїх друзів – на шматки.

Звісно, Марта захищала свого друга, і дуже довго не вірила нічній гості. А Майя… вона зіщулилась на дивані, ноги під себе підібгала, і тільки очі у напівтемряві кімнати виблискували божевіллям.

Як ти їй це пояснив? Як умовив? Це було щось на зразок: Ви такі щасливі, що твої дружки тобі заздрять і просять, щоб ти поділився?

А розповідала ж усе тихим таким голоском. І тільки коли Марта знову закричала, що це брехня, Майя підірвалась на ноги і гаркнула у відповідь. Якщо неправда, тоді звідки ж вона знає, що у тебе, наприклад, родима пляма на животі, а у (і назвала ім’я іще одного дружка) татуювання на спині?

Були й інші докази. Деякі непідтверджені, бо навіть ми їх не знали, про деякі соромно писати. Усі деталі, слово за словом, Майя розповіла про все, що відбувалося з нею того вечора.

Пам’ятаю, як схопилася за голову. Здалося, що от-от вирву собі всі коси. На що піде дівчина заради тебе? Де починається та могутня нечиста сила, що змусила Майю прийти до тебе додому, знаючи, що ти в компанії своїх егоїстичних друзів, а твої батьки у від’їзді? І що ви всі, а особливо ти, нещасний егоїст, безпринципні та підлі тварини. Навіть не люди, бо у людей є душа.

Я малодушно нікому не розповіла, що все знаю. Ти ж був таким рідним, найпрекрасніші спогади мого життя так чи інакше пов’язані з тобою. А от нашим спільним друзям не розповіла про твій вчинок, бо боялась. Уперше в житті я тебе боялась. І не дивуйся, твоя поведінка робить тебе небезпечним.

Наскільки мені відомо, Майя після дев'ятого класу поїхала вчитись в інше місто… ну а я… сам знаєш, наше з тобою спілкування зійшло нанівець. Звісно, ти дзвонив, зустрічав після школи і допитувався, що сталось. А одного разу навіть прийшов не сам, у компанії «іншого» – так я називала тих людей, з якими був знайомий тільки ти. Впевнена, це звичайний збіг обставин, але я тоді так злякалася, що навіть заплакала. А в тебе, коли побачив мої сльози, був такий розгублений вираз обличчя, що мені захотілося повірити у те, що Майїна історія – вигадка.

На жаль, не вигадка.

От бачиш, я і досі не можу позбутись того тепла, яке відчувала до тебе. От тільки ти егоїст. І тебе розізлило те, що ми від тебе відвернулись. Зі мною домовитись не виходило, ти почав приділяти Марті надто багато уваги. Вона теж чула Майїну розповідь, але світ такий неоднозначний, і я боюсь, що рано чи пізно ти все ж протягнеш свої руки до її серця. Вона добра, вірна нашій дружбі. Можливо, досі не вірить. Підсвідомо хоче тобі пробачити. Взагалі дивно, чому вона не порушила дану мені обіцянку і не розповіла тобі про нашу обізнаність щодо Майї.

Тепер це не важливо. Розповім про все я. Ти егоїст, але не дурень. Ти знаєш, чого я хочу. Залиш Марту в спокої, знайди собі іншу мішень.

Світ неоднозначний, тож де гарантії, що ти не вчиниш несправедливо і з тією, кого я люблю, мов рідну сестру?

Нічого не пояснюй, нічого не доводь. Живи, будь егоїстом, тільки не руйнуй душі тих людей, яких я люблю.

До речі, недавно я прочитала чудову історію. В одному з епізодів головний герой очікує на винесення вироку за скоєний злочин. Я ще подумала, що цей герой чимось нагадує тебе, навіть смішно стало. Але найцікавіша частина – це, звісно, кінцівка.

…Принизливо. Такий елегантний, розумний, хитрий – і все ж не зміг уникнути покарання.

Впевнена, ти зрозумів, до чого я хилю. Сподіваюся, зробиш правильні висновки, бо якщо ні… Повір, я теж умію бути жорстокою…

У-ЛА-ЛА

(Замальовка з натури,
або Спроба самоіронічного автопортрета)

Вона хоче бути впевненою. Якою ще? Трохи грайливою, обожнюваною і смішною. Іти по вулиці, де кожен крок розповідатиме історію цієї неймовірної жінки (у-ла-ла, які слова припасовує до себе ця дівчинка!!!).

Музика в навушниках, і кожен удар барабанів – бумц-бумц-бумц – змушує дівчинку пришвидшувати темп.

У-ла-ла, які магазинчики – Benneton, Naf-Naf, Oggi, Mango і аж до Esprity. Вона не звертає на вулицю Ihv-Sehv-Loran – туди ще ранувато. Але хоче, ох, як же вона цього хоче…

Маскується дівчинка вдало, вона ж за демократичність.

У-ла-ла, які вітрини! Не будемо лукавити, нашій героїні до вподоби Benneton та Naf-Naf.

Попереду красень.

Ну чому ти такий красунчик, – запитує себе вона. – У-ла-ла! Зараз я до тебе підійду, і ти відчуєш шлейф моїх духів (тільки не варто лукавити, у нашої дівчинки чудові духи). Ти усміхнешся, я кокетливо кивну головою і обпечу своїм поглядом.

А тоді…

У-ла-ла, яка дівчина, – подумаєш ти.

У-ла-ла, я вже близько.

Я вже підходжу, ще трохи – і зустрінеш мій погляд.

Пройшов мимо…

Гад, як він смів її оминути?! Як він тільки наважився на таку підлість? Як міг на таке наважитись? Йому що, жити набридло?

Вона дорікнула цим розбещеним чоловікам, що живуть в Україні, в оточені стількох прекрасних облич, і наважуються не помічати її, нашу красуню!!!

Дорікнула і обурилась! Урешті-решт, не таких він і красивий… і костюм йому не так пасує, як видалось на перший погляд. І взагалі, що це за галстук? Де він його відкопав?

Ще раз обурилась, і пішла далі.

Аж ось… У-ла-ла, який попереду красень, і як йому пасує цей костюм…

Поліна ЛЕВИЦЬКА
ЛТ, УМЛ

НІБИ

Ніби як доросла, я живу в коробці,
Ніби як дитина,горобців дивлюсь.

Ніби як доросла, я малюю очі,
Ніби як дитина, гірко плачу їх.

Ніби як доросла,ходжу по крамницях,
Ніби як дитина, іграшки дивлюсь

Ніби як доросла, судження складаю,

Ніби як дитина, весело сміюсь.
Наші часи дивні, все вони змішали:
І мухи в котлетах, і котлети з мух.

КЛЮЧІ МУДРОСТІ

Гудуть бджоли, гудуть бджоли,
Та я їх не чую.
З тихим смутком пам'ятаю
Я місцину тую,
Де у вуликах смугасті
Роблять меду діжки,
А по стежках та у полі
Ходять білі ніжки.
– Ой дівчино, ой панянко,
Чом ти зажурилась?
Знову тобі на світанку
Доленька наснилась?
– Ой журюся я, козаче,
Бо не хочу бути.
Бути тута, де неначе
Тиснуть душу пута.
– Що за пута? Чи з металу?
– Ні, якби ж з металу!
– Може, з глини, чи цеглини?
– Знову не вгадали!
Тії пута не побачиш,
На смак не відчуєш.
Та з них серце плаче-плаче,
Гірко так бідує!
– Зрозумів тебе, дівчино,
Розумію смуток.
Сам хотів би взяти шаблю –
Розрубати пута!
– Не роби цього, козаче,
Бо як переріжеш,
Вони знов мене охоплять,
Здавлять ще сильніше!
Не роби се та послухай:
Поки я бідую,
Я сама роблю той ключик,
Що мене розкує.
– Як се так? – питає хлопець,
– Де ж ти їх діваєш
Ті ключі, що ними навіть
Пута розриваєш?
– Вже у мене ціла в'язка
Тих ото ключів.
Не знайдеш речей дорожчих,
Хоч би як хотів!
Ними двері відчиняю:
І старі, й нові,
А ключі оті, козаче,
Мудрістю зови.

Наталя МАНДРИЦЬКА
ЛТ, УМЛ

* * *

Догорав ще один день. Сонце, перш ніж попрощатися з землею, освітило рожевою загравою небокрай. Хмарки, що пропливали світлою зграйкою, немов зупинилися помилуватися останніми променями… А на вокзалі вирувало, шуміло, гуло людське море. Цей шалений гомінкий потік щоразу змінювався, набував нових барв, приваблював

багатогранністю і яскравістю кольорів.

Передвечірню тишу раз по раз порушували повідомлення про прибуття або відхід того чи того поїзда. Здається, не було кінця цій метушні… Кожен збирався кудись їхати чи щойно зійшов на перон, зустрічав або проводжав когось.

А він нікуди не поспішав. Сидячи біля вікна у привокзальному кафе, незворушно спостерігав за силуетами людей, що пробігали мимо. Не зважав на недопиту каву, яка давно охолола у чашці. Сумним поглядом вдивлявся уперед. А потім неквапливо вийшов на вулицю і розчинився у натовпі.

Він приходив сюди щодня. Замовляв чашечку міцної кави й довго сидів, намагаючись розгледіти когось серед мінливого, неспокійного моря людей. І щоразу в його зажурених темних очах світилася все більша безнадія…

Вона була єдиною його подругою і єдиною розрадою. Завжди розуміла, підтримувала, як могла. Хай що б спіткало його у шаленій круговерті сірих буднів, та знав, що ввечері вона радісно зустріне у порожній квартирі. Скільки розуміння, скільки щирості бачив у її очах. І жодної тіні докору. Вона розраювала його одним лише поглядом. Годинами міг розповідати їй про всі турботи і клопоти, про приємні миті. А після того знаходив заспокоєння та душевну рівновагу. Вона знала про нього, здавалось, усе на світі, і без неї він не уявляв жодного дня свого існування…

Одного разу все змінилося. Несподівано й безповоротно. До нього завітав давній друг, з яким не бачилися ще зі школи. Вечір щирих розмов і приємних спогадів минув зовсім непомітно. Вона сподобалася гостеві, вони швидко знайшли спільну мову.

А наступного дня поїхали проводжати друга на вокзал. Взяв і її з собою. У той час небо було ніжно-блакитним, а сонячні промені так ласкаво цілували землю…

Промайнули хвилини прощання. Постать друга зникла у вагоні. Поїзд рушив і стрімко набирав швидкість. І раптом… Кілька необережних кроків, і вона зникла під колесами. Довжелезний поїзд, що шалено мчав уперед, украв, заховав її тіло. Тіло милої і доброї, щирої та безмежно вірної. Він не розумів, не вірив, не усвідомлював.

Усе нутро кричало, що цього не може бути. Не міг зрозуміти, що більше ніколи не побачить її, найближчої і найдорожчої. Своєї собаки…

Повернувся додому. Там його зустріли сумний спокій і самотня тиша. Тієї ночі так і не заснув.

Відтоді щодня приходить на вокзал зі щирою вірою, що одного разу серед гамірного натовпу побачить її. Усвідомлює, що цього ніколи не буде, та вперто не перестає вірити…

Ольга ПЛЯСУН
УМЛ, іноземна мова

ЛЮДСЬКИЙ БУКВАР

Переспів

Давно те діялось на світі,
Давно вогонь вже не горить,
Слізьми дощу дороги змиті,
Та ясен раз у раз скрипить.
Давно нас, браття, катували,
Лилася кров з усіх сторін.
Вже ми забули, як страждали,
І як з'явився раптом Він.
Убивства, війни і навали,
Бої криваві у степах,
Ішли роки, пливли, збігали,
А ми ховались по хатах.
Отак ми радше існували
У сутінках змертвілих душ,
Ми існували і не знали,
Що є Тарас, правдивий муж.
Боялись. Ниділи. Мовчали.
Сумлінно слухались катів,
Коли слова святії прозвучали,
І шлях Шевченко освітив.
Тоді ми ще міцненько спали,
Гіпнозом зачаровані вві сні.
Та ми піднялись і повстали,
Збудили нас слова рясні.
«Збудись, народе, повставай», –
Щодня Шевченко закликав, –
Не бійся, любий, захищай
І свій статут, і свій устав!
Тікай! Воюй! Порви кайдани!
Збуди своїх товаришів!
Збирай народ! Збирай майдани!
Ти вже збирав, ти вже зумів!»
І ми повстали, ми повстали!
Перемогли фельдфебеля-царя!
Святі часи тоді настали,
Свята очистилась земля.
Ярмо ми скинули довічне,
І польська шляхта відійшла,
Святеє діло то і вічне,
Святая правда то була!
Магічну силу має слово,
Воно голосить на віки,
Воно долає вражу змову,
Воно несеться крізь роки.
Воно вогнем в душі палає,
Воно сурмить в людських серцях,
Воно всі пута обриває,
Воно долає біль і страх.
Роки збігають і спливають,
Сильніш сурмить
в серцях Кобзар!
Його слова нас захищають,
Його слова –
людський Буквар.

СЛЬОЗИ СВЯТКОВИХ КВІТІВ

Квіти! Квіти!
Ніжні квіти!
Проліски надії!
Можуть квіти оживити
Найсвятіші мрії.
Можуть квіти променисті
Душу зігрівати,
Можуть сяйвом зорянистим
І коханням стати.
Як ми любимо фіалки!
Тільки розцвітають –
Красномовні перепалки
Звідусіль лунають.
Бо нема людей поганих –

Хочуть устигати
Половинок і коханих
Вчасно привітати.
І стоять сумлінно в черзі,
Продавців гукають,
Ніби коні чи як ферзі
Ліктями штовхають.
Ніжні пальці розтирають,
Наче від сверблячки,
І щоразу, знай, благають:
«Скиньте хоч троячку!»
Свіжі квіти обривають,
Похапцем купують
І коханим простягають –
Нібито дарують.
Ось і все. Скінчилось свято.
Квіти викидають.
Тільки варто пам'ятати:
Квіти почувають.
І коли їх хтось зриває
І ось так сміється –
Тільки листя висихає,
І сльозинка ллється...

ЧОТИРИ СТИХІЇ

За горами, за садами,
За казковими лісами,
За глибокими морями,
За квітучими полями,
Ген за краєм верховіть
Чарівний палац стоїть.
А в палаці чарівному,
Та й на троні весняному,
Вся у золоті вдовівна
Царювала королівна.
Царювала, що дай Боже,
Кому треба – допоможе,
Словом, гарна верховода,
А наречена – Природа.
Тож і мала та цариця
Двійко хлопців яснолицих,
А що Богові молилась,
То й дівчата народились.
І було у них безвітря,
І достаток, і гармонь.
Перший хлопчик –
то Повітря,
Середульшенький –
Вогонь.
А як мріяти душею,
То і Богу не шкода:
Нарекли дочку
Землею,
А найменшеньку –
Вода.
То й було все як годиться,
Як була ще молода.
Тільки звідкись на царицю
Накотилася біда.
Поселилася негода
І давай бешкетувати.
Занедужала природа,
Захворіла старкувата.
Як побачила бідненька –
Справа важкувата,
Відіслала Місяченька
Діток розшукати.
Довго Місяць-Місяченько
Стежками блукав,
Все помалу-помаленьку
Діток виглядав.
Всіх добренько оглядав,
Не ловив в дорозі гав,
Аж одразу, скоморох
Їх угледів чотирьох!
Як зраділа їхня мати!
Бо вже мала мрії
Королівство дарувати
Водяній стихії.
Та відмовила Водичка:
«Я така вже невеличка

І така уже брудна,
Вся сплюндрована до дна.
Так уже я настраждалась,
І сльозами заливалась,
Так стомились очі...
Царювати я не хочу».
Засмутилася Природа
Та звернулась до Землі:
«Як уже така пригода,
Поможи хоч ти мені!»
«Ні, не буду, не вмовляйте,
Я стомилась, вибачайте.
Так мене топтали,
Квітів не саджали,
Ногами тупцювали,
Землі не обробляли,
Так мене гнобили,
Що я не маю сили».
Тут цариця погасає,
До Повітря промовляє:
«Чи не хочеш ти, синочку,
Керувати всім ладочком?»
Та й Повітря одмовляє:
«Я вже зовсім пропадаю!
Я колись був
бадьористий,
В полі радісно гасав,
А тепер уже нечистий,
У пилюці пилом став».
Вже матуся розгубилась,
До Вогню сказала:
«Може, синку, помилилась,
Що я вас зібрала?»
«Ви розумна й добра мати, –
Вогник стиха відповів, –
Та не хочу вам брехати:
Я людей теплом зігрів,
Дав їм захист і притулок,
Дав їм спокій і достаток,
Обігрів увесь провулок,
Але ж я – лише придаток.
І хоч Вогник сонцесяйний,
Я – владика суперечний:
Можу бути життєдайний,
А буваю небезпечний.
Та я мамі слово дав:
Ще колись давненько
Я людину врятував
І зігрів тепленько.
А пройшли-таки роки –
Повернулось навпаки.
І тепер єдина
Наша серцевина,
Наша соломина –
То лише людина.
Лиш вона, матусю, має
Всі здійснити мрії.
Лиш людина поєднає
Світові стихії.
Та коли вона знайдеться,
Я не можу знати.
А до того доведеться
Нам усім чекати.
І завмерли всі стихії,
Почали чекати,
Лиш потроху
Вогник тліє
І сивіє мати...

ЗОЛОТИЙ ДУЕТ

Шановні хлопці і дівчата,
Іще малі і величенькі,
Усі дорослі і малята,
Мої орлята солоденькі!
Дозвольте щиро привітати,
До вас долала довгий шлях,
Хотіла казку розказати,
Яку співає кожен птах.
А казка, бачте, непростенька,
Бо має силу чарівну:
Її хто слухає гарненько,
Той прокидається зі сну.

Та вже достатньо передмови,
Мені не варт інтригувати,
Бо я, мабуть, таки готова
Нарешті казку починати.
Десь ген за обрій виднокраю,
За темним лісом віковічним,
За синім морем, пишним гаєм,
За королівством за північним,
У обіймах верховіть
Чарівний палац стоїть.
А палац той незвичайний,
Наче сонце, світосяйний,
Весь виблискує щомиті,
Стіни золотом политі.
Там були свої порядки,
І була своя цариця,
Тільки там жили звірятка,
Ясночолі й яснолиці.
І було все, як годиться:
І будинки, і дахи,
І одна лише різниця,
Що кругом були птахи.
Птах-учитель, птах-казкар,
Птах-шуткун і птах-пісняр.
Так жили усі гурточком,
Керували всім ладочком,
Не зрадливі і не злі –
Просто казка на землі.
Та ось якось та цариця,
Світанкова молодиця,
Поскликала всіх птахів,
Щоб її почули спів,
Позаяк всі сургучі
Розмовляють співучи.
Поскликала та й гукає:
«Всім привіт! Усіх вітаю!
І усім я дуже рада,
Що зійшлися на нараду.
Всі ж бо мають бачення
Про її призначення.
Як відомо, навесні
Ми співаємо пісні.
Гарні маємо октави,
Звеселяємо державу,
Та гризуть думки турботні,
Що занадто ми самотні,
І було б то справжнє свято,
Щоб було кому співати,
Щоби співом одкровення
Дарувати всім натхнення.
Так подумавши не раз,
Виголошую наказ:
Щоби мрію цю здійснити,
Треба нам кордон відкрити.
Ген за краєм верховини
Розмістився світ людини.
Тож ви часу-бо не гайте,
А скоріш її шукайте
І до мене приведіть,
Вже як хочете – знайдіть!
Та ж дивіться, пам’ятайте,
Щонайкращу відшукайте,
З добрим серцем та ім’ям –
Я тому півкопи дам!
І повірте, не шуткую:
Ви чи знаєте, чи ні,
Та на пошуки дарую
Вам три ночі і три дні.
Тож я раджу поспішати,
Цю людину відшукати,
Вже як хочете старайтесь,
Та самі не повертайтесь!
А нараду вже, по всьому,
Ми закінчимо на цьому.»
Так промовила цариця,
Наче то була дрібниця,
Наче люди, мов сезам,
Відкриваються птахам!
Та це так. Сказала – треба!
Що вже марно ґелґотати?
Три птахи злетіли в небо
І заходились шукати.
Перший птах злетів прудкіше,
Бо хотів уже скоріше
Цю людину відшукати –
І півкопи грошей мати.
(Тут сказати варто,
Діло не до жартів:

До грошей був ласий
І точив баляси.)
Тож і думав, що швиденько
Знайде те, за чим летів,
А тим паче, тут близенько:
Через гай –і поготів!
Та на те, щоб подолати
Всі стежинки вдалині,
Мусив птах цей пролітати
Всі дві ночі і два дні.
І на пошуки людини
Залишився лиш деньок:
Тут вже вам не до хлібини
І порожніх балачок.
Та коли досяг нарешті
Птах людської сторони,
Не розгледів добре, врешті,
Серцевини й глибини.
І найпершу вже людину,
Що послав йому цей шлях,
Посадив собі на спину
І злетів угору птах.
І летів, і посміхався,
І потроху уявляв,
Що за те, що він старався,
Вже півкопи грошей мав.
Прилетів в палац казковий,
Крила стомлені згорнув
І промовив: «Я готовий!»
З крил людину зіштовхнув.
Посміхнулася цариця:
«Ти у мене молодець!
Ну, ходімо у світлицю,
Мо’, стомився наш боєць?»
Провела, посадовила,
Дала їжу і водицю,
А вже потім говорила:
«Та показуй цю дивницю!»
Птах людину оглядає,
Говорити спонукає:
«Може ти, шановний брате,
Хочеш птиці проспівати?
А чи знаєш жартівниці?
Розкажи про все цариці!»
Та мовчить той бідолаха,
Очі опускає,
Попередить хоче птаха:
Голосу немає.
Як побачила цариця,
Що її дурили:
«Геть, нікчемо, із світлиці!
Ет, який умілий!
Думав, швидше відшукаєш,
То вже розумаха?
А ось на! Лиш дулю маєш!
Геть іди, невдахо!»
Час збігає, наче мить,
Другий в небі птах летить.
Все уважно оглядає
І по совісті шукає,
Щоб, бува, не запізнитись,
Вчасно вдома опинитись.
Аж угледів – молодичка,
Така гарна, невеличка,
Як берізонька, струнка,
І моторна, і в’юнка.
Очі – наче дві криниці,
Так приємно в них дивиться,
Так і сяють тим добром,
Зігрівають всіх теплом.
Позіхнув полегко птах:
«Це дівчатко як в казках!
От зрадіє вже цариця,
Як побачить молодицю!»
Тільки дівчина-хитруха
Птицю обдурила:
Мала очі, мала вуха,
Говорить уміла,
Та лиш рота розтуляє –
Буйна лайка вибухає.
Те дівчатко, знай, гигоче,
Розсердить царицю хоче.
А цариця відмовляє
І хитає головою:
«Не її я виглядаю,
Та Господь з тобою!
Розумію, не сварюся,
Ти не винуватий.

Я чекання не боюся:
Можу зачекати.»
Час несеться, час збігає,
Третій в небі птах кружляє.
Та такий уже сумненький,
Ледве що не плаче:
«Всі в світлиці, я – одненький,
І програв, одначе!»
Буйну голову повісив,
Зовсім погасає,
Аж раптово десь із лісу
Чоловік гукає:
«А чого ти засмутився?
Та не плач же, пташко!»
«Я добряче провинився,
І на серці важко!
Обіцявся я цариці
Віднайти людину
І привезти у світлицю,
Або я загину!»
«Та чого ж ти не сказав?
Ось і я бажаю!»
«Наче добре рахував:
Я вже не встигаю!»
«Рано ти ще похнюпився,
Знаю я царицю!
Та чому ж ти зупинився?
А вези в світлицю!»
Посвітлішав птах зупину,
Крила зашуміли:
«А давай! Залазь на спину!»
І удвох злетіли.
То не зірка в небі сяє,
Не веселка майорить –
Це зі скарбом птах кружляє,
Крилами шумить.
Аж нарешті долетіли
До цариці у палац,
Двері миттю прочинили,
І почулося: клац-клац!
Птах озвався до цариці:
«Вибачте, благаю!
Запізнився до світлиці,
Винуватий, знаю!»
Молодиця не зважає:
«Та нічого, пробачаю.
Що це за дивина?
А чи це секрет?»
«Я лише людина,
А іще – поет.
Віршики складаю,
Щось там бурмочу,
Етикет не знаю
І тому мовчу».
«Ти мене не бійся, –
Каже молодиця, –
А мені відкрийся,
Адже я – цариця.
Маєш ти кебети,
Бачу по очах.
Дорогі поети,
І потрібен птах.
Ти в моїй країні,
Любий, посміхайся!
Матимеш родину,
Прошу, залишайся!»
Почала людина
Голосно співати,
Наче та перлина,
Сяйвом зігрівати.
І яка дивниця:
Розпочнеться спів –
Не потрібні птиці
Океани слів.
Так і повелося:
Птиця і Поет –
Завжди суголосся,
Золотий дует.

ТРЕТІЙ КУРС

Спільна адреса групи «Літературна творчість, українська мова і література»:
litres.of.knu@ukr.net

Яніна ДИЯК
ЛТ, УМЛ

* * *

Я цілую тремтливе золото
Твоїх оксамитових кіс.
Музо з губою проколотою
Й талантом наперевіс,
Де ж я тебе зустріти міг,
З яких ти зійшла небес?
Ввійшовши, спіткнулася об поріг,
А значить, залишишся днесь.

Назавтра зрадливо підеш ти,
Розтрощивши мене дотла.
Як же я міг тобі повірити,
Холодна, жорстока і зла?
Але ж бо сьогодні зі мною ти,
І байдуже, хай з ним біс!
Я цілую тремтливе золото
Твоїх оксамитових кіс.

* * *

кожен із нас то свіча
кожен перегорить
тільки змагаємось
хто ж яскравіше полум'яніє
забувши що пломінка свіча
згоряє швидше

і марно гадати
що хтось примудриться
не розтанути
не загасне лише
незапалений

* * *

з-поміж рядків прокидайся, П'єро,
слабкими руками розсунь їхні межі.
зрони грим на літери, наче гало,
трісни суглобами, ти їх залежав.

вижени бліх із волосся свого
встань, підведись і зіграй свою сцену.
твій Карабас уже більше не бог
хоч йому ти щодень і молишся ревно.

з-поміж рядків прокидайся, П'єро.
досить молитися зниклому богу.

хай твій лялькар не закинув покров,
ти не тікай, поки ніч за порогом.

просто лишись, поки Еос ще спить...

* * *

Спинись, дика доле, притримай коня,
Не треба літати намарне.
А степ десь бреде, і усе навмання,
А місяць – мов коло гончарне.

Вінком зореквітим спалахує ніч,
Милується в море-люстерко.
А степ десь бреде, хоч ти клич, хоч не клич,
Стих місяць, хитрющий, мов нерка.

І пустка у небі, хоч скач навмання
Босоніж у зоряні роси.
Спинись, моя доле, притримай коня,
Хоч дика ти й простоволоса.

А взавтра по півночі прийде гончар
І глиняні хмари учинить.
І ніч горобина відпустить почвар,
Грозових і теж горобиних.

І поки мандрує твій сон-пілігрим,
Степ ляже в жита і волошки.
Ударить Перун, як у бубон, у грім,
А ніч розтанцюється трошки.

Спинись, пілігриме, посеред небес,
Ходімо у ніч горобину.
Нарвем чарів-трав, може, знайдемо десь
І рути, і м’яти, і кмину.

Чаруй, моя доле, безжально чаруй,
Твій кінь тебе жде… як Олега.
Спить степ, спить гончар, тільки місяця круг
Крізь хмари горить, як омега.

* * *

На сьомому чути грюк-стук поїздів,
На сьомому чутно дротів дзвін-вібрації.
І авт невгамовних натужливий спів
Сигналізації.

На сьомому чути лайки-балачки,
На сьомому завжди цікаво бачити,
Як повз вікна кометами гаснуть бички,
А краще б літали качури.

На сьомому завжди шумлять літаки,
На сьомому чути дорожню симфонію.
На сьомому світ не здається низьким,
Гармонія…

На сьомому небо на дотик м'яке,
На сьомому книги читаються сотнями.
Добре, що в світі, де все надхистке,
Живу на сьомому.

Олександра МАЛИНОВСЬКА
Фольк, УМЛ, заоч.

Поки що (і вже) перебуваю на рівні, коли знаю, що все просто, і все реально, і єдине, з чим серйозно доводиться боротися, – власна лінь… Бажаю всім не лінуватися: ні фізично, ні морально, ні духовно, бо цьому немає виправдання.

ЕГОЇЗМ

Егоїзм – чорний…
Бо в себе кольори усі ввібрав.
Егоїзм – твій човен…
Головне, щоб рівновагу ти тримав.

Витягни з нього все можливе:
Різнобарвні зернятка плодів.
Рости лише задля поживи –
Поживи світлих кольорів.

ДВА ДВИГУНИ

Добро тебе тягне спереду,
Зло – стусанів дає під зад.

І хоч тебе не попередили,
Один вони дають результат.

І Сонце, і гній
Дано для росту квітці.
Живи і розумій:
Зло – то стояння на місці.

Тож тримайся ти старанно
Середньої цієї сторони.
Немає «добре» і «погано».
Є два рівні двигуни.

ҐУЛЯ

На лобі людства здоровенна ґуля:
Граблі дурості – то ж вічний спадок.
Мітинги, лозунги, ідеї і кулі.
Людино! Зупини свій
епілептичний припадок!
Уявіть: клітини бунтуються.
Стали в ряд і застигли:
«Нам. Не подобається.
Наша. Функція».
А он, диви, еритроцити побігли
З плакатами: «Геть мозок!»
І еритроцитики туди ж:
«Мозок-атмарозок»
Шкрябають на стінах жил.
І кожен своє: «Пацифізм!»
«Анархія!», «Ленін!», «Бандера!»
«Свобода слова!»,
«Дайош онанізм!»
І крик, що аж бере за душу:
«АААААА, не рубайте дерев!»
. . . . . .
Блін, чи ви припадошні?
Щось не подобається –
зроби краще!
Малюй, пиши, стань
президентом,
Адвокатом, хірургом –
що ти значиш
Взагалі на цій планеті?
Віддай країні свій талант і
здібності,
Якщо до біса патріот,
А не помножуй хаос
галасливістю.
Та тільки от
Це не прикольно, люди.
Обов'язковий елемент же ж –
Розірвана сорочка й биття
себе у груди.
Не кричи. Подивись, як ти живеш.

НЕ ДРУГ

Ти не друг, не друг –
це страшно розуміти.
Коли б ніхто, а то – не друг.
А серце, серце –
що із ним робити?
І як тепер робиться рух,
Як промовляється слово?
Як воно – сприймати звуки?
Я вчуся те робити знову –
Ох і важка це штука.
Але ж треба, треба, треба.
До і після тебе
Як же мені зшити
І як зробити рух?
Як це – жити,
Коли ти не друг?

ПАТРІОТОВІ

Схід і Захід? Схід і Захід?!
Ні, без поділу – слов'яни.

Цієї проблеми не існує навіть,
Є лише щоки гладкі та рум'яні,
Є лиш сировина,
Яку люди охоче з'їдають.
Та це не новина –
У військо – камінь.
І не треба лозунгів і обурень!
Світ іншим не стане –
Так було і буде, дурень.
Не шукай із захватом
В країні своїй ідеальної краси:
Натовп лишиться натовпом
В усі віки, в усі часи.
Твори свою країну з себе –
Роби, що вмієш робити красиво,
Люби людей, та не треба
Їх ідеалізувати
в «патріотичному» пориві,
Не сміти хоча б!
Твій поїзд добра
на загальнолюдській колії –
Ось правда із правд,
А не вирваний шматочок
великої історії.
Не шукай серед шашок туза,
Будь не «проти», а «за».
Є краса, а люди – просто люди.
Так нехай ти будеш цеглина
В хиткій споруді,
Що зветься Україна.

ФАКТ

Місто, машини, швидкість.
Дні, люди, слова і втома,
Моя внутрішня бідність,
Я – з простертою рукою:
Хоч трохи Сонця.
І спокою. І миру. І доброї сили.
Але ні – я бачу: *різноборці*
Один одному обрубують крила.
Хто Лебідь, хто Щука, хто Рак –
Яка до дідька різниця,
Коли в очі вривається факт:
Тріщить колісниця.

СУМ

Ти ідеш за мною по п'ятах
Смуток чи меланхолія,
Ти чигаєш на мене, мов страх,
Я божеволію.
Серед людей
Чина самоті
Без думок, без ідей
У темряві Сонця золотій.
Ти скрізь – удома,
На тролейбусній зупинці,
Ти – неправильно поставлена кома
На кожній моїй сторінці –
Не можна милувати.
Можна лиш дверима гримати,
Спостерігаючи за мною.
Не втекти нікуди цією зимою.
Ти біжиш по всіх дротах,
А на вулиці ліхтарі.
Ти забрався на мій дах
І лякаєш лікарів.
І лікарі мимо йдуть.
А ти – тут.
Ти течеш по трубах і каналах,
Навіть глибше – ця зараза
вже в крові.
Хоч де б я сліди лишала,
Бачу сліди твої.
Ти течеш по трубах і каналах.
Біжиш по асфальтних смугах.
Досить! Я сказала.
Але ти забрав і звук мого суму.

Анастасія ОСИПЕНКО
ЛТ УМЛ

* * *

Змінився – від погляду і до поту.
Змужнілий, міцний післясмак.
Корида любові чи танець плоті
– від чогось безжально розм'як.

Зазубрив пожадливо брови-дуги.
Задуха примружилась між.
На небо чи в ніч утекли волоцюги,
А ти, не вагаючись, ріж

Усе, що сховав у шкаралупі,
Усе, що принишкло «десь там».
Ось я – за рогом, ось ти – і
ступор.
Змінився. Стався.
Дістав.

НАТЮРМОРТ

лягай – плечі даю – скибкою
я виплюну всі кісточки
зривай болі, жбурляй виклики –
до точки перетину шкір
впаду в м'якоть – губам солодко –
скотившися серцем униз
звалю – свято чи будень –
сволоки –
в моє почуттєве ти вліз

повір – руку тримай – збудеться
у фарбі розчинять тіла
ноктюрн – срібла шматок –
вулиця
звільнить нас із утроби стола

ЖИТТЯ І СМЕРТЬ

широкі проспекти твоїх рукавів,
що ними пустили світ, наче кров,
до чого довів моїх мрій –
моїх вдів,
вагітних лошиць і корів на забій,
до чого ж дійшов –
прогорів – охолов...
малюю кружельця твоїх плечей,
що в них заривають
найбільший туск.
в мені мільйони огидних причеп,
один та долю мою дотче,
між нами лишивши саму пустоту.

СПРАГА БІЛЯ МОРЯ

нафтою кровоточить день
вкрилося зморшками місто
вистрибом з котловини
вибухне вперта зоря
жарт наче хтось прийде
хибно що буде свисту
кожен мені повинен
кожен тутешній моряк

* * *

із серцем гризьким зафільмую прощання
в закриті склади та розмитий акорд
себе покладу на підлогу дощату
ніяких тобі держиморд
із серцем сльотавим переклад субтитрів
де я вже не я а на вибір герой
комашка я зібгана вдвоє під титлом
і з'їсть мене вечір лінивий сирою

ПОЛЕМІКА

світ мистецтва і царство натури.
штучність божественна, бог прихований.
мертва природа і сила напруги.
дехто наслідує, хтось вихоплює.

з попелу в ідоли, з африк у франції.
штучність-спасителька – тінь новаторства.
звук композиції, імпровізації
людством вібрує, тілами грається.

* * *

в долонях – пт***а***хам з***е***рна
кров міста в мені живи
копитами все стерли
стрибнувши крізь рукави

під шкірою мовби струни
вливають цей переляк
і жовтим лицем гуна
насниться пророчий знак

слізьми потекла нафта
розкришуючи щоку
хто вистрелив на старті
у землю всотавсь глевку

квітуй у мені страху
наміцно себе тримай
цей фініш в ножах жаско
застряг як у сні зима

* * *

ті вирячені холодні –
в мої покалічені, ніжні,
що ходять залякано струнами,
наструнченими, мов коні,
врізаються ті холодні,

та так, що мої нервові –
уже, мов криві гори,
що їхні хвилясті хребти
ламкі розривають хрящики!..
і кашель іде іззовні

– стрілою – туди, де скроні.
і ті нестерпно холодні

вкривають шкуринкою льоду
єство моє все – шкаралущу.

* * *

Сіль набряклого тіла,
віск звіриної плоті.
Почерк очей навпроти,
напнутих, наче вітрила.

Погляду пензлем вітер
вимаже вщент коліна.
Доторком Афродіти
вийде весна із піни.

ГУКАЮ

ти молоко алкмени
ніжні вусаті зорі
мій звіруватий прищур
бані небесної хвіст
впершися у стремена
де хворобливе море
ти залежавсь на днищі
булькаєш там фіть-фіть
стогнеш позбувшись сили

ніжний вусатий пращур
грізний у вихованні
витяг із тебе хист

вже не доткнешся вилиць
бо відійшло найкраще
стало минулим бранним
з хистом умерла хіть

* * *

ми ще поборемося
ми ще молоді
що нам покора може
скло в морській воді

так нерозсудливо бо
так аби хоч сяк
ми майже премо лобом
вибити кістяк

ми ще незайманими
стали реді-мейдз

у стравоході рими
що без сенсу без

так нерозбірливо не
так не тут не ті
митців програмних грона
сповнені надій

ми ще поборемося
вірити чи ні
ніхто не стався досі
в колі крижанім

ТЕМНИЙ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

у кожного свій
кабінет калі гарі –

маленький блискучий ящик
з якого на світ

випадають примари
і декілька хижих ящірок

у кожного є
макабрична, тривожна,

безжальна година вовка
вона розіллє
з усіх глеків побожність
і слизом у спину бовкне

ІНТЕРМЕЦО

ранок у зморшках
люди як дзвони
скачуть регочуть
б'ють навздогін
б'ють в саме серце
дзвони червоні

регіт і тупіт
десять кругів
де не поткнешся
ранок замовкне
відблиском
жовтим

правда вужів
тіні мов шкірки
люди мов зморшки
тупнули люто
день розжарів

ДРУЗІ

відмовчать рознервовані друзі
помахають хустинками й знай
у безсмертя клітини загрузлі
відімруть так триває гризня

так триває гризня
всі замерзнуть
на крижастих деревах поснуть
віддадуть богу душі по черзі
щоб відправу почуть голосну

щоб відправу почуть з того боку
не розтрачуючись на пусте
відкричать щоби птаство сполохать
не відмолять назад не зросте

не зросте не намацає сили
вже ніхто до дерев не летить
куди друзів найближчих звозили
туди так незбагненно кортить

БЕМС!..

нутро серпа і молота
як плоть терпкої дині
яку підземний київ
узяв і виїв

метеликів озерце
залякані лоліти
нестримані ловитви
і чай розлито

озброєне студентство
у лати через ланці
нема куди діваться
обрид дивак цей
обрид цей світ дивак мара
я добігаю київ
це місто чорториїв
мрій і помиїв

* * *

мені власне
було не до того
ні до чого
а втім
наче сплю
не до часу
розквітли тривоги

наче хмари
вгорі –
краще сплюнь
межи очі
стріляю окропом
перегодом
чи ні

відмолю

мене точно
присипле горохом
себе в літі
лихім
хороню

* * *

повітря пахне спрагою
ще більше
ще далі
ми потрощимо ліси

розклеїмось

поміж дерев пробігши
вдихнемо
дух тутешній нас
змісив
хай дерево
вирубує людину

несе покласти
квітам до могил
що рухатися може
хай полине
туди де плакав ліс
що вже відгнив

ПЕЙЗАЖ

припадала до вікон
мов слухала зболену землю
як малює пейзажі вітрами ще-недо-зима
віддавалась у руки
підлеснику азозелло
зачинялась коли на порозі зіпав позивач
випускаючи пару
до тіней на стелі кричала
малювала зубами трикутники
падала вниз
на скрижалях доби
ця пора наче мідне кружало
а за вікнами вечір –
що з глека вода –
розливсь

Марія ТКАЧЕНКО
ЛТ, УМЛ

ПТАШЦІ

Сьогодні всі пішли. Залишили мене саму. На самоті. (Ха!) Проводимо інвентаризацію наявного в мене простору:

стіна – 4 шт.

стеля – 1 шт.

підлога – 1 шт.

вікно – 1 шт.

А також ліжко, ковдра, килим на підлозі (тій, якої 1 шт.), старі запрані фіранки (2 шт.) на вікні (що його 1 шт.), зовсім трохи цукру і чай до нього.

Дивимось далі. Я. Одна штука. У мене дві ноги, руки, двоє очей, вух, багато кіс і один лиш ніс. Рот, прикритий двома великими губами.

Усе.

Ті, що пішли, думають, що мені буде нудно й нецікаво. Але вони страшне помиляються. Мені ніколи не буває нудно, коли я сама.

Бо (увага! давайте зробимо великий вдих), якщо лягти на підлогу й довго вдивлятись на тріщинки в стелі, то можна побачити Великий Каньйон чи прозорі гори Австралії.

Коли побачене стає переконливим, до відчуття загубленості я додаю дощ. Уявляю важкі краплі, що швидко наповнюють ґрунт, виступають на шкірі. Повільно перемикаюсь на розгляд свого тіла: звивин, малюнку вен, дивної забутої історії шрамів.

Я мрію, отже, існую. Існую так боляче і голосно, що якогось моменту дихання вимикається, і я тону, втрачаю себе у вереску, що ніхто, крім мене й мухи (1 шт.), що здохла у віконній рамі (1шт.) років два тому, не чує. За коливанням повітря – приходить голос.

Потім вони повернуться й сваритимуть мене за розкидані по всіх закутках чашки і недопалки, викинуть мої цидулки, де я писала: «заберіть мене», «швидше, ну», «я тут. тут. тут-і-зараз».

Вони повернуться й співчуватимуть мені. Принесуть засмажену курку, або ж ковбасу, майонез. Зважаючи, на що у них вистачить грошей і фантазії. Нагодують мене, надягнуть шкарпетки й засунуть під ковдру. Переконуватимуть, що все добре.

Кролик сяде поруч на ліжку, зробить вираз гіперрозумної людини з двома вищими освітами, заведе мову про щось гидке і правильне. Я мовчатиму, намагаючись заховатися серед квітів на шпалерах.

Нарешті те його виведе. Звинуватить мене у байдужості й замкненості. Згодом перейде на крик. Звинуватить тебе, пташко, тебе (!) у всій оцій моїй істерії (ці стани западання у себе він називатиме істерією, наївний хлопчик, такий упевнений у своїй обізнаності про все на світі, що інколи мені хочеться запхати його до тому Достоєвського, байдуже

якого. Нехай ниє і страждає, наївний, він не знає, як це бути із самим собою). Волатиме до мене, щоб я повернулась, прасувала сорочки і носила каре. Кликатиме мене з собою на свої пари, на весняний збір врожаю, народити йому дитину, назвати зорю у крайньому зліва секторі Всесвіту з карти, що колись висіла у тебе, пташко, над письмовим столом. Але що він знає про Всесвіт?

З тих пір, коли ти зник, місця, в яких ми гуляли, почали жити і товаришувати зі мною. Вони оповідають мені історії про нас, які підгледіли, підстежили, підслухали, коли ми були разом. Сквери, парки показують мені твоє взуття: легкі помаранчеві сандалії, чорні замшеві туфлі на високих, вкрадені тобою у когось кеди. Кінотеатри торкаються моїх рук і мочок вух, і я нервово й перелякано відсахуюсь, бо мені на мить видається, що це справді ти. У кухликах кави мені чується твій сміх.

Ти пішов, і я нарешті навчилася з тобою розмовляти. Зрозуміла, що ти хотів почути, взнати. Пізно, але це краще, ніж ніколи, правда, пташко?

Ти навчив мене більше, ніж абетка, граматика, радянська повна енциклопедія. Ти навчив мене дивитись у себе, реагувати на будь-які мої бажання. Відчуваю їх так тонко, ніби я струна із гітари, натягнена сильно-сильно.

Кролик стверджує, що я вже розмовляю вголос із собою. Дурне теля, я розмовляю із тобою. Мені цікавіше розмовляти із тобою, хоч ти залишився, мабуть, лише у піснях, під які я пила, а ти танцював. Під які ти співав, а я їла, ти роздягався, а я ставила чайник.

Завтра вони знову підуть, а я – залишусь. Я залишусь і прийду до тями. Почуватимуся в повній, отримуватиму задоволення від входження мене в саму себе. Повернення гнаних євреїв на батьківщину.

В такі моменти – більше нічого не треба.

В такі моменти я до того повна, що могла би вибігти на вулицю і роздавати себе саму, своє щастя людям. (Одного разу, ще в іншому житті, в тому житті, де ти ще був поруч, пташко, я заявила тобі, що у мені стільки щастя, що вистачило б на всіх. Ти засміявся і вберіг мене від такої необачності, мовляв, коли все іншим роздати, то нам може і не залишитись).

Сьогодні я розумію, що це було найбільшою нашою помилкою: ми берегли щастя, не їли й не насолоджувались ним, а ховали в далекі шухлядки й схови. Нерозумні.

Я хочу до тебе.

Але дедалі рідше.

Мені починає вистачати самої себе.

Я давно не знаю ціни на хліб, але можу впевнено сказати за кольором неба взимку, коли із землі полізуть на сонце черв’яки.

Твого життя у мені – забагато. Я погоджуюсь із цим, але ми занадто вірили. І тому я давно не тут, із ними, я там, але чомусь не з тобою.

* * *

іще Гамлет
ходив до школи
всі дракони одностайно були злими
а феї добрими і красивими
із кожного розбитого яйця
виповзали змії корови птахи
сонце затоплювало чотири стіни
єлеєм і мандаринами
вночі приходили світлячки
і квіти наливалися соком
діти малі й непорочні
світились ізсередини без жодних перепадів напруги
опір належав фізиці а зло пакувало валізи
у країни де немає пирогів і діда Мороза
малий Гамлет
тікав зі школи
босі ноги у росі а волосся у вітрі
із кінців пальців стікала магія
і породжувала звуки дерева й моря
жодної тіні жодного смутку
сумніву не було навіть у словниках

вже потім, Гамлете,
штани подовшали
груди вкрились волоссям
келихи наповнились гіркою а їжа гірчицею
прикордоння здавало і зраджувало їх усіх:
зубних фей
мишиних королів
мурашиних левів
і дівчат чистих мов білі ночі
всесвіт подвоювався ділився
озброювався трунками і молитовниками
(світ стискувався)
але ж між усіма
злостями і доброчестями
смерчами та спокоями
між усим бути і не бути
ти так само, Гамлете, маленький
і світ горошинкою
вміщується в роті

ЧЕТВЕРТИЙ КУРС

Спільна адреса групи «Літературна творчість, українська мова і література»:
tvorchist2009@ukr.net

Анастасія АБОЛЄШЕВА
ЛТ, УМЛ

ОлдМен

Минуле – розкіш власника. А де б я став зберігати своє минуле? Минуле в кишеню не покладеш, потрібно мати дім, щоб його розмістити. У мене є лише моє тіло, самотня людина зі своїм самотнім тілом не може втримати спогади, вони проходять крізь неї.
Жан-Поль Сартр, «Нудота»

Я народився, коли мені було шістдесят вісім. Пам'ятав, що колись у мене була дружина, але не знав, де вона зараз і чому не зі мною. Я народився у старій квартирі (знав, що вона стара і що придбав її саме я) з пошарпаними стінами та жовтими шпалерами.

Коли вперше ввібрав у груди повітря, то одразу ж згадав. Згадав, що живу з котом (тільки не пам'ятав, як його звати), що мені шістдесят вісім, що маю доньку, часто болить серце, що люблю болгарський перець, був переможцем гри у скрабл і колекціонував платівки улюблених співаків. Але це й усе, що було в моїй пам'яті. На першу секунду.

Я довго дихав і не розплющував очей, уявляв свою кімнату і кота, який мрукав і боцався в мої ноги. Я сам собі повторював, що народжуватися важко, що на пригадування іде кілька днів, потім починається розвиток і справжнє життя. Хвиля ентузіазму покотилася за вухами і повіки відкрили доступ до світлого світу.

Повечір'я. Я народився ввечері. Небо здавалося апельсиновим, хоча, насправді це так жартували …г…гад... гари… Не міг згадати слово. Почали труситись руки і кольнуло в грудині. Гадини. Гадини. Спокійно, заспокойся. Кіт м'язував мені праву ногу. Я не міг згадати, як називається помаранчева тканина, що висить на вікні. Я дихав. Тяжко. Повільно пригадав багато непотрібних речей. Перші стосунки з дівчиною. Якісь кавалки спогадів про зиму і весілля. Я повинен згадати своє життя, тоді зможу пригадати…

– Гардини! – вигукнув я і закашлявся. Кіт настовбурчив вуха і розширився на мене зеленню крокодилячих очей.

Спробую піднятися. Чомусь лежав на холодній підлозі. Звівся на лікті, роздивився кімнату. У місцях, де шпалери відклеювались і звисали

пожовклими, кольору обпісяних матраців, листками, було видно брудні стіни. В кімнаті жило вікно, величезне кашпо з кущем дицентри, що викликало у мене лоскітну зніяковілість. Скрипуча софа, стільчик із дерматиновим сидінням та спинкою – один. Килимів на стіні – два. Стіл, накритий скатертиною. На столі графин, ручний вентилятор, два гранчаки, пляшка з коньяком «Десна» і банка консервів. Білі двері перегородили подорожі моїх очей. Кіт занявчав і одночасно позіхнув. Я встав.

Якась непевна гіркота, нудний біль у всіх суглобах, розмірене цокання годинника. На столі записка. Очі хотіли бігти читати, але було важко щось розібрати. Я пошукав окуляри і знайшов їх на своїй шиї. Трохи побите шкло, але хоч так зможу прочитати запилені закарлючки.

«Ну, ти зрозумів, що народився. Я – це ти в діаметральному житті. Але годі про це. Найважливіше, що я хотів сказати, щоб ти не сподівався і не думав про неї. Але, якщо ти вже по-справжньому народився, то тоді маєш право їй подзвонити. Тільки тоді, чуєш мене!??!!! Одразу викинь всі пляшки з хати. Крім кефіру. Захочеться потім. Ось номер 9-72-16. Її звати Лариса, якщо забув. Подивись альбом у нижній шухляді серванту, мож, так легше згадаєш. Карта у верхній шухляді. Кота годуй консервами або сиром. Більше він нічого не їсть. Знаю, що ти забудеш мене рівно через 17 днів, і це твоє нове життя. Ти не повинен виправляти щось у ньому чи змінювати, але хоча б скажи їй. Скажеш? Скажи. А якщо коротше, то я втратив свій другий шанс і зараз про це жалкую…». Лист перериваєтьcя. Останнє речення закреслене.

Оглядаючи квартиру, я знайшов ще кімнату, кухню і ванно-туалет. У кожній з них було вогко та брудно. У кожній я натрапляв на шмаття листів. Тематика і суть в усіх була однакова, відрізнялися лише стилем, іноді в посланнях проскакували брутальна лайка, прохання подзвонити Ларисі, зізнатися і вибачитися. Також я сам собі радив увімкнути телевізор. «Там ти подивишся… все зрозумієш».

Телевізор був в іншій кімнаті, крім нього, в ній жили сервант, кіт, книжки у шафі, ще дві великі чорні шафи, ще один стіл і кушетка. Я довго стояв перед телевізором і не міг згадати, як його ввімкнути і що там маю побачити та зрозуміти. Саме словосполучення «ввімкнути телевізор» було незрозумілим та чужим. Я почав нервувати. Подумав, що діти часто нервують. Подумав, що правильно подумав. Бо я ж був дитиною.

Підходив і відходив до телевізора. Придивлявся до розетки, дротів. Але все одно ніяк не міг пригадати будь-які асоціації зі словом телевізор. Нічого. І враз подумав: «А чому це ти такий впевнений, що цей прилад і є телевізором?» Я злякався. А й справді. Хто мені сказав, що штука на столі – то телевізор. Був упевнений, а от зараз подумав і почав сумніватися. А якщо ж ні. Я зняв окуляри і пішов на кухню. Придивлявся до холодильника. Я думаю, що це холодильник. Думав перед тим, як

почав сумніватися, що телевізор – це телевізор. Може, холодильник це телевізор?

Кольнула голова. Я зрадів, бо звідкись знав, що тільки у дітей може все боліти. Насмілився і потягнув за ручку. В холодильнику (?) лежали рибні консерви, плавлений сир, яйця, молоко і кефір, горілка, коньяк. Отже, це був таки холодильник. А тоді телевізор – таки телевізор. Після усвідомлення правильності моїх роздумів і неправильності сумнівів я замислився. Тоді пальці на правій руці щось зрозуміли і всередині їх я відчув потужний тиск, пощипування,за яким настало полегшення. Ніби фаланги доторкнулись до чогось маленького і зрушили його з місця. Я підійшов до телевізора і натиснув найбільшу кнопку. Бахнув звук, чужі голосіння пострибали по стінах і я, злякано здригнувшись, упав, утративши рівновагу. Лежав долі та боявся повернути голову, а ззаду хтось скиглив незрозумілі слова незрозумілої мови. Було важко дихати і врешті-решт я озирнувся. Спочатку нічого не можна було розгледіти, бо екран покривав шар пилюки і зображення довго не з`являлося, хоча звук був. Але потім я почав щось розуміти. Перше, що побачив, це були тіла. Жіночі тіла. Багато відкритих дрижачих жіночих тіл і ріжуча музика. Тепер остаточно незлюблю телевізор. Я почав панічно натискати всі ґудзики-кнопки. Зображення перескакувало, іноді зникало. Втомився. Зупинився на якомусь більш-менш не дратівливому каналі. Розповідали якісь новини. Мене зацікавила маленька жінка внизу екрана, яка енергійно жестикулювала руками.

– І наша постійна рубрика для тих, хто не знає, що йому робити, для щойно народжених немовлят! – широко посміхалася дівчина з прилизаним волоссям. Я зрозумів, що це про мене і для мене.

– Щопівгодини ми прокручуємо цей ролик і щиро сподіваємось, що багатьом він допоможе зрозуміти себе і навколишній світ.

На екрані з`явився дядько середніх літ. Професор в окулярах.

– Ми живемо у дивному світі. Ми живемо вічно! Людина народжується мільйони разів і що головне – її душа бездонна, безкінечна. Ви – це ви в минулому, тисячі людей проживали свої дні з вашою душею. Ви одного дня прокинулись і зрозуміли що народились, а це повинні знати всі, бо перші думки, які приходять дитині, – то спогади з минулого життя, весь досвід і запрограмовані життєво необхідні рефлекси. Але всі спогади ви забуваєте через сімнадцять днів, усього сімнадцять днів – шкода чи не так?

На екрані показують молоду дівчину, що помалу крокує на вулиці.

– Зараз мені сімдесят один рік. Я прожила своє і додаткове життя, для виправлення помилок. Сьогодні повинна настати моя смерть, мій останній день.

Дівчина посміхнулася і через секунду її збила машина.

– В смерті немає нічого трагічного, вона така ж частина нашого життя, як зміна пір року чи дня і ночі. Ми щойно бачили, як померла

сімдесятиоднорічна Надія Сташук. Але зараз вона народиться повторно. І її зморшки та хвороби – усі ці принади дитинства – почнуть зникати. Дитина буде рости й потихеньку перетворюватися на жінку, після сімнадцяти років – на миленьку бабусю, що буде агукати та повзати на колінцях, от такі вони щедроти старості. І, досягнувши у своєму життєвому циклі позначки нуль, Надія знову помре. Але для того, щоб прожити своє повторне життя. І в ньому вона пам'ятатиме всі навички та вміння, але ці спогади остаточно й повністю повернуться до неї у сімнадцять років. Доживши до сьогодні, Надія втратить свідомість і життєві сили. Але через десятки хвилин народиться нова Надія, яка проживатиме нове життя, відмінне від попереднього. Вона розпочне будування своєї нової особист….

Я вимкнув телевізор. Бла, бла, блааа… Нічогісінько. Паморочилось у голові. Здається, щось зрозуміло. Може. Напевно. Я дитина. Щойно народився. Пам'ятаю своє минуле життя. І ще пам'ятатиму сімнадцять днів. Як миттєвостей, митей, хвиль, спалахів, подувів весни. Почну забувати всі спогади і відчуття минулого, натомість накопичуватиму свої. Але якось усе це не клеїться. Дуже вже все ідилічне.

Поїв. Дивне відчуття. Ледь не порізав собі пальця. Дивився крізь вікно на пливучі аури людей. Туман в'ївся в кисень, але можна було розгледіти шеренги люду, які, либонь, намагалися схопити за коси всі минулі життя.

Сидів так довго і зрозумів, що чогось хочу, та не знаю чого саме.

Ходив по квартирі. Клацав телевізор. Зазирнув у шафу. Переміряв усі костюми. Їв перець. Поливав дицентру. Все одно щось не так. Щось муляє. В душі холодить гадиною. Навіть кіт це помітив і жалібно дивився на мене. Співчував? Кіт усадив мене кігтями на софу, яка охнула під моєю вагою. Вмуркотився в клубочок на ногах. Так ми й сиділи разом. Два одиноких. І я думав: що ж то не так?

Кіт від бурчання в моєму животі потягнувся, зачепив лапами телефон що лежав поруч на ліжку. Слухавка впала, викресливши ребром свіжий слід на запиленій підлозі. Я підняв її. В ній гуділо море. Дивився на циферблат. І набрав будь-які п'ять цифр. Точніше, ті єдині, які мав у голові.

Гурчало. Ніхто не відповідав.

– Алло.

Перехопило подих. Із п'ят щось під'їхало до живота і там охолодило всі нутрощі.

– Алло! Я слухаю. Алло!

Я мовчав.

– Алло-о-о? Це ти? Скажи щось, якщо це ти.

– Це …

– Алло! Алло! Так, якщо це ти. Ти що знову… Мені це набридло, не дзвони мені! А може… Казала ж я, щоб тобі вимкнули цей телефон двадцять першого віку. З мене вже всі подруги сміються…

Мовчанка. Важке зітхання.

– Алло? Так!.. якщо… коротше… в понеділок об одинадцятій біля твого будинку. Скільки можна це терпіти? Якщо ж ти не поме… не народився, то я побачу, знай, чуєш? Побачу і піду. Все. Не дзвони більше. Об одинадцятій.

Клац. І пі-пі-пі.

Наступного ранку прокинувся від того, що враз у сутінки мого розуміння прийшла думка, про те, що я лікар. Чомусь взяв і зрозумів це. Згадав. Звичайно я не був ні доктором Гаусом, ні паном Равіком і не скидався навіть на доктора Ріє. Та вони були мені близькі.

Я встав і знав, що маю робити. Полив дицентру, погодував кота і себе. А от далі… що далі? Сів на софу, в квартирі було тихо, тільки холодильник задихався бігом марафонним. Голова страшно скрипіла. Хотів спромогтися усвідомити себе, вписати в час, у простір, відлетіти ввись і побачити світ згори, щоб розіставити все на місця. Усе це виявилось таким складним. І коли думаю таке, слова виникають у мені, незрозумілі, хоча й знайомі моєму нутру, прості слова, я складаю їх, складаю себе в слова. Тоді кімната розширюється і, здавалося, я бачу своє місце, свою суть, бачу інших людей, але враз усе це втратилось. Мене не існує, а світ далекий і він просто є. Розплющую очі.

Випустив кота та вирішив і сам провести огляд території. Надворі розкисла весняна прохолода, тільки-но вийшов, як щось вище від ліктя запульсувало на моїй руці. Я закотив рукав і побачив упаяні в тіло символи. Це був механізм із маленьким екраном та кількома кнопками. Саме зараз на екрані був зображений термометр, який від позначки +7 повільно повз до +18. Ставало комфортно й тепло.

Повз мене пролетіла людина, вона не йшла, а ніби їхала повітрям, під її ногами була платформа, яка рухалася ледь піднята над землею. Окрім цього, дівчину оповила напівпрозора куля, все тіло цієї особи, хоч які б рухи вона не робила, вакуумно огорталося цією захисною кулею. Усередині кулі поруч із головою дівчини плавала нота, перед очима розташувався екран із балакучим чоловічим обличчям.

Далі я побачив ще одну, і ще, і ще – безліч людей, що рухались у прозорих молочних капсулах. Кожна з них була наповнена чимось іншим. Я бачив чоловіка з надписом Zzzz… над головою, ще одного із нуль одиничним кодом, когось із книжкою або тарілкою, інший чоловік дивився поперед себе на екран, звідки на нього лізла рука, забруднена кров'ю, краплі її падали чоловікові на взуття, та він не зважав на це, а захоплено спостерігав за видовищем. Майже у всіх я побачив на руках такий самий механізм, як і в мене.

Раптом підлетіла невідома штуковина, спроектувала екран переді мною і на ньому з'явилася жінка у вишуканій сукні й заговорила, звабливо рухаючись:

– Хоч які б оновлення робила я зі своїм тілом, є одне, що завжди залишається незмінним… парфуми Койвел.

Жінка розтанула разом з екраном і я відчув стійкий аромат, що нагадував метал, змащений олією. Далі підлетів ще один екран, на ньому був чоловік, що обганяв іншого, який ледь рухався. Картинка зникла і на екрані з'явились літери: «Спідбол 307 – забудь про запізнення».

Відвернувся від екранів і рушив далі, але вони летіли за мною. Їх назбиралося вже більше десятка, випереджаючи один одного, вони хизувалися переді мною рестораном за секунду, одягом, що змінює колір від вашого настрою, квитками на підводне шоу, таблетками від поту... Згодом усі ці картинки, накладаючись одна на одну, сплелись воєдино, голоси та літери перекрикували гам, що утворився від їхньої сукупності.

Я злякано задкував від натиску інформації, голова та очі не встигали зупинитися на чому-небудь одному, зловити бодай повноцінну крихту посилу. Розвернувся і щодуху побіг до дверей будинку, тільки зараз помітив, що він мав вигляд велетенської палиці, стрункої споруди, що сягала небес і невідомо де закінчувалась. Коли підбіг до дверей, будинок поверх за поверхом занурився у землю і двері, промовивши «Чотири один вісім Ка» проковтнули мене в квартиру.

Упав на диван і не міг одхекатись, дякувати Богу, зловісні екрани не погналися за мною. Вирішив більше не ризикувати та не виходити надвір. Через якийсь час почувся шурхіт і я злякано заховався за шафу. Двері відчинились, я вхопив подушку, щоб відбиватися від ще одного нападу інформації,але це був усього лиш мій кіт.

Віддихавшись, згадав про пораду переглянути фотоальбом. Знайшов його у шафі. На світлинах були зображені чоловік, який віддалено нагадував мене, і симпатична жінка. На більшості знімків вони цілувались, обіймались, посміхались у камеру на тлі красивих палаців, фіолетових дерев та зоряного неба. Коли я випадково натиснув на одну з фотографій, світлина зарухалась і два голоси промовили: «Привіт із Моря Гумбольдта!».

Отже, це моя дружина Лариса. І я, той, що чомусь утратив це миле щастя.

Згадав, що пам'ять зберігає минуле життя лише сімнадцять днів. Від того дня, коли прокинувся на підлозі власної квартири минуло три дні, отже, маю цілих два тижні, щоб довести Ларисі, що я… ідіот! Я ж телефонував їй і ми домовилися в понеділок об одинадцятій біля мого будинку (уявив, як знову буду боротися з екранами і мене обтрусило холодком). Який сьогодні день, котра година? Страх зцементував мій шлунок і я почав бродити по квартирі в пошуках календаря чи хоч би

якогось натяку на нього. Але зусилля були марні, єдине цікаве, що знайшов, був термінал, вбудований у стіну, якого я раніше не помітив. На ньому плавав напис: «На вашому рахунку 72 мемори» і дві клавіші знизу – Купити та Поповнити. Натиснув «Купити», напис змінився на Їжа, Послуги, Товари. Натиснув Їжа, далі йшов вибір окремих страв чи кухонь різних народів, в окремій колонці можна було придбати страву з розрахунком денної норми калорій, вуглеводів та жирів. Я зупинився на смаженій картоплі, що коштувала 4 мемори. Коли натиснув «Купити», знизу під клавішами виїхала таця з паруючою тарілкою картоплі з жовтими обсмаженими боками. Але в одну мить різкий біль кольнув голкою десь у потиличній зоні й щез. Я стояв і дивився на картоплю, чомусь перехотілось їсти, а напис на терміналі змінився на «68 меморів».

Увімкнув телевізор, сподіваючись знайти там цей день. Прокляцавши близько ста з лишнім каналів, нарешті натрапив на дату і час: 19/03 СБ 12:24. Отже, у мене два дні. Два дні, за які маю згадати все. І переконати у цьому Ларису.

Для того, щоб не забути те, що тільки згадав, я почав вести щоденник. Вписавши туди все те, що знав про себе і минуле життя, знову почав озирати кімнату в пошуках речей, які могли б наштовхнути мене на самого себе. Таких речей виявилось небагато:фотоальбом, дві платівки та пластикова картка «С.Е.Д.С.».

Більш як вісім годин витратив, щоб пригадати, де були зроблені наші з дружиною фотокартки. Добре, що при натисканні вони рухались і розмовляли. Фізично відчуваю, як у мені ворушиться кожна мозкова звивина, напружуюся, мов трансформатор, і пронизую минуле, намагаючись відшукати те, що мені потрібно. І, ніби проросли зернятка, світлини розквітали у теперішньому, повертаючи із собою минуле.

Я згадав, що познайомився з дружиною на якомусь з'їзді, пов'язаному з роботою. Чітко випливло відчуття, що я досвідчений чоловік, а вона молода і захоплена моїми успіхами-відкриттями. Лариса була моєю асистенткою. Я вводив її в таємниці квантової медицини, а вона посвячувала мене в культ Афродіти.

Наш медовий місяць був на Баффіновій Землі, саме там ми зачали нашу доньку. З тієї поїздки мені пригадався наш маленький автомобіль, в якому завжди звучала одна й таж пісня, я пам'ятав її мотив і слова: «Turn your back on me baby».

Хоч як старався, хоч як себе силував, більше нічого пригадати не міг. Свідомість більше не давала підказок, а іноді мої здогадки-спогади виявлялися фальшивими.

Я нібито згадував певну подію, але одразу ж вона перетворювалась на фантазію. Наприклад, був упевнений, що наше з Ларисою весілля було в латиноамериканському стилі, але коли побачив фотокартки, то з них зрозумів, що святкували ми у французькому ресторані, зала була

уквітчана білим, а одяг наш та гостей нагадував аристократську родину на прийомі.

Після кількох таких помилкових вивержень пам'яті я розгубився, бо ледве міг розрізнити, де спогади обдурювали мене, а де викрикували істинне. А можливо, це були чужі емоції та чужий досвід?

Спочатку процес пригадування йшов досить-таки успішно, майже кожна фотокартка при довгому спогляданні трансформувалась у клаптик мого минулого і я радісно переходив до іншої, не забуваючи записувати всі свої спомини. Але що далі, то важчим робився мозок, я міг годину вдивлятися в невідому для мене світлину, а свідомість навідріз відмовлялася посилати мені хоч який-небудь натяк. Думати стало важко, очі боліли і страшенно хотілося спати. Але я силував себе, прискіпливо вдивлявся у кожну фотокартку, тисячі разів повторював слова, які промовляв на них з дружиною, вголос описував кожну деталь одягу, інтер'єру, архітектури чи пейзажу на картинці, але чимраз частіше це не приносило ніяких результатів.

Згадав телевізійну програму для новонароджених: «Живемо вічно». Ці слова крутились у єству і тягнули за собою у вир роздумів, так я загубив останні нитки для розшифрування ще дюжини світлин. Думка замайоріла переді мною червоною тканиною і я навіжено кинувся у прірву міркувань. Саме тоді відчув чуже. Так, саме чуже, щось стороннє. Чи то я був інший, чи світ змінився в якусь краплину буття, але вся та структура, чітка пам'яттєва структурація, яку я вибудував, ніби пташка з цукру, танула у незвіданих пустотах мого «я». А може, це «я» не таке вже й моє? А душа лише казанок, транспорт, умістище для сотні мільярдів тіл? Чи це тіло – вмістище душі? Чи можу я стверджувати те, що я пригадав, усі мої вподобання, моя свобода, фантазія та принципи– усе це вже було колись і в когось і я зовсім не нова людина, не індивід, а сліпий ксерокс уламків чужих душ?

Усі ці думки зароїлися в мені і я ледь-ледь устиг наказати собі замовкнути й не думати, але хіба це можливо? Щоб відпочити, увімкнув телевізор. Не знаю, скільки часу минуло, але я так розслабився, що не помітив, як у кімнаті стало темно і телевізор перетворився на єдине джерело світла. Заспокоївся, посміхнувся, коли згадав те відчуття іншості, яке нещодавно так нажахало мене. Який дурень, понавигадував щось собі. Ех…

Бездумно натискаючи на кнопку каналів, зрозумів, що, коли до цього я думав, то тепер мені важко стало навіть говорити, очі не хотіли відриватись від яскравих картинок, мозок відпочивав і я ледь умовив частину себе вимкнути це владарювання над собою. Струснув лякливо із себе тіло без характеру та волі, навіть витягнув шнур телевізора з розетки, щоб більше не було спокуси його ввімкнути. Після цього стало ще важче пригадувати. Я вголос прочитав усе те, що згадав про себе та

Ларису. Але мозок мовчав: закупорений і сонний він хотів лише і далі нічого не робити.

Я не знав чим зайнятись. На що люди марнують такі довжелезні життя? Що можна робити? Всі дії рано чи пізно набридають. Мабуть, найхарактерніше людське заняття – це сон. Сон ніколи не набридне.

Згадавши про інші знайдені «речові докази», увімкнув першу платівку, це була «Louis and the Good Book» Армстронга.

Слухав пісню за піснею і почувався, ніби хитрий лис, який безкарно вкрав у хазяїв їхніх останніх курчаток. Кістки облились теплом і пружинно медитували в такт музиці. Найшло п'янке відчуття мільярда ночей, наповнених свічками, коли ми, як дурні, танцювали з Ларисою, а потім кохались під шершаве низьке тремтіння голосу Луїса Даніеля.

Музика врешті-решт вилікувала мене від ступору абсолютної пізнавальної порожнечі, антисприйняття. Я навіть почав підспівувати.

Мелодія біжить і не знає відпочинку, її вигадали для того, щоб саме вона саме зараз вразила стрілою свого такту мені прямісінько всередину, а може, і вбік, головне, щоби в ціль. Хочу затримати гонитву ноти за нотою, звука за мотивом, але знаю: щойно торкнусь музики, схоплю її частинку, як цілісна композиція розсиплеться на мікроскельця і, скільки б я не намагався, назад докупи вже не складу. Але бажання вхопити за хвіст дітей Гвідо д'Ареццо і вдихнути в себе їх непокірливість, відчути на зубах крихкий смак їхніх тілець мутить у мені благочестивість.

Мелодія за мелодією розповзається квартирою, тепер ці звуки оселились тут, звели поселення у шлунку і він спалахнув радісною нетерпимістю. Ця музика живе вічно, а не я, бо міцний кавовий голос, лише він може розбудити почуття, зцілити тугу, повернути віру, знищити сумніви. Він сильний тому, що може вбити, він може зупинити ноти, а я ні. Ноти слухають його і мелодія оживає лише навколо нього. Коли він залізним муркотом розносить свою поважність, вони замовкають і його соло триває, розливаючись у вічності і ніхто, навіть я, навіть якщо вимкну програвач, усе одно не зможу поставити крапку в існуванні цих мотивів. Бо коли його хоч раз почуєш, він починає жити в тобі, як ракова клітина, ти ніколи не можеш передбачити її вплив на себе, його голос може будити тебе цигарковим шепотом, його сурдина-квакалка різко кричить і ти кричиш їй назустріч.

Другою платівкою був Квінів Джаз сімдесят восьмого року.

Ця хвиля змила залишки сну. Під клаксони велосипедів я пустився у танок, розтрушуючи пустоти власних нутрощів. Кіт, який задовго до того вже вступав своїм -енним життям у третю фазу сну, злякано прокинувся і каламутними очиськами стривожено спостерігав за моїми «па».

Отак і настав ранок, задріботів світлом у цупкі помаранчеві гардини. Музика подарувала презент – я згадав про наш із Ларисою будинок, навіть детально уявив кухню. На цій кухні ми посварились через якусь дрібничку, Лариса закрилася у кімнаті, а мені довелося спати на дивані.

З цієї події я пригадав її слова : «Знову ти такий!» Але що ж спричинило цю сварку?

Отже, настала неділя, блаженний день. Маю добу на детальне пригадування інформації за сімдесят років. Нічні музичні варіації далися взнаки важким диханням і болями у грудях. Я жахливо хотів спати, але та частина мене-колишнього, яка хотіла, щоб захований на дні моря часу її скарб, оприявнили і вивели в люди. Тому ще раз укотре перечитавши свої записи, в надії перегортаючи та гіпнотизуючи кожну світлину в альбомі, я все ж таки без особливого ентузіазму перейшов до картки «С.Е.Д.С.».

Блакитна, з синіми розводами пластикова картка, без імені, лише напис-абревіатура та штрих-код. Я відтягував зустріч із нею цілий день, бо зовнішній її вигляд не давав ані найменшої підказки про використання. Покрутив її у долонях,заплющив очі, десятки разів подумки промовив назву, потім повторив її вголос, розплющив очі, підніс до очей, знову заплющив, намагався спроектувати в мозок вигляд блакитної картки та повторюючи седс, седс, сед… Служба експлуатації? Система електрифікації? Де, ес, седеес? Мружив очі, описував колір, розшифровував назву, але це не принесло результатів.

Голова поважчала, усередині перенісся, ніби затягнулося павутинням… а я все думав, згадував, розривав купи торішнього листя своїх мізків.

Коли прокинувся, сутінки вже прогнали живе світло, але ще не заявили про себе аж так, щоб городяни попросили допомоги в ліхтарів та ламп. Миттю ввімкнув телевізор і почав шукати канал, де минулого разу знайшов годинник. Я тричі прокляцав усі канали, але вказівки на час так і не було.

– Чорт, чорт, чорт! Як так можна було, як? Придурок! Ти ж знаєш, що часу обмаль! Ідіот! Давай, давай, де цей бісів годинник? Курва, я вже бачив твою гнилу пику і вашу сімейну драму, і шлюбний період гусені, я вже все це бачив!!! Прокляття!

Натискав і натискав на кнопку пульту, клац-клац-клац-клац. Тисячу кадрів на секунду.

– На! – не витримавши я зі злості кинув пультом у телевізор. Пластмасова кришка його відлетіла і я знесилено присів на софу. Руки трусилися. Дуже хотілося чогось такого… знайомого, та не можу пригадати чого саме. Того, що завжди допомагало мені в стресових ситуаціях.

Я глянув на картку «С.Е.Д.С.» і пішов до холодильника. У ньому ще з дня мого народження охолоджувалась пляшка «Десни». Дістав її та налив коричневу рідину у склянку. Горло вмилося слиною. Ми дивилися одне на одного якусь мить, а потім я із жахом відскочив, потягнувши на підлогу скатертину з усім, що стояло на столі.

– Седс. С, ее…Д. Сс, – протремтів я.

«Знову ти такий… знову ти такий… п’яний!», – ось чим докоряла мені тоді Лариса. По телефону вона натякала на те саме. Ось чому живу тут, сам-один, без доньки і дружини, розітратив усе своє майно, посварився з усіма колегами і друзями. Я не вилазив із цієї нори тижнями, замовляючи питво та їжу по терміналу, а в припадках крайньої екзальтації, що межувала з мізантропією, дзвонив Ларисі та звинувачував її в усіх гріхах. Усі гидкі сцени сварок, непорозумінь, образ, скарг, розлучень, почуття огиди, бруду та ненависті блювотиною влились у пам’ять. Оце ти хотів пригадати? Хотів віднайти істинне «я», ось тобі, маєш... І все покотилося. Я опинився у кролячій норі завглибшки в Марсіанський жолоб. І виходу не було, лише смерть.

Коли глянув на телевізор, то побачив годинник унизу екрану 20:30. Напевне, від удару пульт перемикнув канал якраз на потрібний. Але час не мав тепер жодного значення, не викликав жодної реакції, окрім певного суб’єктивного абстрактного числа.

Я покидьок. Це був мій вибір? Я так хотів? Треба віддати собі шану і викинути ідею повернути втрачене життя та кохання. І ніяких але.

Виливши залишки коричневої чуми в раковину, вирішив поїсти. Доїв картоплю, консерви, погодував кота. Їв повільно та відсторонено. Я – не я. Сам вигадав себе, сам собі збрехав. А моя натура лише чекала часу, щоби проявити свою тваринність, щоби потьмарити мої ідеали та вбити всі надії.

Хотів згадати минуле. А його нема, воно не існує. Зовсім. Думалося, ніби зможу все пригадати, побудувати теперішнього себе і щасливе своє майбутнє на кістках історії. Ага. В мене ж немає нічого і нікого. Я – пустий голий листок, без жилок, кольору чи запаху! Просто пасивний ретранслятор подій. А спогади – всього лиш іграшки моєї свідомості. Якщо їх немає зараз, то їх і не було.

В мене не було минулого. Все це, все, що мене оточує, навіть ті думки, які щойно подумав, слово, яке сказав, – ілюзія. А я такий молодець-філософ, хотів розміститися у світі, серед брехливих ретроспекцій чи оманливих історій.

Але історія – це також минуле. Вона не є зараз, будь-яка історія, як тільки ти її розкажеш чи напишеш відлітає від хазяїна і тікає, кане далеко-далеко звідки ніхто не повертався. Бо минулого нема. Світ існує лише миттю. Зараз і тепер. Нічого більше. Сон врятує мене. Це мій єдиний союзник, окрім кота.

Коли я прокинувся, телевізор ще працював, годинник показував 09:52, голова дзвеніла тишею.

Мої наміри були пусті та серйозні. Я причесався, вмився, одягнув порядний костюм і вийшов у чужий світ.

Надворі накрапав дощик, мій ручний міні-екран одразу ж підняв температуру навколо мене.

Я на повні груди вдихнув колюче повітря і побачив Її.

Сергій ВОЙТОК
(ВСІЦІКАВИСТ)
УМЛ ІМ

Я ЧУЮ…

Я чую голос,
ТОЙ, що знає,
Я чую, ТОЙ, що пише,
Мені у зошит, мої вірші.
Я пензлем, намалюю,
Ніби сам,
присвячу душу,
Себе увіковічу, не я,
але я мушу.
Не я, але я мушу,
Донести слово честі,
Донести до вершини,
Сталі і прозорі,
Вірні, не здоланні,
мої світи
Пліади буднів.

От так і лине
далі й далі,
ТОЙ голос,
що я чую.
Продовжую, малюю
і вирую,
Поезію в життя
і правду в слові...
Але якщо трапиться
неднина,
І Бог вимкне
в мені слух,
І не буде
Того, що пише,
І не буде голосу,
що знає.

Це ж як тоді,
Коритись будням?
– Ні, ...Ні НІЗАЩО!
Я всіх
лікарів підніму,
Усі ліки віднайду.
Усіх мудрих
познаходжу,
Усі стежки обійду.
В позасвіт
загляну,
Але вірша поверну.
Без «СЛУХУ» й дня
не проживу.

* * *

Мовчанням
ізтерезаний,
благаю бути
порізаним.
Віддати все
народжене,
забрати все
відібране.

Молитися про
повернення,
сваритися за
розлучення.
Ділитися враженням,
повертати все
зараженим.
Віддай мені моє,
Відай прошу!

Навіщо тобі грім?
Дощем благаю
І вулканом
І всім стихійним
лихом.
...У тобі,
В тобі я весь!
Але залиш хоч
крапельку мені.

* * *

хоч до чого брались
хоч у що вбирались
хоч у що повірили
на що сподівались

якими шляхами
ходили
кров'ю і потом
з землею зріднились
а що їм до цього

без нас вирішили
печать на сонці
поставили
пара пророків
це все закріпили

сказати то сказали
а чи почули
хто питав
не обертатись
от що нам сказали
а хто обернеться
той згрішив

не вимолить
благословення
корись тебе тут не
існує
– ти тінь
а світло хто
невдале запитання
довгенько ще так

по світу кружляти

дехто на місці
серед саду
а дехто у місті
в підземці в метро
та все одно
одне доладу будувати
хто як зумів
хто як навчився
і вибір один за вами
чи вас закопати
чи може спалити
у домовині чи без
якщо схочете
можна й
забальзамувати
однак не в тому суть
«до ’дної ями» все

минуле майбутнє і
нове
у цю мить
мов життя прожити
у цю мить
мов сам на землі
у цю мить
кохати до нестями
у цю мить
любити й не жить
у цю мить
весь усесвіт у серці
у цю мить
на тлі дороги вічних
і крізь тунель іти
до світла

* * *

Ламає всього
на шматки,
Шматки з собою
забирає.
Це не дія наркоти,
Це печаль так налягає.

Із сторінки на сторінку
Волочуся по піску.
Залишаю за собою
Працю предків
беручку.

Пропікає нетерпіння,
Сутінки пітьми сумні,
Заважає зневажання,
Порожнеча у мені.

КВІТКИ І КАВА…

Помірно падає з небес,
Квітки і кава, то є секс.

Повітря сховане у призмі,
Вдихай і видихай
в холодній кризі.

Ловлю життя, ловлю в тобі,
Ловлю твій язичок, беру собі.

В руці, неповний келих.
П’янкі й сором’язливі очі тих
простих і незрівнянних днів...
Чаклунства меншає у пляшці,
Рятують очі, від них і я сп’янів.

Помірно сходить до небес,
Її чарівний подих: то є секс.

* * *

Хай падає каміння,
Так падатимуть люди,
Повз них пройти не вдасться,

Стогнатимуть, зціпивши зуби.
Кістки ламатиме їх стогін
Вітрила все сильніш в напрузі,

Завтра й ми у чергу станемо,
Але сьогодні ми все в змозі.

«Чи буде ваша ласка?»
Даруйте, – це лиш маска
Не стану вибачатись
В обіцяного люду.

Виконувати просять
Обов'язок за гроші.
У крайнощах країна,
Крива стара провина.
Мою втрачену дитину
Волочать по дорозі.
Тоді я теж все в змозі?
«Тату, падає каміння!»

Так падатимуть люди,
Коли у циферблаті клюне,
Майстерня сліз заграє,
А зараз Ми все в змозі.

Тетяна ДУБИНА
ЛТ УМЛ

МАЙСТЕР

І знову вчувається Блайз.

Приходить – шурхотить – дихає чутно – грюкає дверима – кип'ятить на кухні молоко. Тобто поводиться ну зовсім не як… Та нехай.

Вона мовчить. О, може, якби-то вона так і колись мовчала, то усе було б зовсім по-іншому. Але ж ні:

«Проковтнув язика? Це ти вмієш, тут ти *майстер*… Аби всі ті твої язики та назад вернулися і з твоїми пустими мазками переплелися! Може, вийшло б з того щось підходяще – потрібне.

Майстер!.. Чи ти думаєш, тобі хтось спасибі скаже за оту твою ляпанину? А дзуськи! Паркан*и* малюватимеш, як босяк! Чуєш?! *Майстер*… Паркан*и*!»

І отак знову і ще, і подвоїти, і учетверити, і ще трішки, і ще дві пригорщі… Кидала й кидала, ніби хотіла заткнути, закопати мене всього.

Майстер.

Трясавиця, трясця бере, коли чую. Лізу битися, махати руками-кулаками, кусатись, плюватись та ще бозна-що можу вчинити… аби лиш ніц гострого під руками.

Тоді приходить Блайз, тихо гладить мене по спітнілій голові та шепче полуствердно-полуіронічно «*майстер-майстер*».

Тоді плачу. Боже! Згинаюсь навпіл, буцаю чолом землю, тру до крові долоні й коліна. Майже задихаюсь…

Блайз кип'ятить молоко.

Зараз пів на третю ранку чи ночі, чи сутінних світанків, поняття не маю. В таку пору я не розбираюсь у годинниках, вони клацають на мене

своїми вусами і скрекотять, хоч щипців-щелеп і не видно. Треба взагалі поскидати їх зі стін, поспаскуджувати, порозтоптувати! Але Блайз не дозволить.

Молоко ніколи не збігає. На ньому ніколи немає старки, а лиш ніжна висока піна, ніби те молоко щойно з-під корови. Я п'ю тільки таке.

Ми сідаємо за стіл на кухні, очі навпроти очей. Чашка з пінистим білим нектаром – поміж нас. Блайз хмуриться, і я починаю малювати.

Олія і молоко, полотно – *чорне*. Блайз показує мені, що і як – куди вмочити пензля – з якого краю чашки, які барви змішати, куди нанести перший штрих-мазок. Працюю, як у трансі, кілька годин без перерви, а, може, лише кілька хвилин – час ніби зливається у мою чашку, перемішується з молоком, заново збиває піну, що встигла вже трохи осісти, і разом з молоком і фарбою лягає на полотно. А час у мазках я рахувати не вмію.

Що малювати – Блайз теж показує. Воно просто зринає переді мною із якогось полутуманного небуття, я навіть не розумію доладу, що воно таке, лиш бачу, впиваюсь і малюю; впиваюсь і малюю…

Потім болять руки, болить спина, шия – все болить. А на серці маркотно, тривожно, ніби ще не кінець, ніби ще не все із себе виплеснув, випорснув на *чорне* полотнище.

Без молока не малюється.

Спати я не йду. Сиджу і дивлюсь, як тече вода. Якщо пощастить – у парку – фонтан чи ставок. Ні – то у ванній – кран чи душ. Вода нічого з мене не змиває, але стає легше.

Так, Блайз уже пішла. Я й не помітив, коли. Знову. Не впевнений, що хотів би.

Мої *чорні* картини – в окремій кімнаті. Складаю, як мозаїку, те, що Блайз мені принесла у своїх маленьких пухких руках із довгими нігтями. Сьогодні відчуваю – ця була остання.

На воду немає часу, на себе немає часу, на молоко з ніжною запашною піною – теж. Немає часу навіть на те, щоб розбити годинника. Але Блайз не дозволить.

Біжу, біжу до моєї *чорної* кімнати. Докладаю останню. Близько до центру, аж надто близько. Картина… картини… починають пульсувати. Сильніше, сильніше!.. І отак знову, і ще, і подвоїти, і учетверити, і ще трішки, і ще дві пригорщі…

Здається, падаю. До стелі. Вигинаюсь тужно.

Серце барабанить.

Розбиває ребра.

До мене підповзають щелепи годинників. Ближче… ближче!

І лиш Блайз тихо гладить мене по голові та шепче полуствердно-полуіронічно «*майстер-майстер*»…

КОЛИСЬ ЇЇ ЗВАЛИ КСЕНЯ

Давайте всі вб'ємо Констанцію. (с)

– Удар мене. Ну вдар. Ну!

– Перестань, бо договоришся! І взагалі – ти чого така спокійна?!.. Хочеш вивести мене з себе? Так?!

Усміхнулася. Той осміх шмагонув його по обличчю – аж голова назад хитнулася.

– Ах ти стерво!.. – лінивий зазвичай кулак зараз суне із шаленою швидкістю, прориває затхле повітря в кімнаті, миготить у неясно-червонястому призахідному промінні, що тече крізь старі багрові штори…

Нехай суне.

Нехай. Чого ж їй боятися? Нових синців? Вибитого зуба? Ні. Вибитого духу хіба, але для такого йому, цьому черговому «дружку-пиріжку» (ха!) забракне сили і мужності.

Скільки уже? На список їх писати, як ото чоловіки своїх «метілок», чи що? Безглузді списки, схожі чимось на списки засуджених до смерті у газових камерах.

Сниться. Отой їх тяжкий останній подих сниться, скручує їй легені, забиває горло, зривається з уст кривавою безперою птицею – роздряпує їй життя…

Вона склалась удвоє і зайшлась тяжким кашлем. Кулак пройшов над головою і врізався в стіну. Хряскоту не чула. Не чула нічого, взагалі.

Добре хоч не жбурнув ногою подалі від себе скулений комочок на підлозі, повний кашльоболю. А то були… «таланти»…

Пішов. Двері навстіж. Інший буде.

Колись її звали Ксеня і у неї було ситцеве плаття у квітки дрібненькі. Колись її звали Ксеня і вона любила сміятися, пломбір і волошки. Колись її звали Ксеня і вона гуляла ночами в лісі та слухала. О, як вона слухала! Здавалося, сам Бог сидів у неї в серці тихенько-тихенько і переплітав пальцями ті струни, з яких народжується тиша; та тиша розливалась довкола, танцювала босими ногами по мережаній мураві, торкалася стовбурів дерев – і вони починали пульсувати, збирала тонкими зап'ястями опівнічні сльози і підносила їх до місяця – дивись, дивись, яка я!

Колись її звали Ксеня, і в неї був Юрко. Юрко був у неї весь, і був він у ній усій. А коли вона несла у великій плетеній корзині яблука, то він постеливсь їй під ноги – обережно так, аби не зранилася об численні пошерхлості цього світу, котрі поставали у неї на дорозі. А коли одне яблуко вона дала йому – пив з нього і дивився так чисто-вірно, так, ніби зліз ото щойно із того вічного дерева, яке давало перші плоди-яблука десь у далеко-прекрасному загубленому саду.

Колись її звали Ксеня і вона була найщасливішою, як перший лелека, що прилітає після довгої зими додому, вкриває півнеба своїми

білокрилами і курличе так ніжно-ніжно. Хто забрав, куди те щастя поділося, і головне – за що? – Ксеня не знала. Лиш Юркові очі, що все були біля неї, пропали, а сам він зів'яв – якось так швидко, майже за мить, а може, й за місяць чи кілька, в'яв сивим і сірим. І кашляв дуже сильно.

Колись її звали Ксеня. Оту Ксеню вона затисла Юркові в долоньку, яка стала маленькою-маленькою наприкінці, і його… їх засипали землею. А потім до неї приходили його батьки: мати кричала-плакала, сильно зачервонівшись, що це Ксеня в усьому винна, а батько… батько кричав теж і хотів ударити. Вдарив, певно, бо далі нічого не пам'ятала. А коли отямилась, Ксені вже не було. І Юрка не було. Не було нікого.

Тепер отак – вона кашляє, живе сама у маленькій темній квартирі на околиці, кашляє, інколи їсть-п'є, інколи спить, кашляє, інколи спить не сама або не сама й не спить, кашляє, терпить внутрішній холод і побої, кашляє, змиває з себе чужі кров та… кхм… інші рідини, кашляє, хтось дає їй зимове пальто, хтось відбирає останні гроші, хтось виганяє або забирає до себе відігріти, каже їй, що вона кашляє, що уже зовсім погано все, що вже недовго, що вона себе сама гробить, знову б'є…

Чомусь побоїв вона пам'ятає найбільше. Ота їхня жорстокість в'їлася їй під шкіру і сидить-сичить там – постійно, нестерпно, до кривавої сверблячки у горлі. До кашлю.

Вона знала, чому вони всі від неї йшли – боялися заразитися. Ніби відсутністю себе можна заразитися! І били її тому ж. Лиш не вбив ніхто. Падлюки, наволоч, недолюдки! Не вбив – ніхто! Ніколи – до кінця! Поламані руки-ноги-ребра – були, і – все! Слабаки…

Стає на коліна і проситься: давайте всі мене вб'ємо. Давайте? Давайте! Буде весело, обіцяю. Схочете – буду пручатися, схочете – буду тихенька і покірна. Схочете – навиворіт вам вивернуся! Ну!

Будь ласка.

ПЛАЧ ДОКТОРА ФАУСТУСА

Металевий скальпель сьогодні холодить руку. Дивно. Шелестить протяг – протяжно так, розосереджено.

Руки у мене холодні. Довгі пальці – можу ними охопити шию майже повністю. Довгі нігті, чисті. По-моєму зручно: можна взяти усе, що завгодно, пошкрябати, дістати, проколоти. І знову ж таки – пальці бережу, кінчики. Найчутливіша частина мого тіла. Зона абсолютної влади наді мною.

Кисті теж довгасті. Плавні, манірні, мов у жінки. Але сильні – це вже точно. Пульс б'ється об вени, як тигр об металеві ґрати клітки. Я пильную його і стараюсь не випускати.

У мене ж є робота.

Працюю над цим уже довго. Хм… не зовсім. І знаю ще не все, і дослідження ще не завершились. Хоч цікавих випадків трапляється дедалі менше.

Дзенькнув дзвінок на дверях. Новий клієнт.

Довге русяве волосся. Фарбовані світлі пасма жорсткуваті на дотик. Ніс із горбинкою, рожевенькі уста – геть живі, аж світанкові. Сережки у вухах – треба зняти… Очі.

Я відчуваю – протяг припинився. І руки потепліли. Мій тигр із пульсу зап'ясть рвонув догори. Гррр!

Ось вона.

Швидко – скальпель, колба з формаліном. Працюю без рукавичок. Кілька відточених пасів – і вона уже в моїх руках. Гаряча…

О, яка ти!

Колбу закупорюю. Швидко знову ж таки, бо я боюся. Щось незнане розростається в мені, мов зграя тигрів, що вийшли на полювання. Вони гризуть ізсередини – і з кожним разом мене залишається менше й менше. Тому я закриваю колбу дуже швидко.

Переводжу подих, притиснувшись до стіни. Через кілька невимовно довгих митей кидаю погляд на численні стелажі, що втискаються углиб залу. Он скільки їх у мене, отих колб. Отих душ.

У кожної людини душа живе в якійсь частині тіла – так я її бачу. У балакучих це язик. У гидливих – чомусь вухо. В хітливих – самі знаєте де. Лиш у щирих не в серці чомусь, а в очах. А я оті шматки – у формалін і на полиці.

Я – доктор Роберт Фаустус.

Фауста пам'ятаєте? Родич мій. Весела сімейка в нас, угу. Заглибоко оригінальна.

Жартую. Це один із небагатьох жартів, які я знаю. Які хвилюють кінчики моїх пальців.

У мене все складніше.

Знаєте – від трупів руки стають білими і гладенькими. І довгими. Із глибокими дорогами на долонях. По отих моїх долонях-дорогах ходять людські душі. Я їх вирізаю і складаю в колби. Колекціоную, якщо вам буде завгодно.

Певно, вам цікаво, як я тут опинився. Авжеж цікаво, а ще – де саме оце «десь». А мені це сниться кожної ночі. От і сьогодні, лиш заплющую очі…

– Здрастуй, Роберте.

Він знову прийшов до мене. У кімнаті темно, він впускає сюди крихти світла, відчинивши двері.

– Зачини. Зачини! – тоді світло ранило мене, а надто вже – електричне, штучне.

– А я й не відчиняв, – тихий голос черв'яком залазить мені у вухо і здається, що він лунає у мене в голові.

Він приходить уже не вперше.

Спочатку я лякався, але далі… Та ні, я, пам'ятаю, й першої нашої зустрічі не злякався. А навіщо? Я вже кілька тижнів безвилазно сидів у своїй квартирі, запевняючи себе, що ця картонна коробка з-під піци – увесь світ, доступний для мене. Звільнили з роботи (чортова юриспруденція!), розвівся з дружиною, донька, моя мила Роза, ненавидить мене за це. Тоді вже не було боляче, а тільки нудило. Хоч, може, це алкоголь допоміг. Дешевий, бо на інше вже не вистачало грошей. Як і на їжу. Тож мені було все одно.

Лиш сьогодні це якось по-іншому.

– Тебе щось тривожить, Роберте?

Мені вже так давно все одно, що ці слова могли б викликати у мене сміх. Могли б.

– Ні, – відповідаю. – Що сьогодні? Музика, живопис, література, філософія?

Він скрушно хитає головою, я не бачу, але відчуваю. Я взагалі погано став бачити останнім часом. І з кожним його приходом – ще гірше, хоч тоді я ці факти якось не зв'язував.

– А що тоді?

– Хочу запропонувати тобі дещо, – це щось новеньке. Я звісив ноги з крісла. Потягло холодом. Де б мені тоді знати, що той протяг буде переслідувати мене наступних, певно, кілька століть.

Тепер я препарую людські тіла і консервую душі для нього. Він не назвався, а я й не питав. А для себе вже давно вирішив, що він не вартий імені. Бо те життя, що він мені дав, – безглузда заміна справжньому.

Якби ви знали, як я хочу вмерти. Або хоч заснути без сновидінь. Або побачити хоч один сонячний промінь!

Колба, яку я не встиг випустити з рук, починає дрібно труситись. І крізь мутнувате скло на мене дивляться… мої ж очі!

Прожогом кидаюся до тіла. Хоч щось та й має бути! Аби я знав, хто вона. Аби знав! Шарю по кишенях, по холодній, несамовито холодній шкірі, майже дряпаю її нігтями. Щось має бути! Лейб, бейдж, клаптик паперу…

В останню чергу помічаю на її шиї тоненький срібний ланцюжок. Прокручую – і ось у моїх руках невеликий медальйон. Відкривається. Всередині – моя фотографія. Я дивився в дзеркало вже дуже давно, але ще пам'ятаю. Такий медальйон я подарував доньці, коли йшов.

Роза…

Колба гаряча, але я майже не відчуваю.

Моє ув'язнення-служба скінчилося. Мав знайти свою душу – знайшов. В очах одного з трупів на своєму столі.

Розо, донечко! Звідки ти знала?

ТЕПЕР МИ ПРОСТО ЖІНКИ

Коридор довгий, як у божевільні. Холодний. Темний. Пошарпані косяки дерев'яних дверей зі старою облупленою фарбою. Усе пройнялось хлоркою впереміш із сечею і затхлістю недомитих тіл.

Здається, ніби десь б'є годинник. Шість. Шість.

Шоста. О шостій тут збір.

Скрегочуть замки, мов щелепи капканів. Сиплеться штукатурка. Мить – і розчахнулись усі двері. Шмагонуло протягом.

– Пусти!

Пурхнули тисячі сердець – цілі зграї: розпатланих, обвітрених, зболених. Усі – сюди, сюди, сюди!

Усі? Не сьогодні.

– Марко! Де Марка? ДЕ?

– Марка!

– Нема, не прийшла…

– Не пустили…

– Марко!

– Нема, нема…

– О, Марко!..

Хруснули ще одні двері. Тихо так, спокійно, як двері до туалету. Тихо так, ніби й не ввійшов ніхто. Тихо так, ніби й не… звідти.

– Марко!

Біла, як біла білла, посунулась попід стіною. Далі, далі, ще крок, крок… крок. Упала.

Чорна голосила найбільше. Терлась лискучою кучерявою головою об зелені панелі. Нутро собі розірвати хотіла, лиш не мала сили. Марка сама до неї підповзла.

– Шшш… тихо. Чого ти? – погладила Чорну по нозі – куди дістала. – Тихо. Є я. Є. – І знову погладила по нозі.

Чорна захрипіла. Вхопилась за оту руку з поламаними, повидируваними нігтями. У Марки голова сіпнулась догори – та й повисла на посинілій шиї.

– Марко!

– Пусти мене…

А сама обійняла Чорну за ноги внизу, притулилася до них, як до грудей рідних. Волосся розсипалося по підлозі, заголивши криваву ритвину від мотуззя.

– Прости, Марко… – Чорна дивилася зверху різкими, як фари вночі, очима. – За те, що привела сюди.

А сама й присісти не могла. Ні присісти, ні зігнутися до неї, мов і нежива. Лиш серце скотилося в ноги і билось зараз десь поряд із Марчиним.

Ніхто не смів їх рушити.

Чорна була тут за старшу. Не так щоб зовсім, вона теж працювала з… клієнтами, але якось так вийшло, що коли щось не те чи не так – одразу до неї. І чим може – поможе. А те, що допомогти тут можна мало в чому і зовсім небагатьом – то вже інша справа.

Скільки ж їх тут не стало – розірваних, зламаних, як одноразова пластикова тара. Саме так, бо хто ж подумає, що такий дешевий непотріб зможе ще на щось згодитись? Покористувались і викинули. Отак запросто – за двері в коридор, із закривавленими руками і подолом сірої синтетичної комбінації, із синім, оперезаним багровими патьоками горлом, що ледь може впустити в себе клапоть повітря. Мають право…

Засунути б через зад та в горлянку їм те грошима куплене на людей право!

Марка захрипіла, і Чорна мусіла в собі зігнути щось таке, що ніколи не згиналося, аби почути.

Нахилилась. Марка лагідно погладила її по щоці, лишивши там вологий слід від крові. Сліз не було:

– Ти не жалій, не жалій, – сказала. – І пусти. Тепер я буду просто жінка. Не буду більше… для них. Собі буду. Собі.

– Марко!

Але та вже не чула. Руки її ослабли якось враз, опустились. А на обличчя невідомим шляхом прокрався подих іншого світу – того, іззовні рабського публічного дому.

Чорна скрутилась на підлозі клубком змовчаного, глибоко в собі зціпленого болю. А назавтра пішла за Маркою.

ВІЙКО

– Вуйку! Вуйку-вуйку… Чуєте? Вуйку!.. Вуууйкууу!

– Га?

– Чуєте?

Вуйко у мене глухуватий, вусатий і часто чухає потилицю. Файний такий дядько. Коли треба.

– Га?

– Чуєте?

– Га? Що? Чую-чую, відов не тетеря глуха. Шо хочеш?

– Вуйку, а ви Війка виділи?

– Кого?

– Та Війка! Війко…

– Не видів. Приходив до тебе, дитино?

– Приходив. Розказував усяке… Золу в печі підоймав… Пивницю провітрив… Помагав.

Вуйко якось скулився весь, помолочів аж.

– Ти, дівче, з тим не жартуй. Війко – то є лихе. Ти й'го не чіпаєш – і воно тя не буде. А чіпаєш… Ти знаєш шо зроби? Візьмеш оберемок соломи прілої, складеш в гніздо рябухи і підпалиш, як повний місяць зійде. Чуєш?

– Чую.

– Аби'с так зробила. Аби зле не було…

Чула'м всередині, що Війко нині прийде. Його подих уже холодив мені плечі, крижі троха ломило, теліпалися руки.

Солому я зібрала в стару верету, гніздо рябухи нашої винесла'м у старий сад троха далі від хати. В пуделко склала жарину з печі – заслонка довго не втворєласі, вискакувала з понімілих пальців. Ше й добре впеклася, сссс…

А серце – бух! бух! бух! Так калатає, шо аби не побудило весь двір. Аж груди з лівого боку болять.

Сіла під вишню. Шершавий стовбур став дерти плечі через тонку сорочку, серце ж тепер відбивалось від него і хтіло вискочити у тьму-тьменну, в ніч…

Місяця не видко. Може, воно й ліпше. Не треба ніц палити. Не мушу… не хочу палити його! Чого я маю, вуйку, чого? Не хочу!

Аж підскочила вся, вчепилася в найближчу гілляку і полізла на вишню. Догори шось кликало мене, манило… Догори! Догори!

Чого ж він – лихе? Прийшов, поміг мені, воли вже з ніг від роботи валилася. Погладив по голові, вклав спати. Сон, певно, закликав до мене, бо сам то йти не хтів. А зле… – і пальцем не рушив! То чого ж він – лихе?

Вітер прибиває сорочку до тіла, хоче впити її в мене, аби приросла, холодить шию та рамени, б'є косами по гілках. Сиджу високо, тулюся до старої вишні: матко, оборони, захисти, порадь-розрадь. Бо глухо і пусто у мене всередині…

Війко іде.

На вітровім коні сидить, громом поганяє, блискавицями й'му в боки б'є, кінь сопить, коле копитом світ навколо, і той розбивається на тисячі черепків, черепки розлітаються з сухим, глухим гулом – і ніби вже нема ніц – лиш Війко ясно зирить на мою вишню, і я – перестала боятися, тягнусь руками ніби й до него, але й до звізд ясних між гілок – мені, мені! Мені…

Війко зносить мене на землю. Мої груди віддають мені назад сорочку, там і серце знайшлося: калатає тепер дрібно, майже бринить.

– Палити мене будеш, дівко? – Війко зазирає мені ув очі. – Кажи. Кажи ж!..

У мене – руки в кулаки. Певне'м побіліла вся – така злость мене, така лиха вхопила!

– А не буду, не буду! – жбурю в него звіздами, шо’м із вишні назбирала.

Війко хапає мене за руки, тисне, згрібає мене в себе. Він сильний, заслоняє собою усенький світ – небо, сад, хату, стару вишню, пуделко з жариною…

Уже лиш я лишилася.

Уже лиш я лишилася. Лишилася, лишилася… а мо’, нема вже й мене? Війко віє тихо-тихо, майже лагідно, ніби знов по голові гладить. Тепло. Добре. Руки не болять.

Тепло.

– Марісю, а шо то сі стало з тов дівков, шо сама в хаті була на тім боці села? Шось давно ї’ не видко і не чути. Чи не слаба, може?..

– Ади! Чи ж то ви не чули? Та нема ї’, сироти, не стало. Впала зі старої вишні. З самого-самого чубка.

– Була’м на цвинтарі недавно, над ї’ мамов свічку світила. Свіжої могили там нема. Десь інакше похоронили і коли?

– А бо не було похорону. Не найшли тіла під вишнев. Хіба Війко забрав…

– Війко? Йой, бійтесі Бога, кумо, не згадуйте тото лихе на ніч!.. чекайте-чекайте, а то там в дворі, кажут, всі рябі кури подохли? Добре було б такой підпалити гніздо рябухи під повним місяцем, аби лихе по селі не пішло.

– Та нє, не піде. Дівку собі взєв – теперка вже довго показуватись не буде.

– Що парубок гулящий, їй Богу…

Серед глибокої осени стара вишня густо зродила, аж гіллі сі вгинає. Листя ї’ шелестить тихо, тепло. І як придивитися, то можна побачити, як на траві під вишнев колишесі тонка дівоча сорочка.

ВЕД МІДЬ

У моєму сливовому саду живе Вед Мідь.

Він виходить до мене увечері, коли всі буденні клопоти вже вкладуться відпочивати попід хату, укрившись по вуха старою веретою, аби завтра зранку збудити мене своїми колючо-пискливими вигуками. Адже вони ще діти – оті мої клопоти, тож маю час уночі повернути своє серце до себе і заглянути в сад.

Із сливових сутінків чути спочатку мелодійне бриньчання коників, далі – вдоволений шурхіт трави, і аж тоді – ні, не кроки, а легкий помах вітру – і він уже біля мене. Чухрається за вухом ніби так собі, між іншим, але я-то знаю – Вед Мідь радий мене нині бачити, а значить – буде говорити.

Говорити ж він хоче не завжди. Буває, прийдеш – і стій собі хоч до самих півнів під сливкою та клич якогось *ведмедя*, аби люди подумали, що тобі геть хміль у голову вдарив чи звихнувся чого доброго, а той чортяка – ані руш, ні на палець не покажеться! Тоді мене огортає невідомий сум, і я бреду до хати, волочачи ногами вечірню росяну траву, і знаю – назавтра в голові буде важко, а на серці – ще важче. Аж поки не побачу його мармизу, вимащену золотою порошею квіток або солодом малинового соку, і не зрозумію, що все доладу.

На голові у Вед Медя – солом'яний бриль, вуха визирають із нього пелехатими груздями. Кігті чорні, що ніч, та й гострі. Полотняна сорочка – все добротно попрана, хоч я й не знаю, хто йому помагає та його глядить. Від мене ж він ніц не бере. Хіба інколи грудочку сиру чи кухлю вина. Або пампушку на Святий вечір.

− Данило, світла твоя голова! − Вед Мідь заглядає мені ув очі. – Чого ж не приходив так довго?

− Як не приходив, як учора був малини тобі приніс, − я дивлюсь на нього трохи догори, хоч сам ростом немаленький вийшов.

− Та коли ж то було! Як Цар-Сонце воду брало, а Мурило помагало? Забуваєш мене, Даниле, лишаєш на сам-один з чистим полем та бистрим вітром. А звідти вертатися ой як важко…

Він завше так говорить. Називає мене «світла голова», як старий дід мій колись, що сидів на призьбі та й теребив люльку. «Даниле, світла голово, − гукав мене малого-босоногого, − а принеси-но мені з кирниці води напитися!» І я біг до кирниці, довго крутив завелике мені тоді колесо, витягав відро на ланц*і* і, набравши в поливаний дзбанок холодної, вертався до діда. «Богатир росте», − всміхався дідо, надпивав води, кухлю клав коло себе і знову брався за люльку, вдивляючись у невідомі своєю широченністю простори, сховані на внутрішній стороні його повік.

− Данило, ти де дівся? Іг*й*, чи вже спиш? – Вед Мідь виводить мене із задуми, і я кілька митей дивлюсь на нього повними дитячих спогадів очима.

Отямився враз. Згадав, по що нині прийшов до сливового саду.

− Дядьку, − починаю серйозно, − маю діло до вас.

Вед Мідь хмуриться, смикає вус. Врешті – слухає.

− Я піду Дзуру шукати! − випалюю, набравшись духу сміливого.

Дядько аж за боки злапався од сміху. Ше'м не видів, аби він так сміхак*і*в із міха витрушував, як ото нині.

− Дядьку! – гукаю обурено-засоромлено. – Ви чого?

− Та хто ж тобі в голову таку полову та й посіяв? – мовить врешті Вед Мідь, втираючи солоні з очей. – Чи ти хоч знаєш, що то є – Дзура?

− А знаю! То є м*о*є щастя…

Вед Мідь сідає під сливку, впирається в неї плечима. І я коло нього, витягую натруджені за день ноги.

− Дзура… − тягне задумливо Дядько. – Даниле, то є рідка птиця. Вогню не боїться, попід самі хмари рине, вітрів між Чорногори слухає. Звідки ти чув про неї?

Мовчу троха: казати чи не казати?

− Снилась мені, − здержую подих. – Сиділа на самому вершечку сосни-блискавиці – чар-величава, мов пава, і грала на флоярі дивну пісню. Дядьку, я просто не можу за нею не піти.

– Дзура дуже вітрава, світла голово. Якщо й знайдеш – і говорити з тобою не стане. Горда.

– А я все одно піду! – я схопився на рівні.

– І що? – Вед Мідь рвучко стяг з голови бриля. – Блукатимеш горами і гукатимеш, поки не озветься? Посивієш так, Даниле, поміж ті гори. Ти сідай-сідай і слухай, що скажу. Дзура не до кожного виходить, не кожному показується, не кожне серце достойним та чистим вважає. Мало таких сердець, от і забули майже її. І Дзура подалась до серця Чорногори – долі своєї шукати. От хіба туди іди – може, і свою знайдеш.

У мене аж тьохнуло всередині. Знайду, знайду!

– Як дойти туди? – питаю.

– Там де три шпилі найвищих гір у небо на повний місяць разом дивляться – там твоя Дзура буде, – Вед Мідь не дратується більше, він знову задуманий і десь далеко. То треба йти. Він більше нині ніц не скаже. Зате зараз із нізвідки знайдеться люлька, зблисне жарина і потягнеться бузкуватий дим. Залишу його.

Збирався в гори спозаночі. Торбину сукняну на бук та й на плечі, а там – аби кресало з люлькою були, та топірець на поясі. Де б то подумати добре, коли серце калатає так буйно – саме в гори рветься! Розсвіт застав мене на підйомі на Туркул-гору.

О, Туркул-гора, гора-сирота… Кажуть, мене там знайшли колись маленького. Впору тепер їй вклонитися низенько, що вберегла та захистила. А тепер йтиму від неї у Несамовитого води заглянути та поради попросити.

Сідаю на камінь. Озеро плюскочеться, і в тих звуках чую Дзурину пісню, що на флоярі у сні грала.

– Підкажи, Несамовите, де шукати ті три гори, що разом на повен місяць дивляться?

Повня скоро – місяць уже важкий, вчора вночі ледь на небо викотився та все за хмарою крислатою ховався. То місячні чертоги розходяться і за дві ночі звідти вийде Срібна Царівна білу косу чесати до оцього озера. Може, вона й на тому камені сидітиме, що і я зараз?..

Враз стрепенулися озерні води, спінилися, збурилися, лезами сталевими заблискотіли. Здійнявся вітер могучий – і ось несе мені хвиля… та ні ж, не погибель мою, а дар найцінніший – тонкий гребінь-чесало із гірського кришталю. Грає Несамовите, ніби хоче аж до самого

неба здійнятися та у місячних чертогах побувати, б'є догори, грозу кличе. Ловлю гребеня в руки, і в той мент небо розперізує срібний волос Місячної Царівни – блискавиця! Куди, куди вдарила, посланице бистронога?

Кінець волоса срібного зачепився за далекий шпиль, що його з мого каменя ледь видко, обвився навколо та кудись до підніжжя гори подався, до самого серця… До серця! Бребенескул!

Знаю! Знаю.

Тепер гроза не страшна мені. Стиснув кришталевого гребеня в кулаці, скрутився під каменем, торбу під голову та й заснув сном праведним. Тепер я знаю, куди іти.

Бребенескул, Менчул, Дзембоня – три гори-брати. Коли у нас весілля справляють молодій парі, бажають нев*і*сті: «Дай, Боже, таких синів, як гори, могутніх, аби покій серця твого берегли!» То це бажають отаких.

Жила колись високо в горах сім'я: мати – Чорногора звалася, і три сини – Бребенескул, Менчул та Дзембоня. Росли хлопці міцні, як дуби, мудрі, як соколи. Матері помагали, господарство тримали велике. От мали уже женитися, аж тут пішов поголос полонинами – йде ворог на землю нашу. Запекло матері в грудях – проводжала синів своїх на війну та й не знала, чи звидяться ще хоч раз. І тоді підійшов до неї Бребенескул, старший, і мовив: «Не бійтеся, мамо, за нас. Живими вернуться ваші сини і все з Вами будуть!» Стали Бребенескул, Менчул та Дзембоня навкруг матері-Чорногори, поклали руки одне одному на плечі та обняли її кріпко. Востаннє обняли живу.

Всі три сини вернулися з війни, переможцями вернулися. Але довго, ой довго вони воювали, і не застали матері, а лиш камінь на могилі. Скричали враз парубки-дуби, аж задвигтіла земля, і стали навколо того каменя горами: Бребенескул, що був найстарший син, - найвища, Менчул, що був середущий син, – середуща, Дзембоня, що був наймолодший син, – найменша. Віки вони уже стоять і ще віки стоятимуть, аж до кінця часів, матір свою берегтимуть.

Кажуть, камінь той, що на могилі Чорногори лежав, такий чистий був, аж прозорий – із сліз, що мати за синами наплакала, поки з бою чекала. Тепер він під землю пішов, у надрах її від злих очей та злих людей схований. То і є серце наших гір.

Тяжка дорога – по гребенях гір перебиратись. Але палає моя душа і вперед веде. А ще – Дзурина пісня. Тепер я її всюди чую – у шелесті вітру, у бесіді дерев, дзвоні потоків, а в цвіркотінні птахів – найбільше. Навіть камінь гірський, здається, їй підспівує. Іду зчудований, зачарований тим дійством.

Бребенескул вже близько. І повня – сьогодні. Що, що ж я їй скажу, коли стріну? Чи знає вона, що приснилась якомусь Данилові, то він

заради неї лишив дім і подався в гори? Певно, що ні… Хоч увидіти мушу. Вклонитися їй у ноги. Сказати, що всього мене у себе увібрала і нема тепер мене без неї, Дзури-діви. А далі – її воля.

Он та сосна, на котрій вона сиділа в моєму сні. Їй Богу, вона! І срібний волос блискавиці до неї тягнеться, його уже видно в потемках, що тихо лягли на землю, поки я йшов.

Що це?

Обертаюся. На чистому, прозорому, що сльоза, камені, сидить дівчина і грає на флоярі. Ні, не дівчина. Дзура.

Я падаю на коліна. Прийшов аж сюди, знайшов чар-діву, а тепер не можу і кроку ступити, і слова сказати. Не можу навіть дати їй знати, що я тут є. Мене бере благоговіння велике і несусвітній жаль стискає мені серце.

Але вона знає. Спиняє пісню і дивиться на мене своїми чорними, як майська ніч, очима.

– Віддай мій гребінь, – каже, осміхаючись.

І той голос виростає в мені крила. Підіймаюсь легко, вкладаю кришталевий дарунок у її тонку білу руку, і Дзура сідає назад на камінь-серце чесати свої вороні неслухняні кучері.

– А тепер іди.

І над нею здіймаються догори три шпилі, а над ними – місяць повен.

Не пам’ятаю ні миті з тої дороги, котрою додому вертався.

Таке сум’яття мене вхопило – жах сказати! Так, ніби щось найцінніше, найдорожче тобі показали, довірливо поклали на долоню – і відняли… Та чого – «ніби?» Так і було, так і сталося. Дзура і є моїм найдорожчим. Моїм серцем.

Он уже і хата моя.

Рідний тин, Бровко вибіг радісно під ноги та й давай лащитися! А я навіть руку догори підняти не годен. Заскавулів пес жалібно так – і у фіртку, а я за ним.

А на призьбі під моєю біленькою хатою хтось у білій вишиванці до землі сидить та вороне неслухняне волосся в косу заплітає. Ніби вечірня зоря у мій двір зійшла.

Дзура мене вгледіла, підбігла та притулилася скоренько до серця. І лиш одне слово сказала:

– Милий.

Чи скоро, чи не скоро, але вже пізно увечері повів я її до сливового саду. А Вед Мідь уже там – сидить під тою самою сливкою, де я його лишив – ніби й не пройшло стільки часу для мене, ніби й не перевернулося моє життя з ніг на голову.

– Дядьку, то є моя Дзура, – кажу.

А він осміхається так лагідно і трохи докірливо до нас обох, та все більше – до неї.

– Ти чого, дочко, за Данила одразу не йшла, як я посватав? – питає.

А Дзура гордо голову здійняла та й одказує:

– А він мав сам знайти своє серце.

ІНСТРУКЦІЯ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЧУДА

– Вставай, Сонечко, вставай!

Сонечко — це я, але вставати не хочу. А то виберуся зараз із-під тепленької ковдри — і всі мої зайчики порозбігаються. Я з ними цілу ніч грався на зеленій сонячній галяві. Так весело було! Один ще навіть — отой ніжно бузковий — сидить зараз у мене на животі і гріє. Ой! Нема...

Розплющую очі. Ні, то не мама мене будить зранку, хоч так би хотілося. А зараз це — наша Квітка Софронівна. Вона глядить нас, підіймає зранку і вкладає увечері, пильнує, щоб у нас були чисті зуби і шиї, аби не порозбивали собі носи, граючись у дворі, аби не були голодні.

Якось я впав з дерева і розбив коліно. Квітка Софронівна помила ранку і дула, бо мене боліло-боліло! А штани зашила. І не сварила мене, лише сказала: «Лазь, Сонечко, на вишню чи на грушку, фруктів наїжся — хоч не марно будеш падати». Отака вона — наша Квітка.

– Вставай, Сонечко, маю для тебе сюрприз. Дядьо Шпак приніс тобі посилку.

Дядьо Шпак — то наш поштар. Такий у синьому костюмі та з великою сумкою, набитою листами й газетами. Але найбільше мені подобаються його сивуваті, кошлаті вуса, з-під яких якось так завжди несподівано — раз! і вигулькне усмішка, пустотлива, як у кота, в котрого мордочка в сметані.

Чекайте... посилка? Мені?!

Штани самі застрибнули мені на ноги, а про черевики я й думати забув. Донизу сходами і коридором до дверей, а там... коробка, розміром з маленький ослінчик, загорнена у барвистий папір. Тепла на дотик, як мій сон.

Подарунок. Хтось прислав мені подарунок! Мені!

Розгортаю швиденько. Всередині ще одна, менша, і лист. Я ще читати не вмію, тому хапаю пакунок і бігом до Квітки Софронівни. Джам, Горобчик, Іва, ті, що уже встигли прокинутися, — за мною.

– Прочитайте нам, прочитайте! — гукаємо гуртом.

Квітка дивиться на нас пильно, а тоді бере листа з моїх рук, розгортає урочисто і читає:

«Сонечко!

Ти тримаєш у руках маленьке чудо. Воно дуже тендітне. Завжди усміхайся, нехай воно береже твою посмішку.

Обережно поклади пакунок на стіл, переверни двічі вперед, тричі вліво, тричі — вправо, і ще раз — догори дриґом. А тоді лиш відкривай.

Нехай на все життя серце буде повне чудом!»

Мені здалося, що Квітка Софронівна читає казку.

Я повірив і легенько опускаю коробку на стіл. Вона раптом стала легенька-легенька, і трішки труситься в моїх руках. Вперед — раз, два, вліво — раз, два, три, вправо — раз, два, три. Рахувати я уже давно вмію. Перевертаю і відкриваю, зажмурившись.

– Там щось ворушиться, — кажу. І витягаю з пакунка маленьке бузкове трусенятко! Воно вміщається у долоньках, кумедно сопе і тулиться носиком мені в пальці.

– Зайченя, зайченя! — Іва застрибала навколо столу. — Яке воно!

– Даси погратися? — питає Джам, а йому вже вісім і він завжди мене задирав.

Я пригортаю моє чудо до грудей. Якийсь чарівник прислав його мені, не інакше. І враз тепло стає, а я ж сорочку не одяг і стою в самій маєчці.

Квітка Софронівна усміхається.

– А звідки чарівник знав, що мені снилося? — я ж мушу знати. Обов'язково мушу.

– А з чого ти взяв, що це чарівник? — питає Квітка, а з кишені її фартуха виглядають до мене ножиці та шматок барвистого паперу.

ЧАРОДІЙ

Жив та був собі чародій. Не у високій вежі, а у звичайній квартирі на краю міста. Він часто виходив на дах дивитись на зорі, сидів там поночі, слухав вітер, думав про щось далеке.

Чародія звали Ясен. Колись він працював бухгалтером, але ті дні минулися. Тепер же ремонтував старі речі, потроху вирощував вишні під будинком і ходив нічним сторожем до крамниці неподалік.

Колись Ясен думав, що йому судилося велике майбутнє. Але, певно, він неправильно чинив чари. Якось неправильно у них вірив. Або недостатньо.

Що ж, зараз у нього залишилися його вишні та його ж історії. О, він пише казки для себе, бо для дітлашні вони занадто дивні й незрозумілі. Принаймні так він знаходить собі виправдання, аби нікому їх не показувати. Та й кому...

Хочете одну?

Якось під його осінньою вишнею зупинилося двоє. Два такі чорні птахи, що літають невисоко, зате тримаються довго і крила вміють добре складати.

Той, що в капелюсі, сказав:

– Мені н*і*коли.

Другий, у довгому темному шарфі, дріботів за ним скутими стрибочками – так, щоб і не відстати, і не догнати над міру.

– Ну, будь ласка, – стриб! – ви маєте прийти, – стриб! – просто маєте, – стриб! – таке свято, – стриб! – така нагода, – стриб! – ви просто мусите, – стриб! – будь ласка…

Зупинилися. Той, що зі шарфом, прострибав ще трохи далі, тоді повернувся, знову трохи задалі, ніж треба, знову повернувся; нарешті втрапив.

– Будь ласка?

– Ні́коли. Ніколи. Вибери, що тобі подобається більше.

– Але ж ви маєте. Така честь, така честь!

Той, що в капелюсі, злостиво повів коротким чорним дзьобом.

– Чи ти не чуєш? Я вам не іграшка, аби тягти, куди захочеться! У мене за плечима – свій вітер, неприборканий, незаплямований дріб'язками буднів, котрі думають, що вони свята. Моє перо – лише йому, – і вмить піднявся над землею високо-високо, а той, що у шарфику, лишився внизу – лупати у небо підсліпуватими від задовгого сну очицями.

– То й нехай, старий капоснику! Не дуже тебе там і чекають…

Вересень потрусив вишні сьогодні вночі, і Ясен вийшов їх збирати. Уже трохи зморшкуваті руки від кислого соку ще більше зморщились, пальці трохи неприємно скрипіли, та він не зважає. Знай збирає оті переспілі ягоди у плетений козубок, струшує із кожної росу, а кришталеві горошини повертає назад у траву – нехай мерехтять у сяйві ранкової зорі маяками для маленьких подорожніх, котрим наш маленький, тісний світ – чарливо величезний.

Десь там – герої його казок. Пробираються хащами його макрокосму, гасять і запалюють нові зорі, дають їм імена, прекрасніших за які у нас ніколи й не чули. Усі друзі, усі вороги Ясена – там. В цій реальності не залишилось нікого.

Певно, тому й прозвали його пришелепуватим та божевільним. Певно, тому ніхто з ним не вітався, ніхто ніколи не цікавився, як він живе, ніхто ніколи не помагав. Але боліло Ясена не це. Адже ніхто не хотів прийняти допомоги і з його рук. У такі дні вже не молодий чарівник важко опускався на сходи під єдиним під'їздом свого будинку, розстібав верхнього ґудзика на комірці, закочував рукави сіренької сорочки в клітинку і підпирав руками голову, встромивши погляд у асфальт побіля себе. І тоді здавалося, що то камінь неживий, а не чоловік; а інколи навіть – що він пішов тріщинами і от-от розсиплеться. Але якось миналося.

Ясен знав, що нічийого чародійства не вистачить, щоб відправити його у світ його казок. Але щодня так сподівався, так сподівався! «Усе ще буде, усе буде», – запевняв він себе щоразу, беручи до рук перо та

сідаючи за старий порепаний стіл, котрий знав чародія ще маленьким хлопчиком. «Усе ще буде», – вторували йому дві невеличкі чорні пташини на вишні за вікном. «Усе ще буде, усе буде», – снилося маленькому Сонечку, що спав за кілька кварталів звідти, і животик котрого гріло маленьке бузкове трусенятко.

ВЕРБИЧКА

Падав дощ. Але не так просто, не так, як завжди – кілька хмар, кілька калюж, кілька змоклих перехожих, а особливий. Бо він влаштовував зустріч старим друзям.

«Вони не бачилися довго і могли забути одне одного, – думав дощ. – Ну що ж, побачимо».

– Швидше, швидше, швидше… – наспівував вітрець. Отакий пустун, що гнав полем, ледь підтримуючи рукою завеликі штанці.

– Я вітер, я ураган, я буревій! Великий сильний вітрисько! – і він полетів низько-низько над землею, пригинаючи м’які травневі мурави, осипаючись ніжними пелюстками, мов молодий невправний квіткар, задоволений, що сотворив свій перший букет.

– Ой! – щось боляче стукнуло вітерця в лоб, і той відізвався легкою ґулею.

Пустун підвів очі – і його осяяла щира посмішка молодої вербички. Трішки-трішки глузлива.

– Та як ти посміла стати мені на дорозі?! – закричав вітрець згрубілим голосом, зовсім не схожим на нещодавнє «ой!». Він встав, самовпевнено виставив наперед ногу і насупив брови.

– А я тут вже три роки стою і ніколи нікому шляхом не поступалася.

– То ти ще й сперечатись?! – вітрець розізлився не на жарт. – Та я тебе змету!

І з усієї сили подув на вербичку. В тої затріпотіло листя, створюючи чудну мелодію, і вона завела пісню. Про веселий сміх, про сонце і карамелькове небо, про щирих друзів…

Вітрець і сам незчувся, як підхопив той спів і закрутився в танці з новим другом. Так, саме другом. Справжнім і на все життя…

Стара верба тихо скрипіла. Скільки вона вже бачила бур, але такої… Щось дивно хвилююче було в тих великих дощових краплях! Але верба не вважала себе тою, котра могла б ще щось відчувати: занадто стара. Лише в душі щось щеміло, щось рвалося з полону забобон, якими вона себе огорнула…

А дощ вив і завивав. За його щільною завісою не можна було розібрати навіть слона під носом!

Та який же ураган без вітру?

Навіть не одного, а цілого потоку, що прагнув розігнати не лише трави й листя, а навіть повітря. Великі й малі, широкі й худі, вони вели свою гру, свою бурю, жили своїм життям.

– Швидше, швидше, швидше… – почула стара верба до болю знайомі слова.

І між її гілок заплутався малий вітрець… Зачепився трішки завеликими штанцями.

– Що сталося? – тихим голосом спитала верба, все ще не вірячи, що це – реальність.

– Батько женуться, сваритимуть…

– Не бійся, я захищу, – мовила вона.

І раптом похитнулась від сильного потоку вітру.

– Сину! Ану виходь! Не минути тобі мого гніву!

– Я вітер, я ураган, я буревій… – почув він тихий голос верби. Такі ж до болю знайомі слова, які він тримав у серці весь час їхньої розлуки.

І лише одне слово злетіло з його вуст:

– Вербичка…

А дощ їм не заважав. Він навіть стих трохи, задоволений собою. Адже йому вдалося…

Марія КОСЯН
ЛТ, УМЛ

КОЛИ У МІСТІ N. ДОЩИТЬ

(Апокаліптична антиутопія)

Система

У нас, людей 25-го століття, дуже чудна система життя. Ми кидаємося від святості, що нагадує святенництво, до цілковитої розпусти і тварності. Від Великого Інквізитора до Великої Матері. Ці два начала так химерно переплетені, що лише Бог може розрізнити, де починається одне і завершується друге.

У думках іскрять та ряхтіють слова. Вони зринули з глибин підсвідомості, тої частки пам’яті, яка відповідає за досвід поколінь. «Людина – не янгол і не звір, але бажання зробити з неї янгола перетворює її на звіра».

Деколи я дивлюся на велетенське канаркове сонце. Мій знайомий астроном Ісак казав, що воно зовсім постаріло і скоро погасне. Тоді всі

помруть, адже земля залишиться без тепла. Його потім виставили брехуном і спалили, але я все одно йому вірю.

Місто N. гниє під сірими дощами та кришиться від пекучого сонячного жару. Моя Лілі права: зовсім не схоже на ідеальний світ.

«Він тут. У твоїй голові».

Тікати. Тікати, не озираючись, із цього проклятого міста.

Я затремтів і боязко озирнувся. Ледь не виблював на новенькі капці від сміливості цієї ідеї. Міг би заприсягтися, що вона першому прийшла мені у голову. Це не просто блюзнірство. Помислити про це було неможливо.

Приліг на розвалену канапу. У вікно бив і стукотів дощ, благаючи впустити погрітися.

«Він тут. У твоїй голові». Колись ці слова прозвучали вперше. Я почав згадувати. З чого все почалося? Чому ця навіжена думка втрапила у мою голову?

ЧАСТИНА І. ВЛАДА

Коли у місті N. дощить, мені завжди сумно. Хтось шкрябає кігтями у сонячному сплетінні. Мерзотно, слизько і нудно. На вулиці виє пес.

Важко зітхаю. Дістаю коробку із гримом. Чорне, жовте, червоне, біле. Веселий пурпуровий рот, ніс, як у хронічного пияки. Руда перука. Вони будуть задоволені.

Якось спитали: чого ти вирішив стати клоуном? Бо голова у мене зовсім, як гарбуз, а вуха, як велетенські інопланетні локатори. Цілком вагома причина.

Сьогодні 14 жовтня. Останній день правління Великої Матері у цьому році. Завтра владу перейме Великий Інквізитор. І нас знову закриють у гетто.

Великий Інквізитор рідко виходить на люди. Він живе у здоровезному кам’яному будинку на вулиці Z. Довгий плащ із капюшоном із чорного шовку. Одягає червоне лише на страти. Високе чоло і грізні очі. Ними ніби висвердлює нутрощі. Джиммі його описує саме так. Ледь не наклав у штани, коли його викликали на допит за нахабний жарт на арені. Звісно, він любить перебільшувати, але врешті я не маю іншого джерела інформації.

Ми постійно бачимо інквізиторських адептів. Сеньйор Альварес найголовніший. Лютий та кровожерливий, як вепр. А ще зухвалий. Та це не дарма. Саме до нього промовляє апостол Петро.

Кажуть, що сеньйор Альварес позбавляє цноти зовсім молодих дівчат, які ще не досягли віку спарювання. Великий Інквізитор знає про це, та ніби не помічає, бо це його найпалкіший підлабузник. І найкращий кат.

Джиммі каже, що Велика Мати спить із Великим Інквізитором, і лише це тримає її на троні, ба навіть дає повноцінну владу з 15 квітня по 14

жовтня. Вона – символ плодючості, пороку та материнства. Ми живі лише завдяки їй, адже Інквізиція заборонила сміх. Закрила театри. Спалила майже всі кінострічки. Тепер ми можемо дивитися лише фільми – історії зі Старого та Нового Завіту. Книги під суворою цензурою. Так само, як і живопис. Як мобільні розмови та повідомлення.

Улітку легше дихати. Велика Мати виходить на центральну площу, заквітчана трояндами та орхідеями, і кличе до танцю. Ніхто не знає, скільки їй років. Здається, вона жила завжди. Вічно молода і прекрасна.

Службовці залишають бридкі офіси й кружляють разом із нею. Срібнодзвінно сміються дівчата. Вино, смачна їжа. Жінки знаходять своїх чоловіків. Або не своїх. Вакханалію розпочато. Вона триватиме півроку.

Великий Інквізитор гнівається у своєму здоровезному будинку. Ці мерзенні тварини забули про Бога. Нічого. Це недовго триватиме. Він слідкує за кожним. І найбільші гріхи все одно будуть покарані. Як тільки похолоднішає.

Нехай веселяться. Спарюються як дикуни. Сьогодні ввечері Велика Мати прийде до нього, і він помститься. Бодай би їй. Колись він захопить усю владу. І фанатичні тварини, які зараз у мареві хіті накидаються одні на одних, підтримають його.

Завтра її золотава шкіра буде горіти від подряпин. Він виховає її колючим бичем.

Мені хочеться солодких персиків. Треба нажертися після вистави. Адже завтра такі розкоші для клоунів будуть недоступні. Сьогодні Великий Інквізитор дивиться на це крізь пальці. Уявляю, як Великій Матері доводиться догоджати йому в ліжку. Вона дуже любить цирк. І сміятися. А це гріх найбільший.

Завтра о п’ятій ранку нас повкидають у броньовані машини і відвезуть у квартал Х. Гетто для клоунів, комедіантів, сатириків та звичайних веселунів. І триматимуть аж до середини квітня. Доки Велика Мати знову не прийде до влади. Лише кожної п’ятниці, у день страт, вивозитимуть на центральну площу А.

У п’ятницю ніхто не працює. Кожен має бачити, як катують і страчують грішників. Це один із обов’язків громадянина міста N. Осатанілий натовп плює в осуджених, кидає камінням, недоїдками, різним мотлохом і навіть здохлими щурами. Слава Інквізиції, що позбавляє нас цих мерзотників!

Адже саме вона близько ста років тому, щойно ставши до стерна, змусила кожного зробити аналізи на ВІЛ. Зібрала всіх із позитивним статусом і протягом трьох днів нещадно розстрілювала, а потому спалювала тіла. Люди хитали головами, співчуття боролося з інстинктом самозбереження. Врешті юрба вітала Великого Інквізитора. І віддала йому половину влади.

Хворих на туберкульоз та інші важкі інфекційні недуги довічно ізолювали на далекій околиці міста. Причому пайок «за порадою лікарів»

скорочували, аж доки всі пацієнти не опухли від голоду та не померли. Тоді напівзруйновану будівлю теж спалили. Юрба підносила Великого Інквізитора.

Згодом Інквізиція взялася за пенсіонерів, що не приносили жодної користі, лише змушували місто на них працювати. Але якийсь сміливець виголосив на площі палку промову. Тоді юрба погодилась із ним і літніх людей залишили у спокої. Хоча відчайдух зник безвісти.

– Поквапся, малий! Ми спізнимось через тебе! – стурбовано гукнув Джиммі з-за дверей.

– Уже йду.

Я уважно дивлюся на загримоване обличчя у дзеркалі. Посміхаюсь. Виходить якось змучено. Нуж-бо, Франсуа, зберися. Ти ж не хочеш їх розчарувати?

Я одягнувся і вийшов.

Головне, не забути про персики.

Література

Настав новий день, і нас, наче злодюжок, запроторили у гетто. На довгі холодні місяці. Може, це й на краще, щоб ми не мозолили око Великому Інквізиторові. Так би він винищив усіх під час свого правління.

Скоро велетенське канаркове сонце згасне й усі люди зникнуть, наче ніколи їх і не було.

Цікаво, чи потраплю я до раю, коли помру? Я дуже грішив, особливо в дитинстві.

Джиммі каже, що, коли мені нудно, починаю дуріти. Він правий, і я вирішив себе чимось зайняти.

Щоденників тут вести не можна. Та, думаю, мій крихітний зошиток таки вдасться приховати.

Страта

У п’ятницю о десятій ранку всіх жителів гетто запхали в залізну машину і повезли до площі А.

Серед нас цей день любив тільки один – сатирик Ганс. Його стихією був «чорний» гумор. Сидячи в кутку, ментально втягував, всмоктував, як упир, страждання осуджених та іронічно підсміювався. Він нагадував найманого вбивцю, у якого трохи поїхав «дах».

Амфітеатр переповнений, як завжди. Але дисципліна на вищому рівні, адже за кожним чітко закріплене місце.

На центральній трибуні сидів Великий Інквізитор у червоній мантії. Поряд копирсався заклопотаний сеньйор Альварес, керуючи двома монахами, що ніяк не могли встановити мікрофон.

Великий Інквізитор встав, і усі впали долі. Він щось говорив, але я не слухав. У мене свербіло вухо, а поворухнутися не міг. Заборонено. За це

могли відшмагати. Стоїчно чекав кінця промови.

Коли я сів на своє місце й накинувся на бідолашне вухо, а заразом і потилицю, на арену вивели дивовижно красиву жінку в грубому дранті. Мені здавалося, що воно шкрябає ніжну шкіру, і їй дуже боляче.

– Я знаю чоловіка, що дуже кохає її.

– Ти знаєш що? – я зовсім не чув Джиммі, замилуваний красою.

– Я знаю чоловіка, що дуже кохає її.

Він був сам не свій. Блідий, як смерть.

– Розкажи мені, – попросив я.

– Потім. Мовчи. Мовчи, благаю.

Жінку підвели до стовпа. Навколо – навалені дрова й старі дошки. Я зрозумів, що її спалять. Як відьму або ідеологічну зрадницю.

Але її почали шмагати. Джиммі застогнав:

– Господи, я не знав, що її заарештували. Поможи їй, Боже!

Я схвильовано поглянув на нього. Він такий уперше.

Кат сипав ударами, викрикуючи – щось латиною. Я вловив єдине: «Proseda!», тобто повія. Вона певно тихо стогнала, але звідси ми не чули жодного звуку.

– Жінко! Ти спаплюжила віру Христову, створивши пекельний культ! – прогримів Великий Інквізитор, – Ти спаплюжила віру Христову, віддаючись першому зустрічному!

– Брехня, – самими губами прошепотів Джиммі.

– Ти спаплюжила віру Христову, тішачи еґо своєю красою! Ти маєш бути покарана! Але Великий Інквізитор милосердний.

Я пильно вдивлявся в обличчя засудженої. І мені видалось, що очі її на мить сяйнули надією.

Великий Інквізитор мовив далі, усім виглядом виражаючи милосердя і співчуття.

– Ми подаруємо рятунок та очищення твоїй душі. Вона відродиться, як фенікс. Спалити! – різко вигукнув він.

Джиммі вп’явся пальцями у мою руку і знову застогнав. Я з острахом глянув на нього. Чому він переймається так її долею?

Запалав вогонь і піднявся високо до неба. Тоді кришталеву тишу розрізав нестямний жіночий крик:

– Ма-мо! Ма…! Аааа!

Джиммі втратив свідомість і завалився на мене. Я наполохано намагався привести його до тями, або хоча б змусити неслухняне тіло рівно сидіти. Найгірше буде, якщо нас помітять. Ми мали радіти стражданням грішниці.

Вона кричала. Вже зовсім нелюдським голосом. Наче тварина, наче схоплена хижачка, наче кішка. Юрба спочатку шепотіла, тоді почала горланити прокльони.

Вона змовкла враз, ніби обірвана тятива. Великий Інквізитор вишкірився:

– Нехай догорає. У неї багато часу. Наступного підвезуть лише за годину.

Дружба

Коли Джиммі прийшов до тями, ми вже мали йти. Наглядач зиркав з підозрою, але все ж нічого не сказав і мовчки запхнув нас у вантажівку.

Я затяг Джиммі, що майже нічого не розбирав, до себе. Він уперто мовчав і закляклим поглядом вперся у стіну. Тоді раптом мовив:

– Я знаю чоловіка, що дуже кохає її.

Я прозрів. Це ж він, Джиммі, її кохає. Вирішив нічого більше не розпитувати. В усякому разі найближчим часом. Врешті, так і має чинити справжній друг.

Він прожив у мене кілька днів і тоді захотів повернутися до себе. Нехай. Може, там йому спокійніше. Я, мабуть, його дратую своїм співчутливим поглядом. Дурень.

Зміна форми (легалізація)

Я завжди любив Новий рік. Ще з дитинства, коли тато дарував мені чергову іграшкову машину або робота, а матінка готувала смачну вечерю. Особливо добре їй вдавався гусячий паштет. Чи може я його любив найбільше.

У кварталі Х. живуть самі чоловіки. Тридцятеро і троє. Я і Джиммі – наймолодші.

Синіми студеними вечорами ми тужили за жінками. Хтось за своєю, хтось – хоча б за якоюсь.

Дуріли і баламутились від невдоволеної хіті. Нехай ми лише клоуни, комедіанти. Але ми не приймали целібату, як ті чорти, що нас сюди запхали. То якого дідька мали це терпіти?

Бодай би якийсь обшарпаний журнальчик з оголеними кралечками. Мені дід колись нишком від мами розповідав, що багато років тому такі видавали.

Снив весною. Свободою.

Великий Інквізитор з великою ласкою дозволив нам один раз – у новорічну ніч відвідувати дім розпусти, розуміючи, що квартал Х. стає джерелом можливого бунту та прихованою небезпекою.

Проституцію легалізували близько 20ти років тому. До того її офіційно не існувало. Але «брудними потіпахами» торгували на «чорному» ринку, і вони ставали рабинями, домашніми тваринами, знеособленою суттю. Кимось, хто виконує найбридкіші бажання господаря.

Великого Інквізитора це цілком улаштовувало. Кажуть, сам він мав кількох «лялечок». Але фанатики-адепти підняли страшний ґвалт, коли до них дійшли чутки про існування такої торгівлі. Інквізиторові довелося «вжити заходів». Змінив лише форму. Суть досі та сама. Хоча, кажуть, тут їм живеться краще.

Лілі

Новорічна ніч. У місті N. знову дощить. Тут не було снігу вже кілька століть. Мабуть, не хоче заплямуватись.

М'яке червонясте світло. Різдвяна ялинка. Напівоголені дівчата. Жителі кварталу Х. сміялися і жартували. Життя, що встигло пригорнутися до доброго Морфея, прокидалось. Бодай би на цю ніч. Щоб потім знову заснути, аж до середини квітня.

Я побачив її одразу. Жалке вістря волошкових очей тремтіло і лишало у серці опіки. Чорне коротке волосся. Певно, перука.

Вона стояла у кутку, прихилившись до одвірку.

Довго пестив поглядом її, ніби виточену з мармуру, фігуру, повні груди, тонкий стан. Підійшла і мовчки взяла мене за руку.

Стояла біля вікна і дивилася на дощові батоги, що нещадно пасамужили вікно.

– Як тебе звати?

Вона мовчала.

– Мене – Франсуа. Я став клоуном тільки минулого року.

Жодного слова.

– Чесно кажучи, це перший рік, коли мені доводиться днювати та ночувати у кварталі Х. Хоча я знав, на що йду. Був цілком готовий, адже Джиммі мені про це розказував. Джиммі – це мій друг. Старший на кілька років. Мені до речі 22. А тобі?

У відповідь – тиша.

Почали закрадатися підозри, що вона німа, але це не могло бути правдою. Такі гарні дівчата не бувають німими.

– Я у такому місці вперше.

Ну все, тепер вона точно вважатиме мене за ідіота.

– Чому ти мовчиш? Ти завжди така?

Вона глянула на мене.

– Я тебе знаю, – мовила нарешті.

– Ти? Мене? Звідки?

– Тебе це дивує? Одразу думаєш, чи не розважився десь випадково з цією дівкою. Зовсім випадково, так між іншим. А тепер вона виллє на тебе відро бруду.

– Я такого не думав.

– Побережи нерви. Я тебе бачила на арені. Коли виступав з іншими циркалями. У тебе смішні жарти.

– Дякую, – найбільше я боявся зашарітися, – як тебе звати?

Вона глянула на мене і десь усередині, у нутрощах, вибухнув волошковий рій метеликів.

– Лілі.

Я мовчав і їв очима її мармурову постать.

Стояла переді мною напнута, як струна. Горда. Поволі знімала східний халат, мережану білизну. Я хотів, певне, щось сказати, спитати,

зрозуміти, як таке дивне створіння опинилося тут. Може, міг би втримати інстинкт, якби вона була звичайною, простою дівчиною. Але це було не так. Вона була незвичайна.

Я обережно обіймав її. Торкався білої, наче сніг, що ніколи не падає у місті N., шкіри. Байдужа. Врешті, я був лише черговою роботою. Думав тоді, що саме таку жінку хотів би колись покохати.

Північ.

– З Новим роком, Лілі.

– З Новим роком, Франсуа.

Поговори зі мною

Потім вона знову мовчала. Сиділа біля вікна і повторювала тонкими пальцями павутинчастий шлях дощових крапель.

– Як ти думаєш, яким буде цей рік? – спитав я.

Тиша.

– Я подумав, що, може, стану письменником. Пишу книгу зараз. Але це насправді від нудощів. Адже вистав нині немає. І у кварталі Х. зовсім нічого робити. Сподіваюся її прочитає бодай хтось, окрім Джиммі і моєї прабабці Мадлон. Знаєш, мої батьки померли, коли я вчився у випускному класі. І мені їх дуже не вистачає. Навіть не знаю, кого більше: тата чи мами.

Вона зовсім не реагувала. Не чула мене.

– Ти давно тут?

У відповідь лише тріск годинникової стрілки, яка спішила вперед, ніби їй щось загрожувало. Іноді дуже хочеться спіймати час за хвіст.

– Поговори зі мною.

Вона, ніби відчула важкий удар по голові. Молотом по ковадлу.

– Ти дивний. Ніби з іншої планети.

– Поговори зі мною. Я ж не дарма будував корабель, летів від самого Місяця аби побачити тебе. Навіть там про тебе чули.

Її усміх, що з’явився на мить, раптово згас.

– Як про шльондру?

– Як про найгарнішу дівчину у світі. Поговоріть зі мною, принцесо.

І вона говорила.

– Мене називав принцесою татко. Він помер, коли мені було 10. Ми ходили у парк, той, де озеро з вічно холоднавою водою. Він казав, що мої очі такі ж сині, як його гладінь. Завжди катав мене на атракціонах і купляв смачнючу солодку вату або листкове тістечко.

Вони з мамою не дуже ладнали. Сварка – частим гостем. Мати була керівником у банку і звикла до цілковитої покори. Він – скрипаль. Митець. Найважливішою для нього була свобода. Важливішою навіть за мене.

Татко пішов, коли мені було сім. Після цього і почались зустрічі «суботнього» дня з солодкою ватою та атракціонами.

Не знаю точно, де він жив. Адже будинок залишив нам. Певно, перебивався по якихось халупах. Захворів на тиф. Це був початок кінця.

– А мати ще жива? – спитав я співчутливо.

– Так. Але краще б вона померла разом із ним. Я не хочу більше про це говорити, – обірвала вона. І подивилася на мене з острахом і роздратуванням.

Тоді заговорив я. Розказував історії, які чув нещодавно. Про книжки, які читав. Одна з них – заборонена. Я вкрав її в астронома Ісака. Той помітив лише згодом. Дуже сварився і вимагав знищити. Найкраще спалити.

Там були написані чудні слова: «У людей бувають різні Душі. Старезні, деколи біснуваті, шалені. Де в кого, вони згортуються у позі зародку, німі, оглухлі, не бажаючи бачити і чути те, що чинить їх хазяїн. Середньостатистичні Душі – дорослі, виважені, прагматичні. Живуть шаблонно, мріють рутинно-трафаретна дійсність.

У митця і комедіанта Душа не дорослішає і не старіє. Вона дитинна, плутана, екзальтована. Сміється, плаче – щиро. Інфантильно мудра. Наймудріша серед усіх. Їй хочеться всього і одразу».

Мені тоді здалось, що найгірше – це стати банкіром або юристом. Бо їх багато. Бо вони зовсім дорослі.

І тоді я вирішив стати артистом, клоуном. Смішити людей. Віддавати себе публіці. Вона, наче мала, погано вихована дитина: нерозумна, щира і дуже вередлива.

Лілі стиха посміхалася.

– Мені подобається слухати тебе, – сказала вона.

– А я би хотів говорити з тобою довіку.

– Це пусте. Не будь дурним, – схмурніла, наче трохи сердилась.

– Буває по-різному. Я би навіть сказав…

– Я хочу спати, – вона рвучко відвернулася до стіни.

– Спи, принцесо.

Відчував, як вона нервово дихає у моїх обіймах. Мабуть, знову згадала про батька.

Поряд зі мною лежала жінка, яку я хотів би кохати.

Листкове тістечко

Чи бувало з Вами так, коли одна-однісінька зустріч перевертала догори дриґом усе життя?

Я вірю у випадковості. У світу – жилаві руки. Вузлуваті м’ясисті шнури на них химерно переплетені. Без одної події не було б іншої. Якщо ти затримаєшся вдома на хвилю – зустрінеш когось, або навпаки не зустрінеш, чи може камінь, який мав впасти на голову, впаде на іншу. Епізоди зміщуються, напластовуються, і доля нагадує величезне листкове тістечко.

Цікаво: у інших світів теж жилаві руки?

40 днів

Через кілька днів Джиммі убіг до моєї обшарпаної кімнатки. Вперше, із усміхом після ТОЇ події.

– Ти знаєш, який сьогодні день? – проказав він схвильовано.

– Гадки не маю.

– 40 днів, як померла Маргарита.

Я здогадався, що Маргарита, певно, кохана Джиммі, яку стратили більше місяця тому.

– Знаменна дата, – пробубонів я. Чесно кажучи, я не розумів, до чого він це. Може відзначити якось хоче?

– Сьогодні зі мною сталося дещо дивне.

– А до чого тут Маргарита?

– Ти ж нічогісінько не розумієш, так, старий? – мовив він, цілком як той, колишній крутько Джиммі.

– Та що я маю розуміти? Я радий, що ти у доброму гуморі. Вперше, з того часу. Але…

– Хочеш я тобі розкажу? Усе. Аж від початку, – запропонував Джиммі.

І оповів мені дивну історію.

Її котяча порода

Джиммі:

– Я побачив її вперше колишньої весни, в барі у горбуна Шмідта. Усі пили віскі, вона – молочний коктейль. Погляд впився у серце. Вона посміхнулася.

Тої ночі я був із нею. Не знаю, як описати несамовитий шал, яким мене сповнювала. Руде волосся гадюками спускалося на плечі, родимка на грудях вабила. Відьма.

На шиї – медальйон із зображенням кішки зі смарагдовими очима. Жахав мене. Було щось зловісне у його вигинах.

Вона солодко витягувалася під велетенським канарковим сонцем. Примружувала очі. Зіниці звужувались від пекучого світла.

Вітряною ходою спішила на побачення. Тихо, медоточиво зізнавалась у любові мені, потім комусь іще.

Її звали Рита. Запрост***е*** ім’я для жінки із хижими очима. Вона ніколи не сміялася (навіть над моїми жартами, уявляєш, Франсуа?), лише іронічний півусміх повз її вустами.

Коли сходив повний місяць, вона зникала. Поверталася до мене із тонкими подряпинами по всьому тілу. Здогади ядучими краплями випікали мозок. Але я був занадто обмежений, або уявити…

Вона ніколи не засинала одразу. Виходила на балкон оголена й тихо муркотіла знайому мелодію. У такі моменти мене роздирало почуття дежавю. Я питав, що це за мотив. Вона мовчала. Чорт забирай, майже жодного разу не відповіла на мої питання!

Вона ніколи не користувалася лампами, люстрами, будь-якими освітлювальними приладами. Тільки незмірні ряди свіч… Вона не дивилася фільмів, дозволених Великим Інквізитором. Іноді я сумнівався, чи вірить вона у Бога. Але боявся питати про ТАКЕ.

А як вона заварювала чай! Уся кімната – огорнена ароматом котячої м'яти. П'янкий запах паморочив, затьмарював свідомість. Коли ж я робив ковток, безмірна хвиля пристрасті затоплювала. І я оволодівав нею прямо там, на кухні серед вогкості трав'яних випарів.

Щось небезпечне читав у погляді. Для неї не існувало табу. Як вона жила тут, у цьому світі заборон – не знаю. Я клоун-дивак, вона жінка-перевертень. Химерна пара, тобі не здається?

– Чекай, Джиме… Ти сказав перевертень? Це ж у переносному сенсі? – я вирячив очі. Досі пам'ятаю дідові казки, про вовкулак та упирів, яких за жодних умов не можна запрошувати у дім. Бо усю кров висмокчуть.

– Не поспішай.

Одного разу я дізнався, куди вона зникає, коли над містом N. сходить повний місяць. Точніше я це побачив. Вона дала дозвіл.

Було близько одинадцятої. Маргарита вела мене до напів-зруйнованого будинку, до речі, недалеко звідси. Ти ж знаєш, улітку квартал Х. – суцільна пустка. Вона це знала ще краще.

– Що б ти не побачив, не почув, не відчув, пам'ятай – це ілюзія, – вона ніжно глянула на мене. – Не бійся, я тебе охоронятиму.

Мені – боятися? Вона – охоронятиме? Наче ножем штрикнула відгодоване іншими жінками самолюбство. Врешті, я тут мужчина! Я хотів був це все вивалити їй, але, побачивши хижі, небезпечні очі, промовчав.

– І забудь тут про свого Бога. Ти хоч і інший, а все ж такий, як і вони. Не здумай згадувати Його ім'я. Тут я – Богиня.

Це шокувало мене найбільше. Вперше вона заговорила про релігію. Господи, я кохав егоцентричну, навіжену, поганську дівку!

Вона підвела мене до залізних дверей (єдина міцна деталь у руїні), сказала увійти та чекати. Я опинився у мороці, навколо – подих кількох десятків людей. Глибокі звуки низьких струн якогось прадавнього інструменту спліталися з віддаленими голосами, стогонами, криками. Серце бентежно тахкало у передчутті.

Раптом спалахнули сотні вогнів. Кожен, ніби за командою підняв правицю, стиснуту в кулак. Похмурий спів. Двоє чоловіків несли на схрещених руках оголену жінку. На голові тіара, у руках – символи влади. Голос створював тужливу монотонну вібрацію. Це була моя дівчинка, моя люба Маргарита.

Стрункі ноги, повні високі груди, тонкий стан, широкі стегна – усе зливалося у чуттєвий образ. Цієї миті, вона справді була богинею, агресивною у своїй жіночій владі над людьми.

Усі хиталися в такт. Я також. Чудернацька мара – мій хтивий, тваринний транс. Таке я відчував уперше. Навіть під час служб у соборі чи літніх вакханалій не було нічого подібного. Вона мала якусь відьомську силу. Тоді у її голосі я вбачав божественну істину.

Спів досяг піку і стих, ніби підрізаний. Демонічна нота потонула у звуках розірваного одягу.

Раптом вона вигнула спину, нестямно скрикнула. Її кінцівки викручувало і корчило від ненормального судомного нападу. Хтось точнісінько повторював її рухи, хтось приріс залюбленим поглядом до гіпнотичної фігури.

Маргарити не було. Перед нами сиділа руда кішка і роз'ятрено шкірилась. Люди під силою навіювання впали долі і молилися їй, наче Мадонні. Прости мені, Господи, ці слова.

Так я дізнався її секрет.

Вона мала здатність перекидатися на кішку. Було це прокляттям чи даром? Мабуть, і тим, і тим.

Я знав, що вона скоро мене покине, але вона чомусь не йшла. Тільки все частіше заварювала чай із котячої м'яти.

Очі її зеленіли відчуженістю. Вона була тут, зі мною, і у десятках інших місць одразу.

Якось Рита зовсім розлютила мене, і я сказав, що вона точно потрапить до пекла. Бог їй не простить цієї гидоти. «Дурню! Ти зовсім нічого не знаєш!» – скрикнула вона. Тієї ночі вона зорала мою спину гострими кігтями.

Вона грала зі мною у безперервні «кішки-мишки», перетворюючи себе деколи на жертву, деколи на мисливця. Тваринне розуміння любові.

Вона почала якось невловимо змінюватись, стаючи ніжнішою та лагіднішою. Нарешті повірила у моє кохання. Що ж, часом приємно змінити свободу на полумисок теплого молока.

Ми обоє були поза законом, і це нас споріднювало.

Господи, вона навіть навчилася готувати печеню, хоча до того її м'які пальці не торкалися кухонного начиння.

Єдине, на чому вона так само вперто стояла, – її поганські моління у час повного місяця. Я просив її не ходити, бо шалено боявся втратити. І втратив. Утратив…, – очі Джиммі підозріло поблискували і я, відчуваючи необхідність зробити бодай щось, мовив:

– А що ж було далі?

– Наближався час, коли до влади мав стати Великий Інквізитор. Я розумів, що Маргариту могли схопити. І мене разом із нею. Достатньо було чиєїсь злісної, заздрісної намови або простої підозри.

Але, як я вже казав, вона не хотіла навіть слухати. «Уже кілька років мені вдається чудово приховувати свою суть від інквізиторських псів. Не бачу причини, чому щось має змінитися».

Крім того, наближався термін закриття у гетто. Я не знав, чи зможе вона з її котячою, незалежною вдачею діждатися мене.

Словом, навколо – лише невідомість і тваринний страх втрати.

14 жовтня, в останню ніч правління Великої Матері, Маргарита знову пішла. Трясця, це була НАША остання ніч у цьому році, а вона побігла до цих фанатиків, аби потішити своє дурнувате еґо.

Коли вона повернулася (раніше, ніж зазвичай), я влаштував їй грандіозний скандал. Вона мовчки слухала. І її погляд знову ставав хижим і небезпечним, як тоді, на початку. Я гарчав, як поранений вовк.

Завершив свою розлогу промову, повну шалу, пристрасті, кохання і трохи ненависті. «Я зовсім втомилася», – промовила вона тихо. «Я йду. Не хочу чекати на тебе».

Остовпіло дивився, як вона йде до дверей. Не оглядаючись. Тоді майже виходить і: «Не намагайся приручити кішку».

Більше я її не бачив аж до дня страти.

По його щоках текли сльози. Я мовчав і слухав. Ми з Джиммі були найближчими друзями, але я навіть не підозрював, що в його житті таке відбувалося. Та зла не тримав. Він зовсім не міг про таке розповісти.

Його обличчя раптом посвітліло і сяйнуло усміхом:

– І знаєш що? Сьогодні вранці моя Маргарита повернулася до мене.

Якщо чесно, я вже не знав чому вірити. Тому приготувався слухати.

– Кілька годин тому я вийшов на подвір'я та побачив коло свого бараку кішку. Руду. Як раз таку, у яку перекидалася Рита. Вона солодко витягувалася у променях канаркового сонця, мружачись і щось стиха муркочучи.

Торкнувся м'якого хутра. Вона підняла на мене знайомі звужені зіниці. Потерлася об руку і по-хазяйськи увійшла в помешкання. Зараз вона спить у моєму ліжку і я точно знаю, що вона лишиться.

Моя маленька Маргарита повернулася. Вона відродилася. І більше на мене не сердиться.

Не поет

– Я дуже за тебе радий, – сказав я.

– Дякую, друже. Хоча я б віддав перевагу її жіночій подобі, – мовив Джиммі і хитрувато підморгнув, – знаєш, я навіть колись написав вірша про неї.

– Ти ж зовсім не вмієш писати вірші, – здивувався я.

– Не вмію. Але цей ніби не зовсім бридкий. Хочеш послухати?

Я не горів бажанням вислуховувати якусь каламутну дурню, але щоб не образити друга погодився.

– Слухай, старий:

Філіжанка кави розбита,
Відсирілі емоції – оптом.
Моя вірна і хтива Рита,

Сварки, сльози, слова… потім… потім…

Хай у судженнях є незбіжність,
Уві сні шкіра тепла й солона.
Безсоромна котяча ніжність
Ворушиться у спальних районах.

Третій день обірвані струни,
Наче риби, говорять тишею.
У містах скам'янілі дюни,
Під дощем зацвітають афішами.

Обертаю крапку на кому.
Моя бідна, спустошена Рита…
В капілярах первісна втома,
Охолола вже кава розлита.

– Це зовсім не погано. Не так паскудно, як очікував. Але я не второпав: про які обірвані струни йде мова? – поцікавився я.

– Вважай, що це художній образ, – засміявся Джим.

Грішник

Лютневі дні – найхолодніші. Натопив до межі залізну грубку, аж руки попік. Зимно.

Мені ввижається Лілі. У східному халаті та мереживах приходить до бараку. І посміхається. «Поговори зі мною». І вона говорить. «Кажи далі! Кажи ще! Такого голосу я ще ніколи не чув».

Дотик… дотик… Півсвіту віддав би за дотик до її мармурової шкіри. Ще довго чекати.

Велетенське канаркове сонце розпливається по небу лінивою плямою. Скоро ми усі помремо. Так казав Ісак.

Мабуть, мене таки не візьмуть до раю. Зовсім пропащий. Хтивість – смертний гріх. Але наплювати.

Що як це любов?

«З Новим роком, Лілі».

«З Новим роком, Франсуа».

Залежність

Я маю одну ідіотську залежність. Кожного ранку – лише чорна кава та яєчня з беконом. Пережити можна навіть відсутність яєчні, але без світанкової кави стаю нестерпним на кілька годин. Це дратує навіть самого. А одна моя колишня називала мене психом. Хоча я міг би віддячити тим же, згадавши її прихильність до солодощів.

Хтось залежить від чуттєвості, намагаючись за будь-яку ціну знайти ідеального партнера. Хтось, захоплений своєю ж красою, і катує своє тіло, аби її зберегти. Бодай навіть неприродно. Хтось підживлює імунітет

болем і кожного четверга рівно о десятій відкорковує вени. І кров ллється вином.

Не існує у цьому кращих чи гірших. Сильніших чи слабших. Світ занурюється в опіумні випари. І навряд чи ми можемо щось змінити. Лише одне – джерело залежності.

«...Серед богів вершить суд».

П'ятниця. Амфітеатр забитий. Розпластані хробаки, що вилізли на трибуни після дощу. Безрух.

Клоуни без посмішок і жартів. Звинувачувані без адвокатів. Вирок без милосердя. Кат і жертва. Страта.

Сатирик Ганс забився у куток і вдихав випари смерті. Тонкі губи – збільшені в десятки разів личинки, що обпилися крові.

На арену вивели кількох черниць.

Великий Інквізитор люто:

– Ви, ті кого я найближче підпустив до себе! Ті, що зреклися усього земного і обрали шлюб зі Спасителем. Ті, що віддали себе служінню нашій матері Церкві! Ви, черниці: Адріана, Єлизавета, Марфа, Агата та Люція, винні у розпусті, блуді та розтлінні, маєте бути покарані!

Знову несправедливий суд. Чи можуть бути розпусницями ті, що носять імена святих? Хоча направду, я не знав точно.

– Глянь на Ганса, – прошелестів коло мого вуха Джиммі.

Я кинув оком на того і не впізнав. Очі пройняті безумом і люттю. Пес, готовий обірвати ланцюг.

– Чого це він? Може, знає когось із них?

– Зажди, далі буде видно.

Великий Інквізитор:

– Ви сподіваєтесь на смерть мучеників? Аби Господь послав вам Благодать і прощення, аби ви вивищились? Аби потрапити у Царство Небесне! Але цього не буде! Я буду милосердним до вашого тіла, а до душі нехай буде милосердним Сатана! На шибеницю!

Варта підштовхнула їх до місця страти. Черниці утворили невелику чергу, наче у молочній крамниці в ранкові години. На тому світі відчуваєш смак молока? Душа має пам'ятати його.

Чистий голос наймолодшої рознісся над ареною і за мить усі п'ятеро співали:

«Бог постав на зібранні могутніх; серед богів вершить суд.

Доки ви будете судити несправедливо і неупереджено ставитися до лиходіїв?

Справедливо судіть бідного і сироту; пригнобленому і вбогому виявляйте справедливість.

Визволяйте бідного і вбогого; виривайте з руки лиходіїв.

Не знають, не розуміють, в пітьмі ходять; всі підвалини землі здригаються.

Я сказав: Ви – боги, і сини Всевишнього – всі ви.

Але ви помрете, як люди, і згинете, як будь-який князь.

Постань, Боже, суди землю; бо Ти успадковуєш усі народи».

– Мовчати! – заволав Великий Інквізитор, – 20 ударів бичем кожній!

– Псалом 81-ий, – прохрипів Ганс.

Кат свистів батогом. А чисті голоси підносилися до неба і втрапляли у самі вуха янголів.

– Не діє, Ваша Святосте! Вони ледь уже на ногах стоять! – поскаржився кат.

– Тоді кінчай швидше.

Першою задушили Агату. Адріана померла другою.

Ганс судомно смикався. Здавалося, що м'язи щось скручувало і він дрижав як одержимий. Я підсів до нього, перемагаючи огиду і колишнє презирство. Поклав руку на плече.

– П'ятою стратять мою матір.

Я стражденно глянув на Джиммі.

Марфу розіп'яли третьою.

Ганс поривався встати, але я міцно тримав його. Наглядач гучно висякався і наказав зберігати тишу.

Єдиний голос тепер пронизував арену. Люції не вистачило повітря. Скажений, скажений світ. Безкінечний 81й псалом.

Єлизавета піднімалася на шибеницю. Ганс рвучко схопився, вихопив зброю у наглядача:

– Горіти тобі у пеклі, пане Інквізиторе! Ти вже проклятий Богом! – і вистрілив, але поцілив у якогось підлабузника, що сидів трохи нижче.

– Схопити!

Та варта цього не потребувала. На нашій трибуні зчинилася тиснява. Ганса скручували, як дешеву ганчір'яну ляльку.

– Дитинко! – зойкнула Єлизавета і тягучий стогін зірвався над головами.

– Рішайте її хутко! А цьому відтяти голову!

Ми сіпнулися і кинулись на наглядачів. Раптом ногу обпекло шпарке полум'я – необережна куля.

– Очистити! Очистити трибуну!

Нас оточила варта і покидала у броньовані вантажівки аби відвезти до кварталу Х.

«Х – знак невідомого у рівнянні», – промайнула у моїй голові думка. Це певно були мої важкі, хворі марення.

Останнє, що я бачив, – тіло Єлизавети, що сірим мішком бовталося у зашморгу, і Ганса, якого тягнули на розправу.

Навиворіт

Вони натягли на мене сорочину навиворіт, і шви докучливо впивалися у тіло. Але я не міг перевдягнутися. Навіть мовити слово забракло би сили. Марив.

Поряд хтось ходив, шурхотів одягом, стільцями, реченнями.

Пливу лазуровим морем. В очах миготять біло-чорні плями чайок. Вода висихає, варто мені відволіктися, і навколо встає повитий кремовим маревом день. Пустеля. Пити, пити…Пити.

Спрага вщухла.

Кіт поїдає своє котеня. Мстива кішка проштрикує іклами ворожу горлянку, намагаючись вирвати рештки свого дитя.

У місті N. зміїне нашестя. Вони пожирають усе та усіх. Декотрі, замордувавши людину, приймають її подобу.

На площі монах торгує листковими тістечками. Його обличчя – затулене рясою.

– 30 срібних монет за листкове тістечко! Лише 30 монет!

Я збираюся заплатити. Монах підіймає голову, і у мене впритул вдивляються зміїні очі.

Тікаю на край світу. За море. За пустелю. І раптом вона – моя чарівна мрія.

– Франсуа, Франсуа… Який же ти дурнику!...

– Я скучив за тобою, Лілі… Скучив, скучив…

Бульйон

– Нарешті отямився! – прорізав тишу і сутінь голос Джиммі. – Ми за тебе хвилювалися. Тобі було дуже кепсько, а ліків у нас майже жодних – лише ті, що взяли із собою. Старий Яків витягнув із тебе ту кляту кулю. Ну і попсувала ж вона нам крові!

Я мовчки дивився, як він метушиться і зігріває щось на електроплитці. Певно, курячий бульйон. Ним же завжди виходжують хворих.

Мені було якось тепло і затишно. Згадував дитинство. Я тоді на диво любив хворіти. Усі про тебе піклуються та клопочуться навколо. Можна їсти скільки завгодно солодощів і прогулювати школу.

– Ти марив близько двох тижнів! Боялися, що зовсім скапустишся. А чого було варто домовитися з двома наглядачами, аби вони не змусили тебе пертися у п’ятницю на страту. Влаштували їм справжнє циркове видовище. Втім, вони наче лишились задоволені.

Щось гаряче, живе і трохи важкувате торкнулося моїх грудей. Зустрівся очима з іншими. Цікавими. Котячими.

– Це Маргарита. Я майже переїхав до тебе, намагаючись виходити. Ну і вона, звісно ж, зі мною.

– Вона у тебе красуня, – ледь промовив я із блідим силуваним усміхом.

Маргарита зачепила шовковим хвостом мого носа і легенько вдарила лапами підлогу. Трухляві дошки скрипнули із важким віддихом.

– Годі підлещуватись. Вона і так тебе занадто вподобала, – засміявся Джиммі, але у голосі бриніла нотка ревнощів.

Золотавий бульйон обпікав горло, і разом з ним у моє тіло вливалося цілюще життя.

Дощ нахльостував дах бараку болючими краплями. Середина березня. Уже скоро.

Кульгавість

Нога нила, і я раз у раз сутужно стогнав, коли біль ставав зовсім нестерпним. Був слабким, як мокра муха.

Найбільше боявся лишитися кульгавим. Чи любитиме каліку публіка? Скоріше потішатиметься як над горбалем Шмідтом. Чи любитимуть каліку друзі? Коли він не зможе піти з ними у бар після вистави і пропустити веселу чарочку. Чи любитиме каліку вона?

Лілі ставала моєю мрією, моєю присмерковою марою, сном і сенсом. Годі, годі, Франсуа…ти просто щось навигадував.

Я часто думав, як зараз живе моя зваба. Чи багато до неї приходить чоловіків? Чи говорить вона з ними, як зі мною? Чи обіймає їх, як мене у ту ніч? Чи шепоче комусь «Кохаю»?

Я не знав навіть чи пам’ятала вона мене.

Джиммі якось сказав, що я маю зовсім не кульгаву ногу, а кульгаву півкулю мозку. Ту, що відповідає за логіку та відчуття реальності.

Нога нила, та більше хвилювало інше. У мене розривалося серце. Господи, вона ж звичайна повія!

Це просто безглуздо.

Свобода

Сьогодні один із найщасливіших днів. 15 квітня. Чорт забирай, 15 КВІТНЯ! Влада Великого Інквізитора завершилась!

Я йшов вулицею. Все ж таки уник каліцтва. Оксамитний запах гарячих буханців втрапляв у саме нутро. У дзеркальних офісних вікнах горіло і майоріло химерною плямою велетенське канаркове сонце.

Я їв соковитий круасан у маленькому кафе на вулиці К., запиваючи п’янкою чорною кавою.

Мені здавалося, що місто має бути святковим у честь припинення сваволі Інквізитора. Прикрашене багряними прапорцями та гірляндами, площі, вмиті джерельною водою завдяки старанням прибиральників. Обличчя, усміхнені і радісні, адже нарешті повернулося життя.

Та нічого цього не було. На узбіччях – невеликі купки сміття, що залишились від учора, вікна та столики у кав’ярні почасти запилені, а офіціанти та відвідувачі такі ж розіспані та набурмосені, як і завжди. Як щодень. Дехто, мабуть, і не помітив, що сьогодні життя змінилося на краще. Втішалися, певно, лише одним: у п’ятницю не треба нікуди теліпатися. Але свято було у мене всередині. І місто химерно бовваніло барвами. І люди сміялися, раділи. І жіночі спідниці принадно погойдувались од вітру. І я відчував дивовижний запах. Запах свободи.

Купівля

У фіалкових сутінках я прийшов до вулиці У. Тієї, де стояв будинок розпусти. Її притулок. Її тюрма.

– Я хочу купити на вихідні дівчину.

– Ви маєте когось на прикметі, чи показати Вам товар, аби могли обрати те, що Вам найбільше підходить? – сказала елегантна літня жінка, що приймала клієнтів.

– Ні. Не треба показувати. Я хочу тільки Лілі.

– Ви хочете відвідувати її тут, чи забрати?

– Забрати. І якнайдалі.

Жінка масляно посміхнулася, але глянула з підозрою.

– Це коштуватиме 10 тисяч монет.

– Вони перед вами.

Я був готовий. Взяв усі свої заощадження. Вона мала бути моєю, лише моєю, бодай кілька днів. За всяку ціну.

– Я зараз її приведу. Ви, сподіваюсь, знаєте наші правила. Вона має бути тут у понеділок вранці.

– Можете на мене покластися, – сказав я.

Напад

Гострий напад щастя. Поряд зі мною на лівому сидіння авто, яке я позичив у Джиммі на кілька днів, її волошкові очі.

– Як ти? – спитав.

Вона знову мовчить.

– Я думав про тебе. Божеволів. Мріяв побачити.

– Як тебе звати?

Я рвучко натиснув на гальма.

– Ні, благаю, не роби цього. Не кажи, що ти забула!

– Як хочеш. Але я маю знати, як до тебе звертатися ці два дні, – вона знизила плечима.

– Хіба ти не пам’ятаєш? Я був у тебе в новорічну ніч! Клоун з гетто. Той, що летів від самого Місяця, щойно почувши про тебе. Пам’ятаєш? – мій голос тремтів і стрибав як навіжена кардіограма.

– Франсуа…

Її очі сяйнули невідомим пломенем. Вона впізнала.

– Господи, Франсуа… Навіщо? Що ти собі вигадав?

– Зовсім нічого, принцесо. Просто хотів тебе побачити.

Вона посміхнулася. Схилила голову на моє плече і згодом задрімала. Вії тремтіли і вигиналися. А чорне волосся, що трохи відросло (адже це була зовсім не перука, як тоді подумав) ніжно торкалося її чола.

Серце судомило.

Маленька принцеса.

Гострий напад щастя.

Тварність

Велетенське канаркове сонце сліпило підстаркуватим полум'ям віконне скло. Я прокинувся від трункого аромату кави.

На кухні стояла Лілі у моїй сорочці.

– Я приготувала яєчню з беконом. Сподіваюся, тобі сподобається.

– Я дуже люблю яєчню з беконом, – сказав я.

– Ну то й добре.

Вона сиділа за столом поряд зі мною і пожадливо пила каву.

– Скільки тобі років?

– Вісімнадцять.

– Господи…як же ти там? Чому? – підвів на неї зболені очі.

– Не треба, Франсуа. Сталося те, що сталося. І нічого змінити не можна.

– Але чому?

– Чому? Ти питаєш чому? – вона ледь не перелила каву, тріснувши чашкою по столі.

– Я хочу зрозуміти.

– Ти ніколи цього не зрозумієш. Просто забудь і примирись. Я звичайна шльондра, яку ти купив за гроші. І яка має тебе розважати. Я нічим не краща за інших.

– Може й так. Але це нічого не змінює. Для мене ти інша, – говорив я, а вона хитала головою.

– Закінчуй зі своєю яєчнею швидше. І ходімо у ліжко. Врешті, я тут саме для цього.

– Ти починаєш мене злити!

– Глянь на нього! А ти як собі думав! Знайшов гарненьку дівчинку і хочеш її порятувати. Відчути себе лицарем. Мене не треба рятувати, – виплюнула в обличчя.

Я схопив її за руку. Холодне вістря волошкових очей втупилось у нутрощі. Потяг її до ліжка, залишаючи синці на мармуровій шкірі.

Збудила в мені щось тваринне. Дике, прадавнє. Первородне. У ту мить вона сама була навряд чи тою Лілі, яку я знав. Скоріше спокусницею, жінкою з первісного племені. З тих, що закутані у зморщені звірині шкури, сидять біля вогнища, а тоді танцюють пекельні танці.

Трохи згодом ми лежали поряд.

– Я зробив тобі боляче. Пробач.

– Ні, не зробив. Тобі нема за що пробачатися.

Я хотів ще щось сказати, але не знав що. Вона теж не знала. Було якось ніяково.

Вітер і злива

Ввечері, ми знову кохалися. Дощило. Шибки скрипіли і коливались від подихів вітру.

Я сказав, що вона дуже гарна.

Вікно скрипнуло і з гарчанням зачинилося. На вулиці порожні пластикові пляшки розчісували асфальт.

– Що це? – спитала вона.

– Вітер. І злива.

Одкровення

Наступного ранку ми пішли до парку, де вона бувала зі своїм батьком. Озерні качки ґелґотіли, вимагаючи кусень хліба чи сухарів.

– Ліл…

– Так, Франсуа.

– Ти мені дуже подобаєшся. Залиш усе. Залиш цей бруд. Будь зі мною.

Вона глянула на мене і мовила з болісним зітханням:

– Я не можу. Просто не можу.

– Чому? Тобі ж не може це подобатись!

– Дурнику…, – вона обняла мене. Була дивною сьогодні. Раніше точно би розізлилася. – Звідти так просто не йдуть.

– Іншим же вдається.

– Можливо, але дуже рідко. Зазвичай, повертаються. Їх зраджують і вони лишаються без даху над головою. Або не можуть влаштуватися на роботу. Або… Розумієш, життя важке. Й іноді легше обслуговувати бридких стариганів, ніж зіткнутися з ним віч-на-віч.

– Але ж ти не така. І я не такий. Я тебе не залишу, – мовив я.

– Хотілося б вірити. Але річ навіть не в цьому… Я… дещо в інших умовах.

– Розкажи мені.

Підвела на мене важкі очі.

– Боляче. Надто боляче мені розповідати, а тобі чути, якщо я тобі справді настільки подобаюсь.

– Розкажи мені, Лілі. Я маю знати. Як ти там опинилася?

Над головами шелестіло гілля і щойно народжене листя. Качки, натоптавшись сухарів, вдоволено мовчали.

– Таткова смерть дуже підкосила матір. А тут її ще й звільнили, і вона не могла знайти роботу. Запила.

Пиятика тривала вдень і вночі. І згодом до нас почали навідуватись різні волоцюги та пройдисвіти, прихопивши із собою пляшку.

Грошей зовсім не було. Мене підгодовувала сусідська бабця і цим я жила. У школі часто втрачала свідомість від голоду. Хапали корчі від безхліб’я та образи.

Мати гнівалась і била мене. Я стала винуватицею. Адже через мене пішов татко. Адже на мене вона витрачала забагато грошей, і їй не вистачало на алкоголь.

Мені було п’ятнадцять, коли це трапилось. Всього лише п’ятнадцять, – дві здоровезні сльозини блищали у кутиках її очей.

– Що трапилось? – я підтримав її поглядом і простягнув хустинку.

– Вона продала мене. Продала Альваресу. За 300 монет. З голови до ніг. Повністю.

– Господи, Альваресу? Правій руці Великого Інквізитора?

– Це для вас він права рука. А для мене і тюрма, і надія, і кат, і перший чоловік.

Мати продала мене йому для розваги. Але тут годували найсмачнішими стравами. Я мала купу найдорожчого одягу. Моє тіло пестили і доглядали. Адже Альварес любив лише найкраще. Вдень була цілковито щаслива. Мала абсолютно все. Навіть подруг, адже там жило ще кілька таких дівчат, як я. А вночі мала задовольняти його садистську звірячу хіть.

– Не треба, не треба, Лілі, – я закрив обличчя руками.

Але вона ніби не чула.

– Якось він прив’язав мене до ліжка і покликав двох охоронців. Вони півночі шмагали мою спину канчуками і ґвалтували. А тоді примусили вилизати його чоботи. Натерти їх язиком до поблиску. Щоб вони сяяли і горіли. Горіли і сяяли.

Була наче в тумані. Прозора завіса впала на волошкові очі, і вона вголос марила минулим.

Переді мною миготіли, як фільмові кадри, страшні картини. Я хотів убити Альвареса. Або бодай зробити йому боляче. Дуже боляче. Як він зробив моїй принцесі.

– Десь за півтора роки я йому набридла. Хотів нових іграшок, нових рабинь. Тоді віддав мене пані Арабеску в дім розпусти. І має двадцять процентів від усього, що мені вдасться заробити. Інколи навіть сам навідується.

Місто N. не безмежне. Він знайшов би мене на краю світів. Не те що тут. У нас немає шансів.

Сльози ринули гірськими водоспадами з волошкових очей. Вони синіли і танули, як цукор у каві.

Сиділи у машині, і я заколисував Лілі в обіймах, зрідка промовляючи крізь її схлипи:

– Т-ш-ш-ш…Тихіше, маленька. Усе буде добре.

Хоча навряд щось могло бути добре.

Горобчик

Тої ночі вона була ніжною, як ніколи досі. Маленька, ласкава пташка. Крихітний горобчик, змоклий від дощів у місті N.

– Я прийду до тебе, Ліл.

– Приходь. Я чекатиму.

Вона заплющила очі. Повіки тріпотіли і билися від порухів очей. Тонкий контур танув у присмерку.

– Я люблю тебе.

– І я тебе, Франсуа.

– Це навряд. Адже у мене голова зовсім, як гарбуз, і відкопилені вуха.

Вона засміялася.

– Ти знову щось собі вигадав. Це зовсім не так.

– Тоді чому? Чому кохаєш?

– Бо ти з іншої планети.

Чекати

Вранці я відвіз її назад. В уяві ще довго блищав вираз волошкових очей. Вона тоді проводжала мене поглядом, що натикався на ґрати за вікнами.

Я маю навчитися чекати.

Арена, публіка, вистави, дім. Заробіток на весіллях. Розвантаження мотлоху вночі. Все, аби заробити більше грошей та швидше її побачити.

Джиммі каже, що я зовсім оскаженів, і мені треба покинути це нісенітне захоплення.

– Чи покинув ти, Джиме, свою Маргариту, коли дізнався про її суть?

Після того він більше мене не питав.

Дні відбивали швидкі джазові рими під порухом чиїхось пальців. Прокидався ночами, коли раптово перегортався на холодне пусте місце, де колись лежало жарке тіло Лілі.

Я не міг їй навіть зателефонувати, адже у них забирали мобільні. Надто небезпечна забавка для дівчат.

Чекати. Чекати – це єдине, що лишилося. Єдиний порятунок.

Дезінфекція

Треба було відволіктися. Я накупив апельсинів, морозива і цукерок до кави і пішов до прабабці Мадлон.

Не бачив її близько року. Хоча вона, певно, не змінилася. Коли ти молодий, байдуже, чи людині сімдесят, чи дев’яносто. Для тебе вона однаково старезна, як світ.

Двері відчинила хатня робітниця, але я ледь пізнав її. Білий костюм і маска з панорамним склом та пристроєм для переговорів. Такі надягали місіонери у часи винищення хворих на ВІЛ та інші страшні хвороби.

Я вирячив очиська, і вони були схожі на два титанічні яблука. Знав це напевне. Від такого виразу обличчя публіка зривалася розкотистим сміхом.

– Пані Мадлон чекає на Вас, – хатня робітниця зовсім не здивувалася моїй реакції. – Та доведеться вдатися до запобіжних заходів.

– Запобіжні заходи?

– Дезінфекція тіла та одягу. Костюм, як у мене. Інакше не можна.

– Навіщо це все? – я був шокований.

– Спитаєте у своєї прабабці. Вона дуже боїться усякої зарази. Має бути стерильна чистота.

Після усіх підготувань та обробки того, що приніс знезаражувальним розчином, я врешті увійшов до вітальні.

Вона сиділа в інвалідному кріслі, закутаному у якусь білу тканину із відблиском. Підлога та меблі сяяли, як кришталь.

Вона дуже постаріла за минулий рік. Зоране часом чоло трохи нахмурене. Перегортала альбом із давніми фотографіями, звідки легковажно сміялася її молодість.

– Бабуню, це я, Франсуа.

Вона сіпнулася, наче щойно прокинулась і підозріло глянула у мій бік.

– Підійди ближче, хлопчику. Я вже зовсім кепсько бачу. Дай-но поглянути на тебе.

Я підійшов, і вона довго мандрувала поглядом по мені.

– Як твої успіхи у школі?

– Бабуню, я вже давно її закінчив. Мені двадцять два роки.

– Закінчив? Як швидко летить час. Пробач мені, любчику. Ну то як твої успіхи?

Я довго розказував їй про роботу, про публіку, про те, як нині важко. Розказав навіть про Джима.

Вона мовчки кивала головою. Машинально. Як старий годинник маятником.

Розказав про все, окрім Лілі та гетто. Не варто її засмучувати.

– Нумо пити каву. Я приніс твої улюблені цукерки.

Раптом прабабця Мадлон схмурніла і глянула на мене з підозрою.

– Бабетта провела дезінфекцію? Нині стільки зарази навколо.

– Провела, – сказав я розгублено.

– Бачиш, я навіть майже нікого не приймаю. Це стало небезпечним. У моєму віці конче ризиковано хворіти. Знаєш, ці мікроби… Вони втрапляють у твій організм і починають там плодитися. А тоді не встигнеш отямитись, як капці відкинеш.

А згадати хоча би про волоцюг чи бродячих диких звірів? Добре, що я зовсім не виходжу на вулицю.

– Яких диких звірів, бабуню? – спитав я.

– Собак, котів, голубів нарешті. Вкрай паскудні створіння. І обачні. Підстерігають тебе тихенько, а тоді кидаються, мов на сире м’ясо. Або просто блохи на тебе перестрибують.

Прабабця ще довго щось розказувала. Про хвороби, інфекцію та страшнюче життя. Слухав на піввуха. Раптом вона страхітливо зойкнула:

– Бабетто! Клята дівко, що ти в біса робила цього ранку?

У кімнату вбігла перелякана і захекана Бабетта.

– Тарган! Тут тарган! Вбий негайно цю тварюку!

Я помітив на димарі гігантського, добре відгодованого таргана. Бабетта бризнула на нього якимось розчином і він, затрусившись у судомах, впав додолу.

– Тебе звільнено! – горланила прабабця Мадлон. – Знайду собі іншу служницю!

– Не знайдете, – тихо сказала Бабетта.

Бабуня приголомшено дивилася на неї.

– Не знайдете, бо ніхто до Вас не піде. Я єдина, хто може терпіти ваші коверзування. Та й те лише тому, що служу тут близько 20 років, і зовсім не хочеться змінювати місце.

Прабабця Мадлон була схожа на засмученого старого віслюка, що від розпачу і важкості свого тягаря повісив голову. Вже цілком примирився зі своєю долею.

– Мені, мабуть, час, бабуню, – сказав я.

Вона повернулася у мій бік. Хотіла щось сказати, але, певно, не наважувалась.

– Заходь до мене частіше.

– Добре. Я заходитиму.

– До побачення, мій маленький Франсуа.

– До побачення, бабуню.

Арена. Публіка

Червоне, біле, чорне. Кумедні панталони. Руда перука. Маю працювати.

Публіка радіє і піниться, наче бурхливий потік. Гомеричний регіт, тицяння сусіда у плече. Люблю дарувати гарний настрій. Врешті, глядач – дурень. Та оплески ніби мажуть медом.

Ха-ха-ха!

Я зустрівся поглядом із Великою Матір'ю, що сиділа серед зовсім молоденьких хлопчиків. Напівоголена, з тонким станом, вона спиралася рукою у неосяжні стегна і пила джин із великої пузатої пляшки. Нестримно реготала. Хтонічна суть вимагала видовищ. Тоді наказала двом юнакам побитися. Під час вистави. І не спинила їх, доки обличчя одного не перетворилося на криваве місиво.

Наймудріша з Наймудріших?

До неї приходили з поклонами молоді дівчата і ладні були піти на будь-які випробування, аби служити їй, аби бути її рабинями. Тих, хто у чомусь завинив, садовила на прив'язь у своїй приймальні і вони мали насищати хіть усіх, хто прибув до Великої Матері у справах.

Найвеличніша з Найвеличніших?

Кажуть, під ліжком вона ховає гострий кинджал. Його ядуче вістря впивається у горлянку коханців, що не змогли її задовольнити.

Найдобріша з Найдобріших?

Стеля

Я щойно прокинувся і дивився у стелю. На ній був намальований млистий Чумацький шлях. Жирна муха мандрувала від одної планети до другої.

Уявляв себе на її місці. Ніби я беру мою Ліл і на зоряному кораблі прямую до інших світів.

Десь, мабуть, живуть такі ж люди. Бо створіння розумніші, розвинутіші не приймуть нас. По всіх усюдах до землян лиш презирство.

Ми би могли лишитися удвох на маленькій невпорядкованій планеті і завести там господарство. Лише я і Лілі. Як Адам з Євою. Бодай би нас оминув змій-спокусник. Або обрати планету, де ростуть ліси до самих небес, і Господь говорить з її мешканцями, як з рівними. Або ж ту, де самі лише огрядні приземкуваті кетоптіони та довгошиї люцерни – добрі птахи, що розуміють мову усіх цивілізацій. Вони би нас прийняли з радістю. Оминати треба лише планету мавп. Бо вони такі ж, як ми. Наше давно забуте, потоплене у крижаних глибинах пам'яті минуле.

Муха на стелі була значно щасливішою за мене. Адже мала вибір поміж багатьма шляхами.

Але навіть таке живуче створіння Бог міг знищити одним порухом вій, проливши на місто N. чергову порцію дощів.

Лілеї

Я посадив лілеї у вазоні на підвіконні. Пізніше вони розцвітуть і я подарую їх моїй любій Лілі, сказавши, що виростив їх власноруч у себе вдома.

Нехай вона почувається затишно навіть ТАМ. Нехай навіть там усе заполонить аромат мого дому.

Юшенг

Я знову побачив Лілі. Того разу вона лишила мені на спомин погляд, волошкові очі, форму шиї та своє кохання.

М'яв її тепле коротке волосся, спивав духмяні парфуми, намагаючись відчути її власний хмільний запах.

Кімната розквітала трояндами її усмішок, а тоді припадала пилом образливих слів. Вона зовсім не змінилася. Неможлива.

З-за блідої стіни чулися схлипи.

– Вона знову плаче, – сказала Лілі.

– Хто?

– Юшенг. Вона завжди плаче у такі вечори. Безтрепетні. Безгомінні.

– Вона божевільна?

– Ні, просто покинута.

Я взяв пляшку лимонаду, відсунув його жовту голову і ковтнув із горлянки.

– Що, клієнт покинув? – гмикнув я. У мене був чудовий настрій, і я не хотів, аби його псували усякі Юшенг чи будь-хто інший.

Лілі глянула на мене з роздратуванням:

– Такий же клієнт, як і ти.

– Ні. Я – це інше. Я тебе кохаю.

– Він її теж кохав.

– Лілі, люба, давай не будемо про це. Нам нарешті вдалося побути вдвох. Не треба вбивати щасливі миті.

– Як хочеш, – сказала вона і тихо додала: – Усі ви однакові…

Я вдав, що не чую. Вона скоро заспокоїться, тому не варто калічити ніч дурними сварками. У нас замало часу.

Коли на рахунку всяка хвилина, починаєш дуже цінувати кожну найкоротшу мить, проведену разом, кожен поцілунок, кожен погляд, кожен порух вій.

Репутація

Я почав краще заробляти, адже мене постійно кудись запрошували. Створив собі гарне ім'я. У наш час спочатку ти працюєш на репутацію, а тоді вона на тебе. Якщо поталанить.

Мені поталанило.

Тепер я міг бачити частіше мою принцесу.

Метелики

Знову забрав Лілі на вихідні. Знову парк. Небо з білобокими хмарами, синє,як очі Мадонни. Велетенське канаркове сонце. Трава. У ній копирсалися і горіли синіми, жовтими, білими, чорними зірками метелики.

У дитинстві я думав, що вони приносять листи від Бога.

– Знаєш, мене завжди цікавили метелики, – сказала вона.

– Чому?

– Вони як символ перевтілення. Будь-який має прожити певний термін у вигляді бридкої слизької гусениці, терплячи зневагу і насміх. Потім пролежати у липкому коконі, котрий вітер буде тихо гойдати і заколисувати. Мабуть, у ці моменти вони бачать чудернацькі сни про майбутнє життя. І, нарешті, після стількох страждань, перетворитися на дивовижне небесне створіння.

Ти знаєш бодай одну істоту, яка би, переживши стільки мук, отримала віддяку (і яку!)?

– Знаю. Людина, – відповів я.

– Людина не може стати ідеальною, як метелики.

– Якби світ був ідеальним, чого б ти хотіла?

– Ідеального світу не існує.

– **Він тут. У твоїй голові**, – я торкнувся рукою її чола.

Метелики збиралися зграями у повітрі і вимальовували дивні візерунки зі своїх тіл.

Велетенське канаркове сонце, як навіжений старець, безжально палило місто N. Те пітніло і злилося в офісах, з яких визирали сірі очиська вікон.

Але треба було радіти цьому.

– Я думаю, скоро ми всі помремо. Сонце зовсім постаріло, – сказав я.

– Сонце, що? – перепитали здивовані волошкові очі.

– Постаріло. Так-так, зовсім постаріло. Так казав Ісак, мій знайомий астроном. Скоро воно згасне, і світ зануриться у морок. Рослини загинуть. Нам буде нічого їсти, і ми почнемо жерти одне одного. Тоді проявиться наша справжня натура. Усе те найбридкіше, найсокровенніше, що спить глибоко всередині у хвилини достатку.

– Це якась нісенітниця, – сказала Лілі.

– Великий Інквізитор також це зауважив, коли палив Ісака на вогнищі. Та я все одно йому вірю. Йому не можна не вірити. Бачила б ти, з якою впевненістю він відстоював свої думки!

– Ти зовсім загублений в ілюзорному світі.

– Зате він майже ідеальний, якби не кляте сонце, – мовив я.

Міазми

У місті N. – кілька посохлих річок. Вони стають звалищами бруду і місцем зборів усілякої нечисті. Вода у них каламутна, ширить сморід і міазми. Тут живуть лише огидні слизькі медузи.

Річки ніхто не прибирає і не очищує. Як і наші думки.

Хоча формально на карті їх немає. Як і облудності, мерзоти та звірства у наших помислах.

Вичищене місто, цензуровані голови. ОФІЦІЙНО, панове.

Ревнощі

До мене прийшов Джиммі з роздряпаним обличчям.

– Все ж таки, Маргарита – на диво ревниве створіння. Накинулась на мене. Клята відьма, – виплюнув він.

– І з якої причини?

– Розумієш, я люблю її. Дуже. Але врешті я мужчина і не можу без жінки. Ну то я, так би мовити, замовив собі одну дівулю. Чудесна косоока кралечка.

– Дідько, Джиме! Висловлюйся якось чемніше! Не забувай, звідки Ліл. Я не робив дурнуватих натяків, коли ти мені розказав про Маргариту.

– Вибач, друже, – він зовсім зніяковів.

– Кажи далі.

– Так от. Дуже красива дівчина. Мені сказали, що її звати Юшенг.

– Чекай, я чув про неї від Лілі. Вона цілими ночами плаче, бо її буцімто колись покинув коханий, – зазначив я.

– Це досить дивно. Бо зі мною вона була весела. Сміялася. Але чомусь завжди мовчала.

– Так само, як і Лілі, – сказав я.

Господи, ці дівчата, наче черниці в одному з найсуворіших монастирів, що прийняли обітницю мовчання.

– Хто їх розбере, тих жінок, – проказав Джиммі. – От і Маргарита. Щойно побачила її в домі – підскочила і накинулась, мов божевільна. Пошматувала сукню Юшенг, а мені, бачиш, що зробила з обличчям. Тепер же відмовляється від їжі. Дується, вдає із себе скривджену.

– Ти її дуже образив.

– Я розумію, але ж я не можу бути у вічній жалобі і цілковито відмовитись від жіночої ласки.

– Не можеш, – погодився я.

– Знаєш, Франсуа, я заплутався. Нагадую собі нитку із замотаного, сплутаного клубка, яким грає мале кошеня. І майже не лишилося надії його розсотати.

Німота

Десь через тиждень Джиммі знову прийшов до мене.

– Я дізнався, брате, чому вона постійно мовчить. Я про Юшенг, звісно.

– Чому? – спитав я, підозрюючи щось лихе.

– Мені сказали, що вона німа. Вже такою потрапила до пані Арабеску. Тепер вона лише плаче і сміється. Чоловіки люблять її, бо вона хороша коханка і, головне, уміє слухати. Знаєш, так тихо-тихо. Самими очима.

Я спитав її, чому вона німа. І вона розказала. Знову самими очима.

До того, як опинитися у борделі, вона була у Великого Інквізитора. Той відрізав їй язика, аби не базікала зайвого.

– Мерзотник…

– Вона вміє варити запашний чай. Бути поряд. Невибагливо. Безгучно. Малювати східних драконів на спітнілому віконному склі. Ці її образки надовго лишаються і доводять Маргариту до шаленства. А тоді зникають так само неспішно і безтрепетно, як вона сама. Вона чимось схожа на Риту. Але, водночас, і дуже різниться із нею.

Я тоді подумав, чи може фізична вада бути даром. Мабуть. Якщо букву «д» у ній змінити на «б». І скласти нову мозаїку зі звуків.

Психіатрія

Лілі ніколи не говорила про свою матір. Окрім того разу у парку. Минуле не існувало. Стерла його гумкою. Рвучко натиснула «delete».

Але якось вона сказала:

– Я хочу піти в одне місце. Дуже давно там не була.

– У яке?

– Моя мати ще дихає.

Волікся за нею здивованою стрічкою. Мені було цікаво, як живе та, що зруйнувала її життя.

У кварталі С. на пласкому пагорбі височіла сіростінна будівля з мармуру. Напис – «Психіатрична клініка».

Перша, друга, п'ята, сьома палата від виходу наліво. Шостої чомусь не було. Але це на краще.

Лілі раз у раз тихо зітхала, поки ми йшли коридорами за санітаркою.

Маленька кімнатка. Четверо хворих. По щоці Ліл зміюкою повзе невидима сльоза. Стікає до підборіддя пунктирним малюнком. Вона дивиться на жінку, доволі молоду з виду. Та розгойдується зі сторони у сторону, потім завмирає і знову розгойдується, ніби лист під вітряними шквалами.

– Мамо…

Жінка не реагує.

– Мамо, це я, Лілі.

Піднімає очі, порожні й червоні.

– Як ти, мамо?

Вона знову починає погойдуватись. Мовить:

– Біле. Усе біле-біле. Тоді не так. Тоді чорне з квітами.

– Про що ти, мамо?

Вона обертається у бік одного з хворих. Той втупився поглядом у стіну. З рота крапає слина прямо на сорочку.

– Він дихає. Дуже голосно дихає. Та, у білому, теж дихала, коли лікар її торкався. Ніхто не чув. А я чула. Було дуже смішно. Як тебе звати? – вона глянула на мене.

– Франсуа, пані.

– Ти теж торкаєшся її? – вказала на доньку. – Я завжди, завжди знала…

Лілі плакала. Мати знову заколихалася. Амплітуда верещала.

– Грає скрипка, чуєш, грає скрипка…Тру-ля-ля. Він був скрипалем. Ті, інші, не були. Вони носили пляшки. Пляшка відкривається і підскакує до руки. Добре і гаряче всередині.

– Мамо…

– Стіл налетів на мене, і я впала. Боліло і пекло. Столи іноді дуже печуть. Як медузи у наших річках. Одна мене жалила. Скочила під ногу і розшматувалася на крихітні медузки.

Небо враз опинилося внизу, а земля – коло самого обличчя. Пісок забивається у ніздрі. Повітря відмовилося входити у ніс. Це називається саботаж.

Вона почала скиглити і з ненавистю зиркати у бік хворого:

– Він дихає. Голосно дихає. Чому він так голосно дихає? Вони усі дихають. Я теж. Груди розпирає поволі і важко.

Хапає мене за руку:

– Це дуже дратує, коли все навколо дихає, як велетень, із галасом і свистом.

Відпустила.

– Тоді – верх барвистий. Зараз усе біле-біле. Хіба на дворі зима? Але мені не зимно. Вони піклуються. Піклуються і дратують. Потім боляче. Жалять руку з іншої сторони ліктя. Кровососи. Мотузки тиснуть. Тиснуть…

– Ходімо звідси, – тихо сказала Лілі.

Ми піднялися.

– Гадаєш, вона зовсім тебе не впізнала?

– Впізнала, Франсуа. Просто вона дуже хвора. Лікар каже, що алкоголь зруйнував клітини її мозку. Її думки – суцільна руїна і звалище чуттєвих реакцій. Однорічне маля.

Математика

Раптом хтось стис мою руку. Четвертий хворий. Його ліжко розкарячилось біля самого вікна. Глянув на мене страшними свідомими очима.

– Допоможіть мені.

– Чим? – я трохи розгубився.

– Я нормальний. Цілком нормальний. Мене запхнули сюди, бо хотів здійснити злочин, на який ніхто досі не наважувався. І вони вирішили, що у мене зовсім клепки немає.

– Ходімо звідси, – з острахом повторила Лілі.

– Слухай-но, хлопче. У мене у місті лишилися великі кошти. Якщо ти витягнеш мене з цього зміїного кубла, я добре віддячу.

– Ви думаєте звідси можна втекти? – здивувався я.

– Без сторонньої допомоги навряд. Але якщо є спільник, нема нічого неможливого.

– Боюся, я не зможу Вам допомогти, – я зовсім не хотів вплутуватись у якісь пригоди. Проблем із законом було вдосталь і через роботу.

– Ти не знаєш від чого відмовляєшся, – зашипів гадюкою хворий. – Кажу ж, маю хороші заощадження. Бодай вислухай мене, – продовжив уже спокійніше, – а тоді сам приймеш рішення.

Я із ваганням глянув на Лілі. Вона кивнула і знизала плечима. «Нехай говорить».

– Добре. Розказуйте.

– Я почну від початку.

– Ну то починайте уже, – з нетерпінням мовила Лілі.

Хворий змовк на коротку мить. Погляд усередину себе. Тоді заговорив:

– Тихо шелестять розкреслені у клітинку листи. За стіною нав’язливий звук: вічно крапає вода з крану. Записую біном Ньютона.

Комбінації життєвих позицій ніяк не складаються в один ряд. У цього завдання складніший розв'язок.

Я математик і все життя займався теорією вірогідності.

Вірогідна подія – та, що обов'язково відбудеться внаслідок експерименту. Отже, рано чи пізно потрібний розклад у будь-якому разі випаде? Чи ні?

Окуляри геть запітніли. Протираю їх м'якою ганчіркою. У думках б'ється чітко закарбоване правило: «Ймовірність неможливої події дорівнює нулю».

Є два типи людей: люди-аксіоми та люди-теореми. Перші – прості і зрозумілі без пояснень. Їх мозок працює за чітким алгоритмом, у заданому напрямі. Вектори їх руху сходяться до найординарніших варіантів. Другі – занадто розумні і спритні. Лукаві. Їх ще треба вивести на чисту воду. Божевільні, вбивці, маніяки та… поети поза цією схемою. Вони – те, що не можна уявити як річ цілком очевидну (аксіому), але їх і довести неможливо, як теорему. Бо їх думки розхристані і вітряні.

– Давайте ближче до суті справи, – швидко обірвала Лілі.

– Ближче до суті? – його очі недобре блиснули, – як забажаєте, дівчино.

Я вчений. І це перш за все. Експериментатор. Зробив безліч дослідів, аби підійти ближче до суті цієї теорії. Випрацював близько тисячі варіантів розвитку подій. Знаєте, мене дехто нарік навіть провидцем. Дехто із нашої общини. А я просто умію логічно мислити.

Поклав більше десяти років життя на дослідження теорії вірогідності та… різних злочинів. Моя жінка – правник і це було зовсім не важко.

На чому попадалися усі ці дурні? Зазвичай на якихось дрібничках, крихітних деталях. В архівах не було жодної нерозкритої справи.

І я тоді подумав. Чи може вчений, справжній науковець (такий, як я) передбачити усі варіанти? Передбачити найдрібніші деталі? І скоїти ідеальне вбивство?

– Ідеальне що? – здалося, що я недочув.

– Ідеальне вбивство. Я робив досліди із будь-якими предметами, подіями. Окрім таких непередбачуваних, як злочин. Він виходить за рамки і цим цікавий. Адже я уже казав, що вбивці та маніяки поза моєю термінологією.

Це мав бути чистий експеримент.

– Він зовсім ненормальний, – з огидою прошепотіла Лілі.

– Помиляєтеся, панночко. Я вам іще раз повторюю, що я цілком нормальний. Подумайте самі, чи міг би божевільний розмірковувати з таким здоровим глуздом. Боюся, що ні.

Я вчений і весь вік працював з одним феноменом. Поклав на це життя. І повірте, мене навряд могло щось спинити. Мав докопатися до суті.

Але треба було обрати жертву. Я не кат, тому не хтів карати зовсім не винних. Хоча кожен із нас у чомусь винен.

Треба було відшукати того, до кого я б палав найбільшим презирством і ненавистю. Звісно, це могло вплинути на чистоту експерименту. Але інакше не виходило.

– І кого ж ви обрали? – спитав я, затамувавши подих.

– Велику Матір.

Я витріщив очі. Математик мовив далі:

– Мені її було зовсім не шкода. Я чув про цю відьму огидні речі. У її серці лиш тлін та попіл. Спокушує підлітків, зводить з розуму чоловіків і вони стають рабами своєї хіті. Спить із Великим Інквізитором та усіма його підлеглими. Зводить нанівець його владу, той порядок, що він наводить за півроку.

– Вам подобається правління Великого Інквізитора? Його звірства? – Ліл ледь тримала себе у руках.

– Я цього не говорив. Я сказав, що люблю порядок і дисципліну. А зберігати їх Великому Інквізиторові вдається краще. Усе має бути на своєму місці. Треба зберігати раціональну послідовність дій.

Я працював над своїм планом понад рік. Малював схеми. Рахував. Множив, ділив, додавав і віднімав. В уяві склалося шість тисяч п’ятсот сімдесят три варіанти розвитку подій. Я передбачив усе. Навіть те, що вона може спокусити мене. І я відмовлюся від задуманого.

Та треба було перевірити теорії і гіпотези експериментом.

– І на чому ж Вас спіймали? – спитав я.

– Чекай, хлопче, усе по порядку.

Я був сірим і невидимим. Слідкував за нею довго і невпинно. Знав, коли вона снідає, коли розчісує волосся, коли вона з кимось, а коли спить у своєму ліжку. Усе повторювалось у приблизно схожих комбінаціях. Їх було неважко прорахувати.

Отже, прийшов до неї. Жодна жива душа мене не помітила. Був готовий.

Та сталося те, чого я не передбачив. Шість тисяч п’ятсот сімдесят четвертий варіант. Уся чітка схема, яку так довго сплітав, як павутиння, розпалася, ніби картковий будиночок. Нервово. Безнадійно.

– То що ж врешті сталося?

– Ви питаєте що?

Велика Матір, найбільша шльондра і розпусниця у місті N., справді була Великою Матір’ю.

– Я вас зовсім не розумію, – сказав я.

– Не розумієш? Хіба? – математик гарячково затрусився. – Вона МОЯ Велика Мати.

Я ніколи не знав своїх батьків. Чув від вихователькі дитячого будинку, що вони живі. І чекав. Удень і вночі чекав, що люба матуся приїде і забере мене з цього пекла. Але вона не приїздила.

Був малим, трохи опецькуватим очкариком, котрого всі шпиняли та підчіплювали. Єдиною розрадою стала математика. Тут я усіх обганяв, не змигнувши оком.

І тут виявляється, що ВОНА – моя мати. Нагуляла мене від якогось чоловіка і, звісно, не могла лишити. Сказала, що слідкувала за моїм життям багато років. Я закляк і втратив дорогоцінні миті. Тут мене і прихопила сторожа.

Але Велика Мати зам'яла справу.

Частково зам'яла.

– Це неймовірно, – волошкові очі Лілі розширилися.

– Подумайте, хіба був би той, хто вчинив такий страшний замах на Величнішу з Найвеличніших, досі живим?

Вона навіть раз приходила до мене. Плакала і казала, що скоро визволить. Але Великий Інквізитор поки не дозволив.

Я більше не можу тут. Навколо лише слиняві безпорадні недоумки. Та лікарі, що розмовляють із бридкою терплячістю.

– Тепер ти знаєш усе, – він повернувся у мій бік. – Мусиш мені допомогти.

– Але як? – я зовсім не хотів йому допомагати. Він викликав відразу. Та якесь чудернацьке почуття жалю штовхало мене у спину.

– Я уже все продумав. Це дуже просто…

Раптом його очі втратили свідомий вираз. Він боязко озирнувся, увесь скорчився і зіщулився.

Я з побоювання перезирнувся з Лілі.

А тоді палату розтяв навпіл плач дитини. Математик упав на спину, засичав ногами та руками, як справжнісіньке маля. Тоді скоцюбився у позі ембріона і знову заплакав.

Вбігла санітарка із пляшкою молока та соскою, яку запхала математикові до рота.

– Він ніби цілком нормальний, – мовила санітарка у наш бік, гладячи хворого по голові. Той вдоволено прицмокував губами, – але вряди-годи трапляються такі напади. Він уявляє себе немовлям. У дитинстві його покинула мати, і ця психологічна травма, певно, проявилася у дивовижній формі шизофренії.

Потім він зовсім не пам'ятає про ці свої метаморфози. Говорить і діє, як здорова людина. Але він хворий. Як усі мешканці цього будинку.

Я не міг ніяк оговтатись і оторопіло мовчав. Лілі злегка сіпала за рукав.

– Нам уже час, – сказала вона.

– Нам справді час. До побачення, – мовив я до санітарки.

Лілі кинула останній погляд на матір, що хаотично позирала на різні предмети. Погойдувалася, стиха бурмочучи під ніс:

– Так-так… Він був скрипалем. Тру-ля-ля, тру-ля-ля-ля…

Там, де з’являється веселка

Спогади скінчилися. І я знову сидів на старій канапі. І єдина думка билася, наче птах у клітці, у моїй втомленій голові.

«Тікати. Якнайдалі звідси». Взяти Лілі і полишити це кляте місто.

Дивувався, чому ніхто до мене не подумав про це. Чи, може, подумав, але не вчинив. Або навіть вчинив, а я про це нічого не знаю.

Чи можливо перетнути кордони міста N.? У безіменний район, де майорить його межа, рідко хтось заходить. Хіба що зморений безхатченко, але і той намагається якнайшвидше вислизнути звідти. Кажуть, це місце, де з’являється веселка.

ЧАСТИНА ІІ. ВИХІД

Я зустрівся з Лілі тільки на завтра.

Розщібаючи сукню ззаду, бачу крізь прорізи чорної тканини гнучке тіло. Стьожки сповзають, і сукня поволі спадає.

Яке щастя любити її!

Довго дивився у волошкові очі, а тоді спитав:

– Скажи мені, Ліл, якби ти могла, якби над тобою не виснула фігура Альвареса, чи полишила б ти цю мерзоту? Чи зосталася б зі мною? Аби бути разом. Назавжди. Аби народити мені сина.

– Ти знову за своє? – вона злилася. – Скільки разів тобі говорити, це – неможливо. Ти думаєш мені це подобається? Чи може ти думаєш, що у мене таке захоплення – обслуговувати усіляких збоченців?

– Ні, я не думаю.

– Ну, то не став дурнуватих питань. Ти сам знаєш, що це нездійсненно, – повторила вона.

– Але все ж таки… якби такий шанс був…?

Погляд пом’якшав, і десь глибоко у моїх нутрощах вибухнув волошковий рій метеликів. Як тоді. Коли побачив її уперше.

– Звісно, дурнику…

– А що, якби я сказав, що є такий шанс? Але доведеться пройти через важкі випробування. Холод, відсутність їжі, часом безнадія…

– Немає більшої безнадії та важчих випробувань, ніж ті, що уже були. Я би стерпіла усе. Аби бути щасливою. Я щаслива поряд із тобою.

– То, слухай, Ліл. Така можливість існує.

Вона замотала головою.

– Вислухай мене. У цьому місті нам не буде життя.

– Я про це казала, вже бозна скільки разів, але ти не хочеш чути.

– Так, у цьому не буде. Але може бути в іншому.

– Тобто? Я зовсім не розумію тебе, Франсуа, – очі Лілі здивовано розширилися, і я танув у цілому полі волошок.

– Нам потрібно втекти з цього міста, – рішуче мовив я.

– Втекти? Як тобі це спало на думку? Куди втекти? Ми не знаємо зовсім нічого про світ навколо. Не знаємо навіть, чи існує цей самий світ. Чи існують люди. Старійшини, Великий Інквізитор та Велика мати, звісно, паскуди, та вони не дарма збудували кордон. Не дарма, ніхто за кількасот років не перетинав його. Бо немає більше нічого. Не існує ніякого Всесвіту. І невідомо, чи існувало колись щось, окрім міста N.

– Це вбивали нам у пусті макітри багато років. Я упевнений, що місто N. – не єдине на Землі. Ніколи у це не повірю. Просто нам не поталанило, і ми народилися тут.

– Це цілковите безглуздя.

– Може й так. Але це єдиний вихід для нас. Спробувати.

Я обійняв Лілі. За вікном загорялася ніжна смужка молодого дня.

– Ти зі мною? Зі мною, Лілі?

– Ти ненормальний. Але… з тобою.

Пропозиція

Джиммі прийшов до мене увечері.

– Вона пішла, Франсуа. Пішла назавжди. Її ніде нема.

– Хто пішов? – не зрозумів я.

– Маргарита, моя Маргарита.

– Але ж ти більше її не кохаєш.

– Я не знаю. Більше нічого не знаю. Вона ж тепер просто кішка. Капризна, ревнива кішка. А Юшенг…вона обіймає мене. Готує сніданок. Плювати, що вона повія, твоя ж Лілі…

– Джиме! Припини негайно! – скипів я.

– Вибач, друже. То про що це я… А. Так. Про Маргариту. Я, звісно, люблю її. Але ту, колишню. Тепер від неї лишилася тільки тваринна тінь і спогади. А Юшенг... Вона тут. Вона поряд. Вона зараз.

– Але ти кажеш, що Маргарита втекла. Тоді я можу тебе привітати, однією турботою менше, – гмикнув я.

– Ти нічого не розумієш. Я хвилююся за неї. Мені зовсім самотньо. Хочу, аби вона повернулася. Та її ніде нема. Обшукав усе місто.

– Я не розумію, як можна водночас кохати двох.

– Ти ще дуже молодий, Франсуа. Окрім того, завжди був ідеалістом, – відповів Джиммі.

– У мене є одна дивовижна пропозиція, – сказав я. – Ти часто казав, що тобі зовсім обридло це місто. Що до горла підкочується нудота, коли плентаєшся цими вулицями, вдихаєш це повітря.

– Так, казав. Та що з цього? На жаль, нічого не можна змінити.

– Можна.

– Ти підбиваєш мене на бунт? – голос Джиммі зірвався на шепіт. – Ти зовсім здурів, друже. Вони ж нас уб’ють одним порухом пальця.

– Ти правий. Я думав про це.

– То тоді ти зовсім псих, – розчаровано мовив Джиммі.

– Але я не це хотів запропонувати.

– Не це? То що ж? Ти мене заплутав.

– Ми із Ліл хочемо втекти з цього проклятого міста. Бери Юшенг і нумо з нами. Вчотирьох буде легше.

– Ви з Ліл хочете, що...? – його нижня щелепа бовталася десь дуже далеко від верхньої.

– Хочемо втекти із міста, кажу ж, – я почав дратуватися.

Він із хвилю мовчки дивився на мене, а тоді розірвався гримким реготом.

– Ха-ха-ха!... Ха-ха!… Ну і жарти у тебе, друже, – сказав він крізь веселі сльози.

– Це зовсім не жарти, – набурмосився я.

Джиммі ще посміявся, а тоді замовк. І з подивом глянув на мене.

– Ти серйозно? Ви хочете перетнути межу?

– Саме так. І я пропоную тобі взяти Юшенг та тікати з нами.

– Стривай, Франсуа, – сказав Джим дуже серйозно. – Але ж за межею нічого немає.

– Звідки ти це узяв?

– Це ж просто і зрозуміло, як два на два. Поза містом N. нічого не має.

– А якщо є? Земля велика, і якщо ми не бачили нічого окрім, це зовсім не означає, що цього немає.

– Ти, звісно, маєш рацію. Але ж…

– Що «але», Джиммі? – я вимогливо глянув на нього.

– Ніхто ж раніше не думав про таке.

– Може й так. Але ми не знаємо напевне. І що заважає нам бути першими, хто подумає?

Він замислився.

– Звісно, це було б монументально жити у іншому, кращому світі, – з усміхом промовив Джиммі.

– То у нас є така можливість. Буде нелегко, та ми усе спланує́мо. Має вийти.

– Але ж це неможливо. Просто неможливо, – Джим знову взявся за старе.

– Усе можливо, друже. Хіба повірив би ти, що існують перевертні, якби не твоя Маргарита?

Джиммі знову схмурнів і важка зморшка блискавкою промайнула на чолі.

– Прошу тебе, не згадуй про неї більше. Мені й так тяжко.

– Не буду. Ну то, як? Ти зі мною?

Він мовчав близько хвилини. Нова гадка не вкладалася в голові.

– З тобою, розумнику. Але ти витягатимеш нас із цього лайна, коли щось піде не так, – загиготів Джим.

Вечори

Ми збиралися чи не щовечора у мене або у Джиммі. Часто поряд сиділа Лілі або Юшенг. Часом обидві.

Найщасливіші дні. Дівчата готували вечерю. Ліл щось розказувала. Юшенг сміялася. Ми з Джимом обговорювали плани на майбутнє, креслили схеми, сперечалися. А тоді кожна пара зоставалась одна в обіймах кохання і ночі.

Це нагадувало благословенні сімейні вечори. Тільки ми були на задвірках суспільства. Дві повії і двоє комедіантів, що півроку були мізерними, ненависними в'язнями кварталу Х. Та ніхто тоді про це не згадував.

Межа

Ми із Джимом все ж побачили межу.

У безіменному кварталі, на безіменній вулиці, де самі лише покинуті будівлі, майже зруйновані, роз'ятрені вітром і дощем, до самих небес височіє дзеркало. Воно губиться вгорі за хмарами і охоплює усе місто. Відсвічує вулицю і людей. Та ми боялися довго дивитися на відображення. Від нього смерділо чортівнею. Боліли очі.

Дзеркало неможливо пошкодити, підірвати, розбити, підкопати. Майже втратили надію. Але мав бути вихід.

І я його знайшов.

Якось мені наснилися старий астроном Ісак та книга, яку колись у нього поцупив. Стариган люто тицяв у неї пальцем і говорив: «Шукай. Ти погано шукаєш».

Я поривчасто схопився і кинувся до схову.

Запилені листи дихнули мудрою давниною. Гортав їх цілісіньку ніч. Уже під ранок натрапив на слова: «І оточує проклятих дзеркальний кордон. І жоден не має сили його ушкодити та перетнути. Адже вони слабкі та сліпі. Лише чисті думками, ті, що зрять, здатні побачити не тіло, а свою суть. І той, хто не злякається і не зречеться себе, нехай переступить межу і увійде».

«Увійде»? Куди увійде? Отже, все ж був інший світ. Не полишилось жодних сумнівів.

План «Б»

– Отже, там сказано, що дзеркало пропустить тільки чистого душею? – спитав Джиммі.

– Саме так. Того, хто гляне на свою суть і не вжахнеться, – сказав я.

– Знаєш, Франсуа, це надто ризиковано. Нам конче необхідно вибратися звідси. І ми не можемо розраховувати на «добрість» дзеркала, що розщедриться настільки, аби нас пропустити.

– Маєш інші пропозиції? – відказав я трохи роздратовано.

– Треба помудрувати. Має бути вихід. «Межу» точно можна якось обдурити.

– Обдурити? – я вилупив баньки. – Яким чином?

– Поки не знаю. Але має бути спосіб. Такий собі план «Б».

– Сумніваюся, Джиме.

– Ти справдешній тюхтій! – досадливо мовив він. – Гаразд, я це беру на себе. Треба буде обмізкувати…

Знову арена. Знову публіка

Клоун у цирку найважливіший. Це його атмосфера, магія, врешті, сполучна ланка між номерами.

Знову червоне, чорне, біле. Кумедні панталони. Руда перука. Обридло!

Колись я хотів смішити людей. Дарувати їм радість бодай на короткі миті. «Глядач не слухає, а якщо слухає, то не чує, а якщо чує, то не розуміє».

Вчора Івана, мого колегу, закидали недоїдками та порожніми пластиковими пляшками. Публіка, як примхлива, комизлива жінка, яку не змогли задовольнити. А ще тиждень тому, його мало не на руках носили! «Скоротити зарплатню втроє!»

Маса не здатна спіймати суть. Сліпота.

Схожі на примітивних мавп. Підсолоди шматочком цукру і годі.

«Хліба і видовищ!» Сьогодні я вперше подумав, що арена тої ж форми, що й тарілка. Потішно.

Джиммі зі мною не згоден. Вистави, оплески, «Біс!» – його життя. Для нього це ніби медом намазане. Я теж був таким. А тепер… остобісило.

Та я так само розписувався, як справжнісінький вождь, одягав сміховинну одіж і йшов навпростець із гримерки.

Сьогодні було особливо гидотно. Дощило. Люди у святковім убранні схожі на змоклих цуциків. Особливо дами із зіпсованими зачісками.

Я вийшов на арену, посміхнувся, показав декілька простеньких трюків. Зал зірвався реготом.

Хотілося сказати щось особливе. Аби змусити думати. Аби прозріли.

«Нова акція від Великого Інквізитора.

Підклади дров під ближнього свого, отримай удвічі більше в подарунок».

Ні, не наважився. За це під мене підкладуть дрова. Цензура!

Сам собі бридкий. Виказав би хоч раз усе наболіле.

Але ні. Не можна. Я чекаю на новий ідеальний світ. Там нема Інквізиції, Великої Матері, публіки. Але цирку, певно, також нема. Та це не біда.

Цвинтар

Зателенькав мобільний і на екрані спалахнув номер хатньої робітниці прабабці Мадлон. До того вона телефонувала лише раз, коли прабабця

зовсім захворіла і хотіла мене бачити. Я розхвилювався.

– Добридень, синку, – її голос звучав печально.

– Добридень.

– Ваша прабабця…, – мовила вона далі крізь схлипи. – Померла сьогодні вранці від серцевого нападу. Завтра ховатимемо.

Сльози дощу-сіромахи стікали камінними хрестами. Запах землі і Страшного суду сповнював цвинтар по вінця. «Господи, нехай вона потрапить до раю».

– Ви знаєте, чому стався напад?

– Здогадуюся, хлопчику. Чула її панічний крик: «Господи спаси! Пацюк!»

Боляче і смішно від такого єхидства долі.

На цвинтарі лише я, Бабетта (хатня робітниця), Джиммі, що прийшов мене підтримати, і безкінечний дощ. Двоє гробарів, відпльовуючись від поту і зливи, засівали труну землею. Ми випили гіркої, і я зовсім розбитий поплентався додому. Не хотів нікого бачити. Втратив останнього родича.

Злякані краплі билися у шибки. У місті N. знову дощить. Нехай. Скоро ми будемо щасливі.

Прохід у паралельні світи

За тиждень, коли ми з Лілі снідали яєчнею з беконом та кавою (це була наша звична ранкова їжа), у двері затарабанили. Я відчинив.

На порозі стояв захеканий та щасливий Джиммі.

– Друже, еврика! Я знайшов, знайшов!

– Та що ти знайшов, дурисвіте? Це не може почекати кілька годин? Бачиш, я не один, – я показав очима у бік кімнати.

– Ліл із тобою? То це на краще.

Він безпардонно відсунув мене від дверей та увійшов.

– Доброго ранку, Джиме, – мовила здивована Лілі.

– Він уже йде. Чи не так, друже? – сказав я, особливо виділяючи голосом останні слова.

– Не сподівайся мене спровадити, – засміявся він. – Це дуже-дуже важливо.

– Ну то кажи вже, – я підвищив голос.

– Я вигадав, як обдурити дзеркало, – змовницьки прошепотів Джиммі.

– Ти вигадав що? – Ліл ледь не впустила філіжанку.

– Саме так. Я вигадав, як обдурити дзеркало, – настовбурчився, як півень, він.

– Ну то розказуй швидше.

– Я б волів спочатку попоїсти, – він нахабно примостився на кріслі, закинувши ноги на стіл.

– А в носа ти не волів би? – мені починав уриватися терпець.

– Гей, охолонь!

– Трясця твоїй матері! Джиме! Годі тягнути!

– Добре: ось, що я вигадав. Переглянув кілька підручників з фізики. Спробував зробити кілька дослідів із звичайними дзеркалами. І знаєте, який найдивовижніший?

– Який? – спитала Лілі, затамувавши подих.

– Коли ставиш одне дзеркало навпроти іншого. Величезна кількість відображень. Цей трюк, до речі, використовують у магічних ритуалах, бо це ніби відкриває прохід у паралельні світи. І тоді я подумав: що як поставити отакенне дзеркало навпроти межі. Трохи більше нашого з Франсуа зросту. Що як тоді…

– Ти геній, Джиме! – скрикнув я.

– Думаю, з цього нічого не вийде, – впевнено промовила Лілі.

– Так, але у нас немає іншого виходу. Варто спробувати.

Невідомість

Ми замовили дзеркало у дзеркальника Хуана. Працював над ним близько двох тижнів і тоді привіз у здоровому картонному ящику до мого дому.

Усе було майже готове.

Забрав Лілі на два дні до себе, як і Джиммі свою Юшенг.

Ввечері сиділи біля комину і складали рюкзаки.

– Треба взяти побільше їжі, – мовив Джиммі. – Невідомо, що там, за межею. І коли нам вдасться нормально попоїсти.

– Не хвилюйся, друже. Дівчата уже цим займаються.

– Так… Казанок, твоя кава, чорти б її узяли, газовий балончик…

– Газовий… що?

– Газовий балончик.

– Ха-ха-ха! Джиме! Від кого ти зібрався ним захищатися? Не думаю, що за межею на тебе чатуватимуть хулігани.

– Береженого Бог береже, – відказав він.

– Краще б сірники узяв, – мовив я дидактичним тоном.

– Уже поклав.

Перевірив усе востаннє. Ніби на місці. Поклав загорнений у синю тканину щоденник. Вже настільки звик записувати усе, що зі мною відбувається, що навряд чи б міг від цього відмовитись. Навіть у польових умовах.

Потім ми з Лілі зістались удвох. Стояли біля вікна і дивились, як за хмарочосами зникає край велетенського канаркового сонця.

– Знаєш, Франсуа, мені дуже страшно. Ніби падаю у безвість і тьму. Невідомо, що там, за межею. У Задзеркаллі.

– Не бійся, принцесо. Я поряд. Тепер назавжди, – торкнувся її шпарких вуст. – Тільки будь зі мною.

Утеча

Тихо вмирав місяць. Над містом N. Світліло, і світанковий туман густим молочним серпанком вкривав дахи. Тоді і він розвіявся, а на небі засвітило велетенське, як ніколи, канаркове сонце.

О шостій ранку зустрілися біля мого порогу. Джиммі та я закинули на спини ящик із дзеркалом та рюкзаки і з випадковою лайкою потягли у далечінь.

Вулиці спустошені. Лиш припізнілі нічні гуляки та робітники-жайворонки зрідка перетинали шлях.

Пахло зів'ялими квітами і вигорілою травою. А ще звідкись машинним маслом, бензином і резиною. Скоро настане осінь.

Ми з Ліл тихо перешіптувались і посміхалися. Юшенг також. Але нам було страшно, дуже страшно, адже попереду – лише невідомість.

Майже дійшли до початків безіменного кварталу, як під ногами щось хитнулося і ніби вибухнуло.

І тоді світ став догори дриґом.

Кінець

Землю трусило, наче усі мешканці пекла билися у пропасниці, намагаючись вистрибнути наверх. Асфальт тріскався і роз'їжджався по швах, наче дешева тканина.

– Що це? Що це, Франсуа? – скрикнула Лілі, увіп'явшись у моє плече.

– Трясця твоїй матері! А щоб тебе підняло та гепнуло! – лаявся Джиммі, вирячивши ошалілі очі і шукаючи руку Юшенг.

– Швидше! До межі! – крикнув я.

Але було легше сказати, ніж зробити.

Скажений землетрус підіймав гори пилу й піску, вони комашилися, закручувались у торнадо і зносили все на шляху. Дерева викорчувало, будівлі сипалися черепицею і плиткою.

Мені видавалось, ніби я біжу хребтом чудернацької риби, а вона борсається і звивається у передсмертних конвульсіях, намагаючись скинути із себе пришельців.

Одразу ж за нами впала кам'яна споруда. Електричні дроти розірвалися, як напнуті судини.

Враз повітря сповнили страшні зойки. Жіночі і чоловічі нестямні крики. Вже нелюдські – звірячі, як тоді, коли в останньому маячному інстинкті хапаєшся за життя. Як тоді, коли ніщо уже не врятує.

У небеса здійнявся переспів дзвонарів, а голос Великої Матері із динаміків наказав зберігати спокій.

Хтось кудись біг, хтось захлинався риданнями. Купка черниць стояла долі на колінах і шепотіла «Pater rnoster». Щойно дійшли до слів: «Fiatvoluntastua, sicutincaeloetinterra», як найближча будівля впала і розчавила їх, як дрібних мурашок п'ята малечі.

Гойдалися хмарочоси.

З гучномовців зазвучав голос Великого Інквізитора, що обірвав Велику Матір на півслові. «Молітеся, діти мої. Бог звершує Суд. Нехай врятуються найчесніші. Опустіться, падіте ниць і молітеся зі мною…»

Джиммі закляк на місці. Бився і тріпотів. Почав пригинатися на коліна.

– Що ти, Джиме! Вставай! – гукнула Лілі.

– Джиме, брате! Підводься, треба поспішати! – я сіпав його за плече.

Юшенг впала поряд, ридала і тягнула його за рукав. Той не реагував.

– Відійди-но! – я відсунув її рукою. – Піднімайся, кому кажу! – заричав і закулачив Джимові прямо у носа.

Заструмила кров, Юшенг хотіла накинутися на мене, як фурія, але Лілі втримала. Справу було зроблено. Джиммі одуріло озирнувся, ніби щойно вийшов із забуття.

– Швидше, кажу тобі! Носа потім вправимо!

Вдячно плеснув мене по плечу, і ми побігли.

Старий астроном Ісак помилився. Світ гинув не тому, що велетенське канаркове сонце зовсім постаріло. А тому, що земля відмовилася нас тримати. І збунтувалася.

Ріки виходили з берегів, падали мости, гайвороння змивало угору. Якби тут жили стерв'ятники, їм було б чим підживитися.

Перечепився через колонки, звідки лунали джазові ритми. Записано майже триста років тому.

Попереду, аж до небес, височіло байдуже дзеркало, відображаючи шал і жах.

Згадався смак листкового тістечка. Згорблена смерть, спираючись на патерицю, простувала містом N.

Так просто

– Допоможи мені! – гукнув я Джиммі, намагаючись розпакувати дзеркало.

Юшенг кинулась у наш бік. Лілі встромила волошкові вістря очей у дзеркальну межу і завмерла у безрусі.

Встановили люстро навпроти, і враз у ньому блиснули безліч відображень. Воно підскакувало і трусилося в наших руках. Певно, це землетрус.

– І що тепер? – розгублено спитав я.

– Давай я спробую увійти, – мовив Джиммі.

Осінив себе хрестом і почав обмацувати дзеркальну межу у місці, де даленіли незмірні коридори.

Затамувавши подих, слідкував за його діями, забувши про крики, землетрус і смерть. Це був наш останній шанс.

– Я знайшов, я бачу, Франсуа…

Джиммі раптом замовк і впав. Мала скалка зі свічада уштрикнулася в горлянку.

Місце, звідки вона вистрибнула, у мить зажило на дзеркальній шкірі, як на собаці.

– А… ААА! – заволала Юшенг і кинулася до Джиммі. Він обійняв її слабкою рукою.

З очей, схожих на мигдаль, потоками лилися сльози, у мить, коли на них обвалилася стіна найближчого будинку. Тепер нарешті будуть разом. Навік. У іншому світі.

Я хотів витягти тіла, та Лілі з небаченою досі силою схопила мою долоню.

– Їм уже не допоможеш. Послухай мене. Я знайшла шлях.

– Ти не розумієш, так не можна…

– Замовкни і послухай мене бодай один раз. Подивися у дзеркало. Відчуваєш, як болять очі?

– Так.

– А тепер нехай погляд буде прикутим до власних зіниць. УСЕРЕДИНУ себе.

Я зробив так, як вона казала. На очі впала імлиста заволока.

– Дивись іще, – мовила вона.

У зіницях блищали мільйони відсвітів. Раптом дзеркальна поверхня змутніла і стала схожою на желе.

– Невже це і є прохід? Так просто? У саме Задзеркалля? – мені не вірилось.

– Ага… – з голосу Лілі чув, що вона посміхається.

– Ходімо? – спитав я.

Міцніше стисла мою руку.

Ми занурились у дзеркальний холодець. Закрутило. Вниз. Угору. Вбік. І ледь не знудило. А потім штовхнуло кудись уперед.

Я занурився у морок.

Безголосся.

Дорога

Прийшов до тями. Наді мною тягнулося в усі боки волошково-синє небо, як очі самої Мадонни, як очі моєї Ліл.

Чиїсь теплі пальці пестили волосся. Було добре і хороше, як у дитинстві. Тільки спина щеміла.

І тут я згадав. Втеча, землетрус, дзеркало. Господи, Джиммі… Юшенг. Рвучко схопився.

Поряд сиділа Лілі у запиленій одежі. На щоках широкі стьожки кіптяви.

Озирнувся. Куди глянь, уздовж і впоперек, до самих колін підіймалися трави. Поодинокі червонясті маки горіли зірками у зеленому морі.

Мене охопив жах. Жодного натяку на людську присутність, будинки, електромережі, машини, чи хоча б дерева. Лише трави і маки, і дикий неозорий степ, скільки вистачить ока. Осінила жахна думка…

– Я теж спочатку думала, що ми померли, – прорізав безгоміння тихий голос Лілі. – Та це не так. Навряд, мертвим так хочеться їсти.

Після цих слів слина, ніби прорвала шлюзи, і я відчув звірячий голод. Ніс вловив аромат рагу і я помітив казанок, примоцьований у траві. Він кипів під веселими вогняними язиками і нагадував про себе голосним булькотінням.

Після трапези, ми оглянули місцевість. Жодних слідів межі, дзеркал, зруйнованого міста, попелища, трупів. Нічого. Лише маки й трави.

– Не могло ж усе просто зникнути? – запитливо глянули на мене волошкові очі.

– Не могло. Та, може, нас закинуло далеченько звідти. Дійсно в інший світ. Я вже нічому не дивуюсь.

Трохи згодом натрапили на стежину. Вирішили нею йти. Хоча Лілі не дуже подобалася ця ідея. Вона втомилася і хотіла перепочити.

– Якщо є дорога, мають бути і люди, що її протоптали. А якщо є люди, то є і поселення. Ця тропа має нас вивести.

Певно, цей аргумент був убивчим, і Лілі більше не сперечалася.

Йшли цілісінький день, минаючи ті самі трави й маки. Нічого не переінакшувалось.

Коли далеке сонце (воно було тут зовсім не таке, як у місті N., а далечезне і червонясте) хильнуло на захід, ми зупинилися. Розвів високе багаття, що мало порятувати нас від непроханих нічних гостей.

Лежали поряд і в’язнули у неоглядному зоряному небі. Здавалося, у ці хвилини ми бачили самого Бога.

– Франсуа…

– Так, моя принцесо.

– Що, як це і є інший світ? Що, як тут нема ніяких міст, людей, лише маки і трави, і неосяжні небеса?

– То ми створимо цей інший світ. Наш ідеальний світ. Я ходитиму на лови дрібної дичини (її тут повно). Тоді збудуємо високий будинок з каменю. Я натягаю його кілька тонн. Народимо сина і доньку. Це все ж краще життя, ніж у місті N. Тут ми разом. Тут воля.

– Це так незвично, – сказала Лілі і притулилася до мене.

– Це справді незвично, – відповів я.

Брама

Шість днів і шість ночей ми мандрували маковим степом. Вітри збивали з одежі дорожній пил, вогонь рятував від диких звірів. Припаси майже кінчилися, і я уже починав нервувати, коли стежина розширилась, і вдалині замерехтіла сіра пляма. Вона збільшувалась і збільшувалась, і, коли ми підійшли майже впритул, зависочіла брамою.

Власне, це була не зовсім брама. З обох сторін дороги розкарячились два камінні леви з людськими ликами. Сфінкси. Дивовижне поєднання

тварності й людськості. Божественна мудрість. Їх голови спаювала арка, яка і витворювала браму.

– Навіщо вони тут? – спитала Лілі. – Далі та сама дорога і той самий степ.

– Ходімо, – мовив я і взяв її за руку. Руки – чудова річ, коли поряд кохана людина і попереду далекий шлях.

Ми майже ступили під браму, аж тут вдарило, ніби електричним струмом, і відкинуло назад на кілька метрів.

Супокій степів розтяв громом низький голос і нам здалося, що це промовляє сам Господь:

– Зупинися, подорожній, і назви своє ім'я!

Я ніяк не міг второпати, звідки лине звук, та все ж мовив, переборюючи страх.

– Франсуа. Франсуа і Лілі.

– Ким ти є, Франсуа?

– Я клоун, простий блазень з міста N. Його спіткала катастрофа, і нам вдалося втекти.

Глянув угору. На нас дивилися сфінкси.

– Так, перетнув. Разом із Лілі, – відказав я.

– Ми давно чекали на тебе. Ти обраний, хлопче. Той, що чистий душею. Один-однісінький, кому вдалось вийти з міста і дістатися сюди. Були і інші, хто намагався. Та вони, вглядівши своє істинне лице у свічаді, вжахались і тікали.

Ти побачив своє відображення незмінним, бо не встиг спаплюжити душі мерзенними вчинками. Ми чекали на тебе кілька віків.

– Чекали? На мене? – я не міг приховати здивування. – Але чому?

– Твоє місто – єдине, що зосталося від колишньої великої цивілізації. Ти ніколи не думав, чому люди там настільки по-різному виглядають і мають зовсім різні імена?

Я не знав, що сказати.

– Багато років тому, – голос рік далі, – сталася жахлива катастрофа. Чотири вершники спустилися на землю і згубили світ. Решткам людей з різних народів і рас вдалося сховатися у місті N. і збудувати дзеркальну межу.

– То більше нічого немає? – з острахом спитала Лілі.

– Ні. Лише ви двоє. Він – обраний небесами, і ти, обрана ним у супутниці. Метою міста було виховати того, хто побачить звірину натуру людей і відчує до неї огиду. Лише він вартий створити новий світ. Воно ж виконало свою ціль і не має сенсу в подальшому існуванні.

– Створити новий світ? Яким чином? Я ж не Господь, не Творець! І чому дзеркало не пропустило Джиммі? Він теж відчував відразу до…

– Дзеркало гидує брехунами. Він намагався обдурити і помер.

– То що нам тепер робити? – запитав я.

– Пройдіть браму і створіте новий світ.

– На Бога! Яким чином?

– Усяке слово твоє, чоловіче, нехай здійсниться тієї ж миті. Ректимеш ти «день», і настане день. Ректимеш, «люди», і стане перед тобою люд. Будеш творцем протягом року. 365 днів і ночей. І нехай світ, витесаний і вирізьблений тобою, стане новим світом. Візьми жону твою і пройди.

Мене била пропасниця від жаху й потрясіння. Отже, немає нічого! Нічогісінько окрім степу, трави, маків і цих клятих сфінксів! Та втішала думка, що скоро це зміниться. Я спіймав пальці Лілі. Її також струшувало, і в малій долоньці ніби теліпалося серце. Ми не знали нічого, крім міста N. Тому тягар, який поклали на мене, був заважким. Та я знав, що впораюся. У новому світі все буде інакше.

Йшли вперед, крізь браму, навпростець курним шляхом. Проминули їх, і за спиною з ревом і свистом забухало каміння. Сфінкси сипалися, розпадалися і перетворювались на пісок. Голос линув, наче громовиця, останніми словесами: «І створив Бог людину. За божим образом створив її. Чоловіком і жінкою створив їх. І поблагословив їх Бог, кажучи: Ростіть і множтеся, і наповніть землю, і пануйте над нею. І володійте рибами моря, і звірами, і небесними птахами, і всією скотиною, і всією землею, і всіма плазунами, що плазують по землі. І сказав Бог: Ось Я дав вам всяку траву з насінням, що сіє насіння, що є на всій землі. І всяке дерево, що має в собі плід насіння, що сіється Ї буде вам на їжу; і всім диким звірам землі, і всім небесним птахам, і всякому плазунові, що плазує по землі, що має в собі душу життя, і всяку зелену траву на їжу і сталося так. І побачив Бог все, що створив, і ось дуже добре. І був вечір, і був ранок, шостий день».

ЕПІЛОГ

Дощ бухав у шибки і заважав писати. Я схилився над своїм щоденником у старомодній обкладинці і задумався. Попереду ще купа роботи, та я мав трохи перепочити.

Стукіт у двері.

– Хто? – гукнув я.

– Ваша Святосте, пане Великий Інквізиторе, до Вас Велика Мати.

– Впусти.

Двері скригнули, і груди наповнив знайомий аромат парфумів. Її улюблених. На плече лягла рука, і я відчув її жар і кипіння крізь плащ.

– Ти зовсім замучиш себе, Франсуа.

– Справи… справи… Назбиралося, як бачиш. Ходи до мене.

Лілі посміхалася. Моя маленька принцеса. Їхня Велика Мати.

Скло гнулося і тремтіло від небесних бичів.

Я глянув у вікно. Коли у місті N. дощить, мені завжди сумно.

Катерина КРАСНОЖОН

ЛТ, УМЛ

* * *

Мені наснились дні чиєїсь осені,
Де спогади терпкі, як виноград,
Де дні лежать, роками припорошені
І пам'ять розрослась, неначе сад.

Наснились очі престарої осені...
Чого в очах тих тільки не було!
А спогади, і милі, і непрошені,
Вкривали їй поморщене чоло.

2011

ВОДИ́

Там, де колись вилася річка,
Біжить тепер піщаний сум,
Стоїть причмелена вербичка
І сушить дно скажений стум.

Не треба плакати, і свічка
Хай догорить, бо п'яний кум
Не тонутиме вже в потічку:
Не дасть себе воді на глум.

Але ж яке гаряче літо!
І мабуть, довго буде так.
Стрибаєш з мосту. Остудитись.

Нестримну спрагу де подіти?
Ти поспішаєш, як пияк,
Та зможеш лиш піском умитись.

2011

JE SUIS COMME ÇA *

Пробачте мені все, дідусю і бабусю.
Пробачте, що було і буде вже за мить.
Я отака. Такою ж і лишуся,
Хоч іноді берусь усіх і все змінить.

Ох, скільки намірів і мрій, таємних планів
Загрузло у пісках лінивої душі:
На тому цвинтарі вмістився б цілий Канів –
А там лише коза обскубує кущі.

Нескошена трава шепочеться з водою,
Нескопаний город ображено мовчить.

Чекають бур'яни побачення з сапою –
Нездужає вона: держак узявся гнить.

Ви починали все, робота аж горіла.
Ви вірили, що хтось довершить ті труди.
Я бралась за косу – вона мене вкусила
Й шепнула, як змія: «Не сунься ти сюди».

Мене не впізнають ні вулиця, ні хата,
Вже жалить навіть ця глухенька кропива.
Кіт чорний, кіт рудий – як лицарі хвостаті.
Загородили шлях. Щоб я не увійшла.

2012

** Я така, як є (франц.)*

КЛЮЧІ ДО КОРІННЯ

(Повість-легенда)

І. Пан Фальковський

Згори наново почулися неспокійні кроки. Як вони йому обридли: цілими днями ходить і ходить. А ти сиди і думай, чи в покоях на другому поверсі не замислюється щось проти тебе. Звісно, вона не була таким небезпечним ворогом, як, скажімо, той бандит Зарубін зі своїми нікчемними посіпаками, але… Згадка про поразку Яїцького містечка розлила на губах Фальковського солодкий сміх. Якби цієї ж миті в кімнату зайшов хтось зі страчених за наказом цариці козаків, то він би кинувся на цього самовдоволеного чоловіка, і попрощався б панок зі своєю кмітливою головою. Та, на щастя, всі, хто пристрасно бажали бачити Фальковського мертвим, були вже в кращому місці. Володимир не любив залишати по собі тих, що могли б завдати удару йому в спину. Тому ситуація з жінкою, що мешкала над ним, починала дратувати: він бо не мав жодних гарантій що якоїсь місячної ночі вона не прокрадеться до його спальні й не випустить грішну душу з цього пишного світу. Але що було робити?Продати? Та кому вона треба? Вигнати – теж не годиться.

А втім, пан Фальковський мав і нагальніші клопоти. У лісі за річкою загніздилася непокора, яку він мусив будь-що викорінити: там поселився злодійкуватого вигляду чоловік і погрожував зіпсувати блискучу репутацію Володимира Фальковського. Конокрад на подарованих царицею землях – це ж нечувано! Щоб у його володіннях селилися люди, які не визнають Фальковського за головного – від цього потаємна

душа поміщика закипала невидимим для решти світу гнівом. Він повинен був схопити норовливця й повісити його. І то прилюдно. Щоб уже ніхто не посмів утнути нічого подібного. Припинити сваволю раз і назавжди. Навести ідеальний порядок. Витравити все, що порушувало спокійну атмосферу в сіруватих стінах його будинку.

Фальковський сидів на високому кедровому стільці й зосереджено дивився в нікуди. Сонце вже зібралося покинути небо, і з кутків густими пасмами лізли холодні тіні. Останнє золоте проміння ледве пробивалося до будинку крізь гілки дерев і зашторені вікна. Очевидно, хазяїн помешкання не прагнув наповнити його світлом. З кожним ударом старого настінного дзиґаря кам'яного кольору одяг все більше зливався з тьмяними предметами довкола. Чоловік витягнув з кишені золотий годинник, на звороті якого була вигравірувана чорна двоголова істота. Перевів стрілки, щоб вони показували точний час. Хижак на поверхні хронометра виявився птахом – вороном чи то орлом з гострими дзьобами і грізним поглядом. На його роздвоєній шиї висіло якесь намисто, а кігтясті пазурі міцно стискали щось, напевно, дуже важливе для того дивного звіра.

Голова Фальковського неспішно повернулася до вікна. Гострі темні очі наче пронизували занавіски й намагалися обійняти все село, що розкинулося за молодим панським садом. Кроки нагорі притихли. А що як вона вже крадеться сходами донизу? Володимир озирнувся, та позаду нікого не було. Звичайно, він і не припускав, що хтось просто зараз може випустити з нього дух. Померти в хаті після стількох жорстоких різанин – це несерйозно. Проте Фальковський був не на жарт занепокоєний: що з нею робити? Вимагати викупу вже намагався – все було дарма: її родичі загинули на війні. Щоправда, вона, як спадкоємиця неостанньої людини в Імперії, мала одержати по смерті батька величезні статки. Але, як виявилося, турки нічим не кращі від наших: якийсь «друг» її сім'ї переконав тамтешню владу, що весь славетний рід Шелбирі, що зажив слави вірною службою при дворі, вимер до ноги «від підступних шабель козацьких», і, звісно ж, прибрав до рук їхні незліченні багатства. Усе, що в неї лишилося, – шляхетна постава і владний погляд, який і підкупив Фальковського. На безкінечних просторах Всеросійського государства вона була ніким. Хіба яскравим прикладом того, як далеко може закинути людину війна. У Петербурзі тоді ще ротмістр, а тепер землевласник з правом носити шпагу, виношував думку зробити її своєю дружиною. Її врода затьмарила б усі напудрені фізіономії придворних дам. Проте, якби хтось натякнув Фальковському, що екзотична красуня не має за душею нічогісінько, крім синіх сапфірів-очей, він би залишив її там, де й знайшов, – у неозорому чорноморському степу, зрошеному кров'ю не одного воїна.

Коли вірний пес царського престолу повертався з Добруджі в холодні північні землі, з ним трапилася пригода, що поліпшила його матеріальне

становище, а на додачу наділила чималим шматом землі з лісом, річечкою і ставком – що ще треба для мирного існування втомленого війною ротмістра? Російський загін їхав уже другий чи третій день і бачив перед себе один і той же пейзаж – широчезну, неохопну для людського ока рівнину, порослу високим різнотрав'ям. Вершників супроводжував багатоголосий хор сполоханих кіньми птахів. Переможна кавалькада захоплювалася величчю цієї місцевості, такої несхожої на їхню рідну лісисту, а подекуди й болотисту землю. Лише на Фальковського, який звик за першим наказом рушати до найглухіших закутків, безкраїй степ, що, здавалося, поглинув цілий світ, не справляв ані найменшого враження. Дуже давно, коли копито його коня уперше зім'яло пахучу траву, що мовчазно приховувала безліч таємниць, Володимир Фальковський відчув незрозумілий страх: глянув поперед себе і, замість зачепитися оком за якусь будівлю чи дерево, потонув у зеленому морі під безхмарним небом. Було дуже спекотно, і заросла земля парувала букетом невідомих для нього пахощів. Сухий вітер грався вершками диких рослин і лоскотав шию вершника – ті степові обійми міцно стиснули його серце. Фальковський тоді подумав про диких людей, що безстрашно вривалися у цей простір і, попри всі офіційні заборони, перетинали контрольовані турками території вздовж і впоперек. Та тепер йому було байдуже, і степові русалки вже не могли зворушити його душу. До того ж він знав, що дуже скоро з нахабним малоросійським кублом, що всюди совало свій ніс, буде покінчено навіки-вічні. Легка іронічна посмішка блиснула в його погляді, але не торкнулася вуст.

Зненацька у спокійний рух ватаги Фальковського щось увірвалося. В одноманітний простір закрався скрегіт кованого заліза. Менш як за версту з трав'яних заростей виринали люди. Коли російські вояки під'їхали ближче, то змогли розрізнити їхні сірі шапки. Удари шабель потихеньку затихали. Примружившись, Володимир побачив, що непокриті голови декого з тих, що билися, були майже лисі, вони мали тільки по одному довгому пасму волосся. Фальковський не хотів мати справу з чубатими, тому притишив коня. Так само вчинили і його підлеглі. І поки вони поволі під'їхали до місця події, там уже майже нікого не залишилося. Трав'яні стебла були поламані й мертво лежали на землі. А на них – такі ж неживі тіла людей у яскравих, розшитих коштовними нитками східних строях. Один з молодців, що влаштували цю різанину, скочив на свого вороного, і широко посміхнувшись Фальковському, зник услід за товаришами. Володимир отетеріло дивився на побоїще, коли почув свист кулі. Нахабний замах на життя привів його до тями. Витяг свого пістоля, але було вже запізно – козаки сховалися від пильних ротмістрових очей.

Саме тоді він і побачив багато вбрану дівчину з широко розплющеними, майже божевільними очима. Отакий трофей задарма

потрапив до загребущих рук служителя імперії. Якби не щойно укладений мир, він убив би туркеню. Але Фальковський звик завжди враховувати інтереси держави. Тож, особливо не розмірковуючи, вирішив, що порятунком вельможної панянки покаже неприятелям силу милосердя своєї країни. А там якось воно буде.

За вірну службу і за деякі інші справи Петербург подарував Фальковському наділ у ненависній йому Малоросії, куди він потягнув і туркеню. І тепер, будучи, чи не найбільшим паном в околицях Шполи, він не міг одружитися з безземельною іновіркою. Та й вона, здається, за нього б не вийшла. Якась холодна, неприступна і, як на свій теперішній соціальний статус, надто горда. А йому, щоб утвердитися на новому місці, необхідна була місцева багачка, і Фальковський уже мав одну на прикметі. Справа була за малим – збути кудись цю турецьку примару і, як то кажуть корінні жителі, можна засилати старостів. Останнє слово завжди ставало колишньому ротмістрові поперек горла. Він не розумів, чого ці люди називають сватів чи то старцями, чи то стариками, чи то сільськими старостами. Новоспечений пан давно звик, що кожен край має свій звичай, але зрозуміти хитруватих, емоційних, зрадливих, сльозливих, співучих… малоросів було непросто. Та, властиво, він того й не прагнув. Зрештою, коли буде треба, він підімне їх всіх під себе, і тоді вони дивитимуться на нього з пієтетом і повагою, а не зиркатимуть, як на звичайнісінького зайду. Хоч що б там казали, а Фальковський завжди доб’ється свого, вони не зогледяться й коли.

Ці думки майже заколисували амбітну голову з блідим, трохи навіть сіруватим обличчям. Зазвичай енергійні очі тепер майже заплющувалися і мрійливо позирали в якісь незнані далі. Призахідне проміння тікало від скелястої постаті все далі й вистрибувало у вікно, пронизуючи фіранку гострими мечами. З коридору піднімалися вигадливі тіні й ніжно огортали господаря будинку, лащачись до нього, ніби собаки, яких Фальковський, не тримав. Проте Володимир ще не спав. Він би не дозволив собі задрімати у непризначеному для цього місці. Тим паче, що сидів на твердому, хоч і улюбленому стільці.

Над озером колючого темного повітря, що вирувало у вітальні, стояла висока жінка з мигдалеподібними очима і довгою чорною косою. Вона саме підійшла до розчиненого навстіж вікна і крізь гілки старезного дуба побачила, як до панського подвір’я наближалися червоні вершники.

II. Туркеня

Вона мала всі підстави дивитися на світ звисока, адже народилася дочкою вал*і* на благословенній самим Ар-Рахманом землі. Її батько, Селім Шелбирі, був правителем одного з найбільших вілаєтів Імперії Османів. Відтак, з перших років свого життя вона позирала на оперезане садами місто, що розкинулося внизу, згорда. Увесь палац догоджав

єдиній дитині паші, і вона виростала з відчуттям, що так воно й має бути. Як же інакше? Чи ж не для того високі дерева шанобливо кидали свою тінь, щоб пестунка всього двору могла гуляти навіть у найспекотніший полудень? Їй належала вся батьківська любов і увага найперших женихів країни. Безперечно, Милосердний підготував величну долю для найпишнішої квітки турецького саду.

Та хіба могло це норовливе дитя вдовольнитеся дарунком неба? Їй було замало звичайного щастя мусульманської жінки. Вона хотіла бути шанованою всім краєм, як батько. Того вимагали її гаряча кров і шляхетне прізвище Шелбирі. Мати з острахом спостерігала, як її кохана дитина вивчає палацову бібліотеку. Пристойній магометанці годилося б читати Коран во славу Аль-Маліка. Вона ж, розгадавши таємницю літер, захотіла дізнатися про все на світі. Довелося главі сімейства запросити не одного вчителя зі столиці. Та на тому справа не закінчилася, бо дуже скоро Саміра виявила книжки, написані невідомими їй буквами. І знову палати наповнилися вченими мужами. Цих людей Рушен, дружина Селіма, намагалася оминати десятою дорогою. В її очах вони були найпершими ворогами Аллаха: носили недостойний правовірних одяг, белькотіли незрозумілі слова, і найгірше – не відвідували мечеті. Вони горітимуть у пеклі разом із розіп'ятим богом. Власне, за їхню долю Рушен не переймалася – вона боялася, що ці невірні занапастять невинну дитячу душу. Та найстрашніше все ж сталося. За кілька років із Саміриного язика злетіли слова, яких ніколи не почуєш серед простолюду. А батько, честь і опора цілого вілаєту, лиш усміхався і відповідав дочці такою ж дивною мовою.

Коли чогось дуже прагнеш, воно здійснюється. Саміра покинула затишний пашалик на околицях імперії й опинилася в місті міст – Істамбулі. Під час надвечірньої молитви в Аль-Софії Селім дізнався, що не бачити вже йому рідного вілаєту. Відтепер він не просто паша, а капудан Мустафи Третього. Шелбирі переїхали до столиці. В Топкапи колишній вал*і* отримав вигнутий коштовний кинджал на знак влади над усіма кораблями шаха. Тут, поки батько займався морськими справами Порти, Саміра відчула дихання держави. Навколо вершилося щось незбагненне. Очевидно, Алла вирішив показати нікчемній Європі всю свою міць і надихнув сина Ахмеда Третього на величні звершення. Щоправда Священний не врахував, що не всі людські починання вінчаються успіхом. Мустафа замахнувся на роль Всевишнього і замірився роз'єднати два континенти. Та канал прорили метикуваті французи через багато років після смерті амбіційного правителя. Він же повипускав на волю чимало рабів, чим дуже обурив підданих.

Самірі здавалося, що вона спостерігає кінець світу. Вона чекала, що Аль-Мумін спуститься з ясних хоромів і захистить свій народ. Але дива не сталося. Каравани правовірних грабували, на кораблі її батька нападали греки. Світ утратив твердий ґрунт і пустився в шалений танок

над прірвою. Від того у дівчини холола душа. Вона хотіла зарадити біді, яку чула серцем, але не могла нічого вдіяти. Відчуття власного безсилля роздирало її свідомість, не давало спокійно спати і ясно думати. Світ, який колись так радо прийняв її до себе, зрадив наївну дівчину. Єдиним притулком була Мечеть Султанахмет. Її шість мінаретів гордо вривалися в Аллахове небо, нагадуючи Небожителю про грішних людей. Молитовний дім щодень кидав у синій простір свій азан, і навіть море вже не сумнівалося в тому, що так буде завжди, принаймні, доки того хоче Великий.

Та ніякі молитви не змогли відвернути війни, що показала всьому світові безсилля мусульманського бога. Розтоптана молодою імперією твердиня правовірних мусила підписати ганебний мир. Серед посольства був і Селім Шелбирі, переведений у чин сераскира. Зневірений головнокомандувач султана після довгих умовлянь дозволив дочці вирушити з ним до Болгарії. Галера випливла з Золотого Рогу, і разом з нею покинули Батьківщину й Шелбирі. Рушен стояла на пристані, доки корабель не зник за видноколом. Після того її більше не бачили. Може, вона якось знала, що їхній рід обірветься десь за понтійськими водами і про те в Стамбулі ніхто й не довідається?

А море було незбагненне. Воно чимось нагадувало сад, на який Саміра дивилася з вікна своєї кімнати. Вітер так само колихав його поверхню, і воно так само відповідало йому. Щоправда, повітря тут було солоне, і говорило воно з Чорним морем зовсім не тією мовою, яку Шелбирі чула від нього на суші. Але страшно від цього не ставало. Адже вона не раз відчувала цей солоний, попервах нудотний запах біля стін Блакитної мечеті. Хвилі несли судно все далі й далі від рідного берега, стираючи слід від корми. Одинокі чайки, які наважилися залетіти так далеко, сідали на щогли й плакали. Та й вони поверталися до берега. Саміра дивилася їм услід і від того її очі ставали ще синішими. Чи таким же погідним буде їхній зворотний шлях?

Ще одне море чекало її на тверді. Тепер одразу двох кольорів – синє вгорі й сірувато-зелене долі. Воістину незрівнянне видовище. Одна справа – нелюдська велич моря, а зовсім інше – живий голос степу, який, здавалось, радів, що в його володіння нарешті хтось завітав. Він гостинно розчахнув свої ворота і манив подорожніх то одним, то другим курганом. Але на цій привітній землі Селімові довелося пошкодувати про поїздку. Зненацька на вітровій скрипці хтось порвав кілька струн. Земля стиха затремтіла, тут і там почали виринати сірі шлики й невпинно наближатися до мандрівників.

– Це ж треба! Йде війна, а вони тут на кониках гарцюють, – мовив довгий шлик, що несподівано вигулькнув прямо за спиною Селіма.

– Таж, наче, підписано мир, – вставили червоні шаровари зліва від Селімового коня.

– Але наші ятагани, все одно, до ваших послуг, – відповів Шелбирі.

– Зауважте, не я це сказав, – знову озвався вершник з довгим шликом і зеленими очима, – розімнімося, хлопці!

За кілька хвилин Саміра зрозуміла, що автор-лицар у своїй «Histoire de la Guerre des Cosaques contre la Pologne»[1] аж ніяк не перебільшував, пишучи про жорстокість і запал степовиків. Вона злізла з коня і кинулася до пораненого батька, в якого відібрали навіть подарований у «Гарматних воротах» кинджал, але дорогу їй перегородив чорний кінь того самого шлика, який висловив бажання розім'ятися.

– А чого це такий славний лицар та тікає від поєдинку? – ця мова дещо нагадала Самірі польську, але зрозуміти її було важко. Тимчасом молодик уже спішився і витягав зброю, схожу на ятаган, але довшу. Такої вона раніше не бачила. Саміра дивилася на незнайомця і не розуміла, що відбувається. Чому ці люди напали на них? Чому її тато більше не ворушиться? Чого треба від неї цьому парубкові? А хлопець, не дочекавшись відповіді, нетерпляче змахнув шаблею. Саміра відскочила, від чого її невеличкий білий тюрбан впав додолу, і чорна коса сягнула нижче пояса.

– Оце так… – промимрив козак і став, як укопаний. Рука з шаблею опустилася.

Невідомо, чи знайшли б ці двоє спільну мову, бо тієї ж миті, коли хтось крикнув: «Москалі!», всі спритно скочили на коней і гайнули подалі від небажаної зустрічі. Забарився лише той, що заговорив до Саміри. Він критично пробіг очима постать, яку був сприйняв за гідного собі супротивника, скривився, наче об'ївся самого хрону, і засунув зброю в піхви. По всьому було видно: не звик відмовлятися від бійки. Мабуть, тому козак і вистрелив у першого ж вершника, що наблизився до місця битви, і стрімголов кинувся наздоганяти товаришів. Куля так і не досягла мети. Новоприбулий верхівець, хотів наздогнати кривдника, але роздумав і потягнув руку до пістолета, та степ уже поглинув утікачів.

Місто святого каміння

Под солнцем – неподвижный камень,
Дома над мёртвою рекой…
Какими гневными руками
Тебя строитель строил твой!
Б. М. Ейхенбаум

Мабуть, тоді вбили й Саміру. Як інакше пояснити те, що вона потрапила до пекла без Страшного суду? Воно було зовсім не таке, яким його описували у далекій Оттоманській імперії. Тут було жахливе вогке повітря. Гаспид вибрав собі за домівку найболотистішу місцину і понаставляв на острівцях кам'яні похмурі будинки, між якими мляво текла темна вода. Було навіть небо, щоправда, без сонця і майже

[1] *«Історія війни козаків проти Польщі»*

завжди затягнуте хмарами. На якийсь час межа між тьмяним днем і сірою ніччю стерлася. Але на тому світі можна було очікувати й гіршого. Тож Саміра змирилася. Вона навіть звикла, що з деяких будівель часто лунало голосне бамкання, і потому туди сходилися люди. Схоже, в таких місцях збирався їхній диван.

Після арабської та французької бісівську говірку було вивчити не дуже важко. Та коли Фальковський, який, власне, й привів Саміру до пекла, потягнув її на бал володарів цього відразливого місця, туркеня побачила палац, що не поступався пишнотою покоям падишаха. Але запрошені були вдягнуті не по-людськи. Особливо жінки. Чоловіків у схожому вбранні вона вже бачила в Домі Османів: російські посли пропонували ватажку правовірних відмінити надані Пруссії пільги в обмін на сто тисяч дукатів. Якщо ті посланці зуміли дістатися аж до райських земель держави правовірних, то звідси має бути якийсь вихід?

Шелест суконь, музика, блиск, здавалося, дурманили Фальковського:

– Самира, посмотри вокруг. Видишь их – они этого не заслуживают. Годами не высовываются из столицы. А я… Я ведь объездил полмира. На мне держится вся их беззаботная жизнь!

«На тобі одному?»

Почався бал. Під супровід чудернацької музики танцюристи повільно ковзали по паркету і робили безліч реверансів. Дами мусили носити довжелезні пишні спідниці. Але їхні сукні мали непомірно глибокі вирізи на шиї. Якби хтось пройшовся в такому коридорами імператора Константинополя, Адріанополя, Бурси та багатьох інших міст, його негайно стратили б. До того ж обличчя жінок були неприродно білими, наче вимазаними борошном. А на голові у кожної – виска копиця волосся.

Попід стінами та біля столиків гомоніли люди – всі й одразу. Як у вулику. Саміра минала саксонських посланців, що не тямили ні слова російською, чиновників, які розуміли навіть те, що не було сказано, і підстаркуватих дворян, котрі дивилися на танець і не бачили його.

– Vous n’aimer pas le menuet?

– Bien sûr que non! C’est charmant. La danse fransaise, n’est-ce pas?

– Maisoui[1]. – «Яка безглузда розмова», – подумала Саміра, а двоє провадили далі французькі балачки.

– Мне кажется, здесь всё непревзойдённо. Я так устал от Москвы. Хоть в Петербурге отдохну.

– Неужто Вам более по душе аккуратный немец, нежели русская борода?

– Да не в этом дело. Москва – столица безделья. Если Вы окажетесь

---

[1] *– Хіба Вам не подобається менует?*

– Звісно, що ні! Це так чарівно. Французький танок, адже так?

– Безперечно.

там, никогда ни за кем не посылайте, потому что лишь на следующий день получите ответ, придёт ли это лицо, или нет. Для одного визита нужно провести в карете целый день!

– Но большинству там нравится.

– Это и не удивительно. Местные дворяне ужасно разнежились. Катаются шестернёй. Держат бесполезных слуг. И у каждого – не дом, а целое имение. Они так весь город в деревню превратят. Что не говорите, а в Петрограде общество совсем другое.

– Да-с, не могу с вами не согласиться. Но всё же, здесь не помешал бы взгляд со стороны.

– Да где ж его взять?

– Слыхал, недавно к нам возвратился ротмистр Фальковский. Да ещё и с пленной турчанкой.

– Ну, этим нынче никого не удивишь.

– Да как сказать… Уж больно хороша собой.

– Считаете, он женится на ней?

– Боже упаси! Владимир Германович ещё не сошел с ума.

– Как знать, как знать… Столько времени провести в степях, вдалеке от цивилизации.

– Настоящий русский остаётся в трезвом уме даже в окружении дикарей.

– А разве Фальковский – чистокровный великоросс?

– Ну, этого вам никто не скажет наверняка. До пугачёвщины о нём и не слышали. Откуда взялся, молчит.

– Тёмная лошадка. С такими надо быть начеку.

– Ваша правда. Но посмотрите налево: не идёт ли к нам уважаемый ротмистр?

Фальковський, наче звіряючись із внутрішнім компасом, завжди з’являвся там, де про нього говорили.

– А мы как раз спорили, в какой столице приятнее жить. Что скажите, многоуважаемый Владимир Германович? Ведь вы нигде долго не задерживаетесь.

– Петербург – дорогой город, – почав Фальковський. – Здесь обязательно нужно хорошо выглядеть. – Той, що заговорив до Володимира, багатозначно зиркнув на Саміру, що стояла неподалік. Фальковський ствердно посміхнувся. – Можно лишить себя всех удовольствий. Но приехать в дурном экипаже – непозволительно. А уж про старый мундир и вспоминать не стоит. Покажитесь хоть раз в таком виде – и все знакомые тотчас забудут о Вашем существовании.

– Ну, это вы немного преувеличиваете, господин Фальковский…

Саміра у своїй турецькій одежі, на диво, не привернула нічиєї уваги. Подумаєш, «турчанка» – й не таких пав бачили! Дехто навіть звертався до неї, але без особливої поваги. Вона все розуміла, але не могла відповісти ні слова, та й не хотіла.

Серед какофонії скрипок, паркетного скрипу і лицемірних слів Саміра почула щось неймовірне: неподалік стояли люди і говорили тією мовою, яку вона знала з дитинства. Попрямувала до них. Проте турки, помітивши її, чомусь відвернулися. Підійшла так близько, щоб у них не було можливості вдати, що не бачать її. Спрацювало. Найстарший не міг не впізнати Саміру: вони відпливли з Істамбула на одному кораблі. Саме він і заговорив:

– Ви, бува, не Шелбирі?

– Хіба ви не впізнаєте мене, Махмете?

– Напевно, ви далека родичка покійного сераскира Селіма: дуже схожі на його дочку.

– Махмете, я ж і є…

Махмет підійшов до Саміри й сказав так тихо, що вона ледве розчула:

– Селіма й Саміру Шелбирі вбили. Співчуваю Вашій втраті, але зарадити не можу нічим: наша країна зараз і собі самій не здатна допомогти. Всього найкращого, – розвернувся і пішов геть.

Глянула на Фальковського. Він не був мертвий. І ці незбагненні люди теж. Що ж вони всі, а разом з ними й Саміра робили в пеклі?!

Відповіді на це запитання годі було шукати. Натомість настав апокаліпсис. Аллах покарав невірних пронизливим крижаним вітром. Але мешканці кам’яного міста замість вимолювати прощення у Піднесеного лише куталися у звірячі хутра. І хоча вони й надягали по кілька одежин одразу, їхні носи й щоки на вулиці відразу червоніли.

Одного холодного дня небо почало падати. Саміра забилася в найдальший куток кімнати, але так, щоб бачити вікно. Вона хотіла знати, коли настане кінець світу. Небо обвалювалося дрібненькими білими клаптиками і повільно спускалося додолу. Деякі шматочки навіть устигали описати в повітрі широкі кола. Так тривало з годину. А тоді вітер розчинив вікно і небо залетіло всередину. Саміра простягла до нього руку, але пухнасті крихти перетворилися на воду. Розгублена, вона оперлася на підвіконня і побачила, що сіра бруківка набула невинного білого кольору.

«Рай на землі – один. І я його втратила. Він розсипався на моїх очах. А я відвернулася від нього, втекла за море. Це кара за зраду», – така думка пульсувала в голові щоразу, коли по брудній дорозі цокотіли кінські копита.

А Фальковський не гаяв часу. Він по всіх усюдах голосив про свої непересічні заслуги перед російським государством, писав доноси на все, що видавалося йому «странным». Така настирливість дала результати – Володимир одержав дворянство, щоправда, особисте, яке, відповідно, не міг передати у спадок. Для Саміри ця подія постала так, наче Фальковський усім обрид, і його вирішили викурити звідси. Зрештою, їй було байдуже.

Петрове місто їх відпустило, а саме так старанно закуталося в туман, що не стало видно жодної будівлі. Здавалося, ніби позаду нічого немає і не було ніколи. Коні бігли на південь. Скоро можна буде почути, як муедзин закликає усіх до молитви.

Південь

Там, куди вони приїхали, все було інакше. Світ посвітлішав. Широкі могутні ріки навіть віддалено не нагадували закуту в каміння Неву. Тут було багато сонця. Ліс і поле змінювали одне одного, поки бричка Фальковського не в'їхала до невеличкого, більше схожого на село містечка, яке ще навіть не було повітовим центром. Селище заповнило собою всю широку долину з обох боків річки Шполка. Цікаві рибалки в солом'яних капелюхах, що примостилися тут і там в очереті, роздивлялися прибульців.

– Диви, якою чортопхайкою сунуть! – гукнув один. – Та наші ями скоро дадуться їм взнаки…

Поселення з неголосною назвою Шпола[1] протримало новоспеченого пана лише до того часу, поки над ставком за шістнадцять верств звідси не виріс двоповерховий будинок, що явив цьому краєві кращі традиції російського класицизму. П'ять його сходинок перетікали у встелену дрібним гравієм доріжку, яка спускалася до неглибокої водойми. Невелика будівля навіть мала чотири колони світлого каменю, що всім повинні були демонструвати належність Володимира Фальковського до шляхетного стану. Правду кажучи, сам Фальковський передніми дверима ніколи не користувався: беріг для cas particuliers[2].

Крім дверей, що були лише прикрасою, будинок приховував безліч кімнат, які теж нікому не були потрібні. Про деякі Фальковський забув, і там, найвірогідніше, поселилися павуки. А деякі забули про Фальковського: заїдали замки, скрипіли петлі, губилися ключі. Володимир Германович казився.

Стіни Саміриної кімнати були такого ж кольору, як і небо, що колись упало під ноги мешканцям міста на Неві. Зате за вікном, за кількадесят казенних сажнів від будинку росли яблуні й сливи, які завбачливий хазяїн звелів залишити, щоб заїжджим панам навіть на думку не спало, що Фальковський тут оселився недавно. Саміра відсовувала штору і дивилася вниз, як у добрі старі часи, що зосталися ген за морем і вже ніколи не повернуться…

---

[1] *Версії цієї назви такі: 1) Колись тут була балка, яка служила межею між лісом і степом. Цю межу називали Вспольє. З приходом поляків назва змінилась на Вшпольє, а далі на Шпольє і Шпола. 2) «Шпола» означає «совок, яким черпають воду». А місцевість поверхнею нагадує совок. 3) Татари назвали цю місцину Шполою за те, що тут багато боліт.*

[2] *Особливі випадки (франц.)*

Вона почула, як на першому поверсі пробило третю годину, і стиснула у лівій руці золотий диск із покрученими літерами, схожими на в'язь. Та монетка, подарована імамом, нагадувала їй про Блакитну мечеть. Це була ніби перепустка в минуле, яке останнім часом ставало все більше схожим на міф. Знадвору долинув кінський гуркіт. Але прибульців ще не було видно: все затуляв дуб. Перегодом Самірині очі вловили кілька червоних цяток, що швидко наближалися. Зупинилися вони лише під тінню столітнього дерева.

III. Січовики

Сула й Десна впадають у Дніпро, писав Василь Симоненко. А річка Нікуд не впадає нікуди. Тече собі між двох горбів і нагло входить у пісок. Знаючі стверджують, що на тому нетипова артерія черкаської землі не закінчується. Ходить чутка, що Нікуд, завітавши в Аїдові володіння, живим і неушкодженими повертається на світ Божий коло села Станіславчик. Раніше такий подвиг був під силу лише античним героям: Гераклові, Тесею, Орфеєві, Сізіфу, Одіссею, Енею… А тепер на нього зважуються й українські річки. Цікаво, як Нікуд зветься на підземних картах – Стікс, Лета, Ахеронт чи Коцит? Зрештою, підземний душок до нашої води не липне, бо риба в тому потоці нічим не гірша за ту, що чумаки привозять із Криму.

На тих буграх чи, може, насипах, що тримають Нікуд у руслі, як Рим на семи пагорбах, виросло село, що так і називається – Бурти. Як і у вічному місті, підвищення тут забудовані найповажнішими спорудами: на одному бурті (а може, й кургані?), ще коли Бурти йменувалися не Буртами, а Личанкою і були тільки маленьким присілком Великих Прісьок, польський магнат Франциск Любомирський поставив собі економію. Коли ляхів звідси посунули, там стало глинище. А на другому, тепер підмитому, зведено школу. Та в часи, про які піде мова, на ньому величалася дерев'яна церква. Богомільне село довгий час мало самий лише польський костьол (який радянська влада прегарно модернізує в клуб), тому після освячення нової божниці просто мліло перед нею. Блакитні стіни, які погожого дня відтіняли колір небесної глибочіні, викликали у парафіян майже фанатичний захват. Посада церковного сторожа була чи не поважніша за писареву. Піп і дяк шанувалися, як дволикий Янус. А в негоду висока будівля з гострими хрестами і кладовищем, порослим травою й деревами, могла налякати навіть бусурманина.

Біля самого вигону стояла ненова, проте чимала й доглянута хатинка. Як і годиться, дах був солом'яний, стіни білі, віконця обведені глиною – з усіх боків типова сільська господа. На сволоці, який звичайно обвішують торбинками з усіляким добром – від насіння й до різноманітних мужицьких скарбів, ледве проглядалися затерті

письменна, дбайливо вирізьблені знахарем, що помер у цій же хатині перед тим, як сюди вселилися її теперішні мешканці – захожа сім'я Перекотиполе. Вони не були дуже говірливі. Може, тому що не встигли призвичаїтися до нового місця. А може, були заклопотані облаштуванням домівки. Так чи інак, а не пащекувати у нас не можуть. Тож якщо ви хоч раз на тиждень не точите ляси з сусідами, то сусіди говоритимуть саме про вас. Не те, щоб нова родина трималася осторонь від усіх – дорослі ходили на толоку, а менші пасли гуси разом з іншими дітьми, – але вони ніколи не розповідали, звідки родом і чому покинули старе місце. Цього вистачило, щоб дати їм прізвисько Перекотиполе. Воно нікого не образило і міцно вкоренилося у думки селян. Прізвище приклеїлося, наче хтось його підбирав довго і старанно.

Уже немолодий Гіван Перекотиполе кохався у господарстві. Прагнув сам дати всьому лад. Його ніколи не можна було застати не за роботою. То городить тин, то порається коло худоби. І хазяйство йшло на славу. Він першим на селі садив картоплю і першим збирав урожай. Не міг дозволити жодній бур'янині виткнутись на своєму городі. Коли сонце ставало нестерпним, усі кидали грядки і йшли у затінок, а Гіван весело крокував на свою ділянку з сапою на плечі й, наче кіт, мружився від яскравого світла. В його голові роїлися мрії. Він хотів поставити через сіни ще одну хату, звести велику гарну комору, викопати льох і наповнити його збіжжям. Уже малювалось, як вони з Варкою і дітьми вибирають картопельку, як жінка перебирає її – там вистачить і собі, і свиням, і на висадки. Коли город було прибрано, Гіван запирався в літній кухні й виносив звідти прегарні вироби з дерева. А як село дізналося про теслю, то до Перекотиполиного обійстя дедалі частіше почали зазирати люди. Гіван нікому не відмовляв. І якби в нього ще не було прізвища, то став би він, мабуть, Гіваном-теслею.

* * *

Сонце вмостилося між двома буртами і дивилося на село пильно-пильно, наче когось там шукало. Після марних намагань віднайти втрачене, воно зібгало своє багряне простирадло, скрутило його, начеб який непотріб, і, всмак позіхнувши, закотилося за дерева. Повітря задзвеніло сюрчанням коників і голосами молоді, що юрмилася на вигоні. Музики вимахували смичками, ніби завтра мав настати кінець світу. Аж струни рвалися. Василь Перекотиполе побився об заклад, що перетанцює Мишка Кучерявого, і всі дівчата, пороззявлявши роти, чекали, поки котрийсь із парубків здасться.

– Дарма старається: того літа Мишка ніхто так і не подужав, – не витримала Хвеська.

– Тоді ще не було Василя, – одразу вставила Ганька.

– Кажи-кажи, – зареготала Настя, – усі ж знають, що ти й дня не можеш, щоб не побачити Василя.

– Тю, дурні! – Ганьчине обличчя стало червоне. – Нема мені діла до того Перекотиполя. Мо’, то він за мною ходить?

– Василь не такий, щоб за дівками волочитися, – поважно проказала Хвеська, – а про твої походеньки всі Бурти знають.

– Мої походеньки?!

Дякувати Богові, саме тоді Мишко втомлено опустився на траву й присоромлено втупився в землю. А Василь хитро блиснув зеленющими очима й гордо рушив у бік села.

– Гей, Василечку, не кидай нас! – не витримала Ганька.

– Васи-и-и-илечку! – перекривили Хвеська й Настя.

– Коні не поєні, – коротко кинув позад себе Василь, навіть не притишивши крок.

– От уже вредна натура. Одно коні та й коні, – говорили дівчата. – Колись він на коняці й ожениться…

Але Василь на те не зважав. Що йому дурні язики? Вони патякають, а він своє робить. Чи ж він не чоловік, щоб слухати жіночого розуму?! Його постать відділилася від гурту, й, оповитий сутінками, він наближався до крайньої хати. Сонця вже не було видно, але небо за городом укривали темно-рожеві смуги.

Ніч видалася тиха-тиха. В жодному дворі не світилося. Жаби в ставку, і ті поснули. Переслідуючи чорну котячу тінь, вулицею пробігали собаки і зупинилися аж на узліссі. Найнахабніший – певно, ватажок зграї – зробив кілька швидких кроків між дерева, але одразу ж заскавучав і, як ошпарений, кинувся назад у село. За ним рвонула решта зграї. Пси розбіглися по своїх кутках, і знову запанувала прохолодна тиша.

Старший син Гівана та Варки підхопився вдосвіта. Надворі ще було темно, а Роман уже вийшов на подвір’я, щоб одчинити курей. Його вовтузіння збудило середульшого брата. Петро й собі вийшов із хати. Було зовсім поночі, й він не мав, що робити. То роззувся і пішов по холодному росяному шпоришу до хвіртки.

– Ти куди потемки? – гукнув з повітки Роман.

– На ставок, – одказав Петро.

– Аж до лісу? – не вгавав старший.

– Ет! – махнув рукою середульший і вийшов з двору.

Після вчорашніх гопаків Василь спав, наче вбитий, коли хтось грюкнув дверима й закричав нелюдських голосом:

– Вставайте! Все село горить, скоро й до нас дійде! Чуєш, Василю, кому кажу?!

– Та ти б відхекався, – сонно пробурмотів Василь. – Ніч надворі…

– Буде тобі ніч безпросвітна, як не встанеш, – у голосі Петра чулася тривога і ще щось, чого Василь аж ніяк від нього не очікував, – страх.

Наймолодший Перекотиполе підхопився й підбіг до вікна. Половину сірого неба застилав такий же сірий дим, а язики полум’я перекидалися

на тополі, що росли майже скрізь у селі. Повітря за шибкою гуло. Світ ходив ходором. Знадвору було чути, як Роман виганяє кіз і корову, як ґелґочуть здивовані гуси і невдоволено шиплять гиндики.

– Покинь ті клунки! Нове назбираєш, як жива будеш, – кинувся Гіван на заплакану Варку, що знімала з-під сволока різнокольорові дрібненькі мішечки.

– Так то ж семена, – виправдовувалася жінка, – на висадки ж…

– Дасть Бог, буде тобі й насіння.

Сім'я вискочила з хати, наче собака, до якого в будку прокрався їжак, а він, того не відаючи, спокійно вклався спати.

Вузесенька смужка сонячного диска жовтогарячого кольору майорить за дальнім кінцем села, з якого увсебіч вибігають люди. Вулиці випльовують їх, як гарматні ядра. Між ними то тут, то там виринають темні постаті з засмаглими товстошкірими обличчями, вузькуватими очима, стиснутими губами. Їхні міцні руки тримають замашні криві ятагани. А коні в них прудкі, як вітер. Василь почув позаду голосне іржання й відскочив до тину. Батько, мати й Петро були вже на другому боці вулиці.

– Роман сховав коней за селом, – крикнув батько. – Біжи до старого дуба! – вони зникли у вузенькому проході між тинами.

Василь побіг навзгинці попід парканами, ховаючись за бузковими кущами і завмираючи щоразу, коли чув наближення коня та свист гострого заліза, що розтинає повітря. Серце гупало в такт бігу. Вулиці тремтіли від їдкого диму. Будинки підстрибували догори й падали донизу. По соші топталися в червонуватих калюжах перелякані кури. Гуси били крильми, аж випадало пір'я і ґелкотали так голосно, ніби могли цим урятувати своє село. По вмощеній камінням дорозі пробігла жирна свиня і задоволено почала рити землю на узбіччі. Василь уже дістався останніх хат. Озирнувся і, впевнившись, що татар поблизу не видко, кинувся по вигону до лісу. Позаду щось просвистіло у повітрі й уп'ялося в землю. Тоді хлопець пірнув у балку і низом чимдуж помчав уперед.

Стріл уже не було. І страху теж. Боятися більше не було сили. Щось інше прокрадалося у Василеве серце. Його роздирало від безсилої злоби. Як Усевишній міг таке допустити? Віддати село, де навіть злодії були рідкістю, на поталу цим байстрюкам Сатани! А як же мати й батько? Вони ж лише кілька років, як осіли на цьому місці… Василь згадав, як вони удвох Романом садили яблуні. І він ніколи не побачить, як зацвітуть його дерева?! Невже Господь ніколи не дасть йому власного місця на цьому світі – щоб знати, що ти помреш там, де пройшли твої молоді роки, де тебе всі знають, де поважають твоїх батьків, де житимуть твої діти? А батько так ходив коло цього двору! Він, не покладаючи рук, зводив для них притулок. Та його б упізнала кожна

шпоришина, кожен дубчик у садку гладив його сивувату голову… І тепер доведеться знову починати все спочатку. «Перекотиполе», – гірко подумав Василь.

Та нічого… Чи раз таке бувало? Мати переплаче. Батько мовчи перетерпить. Світ широкий – знайдеться й для них місце…

Василеві вже видно товстий могутній стовбур.

Дуб чимало бачив. Але стояв непохитно, хай що б там коїлося. Тепер під його гілками діялося погане. Старе дерево дивилося на чоловіка й жінку, що тримали за вуздечки коней. А тоді зі своєї поважної висоти воно помітило кінних з вигнутими шматками металу в руках. Коли під густу крону з балки вбіг молодий парубок, а з лісу – ще двоє, але трохи старших, дуб прикрив гілляками дупло, щоб сова не дивилася, як сльози зрошують хлопців. Дерево потягнулося вгору спитати у хмар, які літають по всьому світу, чи всюди панує таке горе. Хмари не сказали нічого. Не зронили навіть краплинки дощу. Дуб волів цього дня постувати, щоб не пити кров, розлиту біля його коріння.

* * *

– Як же тебе звуть? – спитав вершник.

– Роман, – відповів хлопець.

– А ви двоє?

– Мене кличуть Петром, а він – Василь.

– Куди ж ви, сироти, тепер подастеся? – знову запитав кінний козак.

– Та хоч до чорта в зуби, – сказав Василь.

– Мо’, ліпше на Січ?

Та, видно, не тримала їх земля довго на одному місці. Туди, де вони збиралися жити, завжди хтось приходив і руйнував їхні надії. Тепер це зробило царське військо. По кількох роках на Запоріжжі, зігнавши злість на татарах і турках, троє братів їхали в далекий кубанський степ. Василь постійно озирався, і Роман поглядав на брата з тривогою. Кожне одиноке деревце, кожнісінький ярок і струмочок зникали за горизонтом. Час ненажерливо ковтав знайомий пейзаж. Повітря тремтіло: «Ти більше сюди не повернешся… не побачиш-ш-ш…Ти скоро нас забудеш-ш-ш…»

Вони зупинилися біля річечки напоїти коней.

– Пий, Орлику, пий, – припрошував Василь.

– Не питиме, поки не поворожу, – почулося ззаду.

Василь озирнувся і побачив не дуже стару циганку, що самотньо стояла кроків за п’ятдесят від нього. Звідки вона могла взятися на цій рівній голій місцевості? Жінка легенько усміхалася і настійливо дивилася на хлопця. Кінь Орлик відвернувся від води, фиркав і бив копитом землю. Василь віддав повід Петрові і відійшов на кілька кроків від берега, але циганки вже не побачив.

– От іродова душа! – вилаявся і кинув на землю шапку.

– За іродову душу прощаю, – пролунало за спиною. Василь озирнувся. Та сама жінка стояла на відстані простертої руки. – А за кров заплатиш. Свободою. Мертві не заспокояться, поки вбивця ходить по землі.

– Які мертві? – Василя це зачепило. – Бусурмани? Та як же вони прийдуть по мене з відрубаними головами? Насміхаєшся, ворожко?

– Насміється сірий пан, – спокійно відповіла циганка.

– З мене?

– І з тебе.

– Чули хлопці, над нами хтось насміхається! – Та коли козак знову повернувся до нахабної віщунки, вона вже йшла по берегу, повільно віддаляючись від братів.

– Що там таке? – спитав Роман, який сидів на камені й дивився на воду.

– Хіба ви не бачили?

– Що бачили? – Петро підняв з землі голову.

– Циганку.

– Яку?

– Та он же вона, – Василь, дивлячись на братів, махнув рукою позад себе.

– Не мороч голову. Нікого там немає, – сказав Роман і знову втупив очі у хвильки.

Справді, навколо, крім трьох січовиків, що їхали зі зруйнованого коша, не було ні душі. Здивований, Василь сів долі й обперся об прибережний бугор.

Небо над степом чисте, як хата перед Великоднем. А трава вся витоптана, і земля покрита теплими червоними росинками. То Василь з братами збирають данину з турків. Цього разу козакам пощастило. Неприятелів було мало, та й зброї вони мали небагато. Але ж Гіван та Варка взагалі не мали чим оборонятися. Василь вимахував шаблюкою так завзято, наче виконував якийсь ритуальний танець для упокою душ убитих батьків. Чи ж бачать вони зараз своїх синів і чи досі пишаються ними? Про це можна буде спитати лише на тому світі, а зараз треба довершувати почате: он той турецький виплодок стоїть і геть не думає приймати бій. Чи ж ми йому не достойні супротивники? Провчити б цього нахабу. Василь ґречно пропонує воїнові схрестити шаблі, але той тільки дивиться божевільними очима й беззвучно ворушить вустами. Як зачарований. Що ж, гостре лезо швидко розвіє чаклунство. Але чари спадають самі – і лицар стає прегарною панною з довгою чорною косою.

– Тобі це не минеться, – каже вона, але він не розуміє її слів.

Проти волі, наче хтось невидимий наказує, що робити, Василь замахується на дівчину. І прокидається на березі струмка.

Недобрий був сон. Василь довго не міг його забути. Кілька місяців

після прибуття на річку Губань він хрестив на ніч подушку й клав під неї помічне зілля. Допомогло. Уві сні більше нікого не вбивав.

Вони оселилися на березі широкої річки. Збудували дерев'яну хатинку там, де починалися плавні. Знову пішло спокійне, розмірене життя. Таке, як води цього потоку. Здається, хлопцям не вистачало лише колишніх бойовищ. Руки так і тяглися до зброї. Тому в цих безлюдних просторах вони почали полювати.

Василь часто-густо один відходив від нового обійстя на кілька десятків верст. Сідав на Орлика, і той ніс хазяїна, куди хотів. Якби міг, Василь доїхав би до моря і перетнув би його уплав, щоб тільки побачити, що тепер робиться вдома. Цей край назвати своїм язик досі не повертався. Тут було все: вода, болота, звірина, ліси й поля. Але водночас тут не було нічого: ні приятелів, ні ворогів. Роман і Петро звикли, що молодший зникав на кілька днів, а тоді повертався зморений і довго не говорив, наче щоразу заново вчився жити між людьми.

– Що тобі зробилося? – якось не витримав Роман, коли вони з Василем уже кілька годин мовчки ловили рибу.

Задуманий хлопець розтулив рота, наче збирався щось мовити, але натомість тільки махнув рукою і знову втупився у воду.

– Ні, тебе наче підмінили, відколи ми… – напевно, Роман хотів сказати: «покинули Україну» чи щось таке, що теж здавлювало йому груди, але недоговорив. – …відколи ми тут.

Хлопець із зеленими, мов прибережні очерети, очима, до якого звертався старший з сім'ї Перекотиполе, довго мовчав. Аж його «співрозмовник» (якщо можна назвати співрозмовником того, хто говорить наче сам до себе) встиг забути, про що запитував.

– Нуджуся тут, – Роман за півдня, проведених у тиші, відвик від братового голосу і мало не підскочив, коли той заговорив.

– Розумію, – відповів Роман. – Але ж бачиш, не ведеться нам удома… Може, хоч тут буде краще, – і затих. А тоді знову почав:

– Поки тебе не було, проїжджали наші, – Василь зацікавлено подивився на брата, і той провадив далі: – Кажуть, Січі вже більш не буде. Гадаю, вони теж осядуть десь недалеко – веселіше стане… Я б оце сів на чайку та й поплив на Царгород, як наші діди робили.

– І знов убивав би? – якось гостро спитав зеленоокий. Старший здивовано глянув на молодшого й відповів:

– А як? Так завжди було. Чого ж воно має перемінитися?

– Не убий, – сухо відрубав Василь.

– Га?

– По Писанню.

– А… – і пірнув у себе. – А батюшка благословляв, коли йшли на нехристів.

– А він знає…

– Що?

– Святе Письмо.

– Звісно, – впевнено сказав Роман. – То ж попівська робота. А наше діло – шабля, коняка, рушниця, – і затнувся. – *Було* наше, а стало нічиє. І не вернеться вже. Ех…

– Може, так і треба?

– Як?

– Щоб більше не билися. Богові воно противне, – здавалося, Василь думав про це не один день і лише чекав нагоди, щоб висловити.

– Противне, коли свій свого б'є. А ми ж на поганців ходили – то праведна штука. І чого тепер про це гадати? Відвоювали ми своє.

– І слава Богу.

– Але якщо сюди сунеться хоч один жид, москаль, або татарин, їй-право, я їм нагадаю запорозькі шаблі, – не звертаючи уваги на останню братову репліку, з запалом проказав Роман і додав: – Щось ти млявий став. Як дівка, тиняєшся по полях. А був же такий завзятий, що й побратими боялися. Що тобі? Чи причарувала тебе котрась на Україні? Чи може й підсипала чого, та й в'янеш тепер? Кажи, чого мовчиш? Ми з Петром довго терпіли. Та скільки ж можна!

– Не знаю я, – Романів запал не справив на юнака жодного враження. – Не те тут.

– Он воно що. Ну, з цим нічого не поробиш. Доведеться звикнути. Ти згадай, скільки разів ми переселялися, поки опинилися на Січі. І щоразу було якось дико. Але нічого, приживалися. І тут оббудемося.

– Козак не дівка, що її де ввіткнеш, там і квітне, – вперше за всю розмову на Василевому обличчі з'явилася посмішка.

– Правду кажеш. Але жити ж якось треба. Понудишся та й перебудешся. Усе минає, казав Соломон.

– Ти ба, який учений! – Василь уже хихотів.

– Люди, він с м і є т ь с я! Регоче над старшим!!! – і собі потішався Роман. – Побійся Бога, брате, сам же товкмачив мені про гріхи.

– Мені снився дуб, – спохмурнів зеленоокий.

– Той самий? – багатозначно підняв брови теж серйозний рибалка-козак.

– Ага, – відповів Василь, наче на світі було лише одне таке дерево. Але Роман, здається, знав, про що йдеться.

– Не треба про це… – якось здавлено казав старший, зовсім забувши про вудку й рибу. – Мені серце кров'ю обливається, як згадаю. Легше послати з цього світу кілька душ антихристових, ніж думати про це. Гадати, чи могли ми тоді зарадити.

Але Василь більше не міг мовчати:

– Він був без листя.

– Восени, чи що?

– Ні, всі інші дерева були зелені. А це наче всохло. Глядь, аж з лісу й поля біжять простоволосі дівчата в червоних сорочках до землі й вінках

з маку.

– До тебе біжять? – Роман не хотів знати, що було далі.

– До дерева. І не біжять, а танцюють. Навколо стовбура. І темно надворі. Стою… і несила відвести очей. А вони знімають вінки і кидають на землю червоні квітки. Дивлюся, а вся трава стоїть у червоній воді.

– Знаємо ми ту червону воду, – похмуро вставав Роман.

– А ті бігають по воді. Всі ноги червоні, а їм хоч би що. Сміються і танцюють. Як на Купала. Хочу тікати й не можу зрушити з місця. Знаю, що як побачать, то мені вже не жити. А тоді в дерево б'є блискавка, і воно займається.

– Без дощу?

– Мабуть. Не пам'ятаю. Вогонь усюди. Від кореня й до найдрібніших гілочок. І наче я з ним горю. Пече мене, і я закричав. Тоді мене помітили. Кидають свої танці та до мене. І бачу я, що лиця в них страшні, перекошені від злості. Наче я перебив їм якийсь обряд. Треба тікати, а ноги ж наче приросли. Коли глип, а то мої чоботи приклеїлися до землі. Я роззувся і біжу. А вони за мною. Наздоганяють. Ну все, думаю, пропав. Стаю: чого тікати од смерті. Жду. Немає. Озираюся – нікого. І дуб зелений стоїть. І небо розвидняється. Тільки босі ноги всі в крові.

– Куди ніч – туди й сон.

– Думаєш?

– Знаю.

За кілька днів Василь і Петро стояли в полі. Молодший тримав за вуздечку карого, що нетерпляче бив копитом об землю, наче відчував далеку дорогу і не міг устояти на місці. Старший нервово поглядав назад:

– Що ти хочеш, Василю? Кажи вже: ми зайшли хтозна-куди.

– Кажу, – спокійно почав той, – Роман не міг добрати, чого я такий. Так от, слухай. Я тут не зостануся. Набридло мені цілими днями вештатися й думати. Скоро голова лусне. Прощавай і будь здоровий!

– Куди ж ти? Знову бродитимеш степом? – спитав Петро.

– Тепер уже ні, – Василь сів на коня і додав: – Ми зле жили. Стріляли, різали. Але тоді не треба було цим мучитися. Побачив ворога – знаєш, що робити. А тепер сидиш тут і гадаєш, чи вгодне то було Богові, чи він мовчки нас осуджував.

– Часи такі. Всі ми такі були – тут нічого розум трудити, – Петро дивився знизу на брата.

– А я й не збираюся, – якось надто безтурботно відказав вершник.

– Що ж мені сказати Романові?

– Передай йому, хай чекає. Я повернувся. Хоча б попрощатися. Не забувайте мене! – «А я молитимуся за вас», – додав подумки, а вголос вимовив: – Ти справді не бачив циганки, коли ми напували коней?

– Всоте потверджую, що там нікого не було. Тобі привиділося.

IV

1. Наточаївка

Конокрад Надточій повертався з «уловом». Щоправда, конокрадом він себе не вважав. Це слово було тривіальне і не виражало глибинної суті його діяльності. Він брав там, де було багато, і збував там, де було мало. Грав роль Вселенської Справедливості, але в місцевих масштабах. До того ж конокради займалися лише кіньми, а Надточій гріб усе, що погано лежало. Зараз він їхав з Бỳртів і мав із собою сімох донських скакунів, яких добув у колишній стайні Любомирських (хто там хазяйнував нині, йому було байдуже). За таких красенів у Шполі дадуть чимало. Та що там у Шполі! Поїде аж у Городище: в неділю там буде знатний ярмарок. Очі конокрада (все-таки він був відомий діяннями саме в цій галузі грабіжництва) задоволено заблищали, коли фантазія намалювала йому захоплені вигуки покупців. Залишилося тільки придумати сяку-таку історію про походження товару. А до неділі Надточій, як завжди, заховає коників у пущі, де жив і сам і куди ще ніхто, крім нього, не потикався. Правда, ходили чутки, що довколишні ліси цариця комусь «пожалувала». Але зрештою, яке вона мала право на цю територію. Та вона її в очі не бачила! Та петербурзька пава навіть не знала, що дарує. Тимчасом Надточій вже встиг дати цій місцині своє ім’я. Все-таки злочин теж може прославити – по довколишніх селах за цим лісом, а заразом і за полем закріпилася назва Надточаївка. І токи тут були ні до чого. Принаймні, Надточій у це свято вірив. Тож не відбиратимемо у нього єдину нічим не очорнену думку.

Зненацька вухо бувалого у всяких бувальцях чоловіка щось уловило. Та й годі було не почути такий по-хороброму голосний тупіт копит. «Оце так нахабство», – у Надточієвій душі заговорили власницькі інстинкти. Він поправив смушеву шапку і пришпорив коня. Тупотіння наближалося. «Сам винен», – подумав конокрад, вийняв пістоль, розвернувся, вистрелив навмання і, звісно ж, ні в кого не влучив. Надточій зараз мав справді бандитський вигляд: нестрижене волосся стирчало з-під шапки, сорочка пом’ята і запилена, а ліве око в нього завжди було трохи примружене, наче він прицілювався до всього, що бачив.

Другий вершник швидко під’їхав до поки що єдиновладного мешканця цього лісу.

– Чого тобі? – байдуже спитав Надточій і уважно роздивився прибульця. То був доволі високий хлопець у розквіті сил. З лиця гарний. Надточій відзначив для себе яскраво-зелені очі, бо від таких, він вважав, добра чекати не варто. На голові – шапка з довгим сірим шликом. Червоні шаровари були призбирані поверх жовтих чобіт. А от темно-бордовий запорозький каптан, підперезаний візерунчатим поясом з китицями, припав крадієві до душі. Незнайомець дивився прямо, і його аж ніяк не лякала зустріч з озброєним злодіякою у відлюдному місці.

– Та оце дивлюся на тебе й думаю, де ж ти взяв цих ловких коників? Такі були хіба в самого Любомирського.

– А ти хіба з Буртів, що все знаєш? – спитав Надточій.

– З Кубані я.

«З таким треба обережніше», – подумалося злодієві.

– І що тут робиш? – допитувався конокрад.

– Та жить тут буду, – не ховаючи правди, повідомив кубанець.

– У Надточаївці? – передчуваючи відповідь перепитав Надточій.

– Еге ж, – байдуже відказав зайда. – На тому горбикові над річкою.

– А не боїшся? – кінський «магнат» уже починав злитися.

– Тебе, Неточя? – на цих словах Надточій побілів, а Василь – а це був саме він – додав: – Чи мені звати тебе Кучерявим? Га, Мишку?

– Звідки ти мене знаєш? – усі названі Василем імена якоюсь мірою стосувалися конокрада. На селі колись він був Мишком Кучерявим. На Січі став Неточею, бо не любив нічого гострити. А коли його вигнали звідти за дрібні крадіжки, сам себе нарік Надточієм.

– Не впізнаєш? – Василь під'їхав ближче.

– Перекотиполе!

– Та де там, для козацтва я Сирота, – Василь багатозначно зиркнув на давнього знайомого, але той нічого не зрозумів. – Слухай, Мишку, я знаю, чим ти тут промишляєш, і мені до того байдуже. Але хай тільки в мене щось пропаде… – далі Кучерявому пояснювати не треба було: він добре знав бойовий запал одного з найзавзятіших козаків куреня. – І не думай кому розказати, що Перекотиполе повернувся. Навіть прізвища мого не згадуй.

– Мені все одно ніхто б не повірив, якби я сказав, що бачив когось із вашої сім'ї. У Буртах думають, що ви всі вимерли.

– От нехай воно так і зостанеться.

Як і обіцяв, Василь поселився над Гнилим Ташликом, річечкою, ширина якої не перевищувала метра, а глибина була по коліно не те що жабі, а й комару. Може, колишній козак хотів, щоб навколо не було ні душі, але вийшло трохи інакше. Над річкою (бо як іще назвати те, що попри всю непоказність, кудись-таки біжить), угору за течією виросло село, яке взяло непретензійну назву Наточаївка. Неоднозначне поселення: з одного боку – січові товариші, а з другого… Фальковський. Поява останнього не сподобалася нікому, за винятком жида Шпоньки. «Чи мало нам було Польщі?» – думали люди.

2. Нетичаївка

Літо було таке посушливе, що Ташлик зовсім пересох, а ставок, над яким тепер височів будинок Володимира Фальковського, обмілів, і поміщик жартома називав свої володіння Нетичаївкою. Але куди й

зникала його радість, коли він згадував про козаків, що жили у його селі, не знаючи пана. Справді, не міг же він прийти до них і сказати: «Шановні, будьте ласкаві, станьте кріпаками по-доброму. Бачите, я економію собі поставав, річку загатив – словом, усьому дав лад. Тільки ви псуєте статистику. Або вимітайтеся звідси». Але поки ці залишки минулих вольностей жевріли прямо під його носом, він не почувався повновладним. Люди бачили, що Фальковський не всесильний, і якось неохоче відбували навіть один день панщини. «Поки що один», – додавав від себе Володимир. Зрештою, він досі мав сякі-такі зв'язки у війську і збирався ними скористатися.

Василь полюбляв удосвіта пройтися босоніж по траві. І сьогодні, коли день обіцяв бути спекотним, він прокинувся зарані, щоб устигнути скінчити всі свої господарські справи до того часу, коли сонце смалитиме просто нестерпно. Парубок вийшов на пагорб, звідки було видно і Гнилий Ташлик, і дах панського будинку, і все село. Річка текла в долині, земля полого піднімалася від неї на обидва боки. Кожен схил був завдовжки в півверстви. На такому узвишші саме й стояв Василь, коли побачив озброєний кінний загін, що їхав у напрямку села. Чогось такого хлопець очікував уже кілька днів. Тому, не гаючи часу, кинувся до села і забіг у першу хату, де жив його приятель Довговус.

– Солдати! – крикнув з порога. – По наші душі.

– Фальковський поклопотався, – з розумінням справи спокійно сказав Довговус, що його на Січі мали за розважливу, інколи й повільну в рішеннях людину. Він був старший за Василя, але оскільки Перекотиполе (чи то Сирота, бо саме так він назвався на Запоріжжі) колись урятував йому життя, то козаки стали побратимами. Обоє поспішили до Рябого, який в часи військових походів був першим розвідником на весь Кіш, бо вмів непоміченим прокрастися будь-куди.

Утрьох вони вислизнули з Наточаївки, яку Фальковський так розбудував, що вона майже з'єдналася з Буртами (навіть свій будинок пан поставив біля дуба, який буртяни з незапам'ятних часів вважали своїм). У Буртах друзі й планували пересидіти цю халепу. Завидівши перебудовані, та все ж знайомі вулиці, Василь відчув, як щось незрозуміле прокрадається всередину і змушує дрібно тремтіти все тіло. Він бо ніколи не гадав побачити знову це місце. Але хто може знати, що буде з ним завтра?

На вигоні якась дівчина пасла корову. Хлопці хотіли звернути в ліс, поки вона їх не помітила, але запізнилися. Тому, вдаючи, що вони тиняються тут без певної мети, пішли собі далі.

– Василю! – цей голос не міг не впізнати той, чиє ім'я вигукнула пастушка. Василь зупинився і привітався:

– Здорова була, Ганько!

Вона не відповіла. Тільки пробігла його очима з ніг до голови. Парубок пригадав, що колись усе село шепотілося про те, як Ганька сохне за Василем, і, не знаючи що сказати, запитав:

– Мабуть, вийшла заміж?

– Хто ж мене тепер таку візьме, – сумно відповіла дівчина.

– Як так? – не зрозумів Василь.

– Кривенька я.

Василь ніяково мовчав.

– Пам'ятаєш, набіг на село? Коли вбили твоїх батьків, – додала вона.

Тепер до ніяковості додався й сором. Він же з братами тоді просто зник. Вони й не подумали, як це постало в очах односельців.

– Відтоді, – закінчила Ганька. – А ти чого прийшов?

– Та… – Василь вирішив, що Ганька могла б їм допомогти. – Слухай, а хідник між церквами ще не обвалився?

– Нічого йому не зробилося. Стоїть собі.

– Ми там побудемо кілька день. Не кажи нікому, добре?

– Ховаєтеся? – співчутливо спитала Ганька.

– Атож, – втрутився в розмову Рябий.

– Та сидіть, скільки хочете. Будете чути одразу і попа, і ксьондза. Може, станете на путь істинний.

Тунель, про який ішла мова, був прокопаний між недавно збудованою православною церквою синього кольору, що стояла на одному з буртянських пагорбів, і католицьким костьолом. У ньому ховалися люди, коли на село насувалася біда. Там Василь, Довговус і Рябий просиділи три дні, впродовж яких Ганька постачала їх харчами. Видно, не змогла забути Перекотиполя.

Коли дівчина повідомила, що солдати поїхали, молодці одразу ж вирішили покинути сире підземелля. Не чекаючи настання темряви, вони відкрили люк у долівці костелу і безцеремонно показалися на очі римському священикові. Той був зрадів новим прихожанам, бо католиків у селі майже не залишилося. Але коли побачив шаровари, то вилаявся по-польському й випровадив їх надвір:

– Розігнали ваше кубло, та не всіх чортів переловили!!! Геть зі святого місця.

– Які ви не ґречні, пане Яремо, – пожартував Рябий. – Ми до Вас прийшли рятувати грішні душі, а ви проганяєте тих, хто шукає благодаті Божої.

– Це ж храм, негідники!

– Pax vobiscum[1], отче! – глузливо крикнув Рябий.

Ганька пошкутильгала додому. Отець Єремій гукав непроханим гостям щось навздогін, але все намарне. Ті зупинилися аж під яблунями.

---

[1] *Мир вам (лат.).*

Зіперлися на стовбури й відхекувалися. На деревах уже з'явилися зелені плоди. Сад обіцяв цього року багатий урожай.

– Чия це тепер ділянка? – спитав Василь.

– Поки що нічия, – відповів Рябий. – Кажуть, тут жила одна сім'я. Але про них уже кілька років нічого не чути. Перекотиполе, здається…

– Твоє було? – Довговус зрозумів справжню причину цікавості товариша.

Василь кивнув.

– А чого ж ти називався Сиротою? – здивувався Рябий.

– Набридло тинятися по світу. Думав, як позбудуся прізвища…

– Можемо перебратися у той лісок біля балки, – змінив тему Довговус. – Фальковський туди не скоро добереться.

– Я не ховатимусь на своїй землі, – заперечив Василь. – Досить уже набігався. Побачимо, чиє візьме…

Верх того разу взяв Фальковський. Коли Василь прийшов додому, то виявив, що хтось тут уже похазяйнував. Він повісив би всіх собак на Неточю, але серед іншого пропав і кінь Орлик, а на це розбійник не наважився б. Так безцеремонно могла повестися лише одна людина. Невже панок не розумів, що козак на війні запас стільки золота, що міг би придбати цілий табун? Чи він гадав, що тут живуть самі злидні? Проте іншого коня Василь купувати не збирався. Фальковський посягнув на святе.

V. Coup de foudre?[1]

Нехай Фальковський називає свій дім білим, але Саміра Шелбирі бачила в Стамбулі справді білосніжні стіни, з якими цей будинок не посмів би стати поруч. Високі дерева зі східного боку півдня не випускали будівлю з тіні, від чого вона здавалася сіруватою. Єдина справді світла кімната у цих покоях належала туркені – досить щедро з боку Фальковського.

Але Самірі ця людина була огидна. У Петербурзі він хоч намагався бути шляхетним. Знався з високопоставленими особами. Кожен, хто з ним тоді зустрічався, підсвідомо розумів, що Володимир виношує неабиякі плани. А тепер… На що він перевівся?! Влаштував у селі міні-імперію і пишається цим. І все йому мало. Скуповує села і хутори, наче хоче прибрати до рук увесь повіт. А що далі? Почепить на кожному дворі табличку «Власність такого-то»? Дурний та й годі… Саміра помітила, що поміщика рідко коли навідує бог сну. А підозріливість стала його найліпшим другом. Звісно, що більше маєш, то більше можеш втрати. Але ж Селім Шелбирі, навіть ставши сераскиром, зберіг спокій на обличчі та впевненість у голосі. І помирати йому було не страшно: він бо

[1] *Дослівно* «удар грому?»; *перен*. «кохання з першого погляду?» (франц.).

пройшов свій шлях достойно, до останнього служачи Батьківщині.

А цей? Переймається дурницями. Віднімає у когось коняку і запирає в свою стайню – це ж дитячі капості. Невже він боїться тих людей? Він, колишній військовий, а тепер великий землевласник і дворянин! Якщо ненавидиш когось, убий, боїшся – не зв'язуйся, думала Саміра. А Володимир замість викликати тих козаків на чесний бій плете якісь інтриги, викликає солдат. Тепер він остаточно впав у очах туркені.

Погода почала псуватися. Сад, що оточував будинок з трьох боків, більше нагадував собою лісок. Фальковський просто звелів там повирубувати трохи дерев, щоб не було гущавин, і насадити ближче до стін чогось плодоносного. Тепер, коли піднявся вітер, крони високих дерев хилилися на захід і торкалися верхівками, ніби кланялися одне одному. Здалеку цей краєвид нагадував море у шторм. Листя зливалося в одну зелену масу, по якій з кожним ривком повітря пробігали хвилі. Ластівки злякано кинулися до своїх гнізд. Небо вже давило на землю. Ставало важко дихати. Сад-ліс темнішав. Вітер тепер дув просто в Самірине вікно. Він безжалісно рвав листя і волочив його по землі, а тоді знову кидав угору. Десь опадали ще недозрілі яблука чи груші. Гілки тріщали. Небо спохмурніло. Під дубом, що ріс осторонь, стояли двоє людей. Той, що прив'язував коней до стовбура, весь час тривожно озирався. Другий щось говорив йому в саме вухо. То були Василь і Неточя.

Василь навіть радів такій погоді. Вона означала, що посуха нарешті закінчиться. Земля і люди давно з надією позирали на хмари й чекали переміни. Нарешті небо зронило кілька великих краплин. Козак звів очі догори й побачив у розчиненому вікні високу жінку в довгій, темно-синій, як море далеко від берега, сукні з яскравими золотистими ґудзиками. Через плече перекинулася товста чорна коса. Вона дивилася вниз. Здається, на нього. Василь посміхнувся і помахав рукою. Вона не поворухнулася.

– Чого дивишся? – не витримав хлопець.

– А ти чого? – так само просто спитала дівчина.

– За стінами всі сміливі. А ти вийди, – прозвучало, як виклик.

– А ти зайди.

– Яка хитра…

Вітер хряпнув вікном.

І він зайшов. Щоправда, не до неї.

У будинок вели низькі двері, й Василь мусив добряче нагнутися, щоб не набити ґулю.

– Куди? – одразу ж крикнув хтось ізсередини.

– До пана.

– Пан нікого не жде, – говорив Шпонька Тарасюк, єврей по матері й українець по батькові, але хитрий, як істинний юдей. Щойно

Фальковський завів тут хазяйство, Шпонька якось став його правою рукою. Зараз він, вочевидь, зображав із себе лакея. Вискочив з бічної кімнати й випалив:

– Тебе запрошували?

Василь кивнув:

– Пані в синьому.

Шпонька замовк. Поки він думав, Василь уже зайшов у вітальню.

– Стій, кому кажу! – долинуло від входу, але парубок причинив за собою двері, й весь прислужницький запал Тарасюка кудись зник: – Ну, й нехай…

Незмінна картина – Фальковський і кедровий стілець. Цього разу до чоловічого товариства приєдналася шляшка вина. Прогрес! Згадайте, що будинок часто викидав Фальковському коники, і ви зрозумієте, який він був радий, коли зумів приборкати одного з них. У всіх підвальних приміщеннях, включно з винним погребом, були погані двері: вони мали звичку бубнявіти, коли ставало вогко, і потім дуже повільно поверталися до нормального стану. О диво! Настала посуха – і капосне дерево знову підкорилося Володимирові Германовичу. А взагалі, він давно задивлявся на старий дуб, що міг би стати непоганим будматеріалом.

Вдивлявся у темно-червоний вміст келиха. Приємний колір збурював спогади. Неправду кажуть, що кров має такий самий вигляд, як і вино. Вона негарна. Та ще й шаблю витирати доводиться. В Яїцькому містечку йому навіть заіржавіла через це одна шабля. Але задоволення від перемоги над погребом перемогло криваві спомини. Тепер на черзі ще одна важлива кімната в підвалі. Там зберігалися документи, включно з паперами про дворянство і землю. Без них Фальковський – ніхто. Але ключ, на лихо, зігнувся, і пан доручив Шпоньці полагодити його. Минали дні, а ключа все не було. Двері відчинилися, і мав з’явитися негідник Тарасюк.

– Шпонька, іродова душе! – крикнув Володимир. –Я з тебе кишки випущу, якщо хутко не принесеш ключа.

Але то був не Тарасюк.

– Васілій? – Фальковський сидів у напівтемряві. – Што ж… Пріятно, что ви наконец зашлі. Нам, разумаєца, давно слєдовало пагаваріть… Должен прізнать, меня совсєм не радуєт…

Очі хлопця після денного світла не швидко звикли до кімнатних сутінок. А фігуру мовця одразу було знайти неможливо, бо, сам сірий, він зливався з інтер’єром. Аж коли Фальковський посунув стільця і той рипнув, Василь зрозумів, звідки йде голос. Ця кімната наче дурманила його. Темно-сині, як передсвітанкове небо штори, були єдиною світлою галявкою у приміщенні. І на секунду хлопцеві примарилася, що по них пробігли золоті краплинки. Певно, то світло ззовні так гралося з людськими відчуттями.

… А ти зайди, говорила панна.

– …даже лучше сказать агарчаєт наше… – вів своєї Фальковський

… Може, боїшся?..

– …ета засуха всех нас заставляєт делать необдуманниє постпупкі…

… Не впізнаєш мене?

– А мав би? – спитав уголос Василь.

– Прастітє, што? – не зрозумів Фальковський.

– Прощаю, – посміхнувся козак.

– Меня? – отетерів поміщик.

– Тебе.

– Не смей мне тикать, – вочевидь, це діяло панові на нерви.

– Як хочеш.

Фальковський мовчав.

– Я оце зайшов спитати, чи не бачив ясновельможний пан мого вороного коня.

– Тваєво нє відєл.

– Он воно що… Ну, пане Володимире, ще побачимося.

Вітер був уже такий сильний, що гість пана Фальковського насилу відчинив низькі вхідні двері. Він пішов проти вітру до Неточі, що трусився під дубом. Незважаючи ні на що, дощ усе-таки не пішов.

– Відв'язуй своїх норовливців, – перекрикував вітер Василь. – Діло є.

Неточя запитально звів брови.

– Побачиш.

Очі конокрада загорілися.

– Але зиску не сподівайся, – застеріг козак.

Фальковський відхилив штору й дивився, як Неточя вовтузиться з кіньми. Василь узяв свого за повід, і його не стало видно за товстим стовбуром. Його товариш поїхав у бік річки. Володимир хотів побачити, куди рушить Василь, але його ніде не було.

– Що за характерництво?

Уночі палала стайня Володимира Фальковського. Всіх коней хтось випустив у загін просто неба і замкнув там. Зник лише один – чорний породистий скакун.

– Подлые малороссы! Я им этого так не оставлю, – почула вранці Саміра.

– Що, Василь забрав свого коня, – спитала за сніданком з посмішкою на коралових устах.

– А тобі хто сказав? – не второпав Володимир.

– Вітер на хвості приніс.

– Не вітер, а сорока, – поправив пан. – На хвості приносить сорока.

– Не всім, – хіба ж міг Фальковський припустити, що у Василя вистачить нахабства не тільки замахнутися на панську власність, а ще й прокрастися мало не до самого будинку. Лишалося тільки дивуватися, як палії проникли в конюшню, бо…

…цієї ночі місяць був уповні. Василь і Неточя весь день просиділи у ліску за «хоромами його благородія, пана Хвальковського». Коли вже стало холодно і все наповнилося білим світлом, Василь вийшов зі схованки розім'ятися. Ноги самі привели його до самотнього дуба, який Фальковський, здавалося, призначив географічним центром своїх володінь. А що? Уявляєте дорожній знак «Триста гін від великого дуба»? Звучить, наче, солідно.

Козак проявив чудеса спритності і, як африканська мавпа, беззвучно заліз не дерево. Жодне вікно не світилося. Впевнившись, що йому нічого не загрожує, козак потихеньку перебрався на гілляку, що майже сягала стін будинку, і повз по ній, доки це дозволяла її товщина. Хлопець наче знав, що панна в синій сукні сидітиме на підвіконні й дивитиметься то додолу, то на місяць.

– Я зайшов, а ти так і не вийшла.

– Хіба тут не прийнято вітатися? – спитала синя панна.

Василь: Ніхто ж не бачить.

Синя панна: То й що?

Василь: Ну, привітайся, як тобі кортить.

Синя панна: Ассалам алейкум ва рахматуллахі ва баракатуху[1].

Василь: Ваалейкум уссалам[2]… Ти з Криму?

Синя панна *(хитаючи головою)*: Далі. З-за моря.

Василь: З Туреччини?

Синя панна ствердно посміхнулася.

Василь: Із самого Царгорода?

Синя панна: Атож.

Василь: Я там був.

Синя панна: Чого?

Василь: Тебе шукав.

Синя панна: І як?

Василь: Як бачиш.

Синя панна *(після паузи)*: Сподобався Істамбул?

Василь: Турків багато. *(Помовчавши*) А ти що тут робиш?

Синя панна: Тебе чекаю.

Василь: Нащо?

Синя панна: Фальковський.

Василь: А-а-а… Розумію. Та не вб'ю ж я його…

Синя панна: А як попрошу?

Василь мовчить.

Синя панна: А мене вбили.

Василь: Як це?

Синя панна: У степу. Вершники. І мого батька.

---

[1] *Мир вам, милість Аллаха і його благословення (араб.).*

[2] *І вам мир (араб.).*

Василь: Впізнала б?

Синя панна: Аякже. Вони забрали позолочений кинджал.

Василь: Отакий? *(Виймає щось із кишені.)*

Синя панна: Точнісінько.

Василь: То ти мені снилася?

Синя панна: Не знаю. Я не такого не вмію. Краще прийти до кривдника по-справжньому.

Василь: Але ж… Не буває таких збігів. *(Подумавши)* Верхи вмієш?

Синя панна кивнула.

Василь: Я прийняв тебе за хлопця.

Синя панна: Так треба було.

Синя панна: То ти нічого не зробиш Фальковському? Мені самій?

Василь: Чекай. Завтра побачиш.

Вона вся була синя, ба навіть чорна, як оте небо без зірок. Тільки очі блищали при світлі місяця, наче море, яке Василь бачив лише кілька разів у житті. Воно не справило на нього особливого враження. А синій погляд проник глибоко-глибоко, як дощ у порепану землю. Він лоскотав, наче вітер, і обпікав, як вогонь.

Наступного дня хлопець ходив довкола хати і думав, чи кинути все й податися хутчіш звідси, поки Фальковський не оскаженів, чи на зло йому накупити на всі гроші худоби й показати москалеві, які з українців господарі. На рішення так і не спромігся. Щось настирливе лізло в голову. Йому хотілося опинися у самій гущавині бою і зітнути десяток ворожих голів. І водночас ця думка жахала. Він боявся, що ніколи не зможе насолодитися плодами своєї праці. Зеленіють же посаджені ним яблука, а що з того? А Роман їх узагалі не побачить… Василь не хотів навіть думати про братів. І так було зрозуміло, що вони не повернуться. Зрештою, хоч десь ця мандрівна сім'я пустила коріння. Можливо, воно й на краще?

– Причарувала? – Неточя витягнув Василя із задуми.

– А тобі що до того? – козак дратувався.

– Я так і думав. Ти, брате, тепер приречений, – конокрад дивився співчутливо.

– Багато ти знаєш!

– З тими відьмами інакше не буває. Ти їй підморгнеш, а вона вже свої пазурі в тебе ввігнала, – настрій Василя явно потішав злодіяку. – Жінки – то найгірша біда… Обходь їх десятою дорогою, бо себе стратиш.

Василь вовком подивився на Неточю.

– Згадаєш моє слово, та пізно буде, – і пішов.

* * *

Готувалися до пишного прийому. Ох, і бісився ж пан Фальковський, коли виявив, що парадні двері достоялися до того, що відчинити

вдалося лише одну стулку. Володимир Германович скаженів, а Шпонька Тарасюк зловтішався.

Як почнеться бал? Менуетом чи польським? Якщо Фальковський вибере останній, то кого він поведе як господиню дому? Саміра чекала – попросить її чи ні.

Прибули Гадіони, Рябчики, Довгалі, Набережні, Ропаї, Зануди, Третяки, Завгородні та інше новоспечене і спинкове панство. Похизувалися дружинами й екіпажами. Карет, звісно, не було, але Третяк, що приїхав парою коней, шмигнув у будинок, щойно побачив запряжену шестіркою коляску Лисянського і двох гайдуків. Зануда, злазячи з его-їстки, посміявся з Гадіонового фаетона: «Городищенський дженджик!»

Помилувалися ставочком, похвалили фасад. Були в захваті від саду. Зануда, Третяк і Завгородній не помітили халепи, що сталася з дверима. Фальковський полегшено зітхнув. Гадіон і Лисянський скривилися, але Володимир якраз тоді відвернувся до інших гостей.

Саміра залишилася нагорі. Перший поверх зашумів. Клавікорди заграли polonaise.[1] Без неї. Вміє він ударити по самолюбству. Але ж вона того й не прагнула. Вийшла з кімнати і спустилася на кілька сходинок. Фальковський вів promenade[2] з дочкою Лисянського. Вибір зроблено. Тепер ніхто не завадить їй піти своїм шляхом. Убравшись у найтемнішу сукню, туркеня вислизнула через чорний хід.

Зала була заставлена шандалами й жирандолями з виключно восковими свічками. Від траверсів у Фальковського аж паморочилося в голові, та він хотів витримати марку. І йому це вдалося. Хіба можна не помітити штофних шпалер і новенького ломберного стола?

Коли настала черга для соло дам, Володимир почув знадвору стукіт і звелів лакеєві подивитися, чи не приїхав ще хтось. Душне повітря куйовдило думки. Слуга повернувся ні з чим. Але Володимир Германович і далі вловлював якісь звуки. Сьорбнув бурдашки й прислухався. Щось цюкало. Втупив очі в червону рідину. Звуки не припинялися. Хтось наче викликав Фальковського. Відірвав погляд від вина – кімната на мить здалася кривавою. Чи від поганого самопочуття, чи бажаючи знайти джерело стукоту, виглянув у вікно. І скипів: якийсь негідник стояв із сокирою під його дубом.

Оминаючи танцівників, пан випорснув із зали, а звідти, прихопивши пістолет, пробрався до чорного виходу. З розмаху грюкнув дверима й наштовхнувся на Тарасюка:

– Ага, Шпонько! Довго ж я тебе шукав: гарно ховаєшся, мерзотнику! Зараз я тебе провчу. Мабуть, заліз у підвал і покрав усі документи.

---

[1] *Полонез (франц.).*

[2] *Променад (франц.) – фігура полонезу, коли пари рухаються по колу проти годинникової стрілки.*

Думаєш зробити з мене голодранця? Віддавай ключа, падлюко!!!

Шпонька перелякався, але, зметикувавши, що, поки Фальковський не одержить ключа, нікого не вб'є, заспокоївся. Єврейська частина Шпоньки розуміла, що там зберігається щось важливе, а українська думала, що то панські химери. Безперечно, якби Тарасюк міг, то вже давно провів би ревізію у надрах будинку, та, на лихо, ключ десь дівся, і права рука Фальковського мусила ховатися від господаря.

Володимир Германович клацнув курком.

– Пробі! Вбивають! – несамовито заволав Шпонька. Але зброя все ще була на запобіжному зводі. – Я б ніколи не втнув чогось проти ясновельможного пана.

– Брешеш, заразо!

– Мабуть, пан не своє шукає. – Фальковський озирнувся й побачив самі розумієте кого. Не встиг Володимир перевести курок на бойовий звід, як щось залізне вибило у нього з рук зброю.

– Шпонька ніколи не забуде такої доброти…

– Згинь, паскуднику, – прошипів Фальковський. – Тобі неймовірно пощастило.

Василь не опускав зброї. «Наважиться чи ні?» – Володимир витягнув вигнутий позолочений кинджал, але відступив до стіни. Його супротивник ступив уперед. Тарасюк, що давно мав би згинути, визирав з-за прочинених дверей, чекаючи бійки.

– Может, у тебя хватит наглости вызвать меня на дуэль, негодник?

– А дідька лисого, – На секунду відвів погляд від Фальковського. – Не сьогодні.

Фальковський вдоволено посміхнувся, зиркнув на село і повільно пішов усередину.

– Разве ты не видишь, здесь всё принадлежит мне одному, – підняв пістолет.

– Забуваєте мене, Неточю, і ще декого.

– І на жалку кропиву мороз знайдеться. Так ведь?

Шерехтіння сукні кольору літньої ночі майнуло за одвірками, змішалося з полонезом і злетіло вгору. Як пояснити цю «сутичку»? Хіба дворянин не повинен бути повновладним у своєму дворі? Чому бувалий у всяких бувальцях ротмістр відступає, ховаючи за спиною короткий турецький кинджал? За ним тяглася мотузка, зсукана з не одного життя. Щойно стратили яїцьких повстанців, Фальковський, слухаючи внутрішнього віщуна, одразу кинувся у чергове російсько-турецьке протистояння. Й того разу провісник його не обдурив. Побідоносні побоїща так і притягували до себе Володимира Германовича.

Фінське болото притупило нюх пса, що жив у душі ротмістра і водив свого хазяїна кривавими слідами. Тоді Саміра цілий тиждень вислуховувала нарікання: «Ця сербська проноза, Текелій,розганяє на

Дніпрі бандитське кубло. І Чорба з ним! А я застряг у цьому Пітінбрюсі! Клятий Потьомкін...»

На півночі Фальковського називали Владіміром, хоч особисто йому в цьому світі повністю належав лише кінь. Тепер же кличуть Володимиром. Він має до біса людей, але до володаря світу досі не дотягує. А Василь? Степовий Василевс чи просто василіск? І обидва ж – гяури.

Хто він, оцей царьок-вітрогон? Невже саме він привів за руку гостю з потойбіччя і познайомив її з Шелбирі? Зрештою, степом їздило багато поводирів смерті. Якби Саміра була християнкою, то простила б, але ж у неї такого обов'язку немає. Та й чи зміг хтось отак просто пробачити своєму кривдникові?

У червні сімдесят п'ятого столиця тріумфувала: Кіш зруйновано. Але як же це? Вона бачила тих козаків – царів, королів, князів хай і не свого степу. Невже можна було знищити всіх заразом?

Але знову з'явився він: виходить, не можна.

Rendez-vous au bord du ruisseau[1]

Улюблена кімната Володимира Германовича – та, де тіні найгустіші. Але зараз ці сторожові пси не могли допетрати, що тут робить шовкова панна. Їхній господар – людина педантично-пунктуальна. Щоранку він пив чай о тій самій годині. Слуги мусили вставати зарані, щоб приготувати сніданок, а за потреби розвести камін чи хоча б позапалювати свічки (парафінові, звісно). Жодного разу ця процедура не була порушена. Тіні наперед знали, як і що відбуватиметься. Кухарка вже напекла усього, що треба, й зварила каву та чай. Приготоване вже стояло на столі. Заспаний лакей уже поколупався у попелі й кудись поплентався. Мав зайти господар і наодинці згаяти ранок. У цій церемонії ніколи не брали участь ніякі шовкові панянки.

Якби у кімнаті був ще хтось, Саміра ненароком зіштовхнула б щось із камінної полиці. Настрій такий. Але покій стояв порожній. Тож маски зараз ні до чого.

Зранку Фальковський завжди у доброму дусі. Розплющив очі, потягнувся, примружився від першого денного світла. Будинок великий, але якщо добре принюхатися, можна зрозуміти, чи готовий до сніданку перший поверх. Володимир Германович завжди так робив. І тепер, здається, слуги не змушували його довго чекати. От що значить дисципліна! Одягнувся. Але що це за кедровий запах? У паніці спустився донизу й побачив спочатку Саміру, а тоді – те, чого не міг навіть уявити. «Гади! Це ж один із моїх найкращих стільців!».

---

[1] *Рандеву біля струмка (франц.)*

Саміра посміхнулася чи усміхнулася й сіла до столу якраз на такий самий стілець, як і той, що однією ніжкою стояв у каміні й поширював дух, що миттю привів сюди Фальковського.

– Хто це зробив? – «Вона б не наважилася».

– Прошу? – перепитала невинно.

– Оце неподобство, – витягнув стільця.

– Хіба у тебе мало недоброзичливців?

Володимир Германович глибоко вдихнув і, вдаючи холодний спокій, сів навпроти Саміри. «Чого це вона прийшла? Підозріло…» Чай чи кава? Це питання його вічно мучило. Хай буде кава. Налив. Саміра мовчала.

– А в Петербурзі – бали, – мовив замріяно.

– Сумуєш за французькими танцями? – перегорнула сторінку.

«Ти ба, яка вчена! Читає за сніданком. Мабуть, думає зіпсувати мені апетит. А дзуськи!»

– Тепер у моді полонез, – помішав цукор.

«Я бачу, невірний пес».

– Говори, якщо вже прийшла. Давай, розказуй про мінарети, намази. Потіш мене.

– Я тобі не Шахразада, – згорнула книжку.

– Ага! А кому ж?

«Навіть не дивиться на мене. Яка пані».

– Ви не рівня.

– Він мені чи я йому?

– Не має значення. У вас нічого не вийде.

Не відповіла.

– Він – хохол, а ти – утікачка, – ніби мстив за стілець.

«А як прибралася! Наче з казки вийшла. Ба ні, з моря: синя-пресиня».

– Ти сам – ніхто. Якщо не помиляюся, Шпонька так і не повернув ключа?

«Звідки вона знає? Слід негайно переховати документи. Куди? На горище. У таких справах треба добре пильнувати. Бо з безрідним ніяка дворянка не одружиться. Та Лисянські навіть на поріг не пустять».

Саміра встала і, гордо ступаючи, попрямувала до дверей.

– Не маєш права! Не пущу!

– Тільки спробуй, підлизо царицин, – обернулася. – Наче я не знаю, за що тобі дали село. Воював стільки років – і не мав нічогісінько. А тут – де взялися і земля, і титул. Фаворити, ниці черв’яки! Чим ви пишаєтеся? Погань.

– Я тебе надвір не випускав!

– Вельможа в случае, – вийшла.

«Зараза, весь ранок мені перепаскудила».

Василь стояв на вузькій кладці й дивився на пагорб, де височіли панські хороми. Звідти спускалося синьооке море у синьому вбранні.

Василь: Фальковський випустив?

Синя панна: А що мені до нього?

Василь: То он воно що. *(Хитро посміхається.)*

Синя панна: Пуголовків ловиш?

Василь: Та де там, сомів!

Синя панна: Ого. Але хіба тобі можна?

Василь: Мені все можна. Усе, що бачиш – звідси і по обидва боки річки, аж до вашого двору – усе моє. А ця кладка саме посередині.

Синя панна: Ти говориш, як Фальковський.

Василь: Фальковський бреше, а я правду кажу. Воно справді наше, а не його. Тобі ж тут подобається?

Синя панна: Люблю ваш сніг. У нас такого не було.

Василь: Що, зовсім?

Синя панна: Лише зрідка. І швидко танув. У Петербурзі я навіть злякалася. Ти бував у столиці?

Василь: Бачу, ти не все знаєш. Нашою столицею був Глухів.

Синя панна: Гарно там?

Василь: Ех, це треба бачити. Словами й не опишеш.

Синя панна: А ти спробуй.

Василь: То найкращий город на цілий світ.

Синя панна: Ти ж не всюди побував.

Василь: По-твоєму, у Петербурзі краще, ніж у нас? Кажи, сподобалось?

Синя панна: Береги Неви чарівні, але ж я не жаба і болота не люблю.

За деревом з'явився Фальковський і кисло скривився. Його не помітили.

Фальковський *(до себе)*: От і попалася, Шахразадо. Потуркотіть, голубчики.

Синя панна: Ти знаєш, хто ти?

Василь: Був козаком.

Синя панна: Мусиш дещо затямити. Твоє ім'я означає «цар»…

Василь *(перебиваючи)*: Я так і думав!

Фальковський: Яке нахабство! Таж «владыка мира» – то я.

Фальковського не чують.

Синя панна: … то поводься відповідно. Де ти бачив, щоб царі палили конюшні?

Василь: Сприймай це як салют на твою честь.

Саміра обурено відвернулася.

Василь: Погодься, я гарненько позлив Фальковського.

Фальковський *(до себе)*: Ну-ну…

Синя панна: Сокирою і шаблею ти теж розмахуєш, щоб позлити його? Якщо не збираєшся битися, не погрожуй. В ніч балу я бачила тебе коло дуба. Викликав когось?

Василь: Може, тебе?

Синя панна: Та ні. Мене так легко не обдуриш. Чого ти тоді відступив? Адже у нього був лише коротенький кинджал.

Василь: А ти любиш дивитися на вбивства?

Фальковський *(з огидою)*: Лиш погляньте на цього кавалера.

Синя панна *(злякано)*: Хіба ти мене помітив?

Василь: Не бійся, Фальковський стояв спиною.

Синя панна *(голосно і гордо)*: Мені не страшно. Тим паче через якогось Фальковського.

У душі Володимира Германовича хтось наче розлив олію. Його очі люто загорілися. Розвернувся і пішов нагору. З нього аж викапувала пальна рідина і жирними намистинами ковзалася по траві. Світ палав. У полум'ї тріщали навіть зелені дерева. Потилицею бачив, як іскри вже падали на тих двох біля води. Хай вони згорять! Дотла! Він би сам перекинувся змієм-перелесником і задушив їх, розідрав би вогняними кігтями, спопелив гарячим подихом. Але то лише мрії. Поки що.

– Негайно приведіть мені Сироту! – закричав з порога.

– Але ж Василь вільний, – знітився лакей. – Ми йому нічого не вдіємо.

– Що хочете, робіть, але він мусить бути тут!

Уже вечоріло, коли Фальковський почув ненависний голос:

– Ішов проз Вашу хату та й подумав, чом би не зазирнути до Вашого благородія.

– Да я сотру тебя в порошок, шутник!

– Чого пан не в гуморі? Через якусь дівчину? – Василь одверто глузував.

– Не буду канителить, – холодно відповів Фальковський. – Если она была с какими-то мужиками, ей не поздоровится.

– Зачепиш її хоч пальцем…

– Вот и выдал ты себя, – зловтішно перебив Володимир. – Моё терпение лопнуло. Я не видел, чтобы она входила в дом. Так что можешь ей посочувствовать.

– Про мене говорите? – Саміра спускалася з другого поверху.

– Но как?

– Чари, пане Фальковський. У Вашому домі живе відьма.

«Велика штука – дуб, якщо він росте прямо під вікном».

VI. Fiat imber![1]

Бездощів'я тривало цілу вічність. Вітер часто нагонив хмари, але з неба досі не впало жодної краплини. В лиху годину нарік пан село Нетичаївкою. Було б не зазіхати на конокрадову славу. Та слово ж не горобець. Але Фальковський, власне, й не замислювався над такою метафізикою.

---

[1] *Хай буде дощ! (лат.)*

Неспокійної посушливої ночі Синя Панна знову ослухалася Сірого Пана. Будинок спав, але її серце однаково шалено калатало. Підлога зрадницьки скрипіла, і хтозна, чи Фальковський уже вилікував своє безсоння. Найімовірніше, ні. На щастя, вітер заглушував Самірині кроки.

За дубом побачила Василя і якогось незнайомця.

– Саміро, це мій друг Неточя.

– Мене звуть Надточій!

– Знаєшся з конокрадом? – Перекрикувала вітер. – Ти хоч розумієш, що його шукає Фальковський? Будуть неприємності.

– Не будуть, якщо ця коза заткнеться, – Надточій намагався зв'язати мотузком морду кози, щоб вона не мекала.

– Чого це ви, Надточію, випасаєте свою худобу вночі, під його вікнами та ще й у таку погоду? – туркеня нічого не розуміла.

– Я її не те, щоб випасаю. Ескортую її в надійне місце.

– То ви козокрад?

– Господи, чого ці двоє причепилися до мене, – Надточій театрально звів догори руки, а коза в цей час вирвалася. – Спаскудите мені все діло! – кинувся доганяти худобу.

– Саміро, якщо Фальковський дізнається, що ти тут… – Було темно, і вона ледве розрізняла Василеве обличчя.

– Це мій клопіт.

– Я боюся за тебе. – Підійшов майже впритул. – Давай утечемо за пороги. Там такий простір. Я покажу тобі поле, що не має кінця.

– Вже бачила, – холодно відказала Саміра. – Не припало до душі.

– Ти ж любиш сніг, – не вгавав. – А взимку він аж очі виїдає. Їдьмо просто зараз.

– Я ніколи більше не тікатиму. Нічого доброго з цього не виходить, – побачила, що Василь дивиться на неї з непорозумінням, і пояснила: – Я покинула Істамбул, а могла б залишитися і мати розкішне життя. Більше не ризикуватиму.

– Навряд чи після Кайнарджийського миру туркам добре. Згадай, що відбувалося, коли ти їхала.

– Не нагадуй. Все одно, в степ мене не заманиш. Може забув, як мало не вбив мене там?

– Будь-хто міг опинитися на моєму місці.

– А мого батька?

– Я не знаю, хто з нас це зробив.

– Але ж я бачила там і тебе.

– І зараз ти жива, завваж.

– А тепер не можеш розправитися навіть з Фальковським.

– Багато змінилося.

– Боїшся властей?

– Аби ж то.

Вранці Саміру перестрів Шпонька:

– Маю вісточку для вас від ясного сокола, – процідив крізь зуби.

– То чому не кажете?

– За помірну плату Шпонька зробить усе.

– І донесе на мене Володимирові Германовичу? – Саміра примружила очі.

– Господь із вами! Моє мовчання коштує зовсім дешево.

Якусь хвилину вагалася, а тоді тицьнула щось золоте і кругле:

– На.

Шпонька зашепотів їй на вухо. Саміра недовірливо подивилася на нього й пішла в свою кімнату. У Тарасюковій руці лежала монета зі схожими на в'язь літерами. Чиєсь нагадування про блакитне минуле.

У вежі превисокій,
Що змій охороняє,
Там панна проживає –
Красуня синьоока.

Вона украла спокій
І в косу заплітає,
І ним перемагає
Любовнії наскоки.

Хай пані не жартує,
Бо піддані бунтують
І скоро буде буря.

Хай спуститься додолу.
Хай спрагу дощ втамує.
Хай змиє коло болю.

Його всі мусять боятися. Він бо володар. Хай і не цілого світу. Під три чорти кляте безсоння. Ніхто не посміє зарізати уві сні. Ліг. Скучив за спокійними ночами.

Приємна темрява проковтнула свічку й погладила повіки Володимира Германовича. Несвідома усмішка лягла на його вуста і заснула. Небо було чисте-пречисте, та місячне світло вже не могло збудити пана. Крізь прочинене вікно залізла ніч, відхилила важку штору, сіла на ліжко й заспівала-заграла Фальковському про давніх лицарів і їхніх прекрасних дам. Снилося, що він злий дракон, якого не подужає жоден сміливець. Він спав у глибокій печері, дно якої встеляли королівські скарби, принесені, щоб уласкавити страшного звіра. Дракон вигинався, наче кіт, і чухав спину об колюче коштовне каміння. У кота було всечуюче вухо: під мурами замку співали серенаду. Фу, яка банальщина! Фальковський затулив лапами вуха, щоб не чути, але той невіглас не вгавав:

– Пане Фальковський! Пане Фальковський!!! Там хтось є!

Володимир прокинувся, вмить витягнув з-під подушки пістолет і наставив дуло на Шпоньку.

– Те-те-те, – прокинувся моментально. – Жити остогидло?
– Пане Фальковський, кажу ж вам, хтось кидає камінчики у наші вікна.
– Що?
– На другий поверх. Якраз над вами.
– Хто?
– Їй-Богу, не роздивився.
– Ага, камінчики побачив, а злодія – ні?

Уранці Фальковський стояв під сходами і чекав Саміру:
– Чого панянка така сумна? Чи не розбудив хто вночі? Але хай не турбується: більше її ніщо не бентежитиме. Я наведу лад. Моя власність буде найзразковішою в цих землях.
– І папери маєш на те майно?
«Треба було пристрелити цього напівкрівця. Ключ досі в нього».
Саміра мовчи пройшла повз Фальковського.
– Слухай, коли я до тебе звертаюся.
Не зупинилася.
– Дика Азія! Ти – ніхто. Тебе продали б тому, хто дав би більший калим. Вийшла б заміж, і всі про тебе забули б. Так вони, здається, й учинили, коли «поховали» твою сім'ю.
– Але ж я тепер в Україні, – стала.
– Так, у малоросів жінка – не товар. Але ж ти ніколи не станеш однією з них. Усюди чужа, – мстив, адже був поважним, хоча саме цієї миті не міг підтвердити це документально. – Приречена!!!
– Це ми ще побачимо, – здавалася цілком спокійною, але шкіра пала так, що шовк скидався на кригу.
– Пограється й покине! – шпурнув їй навздогін.
Сережки своїм дзвоном намагалися заглушити Фальковського, але нічого не вийшло. Вибігла, як обпечена.
Володимирові Германовичу полегшало.

* * *

По мосту над Шполкою котиться парокінний кабріолет. У ньому сидить пані Лисянська-Фальковська і цікаво роззирається на всі боки. А перехожі витріщаються на екіпаж. «Дурепа», – думає Володимир Германович про дружину. Сьогодні він злий, бо вчорашня халепа відправила на той світ Шпоньку Тарасюка, що так ловко правував кіньми. Доведеться трохи самому побути візником. Останнім часом поміщика спіткали суцільні неприємності. Навіть довгоочікувані хмари принесли не лише рятівний дощ, а й одруження найненависнішої йому людини. Спогади про те весілля виїдали Володимира Фальковського зсередини.

Ой, утри свої сині очі, Саміро, бо вже твій лицар іде на дракона, щоб визволити тебе з високої вежі. Радуйся, Саміро, бо піде дощ і сліду не

залишить від твого смутку.

Падав жаданий дощ. Земля жадібно всмоктувала кожну краплинку живлющої вологи. В'ялі шпориші розправляли закльовані курми листочки. Панський ліс потягався після сну і зеленів на повну силу. Зливи не припинялися цілий тиждень. Від зорі до зорі небо не переставало плакати. І світ не знав, чи сміятися разом з радісною землею, чи тужити з сірими хмарами.

Василь ішов до сірого пана. Правічний дуб, який тримав своїм корінням ледь не цілу губернію, наперекір усьому починав жовтіти. Листки не трималися купи. Вітер ніс їх аж на ставок і там пускав ув останнє плавання.

Володимир Фальковський сидів на звичному місці й слухав останні удари старого годинника.

Саміра Шелбирі здогадувалася, що зараз буде, але не знала, чи хоче цього. В таких випадках звичайно стискала золоту монету, але тепер талісман був у Шпоньки.

– Знову ви?

– А чого це ви не мо-московському? – здивувався Василь.

– Бачиш, село мусить розуміти свого пана, – відповів Фальковський. – І з тобою так само.

«Невже я був такий одурманений, що не розібрав, як він до мене говорить?» – запитав себе козак.

– До вашого двора часто забігають красні звірі. То кінь мій у панську конюшню потрапить…

– А ти звик мовчки брати своє? – перебив Фальковський.

– Тепер трохи інакше. Прийшов запропонувати дещо, – почав Василь здалеку. – Маю скарби заховані, а у вас живе люба мені панна.

– І тобі в душу заглянула? – примружив очі. – Руки просиш?

– Міняймося, – запропонував гість.

– Гроші мене не цікавлять.

– А що хочете? – мовив парубок.

– Люди… – Володимир дивився невідомо куди. – Поможеш схопити конокрада Надточія – Саміра твоя.

– Тобі ж не він потрібен.

– То ти, юдо, продав мене тому гаспидові! – лютував Неточя.

– Гірше, – сказав Василь.

– А що? – спитав переляканий конокрад.

– Він би тебе повісив, а тоді й за мене б узявся. Знаєш, що йому треба? Щоб я був як усі. Щоб на панщину з ними ходив.

– Оце так насміявся з козака! – вигукнув Неточя. – Ти ж, звісно, не погодився?

– Та де там… – протягнув козак. – Я тут залишуся. І кріпаком він мене боятиметься.

Весілля таки відбулося. І не одне. Наточаївці співчутливо позирали на загарбану паном душу та його дружину.

– За таку не гріх і до чорта на службу, – сказав Довговус.

А дуб, що почав сохнути, розчахнувся якраз перед вінчанням Фальковського і багатої полячки з Городища. Та не судилося Володимирові натішитися щасливим подружжям. Рябий, Довговус і Василь регулярно псували панові настрій. То худоба в нього дохне. То пшениця горить. То збіжжя пропадає. Врешті Фальковський не витримав і прогнав молодят на всі чотири сторони.

– Я ще повернуся, – крикнув Василь, підсаджуючи Саміру на коня, якого Неточя подарував на весіллі.

Коли вони були вже на тому місці, з якого колись Василь помітив російських солдатів, козак озирнувся на панське обійстя і побачив, як столітнє дерево перед будинком палало до самої крони. Вогонь перехоплювався на найближчі яблуні й силився перекинутися на дах. Навіть сюди було чути, як тріщать старезні гілляки.

– Тепер ми точно повернемося, – підморгнула Саміра.

А Фальковський вискочив з парадного входу, яким до цього скористалися лише раз, і гострими сірими очима метав блискавки на двох вершників. Йому не вірилося, що все закінчиться отак просто. На ґанку помітив знайомий ключ і відразу забув про туркеню. Щодуху помчав у підвал. Давненько тут нікого не було. Невже Шпонька не похазяйнував? Насилу знайшов потрібні двері. Вони виявилися аж у самому кінці коридору. Темно, хоч в око стрель. Намацав замкову шпарину. Механізм був справний. Фальковський аж затрусився з радості. Зараз він згребе все найцінніше, і йому більше ніколи не доведеться хвилюватися – ані через папери, ані через нічних убивць. Двері важезні – дубові ж. Насилу відчинив. Але ступити зміг лише кілька кроків. Кімната була чимось захаращена. Довелося шукати свічку – прояснилося.

Володимир остовпів, побачивши, що все приміщення чимось заповнене. То було коріння. Побіг на пошуки сокири й почув горілий запах. «А, це той клятий дуб. Бог із ним», – і ну прорубувати шлях до скрині з документами. Свічка почала згасати, а Фальковський все цюкав коріння. Працював із таким захопленням, яке раніше відчував лише в бою. Але з кожним змахом щось турбувало його все більше й більше. Зупинився, але розум не видав жодної версії. То накинувся на перепони зі ще більшим завзяттям. Ніби свербіло в носі. Принюхався – кедр. Але кедровими були тільки його улюблені стільці. Що це означає? Невже знову хтось засунув котрийсь у камін?

– Глянь, Довговусе, наш палац горить, – ткнув пальцем Рябий.

– Оце так… Василь пропускає найцікавіше.

– І що тепер?

– А нічого, – відповів Довговус. – Пан же поїхав у Городище. Повернеться – матиме клопіт.

– Чуєш, якийсь розумник уже порається всередині?
– Ага, здається, у підвалі. Правильно. Чого добру пропадати?
– Ех, шкода, нема Василя.
– А дуба жаль. На ньому наче все село трималося.
– Ще скажи, цілий світ.
– Принаймні панські покої.

Фальковський притомився, сів перепочити на товстеньку коріняку і відчув туркеню, вірніше її запах. Але занадто сильний. Для того, щоб пахощі дісталися аж сюди, треба було б порозбивати усі пляшечки з ефірними оліями у кімнаті Саміри. Володимир втягував повітря: «Згубила, відьма». Голову туманило. Шкіру пекло, кололо розжареними пекельними вилами.

…Панський лісо-сад обняло полум'я. Вогонь цілував кожну гілочку. Пестив смертоносними пальцям і милувався своєю коханою. «Au secours!»[1] – то виривалися осокори…

А в підвалі погасла свічка. Фальковський озирнувся і, побачивши, що було за його спиною, задеревенів.

Післяслово

Здається, що степ – то бездоріжжя. Але насправді там схрещується багато доріг. Колись вони звели докупи трьох людей. Фальковський їхав побідоносцем: Туреччина підписала невигідний мир. Він повертався туди, де все можна сховати за туманом. Чи міг звичайний ротмістр, по-нашому осавул, зустрітися з переможеним сераскиром? Vae victis![2]* А втім, хто його знає. Одне можна сказати напевно – дарма турки поїхали степом.

Там був і третій.

Когось убили, когось полонили, у когось стріляли.

Хто був той третій?

Хто забрав життя Селіма Шелбирі? Козак, безперечно. А точніше Вам ніхто не скаже. Бо може виявитися, що Саміра вийшла за вбивцю свого батька.

За що ж автор убив Володимира Германовича?

Хм… Та й чи можна його вбити?

Сьогодні парокінний кабріолет бачили у Шполі.

2012

---

[1] *Рятуйте! (франц.)*

[2] *Горе переможеним! (лат.)*

Ярослава МУРАВЕЦЬКА
ЛТ, УМЛ

НА МЕЖІ

Миле лезо, холодністю зваблене,
Колискову співає засмучено,
Блиском погляду обезбарвлене –
З болем руки давно заручені.

Серце прагне коханка холодного,
Та на смерть покарали лімітами…
Мій володар! очима згодними
Я дивлюся... скляними, розбитими.

Я молитиму танцю останнього,
Я проситиму серця торкнути,
П'єси актів катарсису раннього
Розірвати ляльковані пута.

І проживши життя остогидливе,
На межі між безумством
і безумом
Почуття я ховатиму скривджене,
Почуття, не дописане лезами.

ТРИНАДЦЯТЬ НОЧЕЙ

(Щоденник)

Довести до самогубства? Дешеве школярство. Вбити? Лише безглузда жорстокість. Познущатись над трупом? Рай для м'ясника і не більше. Довести до самогубства і не дати себе знищити – ось справжня майстерність.

Ніч перша

Щось тривожне заповзає в душу, ріжок місяця ледь-ледь видно на небосхилі. Бліді хмарки просочуються крізь зірки. Ніч здається спокійною. Здається.

Хвилями накочує страх. Ти не розумієш його причини, але починаєш гарячково озиратися у пошуках доказів підтвердження страшної гадки, чітко усвідомлюючи, що за тобою ніхто не стежить, проте відчуваючи незриму присутність.

По кутках ховаються тьмяні тіні.

Вже північ. Час чекання. Невиправданий страх.

Ти вчиш уроки до другої години ночі й перед тим, як заснути, знічев'я кидаєш погляд у дзеркало і помічаєш… слід мотузки на шиї й чужі, вибалушені очі.

Здригаєшся, але видіння так швидко зникає, що з'являється шанс звернути все на втому, або на розлади психіки, або й на те, й на інше. Придивляєшся до люстерка, бачиш звичайне зображення, і змушуєш себе заспокоїтися.

Раптом чіткий звук розриває тишу. Приглушено зітхаєш, з'ясувавши, що отримала повідомлення. Манери незнайомця когось тобі нагадують, але втома не сприяє аналізу подій цієї ночі. Солодко засинаєш, а тіні в твоїй кімнаті набувають дедалі похмуріших барв.

Ніч друга

Ти надто чітко пам'ятаєш події минулої ночі, тому завбачливо вчасно лягаєш спати.

Серед ночі прокидаєшся з однією думкою. Знаєш, хто він, але не можеш пригадати. Твої думки здаються абсурдними, ти вкриваєшся пухнастою ковдрою і раптом… бачиш у вікні білу, прозору постать із мотузкою на шиї. Хочеш скрикнути – але не стає повітря. Силует нагло зникає, намагаєшся заснути, не помічаючи, що годинник показує другу годину ночі.

Ніч третя

Сьогодні маєш знайти відповідь. Якщо ти не збожеволіла, привид існує. Зрештою, питання в іншому – чому він прийшов? Що сталось між вами? Здається, знала його до курсу лікування. Чи, може, через нього лікувалася?

Ретельно оглянувши кімнату й не помітивши його присутності, збираєшся спати. Аж раптом… повідомлення.

«Чому занедбала мою могилу, кохана?

ДМР»

Холодний острах панує над тілом, серце ударами розриває груди. Ти різко вмикаєш ноутбук і лягаєш спати, намагаючись зайвий раз не оглядати вікна.

Тоненький ріжок місяця заглядає до кімнати.

Ніч четверта

Йдеш на кладовище, проклинаючи свою надмірну фантазію і захоплення готичними романами…

Напівзабута стежка… Неприбрана могила… Розгрібаєш торішні квіти і знаходиш напис, зроблений, певно, якимсь жартівником, але стає не до сміху: «Скоро зустрінемось. ДМР»

Ніч п’ята

Згадуєш, що трапилося, і чому з’являється цей привид. Сумнівно, щоб ти його вбивала. Довела його до суїциду? Це зараз усвідомлюєш, що вибір життя – смерть кожен робить самостійно і тішитися, що ти – єдина причина його самовбивства – не варто. А тоді… Певно, вважала себе винною у тій безглуздій смерті… Світ зруйнувався в одну мить, свідомість тебе покинула, і… Спершу біле сяйво заполонила кімнату, потім – відчуття холоду леза… Свідомо б ніколи так не зробила, проте світ потьмянів, і відчуття вини тисло з подвійною силою. Але тебе вилікували… Потім, на жаль, помирала лише духовно, поки не знайшла того, хто лікував не тіло, а душу… Він справді все розуміє, як ніхто інший і ви б могли бути разом, якби не ця фобія…

Ніч шоста

Таки вмовила його розповісти тобі правду, тим більше, що у психіці не знайшли відхилень. Врешті-решт її почула. І з подивом дізналася, що до його самогубства не мала ніякого стосунку.

Ніч сьома

Відчуваєш подих божевілля… Тонкі лапки оплутують прірвою жахливих думок.

Привиду неначе нудно самому – відчуваєш його присутність постійно. Зображення вже не зникає з вікна, а грає у променях молодого місяця й розчиняється лише у сонячному промінні. Прагнеш його не бачити, але мимоволі повертаєшся поглядом.

Ніч восьма

Прокинувшись, вперше подумала, що у діях привида має бути якась логіка. «Для чого я йому потрібна?» – кричиш і отримуєш повідомлення: «Твій друг оминув правду. Між іншим, він не вірить у привидів, і тому думає, що в тебе невідома науці хвороба. Він боїться твоєї смерті, а мені вона байдужа. Тож знай, що я просто вирішив тебе налякати своїм самогубством після заяви про розлучення, але взнала про це вже після твого першого стану афекту. Ти мені, почувши істину, дорікала весь вечір, потім штовхнула. Я впав у відчинене вікно. Свідків не було, ніхто не знатиме істину. Ніхто, крім мене. Твій друг просто відібрав у тебе пам'ять. Солодких снів і приємної ночі, кохана.

ДМР»

Ти все пригадала… Пошуки ножа в порожній кімнаті, тривожне завивання вітру в шибку, відчуття порожнечі, що ширилося за межі душі й тіла, не давало дихати… Втратила сенс життя? Не втратила – вбила… Згадалися сльози, безсонні ночі… І не радість від того, що це жарт, а

біль, біль, біль… Так підло тебе ще не зраджували, і вже, певно, не зрадять…

Згадуєш, як заслабла, як вистрибнула з вікна лікарні (потім тиждень ходила накульгуючи, бо добряче забилась), побачила дім, коханого… Слайди спогадів пливуть у сірому павутинні… Він гарячково простягає до тебе руки, але ти їх зневажено відштовхуєш… Чорна ненависть бере в цупкі обійми… Він, загубивши рівновагу, падає…

Сонно бредеш, думки плутаються, ліки беруть гору над втомленою свідомістю й лише за дві години розумієш, що вбила… Ти його справді вбила…

Друг знищує пам'ять і робить алібі… Відсутність однієї пацієнтки лишилася непоміченою…

Ніч дев'ята

Страх пронизує, проймає холодом… Не хочеш додому, але концерт рано чи пізно закінчується. На щастя, можна піти до друга. Та хоч до ворога! Байдуже, головне – не бачити привида. Усміхаєшся… Уперше за ці ночі… У твоїй душі поселяється спокій, але вночі раптово стає холодно. Прокидаєшся і бачиш… докірливі очі мертвого. Не можеш стримати крик, але заспокоюєшся, кажучи, що побачила поганий сон.

Ніч десята

Крила зламані нещадною рукою страху. Стає байдуже навчання, творчість – адже, хоч що б ти робила, привид не зникне. Ти живеш очікуванням кари – чи смерті? – того, що припинить ці страждання. Врешті не витримуєш і жалібно хлипаєш у слухавку: «Я знову його бачила». Намагаєшся показати другові повідомлення, але воно дивним чином зникає.

О третій відчуваєш знайомий холод. По очах друга не розумієш, чи бачить він привида, і вирішуєш про це не питати.

Хвилин за двадцять примара зникає, а за годину серце перестає шалено калатати.

Ніч одинадцята

Острах, острах, острах…

Думки про самогубство не відпускають, але рани швидко загоюються, не можеш стрибнути з даху, леза й ножі виявляються безсилими… Схоже, ти приречена на вічний страх… відчуття на собі холодних рук, що тягнуть до краю безодні.

Ніч дванадцята

Ти божевільна. Дедалі важче здаватися нормальною. Ледве стримуєшся, щоб не закричати, не завити на повний голос, не розбудити

сонне місто відчайдушним скриком пекельного жаху… Засинаєш на мить, наповнену виснажливими снами і прокидаєшся від холодного дихання поряд…

Або від звуку повідомлення, якому не став перешкодою вимкнений ноутбук: «Завтра повня. Київський міст впаде. Там знайдеш свою смерть. Жартую. Ти будеш вічно жити острахом, а твої ночі й дні сповнятимуться жахіттям… До зустрічі, кохана.

ДМР»

Це надто зваблива пропозиція для тебе. Особливо для тебе. Видихаєш «Прийду» в нікуди.

Ніч тринадцята

Повня світить у твоє вікно. Скоро третя, отже, вже час… Біля парапету помічаєш знайомого хлопця, від якого тягне цвинтаревим холодом. Наближаєшся, бачиш його порожні очі й посмішку, злу саркастичну посмішку, яка йому зовсім не личить.

«Не твоя це роль», – зненацька зухвало кажеш. Міст починає падати.

Раптово здіймаєшся у повітря й чуєш голос: «Як ти…»

«Я безсмертна, – усміхаючись, безтурботно кажеш. – Я стала такою, вбивши тебе, дурнику. Зрештою, я лише зробила те, що мало сталось. Ти мене звільнив остаточно своїм безглуздим залякуванням».

Міст падає, ховає під уламками хлопця. Дівчина-янгол кидає погляд на місце трагедії. По її щоці скочуються краплі дощу.

ПРИХОВАНА КАМЕРА

(Драматичний ескіз)

Дійові особи:
Зоряна – творча особистість
Анна – сестра Зоряни
Віктор, закоханий у Зоряну
Валентин – друг сестер

Сцена 1

Гуртожиток, прохідна кімната-трійка, видніються зачинені двері в іншу кімнату. Виходять Зоряна і Віктор.

Зоряна: Ти впевнений, що кохаєш мене?

Віктор (закохано, докірливо): Ти жорстока. Як ти можеш таке питати?

Зоряна (перебиває, видно, що слова хлопця не справляють на неї враження): І ти не залишиш мене, незважаючи ні на що? Станеш вірним оборонцем і захисником?

Віктор (*палко*): Стану.

Зоряна (іронічно): Ну-ну.

Віктор: Як я можу довести тобі? (*по паузі*) Може, підемо сьогодні до того покинутого будинку, який тобі так подобається?

Зоряна: Вночі?

Віктор: Вночі. Згода?

Зоряна: Згода.

Віктор: Зустрінемось опівночі?

Зоряна: Зустрінемось, зустрінемось *(на устах з'являється іронічна посмішка, Віктор, не помітивши цього, виходить).*

Сцена 2

Зоряна прислухається до кроків, які віддаляються. Через деякий час відчиняються двері до сусідньої кімнати. З неї виходить Анна. Вона дуже схожа на Зоряну, проте блідіша й виснаженіша, її зіниці майже нерухомі. Під час руху вона ледь не падає з утоми, але Зоряна встигає її піймати, покласти на ліжко й сісти поруч

Анна (намагається говорити гнівно, але каже майже шепотом, з видимим зусиллям вимовляє): Як вже мені це набридло. І довго ти ще будеш так знущатися?

Зоряна (намагається говорити улесливо): Потерпи, ще трохи. Будь ласка. Заради мене.

Анна: Ну, якщо заради тебе. *(Роздумує)* Як довго я маю терпіти?

Зоряна: Лише одну ніч.

Анна: Ти надто оптимістична.

Зоряна: Ні. Не надто. Твоя жертва сьогодні сама піде у пастку до тебе. З радістю піде. *(Кокетує)* І з моїм ім'ям на устах, між іншим.

Анна: І не шкода хлопця? Він же тебе любить.

Зоряна: От-от, саме любить. Як борщ чи зручне крісло. Але не кохає.

Анна: Перевіримо.

Зоряна: Ти ж знаєш, що ця справа для мене свята. Треба буде піти на жертви – піду.

Анна: Хіба воно того варте?

Зоряна: Повір, варте. Не віриш у мене?

Анна: Вірю. Проте твій задум не надто реалістичний.

Зоряна: Зате його налякані очі…

Анна: Подивимось.

Сцена 3

Ніч, місячне світло ледь-ледь освітлює покинутий замок минулого сторіччя, темніють силуети Зоряни і Віктора.

Зоряна: Як відчуття? Не моторошно?

Чується скрип дверей і тихі кроки. У тиші покинутого замку

вони звучать надто глухо і справляють гнітюче враження.

Зоряна: Чуєш?

Віктор (надто весело): І чого ж мені боятися?

Починає лунати виття, його чути усе чіткіш і чіткіш. Зоряна, панікуючи, хапає Віктора за руку.

Віктор (глузливо): Що, боїшся?

Зоряна (зневажливо): Анітрохи.

Виття наближається. Кроки чутно ще ближче. Раптом щось стрибає на Зоряну й упивається їй в шию. Зоряна шалено озирається, намагається те щось скинути. Віктор в цей час тікає, забувши про Зоряну. Погляд Зоряни змінюється з наляканого на зацікавлений. Зненацька промінь світла падає на те, що напало на Зоряну. Це Анна. Її вуста скривавлені, шалено блищать очі.

Зоряна (звертаючись до когось позад себе): Так, так, вираз її обличчя на весь екран. *(Раптом, не стримуючись, починає істерично сміятися. До неї приєднується Анна)*

На світло виходить хлопець із телекамерою. Це Валентин.

Валентин: Стоп, знято.

Зоряна: Як погляд Віктора?

Валентин: Незабутній. Давно не знімав такого щирого страху. Він – найгеніальніший актор, з тих, кого я знаю. До речі, хто він?

Зоряна (до Анни, ігноруючи Валентина): От бачиш. А ти казала: «Професійного актора треба, професійного актора».

Валентин (ошелешено): Він нічого не знав, так? Він вирішив, що це насправді?

Зоряна киває.

Анна: Ти так і сестру до голодної смерті доведеш, і хлопця згубиш. Надто невдалий жарт.

Зоряна (іронічно): Він же мав бути моїм захисником і оборонцем, так? Залишилось дізнатись, куди він так стрімко біг. І найголовніше, від кого.

ЧУДОДІЙНЕ КОХАННЯ

(Драматичний ескіз)

Дійові особи:
Місячне сяйво
Дощ
Ніч
Внутрішній голос 1
Внутрішній голос 2
Хлопець
Дівчина
Кухня гуртожитку
Наш час

*Дія друга**

Кухня, по кутках два столи, полиці, дві пічки… Посередині – розпластане жіноче тіло в кривавій калюжі. В шибку заглядає місяць. Чутно звуки дощу.

Місячне сяйво: Певно, вона мертва. Він пішов і не сказав нічого.

Дощ: Не карайте його. Він нічого не усвідомив.

Ніч: І не усвідомить.

Місячне сяйво: Мені здається, їй личить смерть. Уперше ці очі не вбивають болем. Я не відчуваю її смутку.

Дощ: Я наповнений ним ущерть.

Ніч: Вона здається щасливою. Спокій очікує її.

Дощ: Якби ми могли щось змінити…

Ніч: Я б не змінювала.

Місячне сяйво: Вона прекрасна… Здається щасливою, як би дивно це не звучало.

*Дія перша**

Кухня, по кутках два столи, полиці, дві пічки… Хлопець і Дівчина сидять поряд на підвіконні. В шибку заглядає місяць. Чутно звуки дощу.

Дівчина (важко вимовляє слова, затинається, час від часу робить хаотичні руки руками): Не знаю… навіщо це все… і… сказати тобі… думки плутаються *(різко промовляє, скочивши, благально дивлячись на Хлопця, як на останню надію)* Навіщо? Скажи, для чого це все? Кому потрібне наше життя? Воно безглузде, дивне і безглузде. Знаєш? Чи знаєш? *(Дівчина раптово переходить на нерозбірливий шепіт і пригнічено опускається на підлогу).*

Хлопець (болісно скрикує): Знаю!

Дівчина (раптово підводиться. Її очі горять у лихоманці): Справді?

Внутрішній голос 1: Ти пожалкуєш наступного ранку. Йому не зрозуміти тебе. Кому ти розповідаєш?

Внутрішній голос 2: Може, сьогодні це станеться? І ґрати впадуть.

Внутрішній голос 1: Ти даєш їй марну надію. Вона хворими очима споглядатиме наймовчазніше свято саморуйнування, поки не знищить сама себе… Або з чиєюсь допомогою… Щастя не для неї і кому ж, як не тобі, це знати.

Дівчина (гасить свічку дотиком до полум'я):

Навіть не боляче… Знаєш, я давно вже не відчуваю нічого, крім порожнечі… Навіть болю не відчуваю…

Хлопець: Знаю.

Дівчина: Я створю другу себе… Дам їй свою душу, своє ім'я, думки і вражен…

---

* *Таку послідовність дій подано за наполяганням автора. –* ***Упоряд.***

Внутрішній голос 2 (Схвильовано перебиває): Ти сама велика лялька. Лише лялька. Ти – це те, що їм потрібно. Збагни це нарешті.

Хлопець: Ти ж знаєш, для мене головне, щоб усім було добре.

Дівчина: Всім, крім нас.

Хлопець (Докірливо дивиться їй у вічі): Не треба, прошу тебе…

Внутрішній голос 2 (Розпачливо): Не вір йому.

Внутрішній голос 1: Він не зрозуміє… Він не звільнить – уб'є тебе.

Хлопець: Довіряєш мені?

Дівчина простягає руку. Хлопець б*ере лезо, проводить по руці дівчини.*

Внутрішній голос 2: Це не гра! Отямся! Ти просто беззахисна, слабка жертва! Жертва цього психопата з очима янгола, мерця з холодними очима!

Внутрішній голос 1(Глузливо): Що, кохання, на яке ти так чекала? Високі пристрасті, оспівані придуркуватими поетами? Адреналін? Барви смерті, що яскравіші за життя?

Внутрішній голос 2: Замовкни! Вона вмирає.

Внутрішній голос 1: Ще ні…

Хлопець: Ти ж знаєш, що я лише хочу допомогти тобі… Ти будеш щаслива… Але не зі мною, не в цьому світі…

Дівчина *(простягає другу руку)*: Ріж…

Внутрішній голос 1: Їй вже не повернутися з примар власного потойбіччя. *(Звертається до Внутрішнього голосу 2)* Не засмучуйся. Життя серед реальності – не для неї… Без бажань, надій, відчуття крил, з каструлями й вічно невдоволеним чоловіком, з вічною порожнечею… Їй набридло, розумієш?

Внутрішній голос 2: Це не вихід.

Внутрішній голос 1: Не докоряй їй, не суди. Щоб вийти з гри переможцем, інколи варто порушити правила.

Внутрішній голос 2: Вона не мертва…

Внутрішній голос 1: Я вірю в це…

Дія третя

Кухня, по кутках два столи, полиці, дві пічки… Посередині – розпластане жіноче тіло в кривавій калюжі, біля нього сидить на колінах Хлопець і намагається знайти пульс. Він дивиться безпорадно і здивовано. В шибку заглядає місяць. Чутно шурхіт дощу.

Хлопець (Розгублено): Я ж хотів, щоб усім було краще… А вона не…

Дівчина (розкриває повіки, піднімає руки і сідає, дивлячись порожнім поглядом на Хлопця. З рук тече кров): Коли ж ти зрозумієш, що вбиваєш мене? *(Піднімається, Хлопець відступає)* Але ти не вб'єш мене. *(Наближається. Сміється)* Знаєш чому? *(Обіймає Хлопця, якому вже нікуди відступати).*

Хлопець (Злякано): Чому?

Дівчина: Бо я вже мертва.

(Цілує Хлопця, він падає, дівчина обережно підтримує його тіло. Чується божевільний регіт. Дівчина усміхається)

Завіса.

Анастасія СУХОВІЙ

ЛТ, УМЛ

СВІТ У БАНЦІ

Існувало велике місто, яке називали глобальним селом, де жителі всі були пов'язані між собою проводами. Будинки того населеного пункту були відкриті – в них не було дахів і кожен міг подивитись у світ іншого, або заглядаючи туди навмисно, або натрапивши зовсім випадково, наосліп, опинившись просто в невідомій кімнаті, де завжди перебував на межі вибору, який неможливо було самостійно здійснити – завжди втручався хтось іззовні. Усі чарунки, ще так недавно обжиті людьми, були чітко геометричних форм, залежні один від одної, але й на диво самотні. Скоріше за все, вони були проекцією давньогрецької ідеї про золоту середину чи про ідеальне суспільство. Усі вони, як і всі люди, існували на рівному просторі без виступів, нагір'їв та несподіваних западин. Кожен мав свою дозовану частку сонячного світла, яке завжди виповзало на середину неба, а величезні відбивачі поширювали його проміння повсюди. Завжди все було безхмарно й рівномірно, ніколи не було дощу, але й засухи – люди великого села винайшли універсальний спосіб контролювати клімат, контролювати вирощення та забезпечення продуктами тощо. Хоча з часом абсолютно почали розчаровуватись у такому безглуздому занятті, як смачний апетитний обід або витончений аромат вина. Спочатку члени суспільства зустрічались між собою, замовляючи столик або на двох, або на цілу компанію, щоб послухати жваві бесіди та профанні диспути розпалених друзів, але життя містечка стало таким утрамбованим, а час так скоротився, що його вже не вистачало подивитись на ліву руку, на годинник. Люди обрали більш економний спосіб спілкування, провели мережу, яка у спрощеній моделі була двома склянками з ниткою між ними, по якій ковзав сигнал. З часом усе ускладнювалося – і всі були задоволені. Ніхто не помічав, як перетворюється на самотню й беззахисну тварину. Були ті, кого зазвичай це могло турбувати, тому незабаром винайшли метод дзеркальної передачі. Люди почали встановлювати на виступах стін дзеркала, щоб відображати тінь свого життя, бо хотіли бути відкритішими одне до одного й зрозумілішими, хотіли відшукати себе в світах інших.

На вулицях завжди було чисто, бо єдиний, хто тепер владарював у

місті замість людських кроків, був занесений вітром пустельний пісок, зібраний у закутках всесвіту по крихтах, уведений у цей простір, наче щеплення в організм. Інколи небесний потік грався ним, танцюючи, як це робить циганка в хустці, потріскуючи разками намиста і каблучками по бруківці. Тоді можна було почути музику, як відбивається такт по розірваних шматках простирадл. Усе це нагадувало якусь первісність, щось утрачене й вичерпне.

Кажуть, що все будувалося поступово. Перший зібрався та винайшов першу сходинку, другий – піднявся по ній і добудував свою. Третій, четвертий, сотий і тисячний були не менш важливі, але зникли в проваллях пам'яті, хоча кожен приніс по своїй, унікальній деталі, яка і склала стрункий механізм. Так і постав людський світ, де не було місця жодному богу. Кожен міг насититись будь-чим, хоча світ цей не давав відповідей. Люди стали звертатись до нього як до магічного, кубічного дзеркала. Згодом і зовсім не сумнівалися, що він здатен на чудеса.

Старші переказували легенди про те, що їхні предки мали величезні склади паперу, об'єднані в якусь одну історію – неподільне, як тоді здавалось, число. Історія була одна, хоча мала різні сторони, по-різному тлумачилась і дописувалась. Мільйони формулярів, архівів та полиць усесвітньої бібліотеки було зруйновано, бо поширилась думка, що вона більш не потрібна. Відтак полотна митців стояли розірвані по кутах цивілізації. Облазив лак з інструментів, пліснявіла деревина, перетерлися струни. Разом з ними померли міфи про добро і зло, а люди розучилися вибирати.

Новий світ почав витягувати людську мову і трансформувати її, більшою мірою скорочувати мовні знаки до мінімальних одиниць. Насамкінець була створена універсальна мова для всіх мешканців. За посередництва цієї напівживої мови люди шукали зв’язок один з одним, засівши в стінах своїх геометричних коробок, лишаючись у комфортабельних сейфах, код від яких ніхто вже не пам'ятав. Але, прив’язані до місця, заперті, вони мандрували і далі по країнах і світах, навіть без потреби збирати речі у валізи. Так спізнавались із усім – культурами, бібліотеками, заповненостями і незаповненостями. Так усе перетворилось на фігури, абсолютне кіно.

Наступною віхою еволюції міста було створення видимості. Мешканці позбулися мови, бо перестали розмовляти. Через те, що нічого не стояло на місці, відповідно відбулась і людська еволюція від мікроорганізму, занесеного з іншої планети, до знаку. Людина сама була свідком своїх метаморфоз, хоч і несвідомим. Під тягарем інформації вона зменшувалась і приймала прямокутну форму своєї будівлі, далі – квадратну своєї кімнати і так до безкінечності, аж поки один видатний учений того часу не подав ідеї про те, що треба перевести фізичне тіло, підведене вже до площини, в тіло, яке можна було б записати в байтах. Так це місто і вся галактика почала існувати всередині однієї закритої

банки, за стінками якої нічого більше не існувало. Вона стояла на краю і кожної миті могла впасти.

А вітру було все одно, він грався намистом.

ТРАНСЛЯЦІЯ

На жаль, у мене лише дві кімнати, хоча й щодо цього маю певні сумніви. Дві кімнати означають, що в одній із них стоїть телевізор, а в другій – комп'ютер. Я виріс разом із телеекраном, у дитинстві це було щось на зразок магічної коробки, але без мага, або з магом, але всередині коробки. Моє покоління зростало разом з ним, з мультиками про трансформерів, першими рекламами пральних порошків і пострадянського простору. І в мене, як і в багатьох, є звичка постійно вмикати його в сусідній кімнаті, щоб він там собі сам створював простір, як то кажуть, жив своїм повноцінним життям. Я розумію, що комп'ютери порівняно з телевізорами, з будь-якими коробками політичної пропаганди та рекламного зомбування, набагато ефективніші, але, чи є вади у телевізора, чи їх нема, він уособлює привіт із дитинства, він – повноцінний член будь-якої родини і суспільства. От і зараз «Тайд» та «Ленор», жіночі прокладки та йогурти «Президент».

Взагалі я працюю барменом у сальса-клубі, але інколи неофіційно перебираю на себе функції і звукорежисера, і вантажника. Мені подобається моя робота, думаю я собі, там непоганий колектив. Хоча інколи мене нудить від неї, ну в усіх буває так, що директор – лох, і так, що день невдалий і все валиться з рук, як його не крути. Я знайшов собі одну спокійну місцину (хоча це непевне слово) і, отже, за зразком Енді Ворхола створив свою незвичайну музичну фабрику, де збираю різних людей зі спільними інтересами до мистецтва. Там і відбувається обміни аматорськими поглядами, коротше, я всіх учу грати хоч якось на ді-джейських пристроях. Про це я завжди повідомляю на сайтах, просто пишу про це, у кого більш-менш пристойні треки, залишаю свої мінімальні дані, ну телефонний номер, якщо кого зацікавить, а такі бувають, хоч загалом співпраця з ними триває недовго.

Зателефонував мені на днях один дивний хлопець і навіть якось грубо мене розкритикував, мовляв, хоч би зважав, кому ти пишеш, я відомий ді-джей. Я трохи не просльозився від сміху. Кажу, щось не чув я про тебе ніколи, хоча від сучасної електронної музики, я, здається, не такий уже далекий. Але він таки проявив певний інтерес до моєї неорганізованої організації, що, як і чи можна на це подивитись. Я сказав, що треба зустрітися, поспілкуватись про ступінь його популярності та музичних уподобань. Мені то яка різниця, хто мою студію у вигляді гаража з різним ді-джейським обладнанням буде оплачувати.

Ми домовились у центрі, от я й іду до нього, можливо, пощастить

автограф навіть взяти. Мимо проїздять машини, з яких голосно вилітають різні радіохвилі. У наших людей немає ніякого смаку, пролетіло в голові, і я подумки махнув рукою. Щодня їздиш додому на попутці (бо я живу в пригороді) і чуєш увесь цей текстовий і звуковий непотріб, а куди дінешся. В моєму випадку транспорту не вибираєш. Колись буде у мене власне авто, то я буду правильне радіо слухати і правильну музику.

Він, не він? Стоїть величезне таке, просто унікальних розмірів, тіло. Кругле обличчя, ніби затерте до дірок, а під очима темні синці, ніби йому монети було прикладено, ніби його вже ховали і не раз. Да, у чувака явно проблеми, подумав я. Наркотики, популярне життя вимагає... Так, для героя сцени, він не дуже вже розкошує в одязі – джинси та якась смугаста кофта.

За півгодини ми вже були у гаражі. Ні про що так не спілкувались, просто показав йому, де усе. І тут він каже до мене, ще якось так нервово:

– Слухай, допоможи мені. У мене проблеми. Я думаю, що 11 вересня 2001... розумієш... я думаю, що це через мене сталось. Через мої думки… І обвал долара. Я так винуватий перед американським суспільством! Стільки жертв...

Я подумав.... Капець мені, я подумав! Гараж, нікого навколо нема і цей амбал, він же просто може мене зараз тут і прибити. Прихлопнути як муху, винести все, що ми тут поназбирали. Як я раніше не зрозумів – чувак просто хворий на голову. А він трагедійно вів далі:

– Я був завалив свого діда, за те, що він мене постійно ображав у дитинстві, але по-тихому, про це ніхто не знає. Ти хоч не кажи нікому, ти ж не скажеш?

Я вдаю, що спокійний. Ні, відповідаю, звичайно, це все залишиться між нами, строго конфіденційно, а сам шукаю очима на стіні, чим би захиститись, бо це мені явно не подобається. Він ще трохи вдивлявся в мої очі, водночас я бачив, які неспокійні були його – тріпалися, як спіймані птахи.

– Значить, я можу тобі довіряти. В мене є ще одна, дуже і дуже серйозна проблема.

– Невже?

– Так, я не можу спокійно думати. Зрозумій, я постійно чую якийсь шум та звукові завади в голові. Коли я був ще не дуже відомим діджеєм, ще в дитинстві, радіослухачі вбили в мою голову чіп, а тепер вони прослуховують усі мої думки. Тепер я транслюю свої ідеї на всі радіохвилі – американські, арабські, китайськькі, всіма мовами, на всіх континентах. Як мені бути? Їх крадуть!

І він голосно заплакав. Просто-таки на мене всі ці соплі. Я спробував його зупинити і через певний час у мене це вийшло.

– Ну ладно, все давай, бо мені на роботу, – мовив я поспішно.

– Стривай! – голосно сказав він.

Ага, думав, що він мене просто так відпустить. Ну звісно…

– Друже, на знак своєї вдячності я хочу подарувати тобі мої диски з музикою – і подає мені болванки.

Добре, думаю я.

Їхав у метро і не міг оговтатись. Люди всі розмовляють ні про що, про рекламу і вона ж повсюди розклеєна. Ненавиджу тих, що ходять співають, хоча, напевно, гірші ті, що просто просять. Куди ти лізеш, ти мені ще на голову руку поклади. Ходить чоловік, засовує свої листівки по закутках.

За годину вже був на роботі. Був, але особливо не мав що робити, просто треба прийти о шостій, бо починається робочий день о шостій. Міг друг і напарник, бармен Саша передав гарячі вітання директора та пораду розклеїти афіші наступної вечірки. Зараз, треба передивитись ті диски.

Яка несподіванка, адже на диску в нас записаний армінванбюрен. Так, тепер я розумію, кого армін приховує під своїм ім'ям. Армін і його команда.

– Що сьогодні, ходив у гараж? – питає Саша.

– Та ходив... така історія, просто світ-оно-лайно. Прийшов чувак, думав, що йому втелющили матрицю в голову і прослуховують його ідеї, а він їх транслює по радіохвилях.

– То матрицю про нього зняли?

– Не без того... А ти що сьогодні?

– Та нічо, цілий день нічого не робив після вчора. Лежав на дивані, дивився тєлік. Бачив нову рекламу конверса? Такі тьолки там!

І тут я зрозумів, що щось не так. Що не бачився я ні з яким ді-джеєм. Що сам я транслюю ідеї і всі люди навколо також транслюють. І що це не Саша, не Петя, не я валялися на дивані й дивилися телевізори – а телевізори їли чіпси, клацали пульт і дивилися нас.

Іоланна ТИМОЧКО
ЛТ, УМЛ

* * *

Криком
розрубані,
трупними бомбами,
смородом вихлопів,
хто ми,
не знаємо.
Мертві?
Не люди?
Не спогади? –
Зомбі ми,
думкою,
гумкою
правду стираємо.
Скиглимо
стиглими

псевдостражданнями,
в голову – каменем,
в серце – стилетами.
Чуєш?
Мовчать
голосами останніми
душі-купюри,
розбиті монетами.
Струни – у трунах.
Думки
моніторами
повзають
зміями,
болем,
молитвою.
Крики,
затиснуті слів
коридорами,
пахнуть
мовчанням,
чумою, –
не битвою.
Стогнуть
в агонії
душі,
упіймані
в сіть павутини.
На них ми чекаємо?
Хто ми? –
Принишкли…
І кому ми віддані?
Знаємо? –
Ні!
Ми нічого
не знаємо!

* * *

Голод.
Під ребрами томиться
смерть,
Криком
Вгризається
В синяву стін.
Чуєш?
Годинник видзвонює
чверть!
Що ж залишається? –
Пекло.
І тлін.

Холод.
Під кригою чигає кров.
Страх
Розповзається
Мокрим рядном.
Плюскіт.
Мовчання в обіймах оков, –
То перевізник по тебе
Човном.
Молот з ковадлом
Владно гримить…
Чуєш?
Кайдани
Гойдає в гробу!

Вчасно спинилася, чортова
мить!
Треба ж!
На душу наклали табу!

* * *

Зморщений вечір у пошуках
смерті
Б’ється,
Звивається,
Змієм сичить…
В твоїх обіймах, навік
розпростертих,
Холод осінній
Самотньо тріщить.
Срібні цимбали розбились
об скелі…
П’єш,
Заливаєшся
Стухлим вином!

Мертві чекають на чорнім тарелі,
Поки ти Стікс
Переріжеш
Човном.
Зоряних псів десь гризуть
вовкулаки,
Правда і кривда –
Останній шматок.
Мовчки читаєш приховані знаки
З рук,
І з дзеркал
І з погаслих свічок.
Аркуші гнуться, прокурені
димом,
Десь догорає
Останній
Вогонь.
Ти
Присягаєшся
Пеклом
І Римом
Впасти
І згаснути
В сонці безсонь.
Очі сміються, безтямно
відверті.
Чуєш?
Під ребрами
Гнів шелестить!
Зморщений вечір у пошуках
смерті
Більше не б'ється,
А просто –
Мовчить.

* * *

Розжарені леза на ржавих терезах –
Куди перехилить метал?
Чума нетверезо скрегоче протезом –
Повзе з корабля на бал.
Під серцем руками випалював
шрами,
На шкірі – сліди іржі.
Старими стежками блукати
без тями –
Десь там, на краю межі.
Ти жити не хочеш,

зубами скрегочеш,
По вуха залитий в багні.

Запалені очі заклеєні скотчем,
А серце – давно вже в труні.
А щоб я пропала! –
планета кричала,
Під ребра встромивши кинджал.
Отруєні жала в усмішці шакала…
Твій човен шукав причал.
Думок телефони.
Не спомини – дзвони,
Ти чуєш, по тобі дзвенять?
Сповзають корони…
А клоунів клони
Ще й досі
На троні
Сидять.

* * *

Чуєш, сиплеться пісок –
Шух! Шух!
Вміст клепсидри спорожнів –
Як? Як?
Затягай тугіш пасок! –
Ух, ух!

А то будеш без штанів! –
Так, так!

І в епоху безголось
Час, час –
Мов порожній барабан,
Звук, звук!

Що захочеш, те й винось! –
Раз, раз!
Відчиняй, іде твій пан!
Стук-стук!
Чорні пси деруть роти –
Гав, гав!

Затанцюєш, може, й ти
Твіст, твіст!
Поки ворон десь кричить:
«Крав! Крав!»,
Світ ламається й летить
Під хвіст.

* * *

Розбивається день,
розсипається час,
На дитячих руках –
закарбована кров.
Більш немає пісень –
утекли на Парнас,
Визирають крізь страх
з-під іржавих оков.

Годі ритись в смітті,
поки серце вогнем
Запалило весну,
як розтрачений біль.
Що ж, буває в житті,
час ходити конем,
Прокидатись од сну
і влучати у ціль.

Годі падати вниз!
Розтрощити кістки
Ти ще встигнеш і завтра,
і, певно, колись.
Твій фарбований лис
точить зуб на зірки,
Ну а ти читай мантри
і тихо молись.

Чуєш, зліва болить?..
То в останнім вогні
Серце ти розпалив
і невпевнено згас.
Хай утопиться мить
у гнилому вині!
Ти і так вже втопив
свій загублений час!

ВОВК

Тонко тенькне тятива –
Дзень-дзінь!
Сколихнеться, ще жива,
Десь тінь!
Розлетиться на шматки
Біль, біль,
Поки в ранах, мов жуки, –
Сіль, сіль!
А в перевертня в очах –
Чийсь лик!
Розростається крізь страх
Твій крик…
Срібні палиці дзвенять –
Тут, там...
Чуєш, зорі шелестять
Хортам?
А отрути у вині –
Вщерть, вщерть…
За тобою два вогні –
Смерть, смерть!

Спалах, гуркіт крізь роки,
Писк сов…
В жилах стогнуть
павуки…
Кров, кров!

Силует застиг в очах, –
Змовк, змовк…
Потім вигукнув крізь страх:
«Вовк! Вовк!»
Бігли лісом королі –
Ніч, день…
«Ну давай же! Чуєш? Плі!» –
Дзінь-дзень!
Камінь, колір, мертвий звір, –
Снів стук…
Забігає вовк у двір –
Стріл звук!
Чуєш, вовче, не втекти! –
(Круть, верть!)
За тобою вслід хорти –
Смерть, смерть!

Будеш бігти крізь ліси
Сам, сам!
Тіло, мокре від роси, –
Псам, псам!
Колихається трава…
Там тінь!
Тонко тенькне тятива –
Дзень-дзінь!

* * *

Чуєш? Згортається спалена кров,
Зраджений голос виказує страх.
Без епілогів, присвят, передмов
Пера ламаються в згаслих руках.
Птах розрізає мовчання крилом,
Спогад під нігтями – жменя землі;
Прямо, по трупах, вперед,
напролом –
Воля втікає на тому крилі.
Очі-вуглини украли вітри,
В попелі плавляться чорні жуки…
Ось тобі гумка – минуле зітри:
Миті, секунди, години, роки…

Дощ осипається пилом пустель;
Болем обрубаний, падаєш вниз.
Десь із-за моря, з-за лісу,
з-за скель
Тьма відступає,
мов зляканий лис.
В хаосі серця – лише пустота…
Бачиш? Погасли останні вогні.
Пекла безодня, небес висота…
Кроки за кроками –
Зробиш,
Чи
Ні?

* * *

Бл*и*скавки л*а*стівки зливами в тінь
Зливком весни
крізь веселку підкинені.
Росами босими зір височінь
Сонях засвічує в сонячнім імені.
Милями хвилями хиляться сни,
Змилені коні
хвилюються парами.
Кола колодязів клич навісний
Криком лелек
десь курличуть під хмарами.
Велетів келихи спалахом сіл
Гаснуть,
у горло мигцем перехилені.
Трелі тарелями труться об стіл
Під перепілками
з сонцем на тімені.
Згустками пустками сіється сніг,
Страчені змучені
стогнуть стигматами.
Крила, покривлені криком доріг,
Вже переламані,
збиті гарматами.

Корені, скроплені краплями сліз,
Кров'ю спливають,
поточені шашелем.
Ордами горді ідуть під укіс,
Плечі згинаючи
зоряним важелем.
Стогони слоганів
ллються з кісток
Спалених сонцем планет
між орбітами.
Страуси стомлено
скиглять в пісок,
Смерті сопрано струївши
трембітами.
Л*и*сами лисими
сором смердить,
Під капелюхами –
кролики парами.
Вже зупинилася Фаусту мить.
Світ
Осипається
Згаслими
Фарами.

* * *

Паноптикум.
Сторожем –
Світ переплавлений.
Правда,
Мов паливо, –
Відсік заповнений.
Сни коливаються,
Неперетравлені,
Рештками їжі
Сплітаються в кокони.
Бомби.
Помпеї.
Міазми – пітонами.
Стиглого смороду
Зморені
Випари.

Сцілли й Харібди.
І очі –
Драконами! –
Бачили,
Чули,
Ще й випити кликали.
Очі. Порожні.
І руки зміїлися…
Десь, між волоссям –
Кинджали у звивині.
Вирвали серце
І мовчки наїлися,
В*у*жем повисли
На спухлому вимені.
Горді,
В горлянки

Грозою вливалися…
Слух закатований
Був громовицею.
Плямкали губи –
Безтямно впивалися,
Ні, не вином,
Не водою,
А крицею.
Дзеркало падало,
Збите кривИзною…
Замість облич були
Маски-
Наркотики.
Бал обертався
Кривавою тризною
Для королеви
У царстві
Паноптикум.

* * *

Дзвони заплакані,
Вежу сплюндровано,
Тіні мерцями танцюють на дні.
Б’ють барабани, сміються зацьковано
Очі горгон, скам’янілі вві сні.
Торба з горба покотилась тривогою,
В торбі – мовчання, розбите у прах;
Грозами, клятвами, штурмом, облогою
Сунеться й сунеться скривджений страх.
Стріли випалюють серце молитвою.
Медом мовчання залитий тимпан.
Б'ють барабани – вітають із битвою;
Більше не раб,
і не цар,
і не пан.
Стогін розплакався сміху нарцисами,
Страчений, кажуть, згубився в юрбі.
Хіть затаївши під чорними ризами,
Блазень-король поклонився
собі.

МАГІСТРИ

Перший курс

Спільна адреса групи «Літературна творчість, українська мова і література»: litrtv@i.ua

Олександра ВАСИЛЕНКО
ЛТ, УМЛ

* * *

Наливаю схід сонця
У склянки,
Зустрічаю самотні голубині
Світанки,
Кришталеві зорі зачиняю
У скриню,
Розмальовую небо фарбою
Синьою,
Вишиваю із крапель
райдугу
Кольорову,
Відмиваю плями на сонці
Знову.
Поперу в молоці пухкі
Хмари,
Заварю на вогні давні
Чари,
Із рудого волосся сплету
Мотузки,
Попідв'язую ними криваві
Бузки.

* * *

У великому череві риби
Сумно.
Цілувати старі картини

Нумо!
Полотняні мальовані зморшки
Розгладимо,

Воскові не натруджені руки
Розправимо.
У великому череві риби
Порожньо.
Сиплеться з неба тополине
Борошно
На полущені, запилюжені,
Зганьблені,
Недомиловані, недоціловані,
Зранені,
Бачені в снах жіночі
Обличчя
Місяцем тихо спливають у
Вічність.

* * *

Тобі володіти миром
І світлом очей моїх.
Мені – бути твоїм кумиром,
Просіювати крізь сито сміх.
Тобі – сонячні цятки
В ранковім вікні.
Мені – Богородиці обіцяти

Навчитись казати «ні».
Ти гомониш із казками
Тобі ще все іграшки,

Мені, обплутаній мотузками,
Без броду брести навпрошки.

Тобі володіти миром,
Ловити вірші вночі.
Мені – стояти над виром,
Спочити в тебе на плечі.
Тобі
Володіти
Миром…

БІЛЯ ВІКНА

Ось і все. Зачиниш двері,
До кишені мідний ключ.
Краплею повзу зі стелі,
Рву скляні троянди голіруч

Ось і все. Причиниш вікна,
Нігтем проведу по склу.

Тихше, тихше. Якось звикну,
Подих твій з руки зітру.
Ось і все. Сухі ромашки
Потовчу на порохню.
Чай розквітнув на дні чашки.
Надіп'ю та позіхну.

ПОЦІЛУНОК МОРСЬКОГО ЦАРЯ

Морський цар
Цілував мені ноги.
Ага! Бачиш! Удар
Тепер, спробуй!
Ну чого ж ти?
Сміливо. Ставай!
Треба ж тобі пройти
В свій кривавий рай.
Тягни до безчесного суду,
Став до стіни!
Не хочу тебе. Не буду
Танцювати серед зими.
Спробуй лишень, забий –
Ревтимуть горді пороги
І втомлений Стрий
Пригортатиме
мертві ноги.

Катерина ПЕТРЕНКО
ЛТ, УМЛ

POST TENEBRAS LUX[1]

(драматичний етюд)

У кімнаті двоє. Він – на ліжку, вона – на підлозі, поруч.

Через тонку шифонову тюль про себе нагадує літо: сонце наполегливо прокрадається у кожний куточок кімнати, лягає на лінолеум, стіл… Порожній стіл, на якому тільки фотокартка з чорною смужкою внизу і свічка. Сонячні промені лізуть під ковдру, під килим і навіть – під чорну цупку тканину, якою завішене дзеркало...

Пустило по кімнаті зайчики.

Вона: Душно…

Він: Кляте сонце! – різко підвівся і закрив вікно темною шторою. Кімнату покрив морок.

Тиша. Темрява. Мертві сонячні зайчики.

Вона: Це я винна... Це все через мене.

Він: Мовчи! Чуєш, мовчи! Ми обоє молодці...

Вона: Ні.. Ні... Я його зрадила! Як із цим жити?!

Тиша. Темрява. Мертві сонячні зайчики.

Він: У листі чітко написано, що він нікого ні в чому не звинувачує.

Вона: Облиш. Невже ти такий наївний? Авжеж, бо він не написав би, що я, такий-то такий, вистрибнув з такого-то поверху через те, що така-то пішла від мене до мого найкращого друга, я вас усіх ненавиджу, нехай вас замучить совість, горіти вам у пеклі…!

Він: Ти верзеш казна-що.

Вона: Я любила його...

Він: О, тепер вона говорить про любов...

Тиша. Темрява. Мертві сонячні зайчики.

Він дістав із кишені акуратний конвертик... Слухай же!

Вона: Не треба! Не читай знову! Я більше не можу.

Він починає читати:

«Не знаю, чи моя смерть стане для когось великою втратою. Батьки померли давно (маю надію, що скоро зустрінемось), друзів, як я тепер зрозумів, у мене нема. Раптом прийшло усвідомлення, що мені немає місця в цьому світі. А все почалося... З чого б ви думали? З підвищення курсу долара. Смішно, правда? Але саме тоді всі мої справи пішли шкереберть: борги в банку зросли вдвоє, бізнес накрився... Чи хтось

---

[1]*Post tenebras lux (лат.) – світло після мороку.*

запропонував мені допомогу? Я сам тоді здивувався, але ні… Ніхто. Зрадили. Відвернулися. Маю підозру, що й жінка, якій довіряв, проміняла мене на іншого, колись доброго мого друга, бо за ним стоять заможне життя і перспективи... А все через дурний курс.

Я нікого не звинувачую. Нема у чому. Так розпорядилась доля, так лягла карта.

Смерть – штука природна. Ще більш природно, що людині, яка залишилась без засобів існування, підтримки і любові найближчих людей, не хочеться жити... Тож умиваю руки. Може, там на мене чекає щось краще, справжнє… Зараз ступлю крок – і тіло моє розіб'ється об асфальт… Так розбились мої мрії... А все той клятий курс. На жаль, не маю, чого залишити після себе – самі борги».

Тиша. Темрява.

Він: Може, вип'ємо?

Вона: Знаєш… Мені не можна пити…

Тиша. Сонячні зайчики нахабно прокрадалися крізь штори…

ДЖЕНДЕРІАНА

Вони стояли обличчям до обличчя. Не говорили, не рухались. Просто вони були різними людьми з різними потребами. Хтось із них хотів шаленої молодості, дурощів, алкоголю і сексу, а хтось – родину, спокою і тихого щастя.

Та чи буває так, що, зійшовшись, вони, оці двоє різних, могли поєднатися, втіливши одне в одному своє уявлення про щастя? Мабуть, ви скажете, що не буває. Бо як же це: з одного боку буде любов, довіра і затишок, а з другого – зневага до святості сімейного вогнища, зрада, нехтування обов'язків?… Яка нісенітниця. Ніхто з них не був би щасливим.

Він хотів іншого… А вона?... Вона – не та. Не та… У нього все буде інакше. ЇЇ плани на майбутнє не задовольняли його. Але яка ж вона красива, ця Ірина! Іра…

Так! Годі! Чи вперше він потерпав од жіночої краси? О, йому чимало довелося перебачити таких ір…

Вона розглядала його від голови до п'ят… Зиркала то на тонкі губи, то на чоловічі руки… Не буде зі мною… Цей не буде зі мною. Він хоче іншого. А я? Навіщо це мені?

Їх тягнуло одне до одного. І тільки якесь маленьке «але»… Воно давало усвідомлення, що разом їм ніколи не бути. Не судилося. Хтось один мав би піти на поступки. Змінитися. А цього не хотіли ні він, ні вона.

– Олеже, знаєш, я… – вона затнулась, щось не давало говорити.

– Іро, ти – жінка. Невже не хочеш дітей, сім'ю? Здалися тобі ці пригоди? Це набридне скоро.

Мовчала, бо знала, що за відповідь, яка оце крутилася в неї на язиці, зневажатиме її ще більше.

Червоне Ауді з'явилося нізвідки і різко загальмувало. Ірка, де ти лазиш? У нас флаєра в клуб! Пригай і погнали.

Дівчина досьорбала пиво, яке весь цей час не наважувалась допити – так у неї вп'ялися Олегові очі.

– Да йду-йду… Погнали!

СКОРОМИНУЩЕ

Якою вона була красивою! Років з тридцять тому.

Скороминуще… Господи! Яке ж усе у житті скороминуще… І краса. Так, насамперед краса.

Хтось колись їй сказав, що з її вродою для красивого життя, мовляв, нічого більше й не треба. І так воно й було. Років тридцять тому. Подарунки, популярність, гроші, коханці – мала все. Окрім друзів. Коханців – безліч, друзів – жодного. Перші, награвшись, тікали – не було кому й поскаржитися, доки не з'являвся хтось новий, хай не з надійним, але міцним і красивим молодим плечем.

До чого я все це?... Ага, отож, кажу, все у житті скороминуще.

А матері, вони, знаєте, ніколи не помиляються. Колись і її мати голосила: «Доню, донечко… Кавалери розбіжаться – нікому не треба дружини, яка, крім себе, нікого не бачить… Таж зів'яне краса. Будеш, ой будеш самотою, як оце я …»

«Не буду» – фиркала і бігла на чергове побачення.

Які ж самозакохані часом бувають люди. Цей егоцентризм з'їдає зсередини.

Вона ж ціни собі не могла скласти. Але на якомусь етапі її врода вирішила, що годі вже людське око тішити. Лишилась тільки самотня, спустошена, нікому не потрібна жінка без претензій на інтелект, але все ще самозакохана.

– Киць-киць! Киць-киць! Ходи, мій маленький. Рижику, біжи нямки. Васько, Мурко, Кузю! Киць-киць. Отак, їжте. А де ж інші? Порозбігалися… Весна… Ну, нехай – і я колись бігала.

Василь СОЛОВІЙ
ЛТ, УМЛ

* * *

Вітрозалежному комусь
стомливо
Сіє вітер зима ситецями.
Обережно! Падає сніг на
голову
Важкими сірими китицями.

Обережно падає сніг на

голову,
Стікає на землю волоссям
нечесаним.
Обійми себе міцно
руками голими,
Запізнившись сьогодні
на сутінки ввечері.

Сіроокий хлопчик
біжить по вулиці,
Проганяє ручками
за місто зиму,
Відходить день
важко сутулячись
В далечінь ледь видиму.

* * *

Сидів за столом,
Ламав по скибочці
Сірооке світання.
Гострооким списом
Увірвався неспокій
У кватирку відчинену
І ковзнув по щоці.

Пішла тиша на злом
У кроках прощальних
Лише докір залишивши
Пахне зранку вітальня
Травневим бузком
І новими віршами.

* * *

Яскравим червоним намистом обвито шию людині,
Обвито шию зі светром, обвито густо-густо.
Осіннє плаксиве небо укрилось уздовж ряднинами.
Людина і осінь, і небо, і пусто…

Червоне густе намисто – калічність, мабуть, уроджена,
Мабуть, занадто некорисно щодень свій щасливити віршами.
І, може, занадто сумно жити без ототожнення,
Коли пада ряднинне небо, яке і підняти нікому.

* * *

Затонулий човен у ванній
Не одні вигравав змагання,
Не одні вигравав запливи,

А тоді затонув у зливу
І це ж треба, щоб просто у ванній
Був у нього заплив останній.

* * *

Сидів за столом,
Ламав по скибочці
Сірооке світання.
Гострооким списом
Увірвався неспокій

У кватирку
відчинену
І ковзнув по щоці.
Пішла тиша на злом
У кроках прощальних

Лише докір залишивши
Пахне зранку вітальня
Травневим бузком
І новими віршами.

* * *

Тупіт ніг, забутих десь
в минулому,
Днів моїх із сірими очима,
Як криниця – ніби й обезмулили,
Але все'дно воду сколотили.

Отепер сполохано-замучено
В котрий раз проходжу через
себе.
Тупіт днів, як серце, –
неприручений,
Душу сковує ограддям ребер.

* * *

Стисло позачерговий минає день,
Тисне тирса думок на скроні.
Змовкніть усі. Вечір нехай зросте
В лілію з лінії на моїй долоні.
Дощ хай періщить щиро й красиво у будень
Слів замашних і смілих водою проточною.
Хтось уже був, хтось у цю ніч перебуде –
Я ж буду точно.

* * *

Зшитий в шинелю вітер шипить на роздоріжжі,
Синхронно свистять колеса по сірій магістралі,
Стиснутий своєчасно день щосекунди старішає,
Вбираючи в себе усі відтінки сталі.

Самотньо висмикує лист останній із осені
Вечір на землю спущений моїми віршами.
Осінь синню небес нас осліплює болісно,
Осінь в серцях наших кволих поволі міцнішає.

* * *

знову
стіну давню фарбують
тінь
сірою лягає фарбою
заново
небо вгорі збурюють
а камінь
із землі в’яне фіалкою.
ми –
жертви сезонних

розпродажів
це нас пофарбували тінями
ще вчора
грудьми ламали гостроту
ножів
сьогодні -
сьогдні ми стали стінами.

ДОЩ НА ТІЛО

I

Вийшов з дому, пішов по
вулиці,
Вітер з даху зробив услід
сальто
Шоста тридцять. Будинки-
вулики
Випускають у двір пальта.
Я не знаю їх, ми лиш з ними
В міжзупинковому відношенні.
З неба сіється дрібно
ситом старим
Дощ на тіло, на душі
зношення.
У повітрі тонни безрадісності
Сірість лізе у вічі, п'є мозок,
Я згубився давно,
ставши майстром ненависті,
На моїх долонях –
листочки морозу.

II

Шоста сорок. Нові іномарки
Розрізають туманний ранок.
В місті важко жити
без маркера,
Коли небо вгорі не багряне.
Проковтнули нас давні жорна,

Поробивши новими жертвами.
Хтось любив його сірий
жовтень
Малюючи щиро мертвим.
І блищить сонне місто
калюжею
Із води, що пропахла гнилістю,
Серед бруду його заслужено
Стою я по коліна в сірості.

III

Рівно сьома. Давляться
пальтами
Жовті «Богдани», хробаки-
велетні
Все повітря у владі пальців
Придорожніх застиглих кленів
Я іду і туманом хекаю.
Він на снідання з'їв мій мозок.
П'яти крові у скроні гепають
І ногам моїм робиться кволо.
Кровожерливі пащі вокзалів
Плюються кашкетами,
штаньми, осінню.
Нерозлучна суміш бетону і
сталі –
Місто – ось воно.

IV

Поцілунок холодної осені
Робить серце незвично
нещирим.
Над дахами, засидівшись в
гостях,
Виснуть хмари грудками сиру.
Восьма двадцять. Не ми їх
кликали
І вже точно не нам прогнати,
Вчора краще було,
вчора пахло криками,
А сьогодні від криків стигмати.

V

Ну для чого береш
ти мене за руку?
Ти маленька, в тобі
так багато щирості.
А у мене, що в клена, –
давні зарубки
Лиш весною
проймаються сирістю.
Ну для чого, скажи,
дивишся в очі?
Ще ніхто не назвав правдиво
їх солоного кольору.
Твоя ручка маленька –
бузковий листочок,
А у мене стужа живе
під коміром.

VI

Сіру сталь скоро їстиме сіра
іржа
І осяде у сірих кишенях.
Підлість наших сердець
страшніш од ножа
Залишає порізані вени
І крокує наш день,
і крокує
ранок,
І крокують, сховавши долоні,
пальта.
Їхні тіні зализують набряклі рани
На пошерхлій шкірі асфальту.

VII

О десятій зійшлися на
перехресті
Троє псів, з'їсти ранок
на снідання,
Сонце зжалилось, сонце
кинуло світла наперсток
Зі свого небесного сідала.
О десятій годині натяглися канати
Від землі до небес
мідних променів.
Я нарешті змужнів,
я надумав тікати
З цього міста давно проклятого.

VIII

О дванадцятій рівно
спинилася осінь
Біля світлофора,
десь на півхвилини.
Так тихесенько-тихо
зробилось на розі
Вулиць зв'язаних навічно
у вузол єдиний.
Увесь світ споконвіку й навіки
зітканий
З хитрих сплетинок вулиць
і хмар, і променів.
Лише раз на сто років
місто плаче сиріткою,
Бо у нього не гояться пролежні.
О дванадцятій рівно
автобус гальмує,
Десь на півхвилини хід свій
притишивши.
І вхопившись за осінь,
що мною гидує,
Думаю, для чого я тут
залишився.

Юлія УС
ЛТ УМЛ

* * *

І навіть сон сьогодні проти нас…
Тебе за вуха тягне він додому…
І сурогат зі смаком рому
З'їдає простір мій і час…

Так темно стало травам у мені!..
І став поперек горла місяць білий,
І зорі сходять на черствому – цвіллю…
І падають у прірву вороні…

Я зажбурнула час за восьмий вал…
Потойбіч-бо дев'ятого – немає…
Ти вистоїш, останній білий майя
Із міткою тривоги у бровах…

І стане день на груди супокою…
І серед бруку розростеться ліс…
Я передам усе до слова Ною…
Дощі із якорів знялись…

* * *

Спиртовий розчин моєї втоми
Залив палати саркофаг…
І я вернутися готова
У дім на чотирьох китах…
Де літо перескочить в зиму
І я забуду жовтий сон…
Десяту шкуру з себе скинув
Із мухи вирощений слон…

Спаде із місяця мовчання
На тебе, на мої плачі…
Ідуть паломники в Почаїв…
Ідуть дощі.

* * *

В цьому небі поховані
тисячі тисяч…
ліхтарі засвітили
поминальні вогні…
з того дня, коли він
перестав мені снитись,

обернулась усоте
клепсидра землі…

прокотились пісками
конвульсії клавіш
і моя безголова душа –
в гільйотині…
ти – ставиш
з ніг – на спину…

я бачу небо
в одвічній комі…
небо, в якому
тисячі тисяч
тих, що ніколи
нікому
не перестануть
снитись…

* * *

Вже і Господь не хоче вірити…
страшно з тобою разом не
дихати…
під ногами безвість вирити,
щоб із пекла – до тебе –
вихлюпом…
щоб із печі вийти
попелом,
застелити вії
стомлені…
сто мене – під колеса
погляду…
сто дощів упало –
покотом…
…біле сонце лоскоче болями,
ллється в руки
теплими ріками,
то не тіло, а літо просить
обійняти
свого чоловіка...
…ранок проситься: із повинною…
небеса від крику посиніли…
ліжка тріснула серцевина
і додолу мене скинула!
стеля кривиться,
криво стелиться…
у заметах думок –
безвихідно…
порятуй свою
пустельницю

видихом

Ірина СКАКУН

ЛТ, УМЛ

[АПОКРИФІЧНЕ]

Поглянь – ще кілька секунд
і вежа вросте у небо.
Кривою Декарта підпиратиме
черево світу

І той, хто віками німів од слів,
Стане говорити…

Ще кілька секунд – і вежа
Прохромить сонце –
Та що росте без кореня, без
насіння,
І стане під нею глевке від
слів
Стовпотворіння…

Поглянь – ще кілька
сантиметрів
І вежа торкнеться неба…
Її намалює дитина
Іржавим цвяхом на підвіконні
І кожен у місті захоче світла,
А може в світі
Ще є потреба
У розумінні, а не в безсонні…

Бродячі кондуктори і трамваї
Теж хочуть мати щасливі білети
в касі
До країни, якої немає
І малювати крейдою
на коліях
Щастя…

Заснули ті, що одвік не спали,
Принісши в дар фіміаму й миру,
Ті, що за спИною мали камінь,
А за дверима ще й сокиру…

І прозрівали сліпі й незрячі,
Бог розрізав занімілі очі.
Щоб всі мовчали, та кожен
бачив…
Як ще секунда
І вежа вросте у небо…
Як ще секунда і…
І…

* * *

Коли я дізнаюсь як маю померти,
помолившись Всевишньому і тіні позад себе,
я стану на підвіконня і здійму руки до сонця, що сходить,
поки те не стане нагадувати дитяче обличчя.
І поклонюся місяцю на заході,
Поки золоті риби Свідзінського
Пливтимуть під ногами Всесвіту.

Тоді з моїх грудей вилетить синиця,
Така ж темно-синя, як очі принцес Атлантиди й Ефесу,
Така ж неймовірна, як дикі сади Вавилону й Куала Лумпуру.

І втративши людську подобу
я скажу: так, я прожила життя філістерки.
Щасливої пожирачки фаст-фуду
і користувачки громадського транспорту.
Напиши по мені тризну і дві радіодрами,
а я наснюсь найкращим,
щоб ті прокинулися півбогами.

* * *

Скоро рік, як у землю пішли
мої ріки
мов Плавучий голландець,
стали усі кораблі
привидами.
Тільки сонце лишилось
в чолі
і тягнуть
до нього руки
осики
на яких ще гойдаються
теплі
юдині петлі,
і проросла на камінних
сходах
бальдрова омела...

Вони хочуть прийти на
прощу
до сивих небес
у багряних водах,
де кожному зроблять
свої стигмати
і свій невагомий хрест,
на який чіплятимуть
валізи, квитки, записки на
холодильник
і ті роки, які хоронила
їхня пам'ять
у ріках, які колись ще
плистимуть
в Адріатичне море
із царства Аїда.

* * *

Навіть стіни мають свої імена.
Вони кличуть до себе бездомні душі
і ховають в лонах бетонних.

Закипають на плитах забуті чайники,
що хотіли б мабуть літати,
та приречені зараз безславно згоріти.

Холонуть розжарені праски,
що могли б розтопити вічні мерзлоти

але їх уже використали і далі не має потреби...

засинають у ліжках люди,
що можуть все, та нічого не хочуть…

* * *

не називай моє ім’я всує...
я чекаю самотність,
як бога чекала мІр’ям.
я хотіла зловити за хвіст
жар-птицю,
але тільки спекла долоні
пекучим пір’ям.

для мене закриті двері
в які я стукаю,
тому я сусіда сухому попелу і
комахам
для того щоб тінь моя
не зазнала мук
і розвіялась прахом...

* * *

Ти помираєш в моїх руках
І я несу ледве тепле тіло,
Де листя з осені вже зомліло
Там, де парує на дощ земля

І кожен крок – ніби крок в
безодню
І з уст в уста ці слова
господні
І я – безпомічна течія,
Якою пустять твоє каное,
Де буде пам'ять плисти твоя

І якось разом на полі бою
Ми знов зустрінемсь –
рука з рукою,
Рука в руці, а під серцем
ніж…

Я буду жити! Ти хочеш
вмерти…
І поки поруч ми розпростерті
І поки поруч зі мною ти
Я буду тіло твоє
нести.

[КІМНАТНА ФІЛОСОФІЯ]

Вічністю встелений глобалізм,
як підлога в квартирі лінолеумом
хочеш прожити –
не лізь
і ми за тебе помолимось.

У баговинні днів
важко помітить грабл**І**
на які уже наступив...

А з неба летять дирижаблі злив...

* * *

розв’яжи мені руки
і залий мені чимось вуха...
я візьму на поруки
усі соціальні науки
і як будь-який вияв свободи
не буду нікого слухать
просто йтиму...
людина, що завжди буває винна
без права на виправдання і
евтаназію

людина що рідко заводить
знайомства
і повільно втрачає друзів
щоб знайти ефемерну азію
не в цьому напевно світі,
де вона ніколи не зможе бути
правою,
а просто ростиме разом із
травами,
гулятиме бруківкою
і кожен ранок після релігійних
алюзій
робитиме вигляд що ви
незнайомі

в чужому одязі
в чужому домі
у позі лотоса...
і поїде кудись вантажівкою,
бо просто любить кудись
поїхати,
але не виходить не
повернутись...
людина, що хоче мати
всесвіт в зіниці,
але просто боїться
впустити синицю,
бо не вміє ловить журавлів...
і не хоче підніжжя голів
біля свого блакитного храму
де її особиста єресь
співатиме
а люди чутимуть вереск.
бо їм не хочеться
подивитись на
людину що ходить п’яною...
людину що хоче спокою...
людину, що марить
янголами,
але не знає що таке
свобода...

ВЕСІЛЛЯ ВАГІТНОЇ ЖІНКИ

Емма Андієвська «Вагітний натюрморт»

весілля вагітної жінки –
руки і серця на тацях...
мертві птахи з відірваними
крилами
мають радіти тому
що їх шлунки напхали
сливами
виноград на тарелях
надкушений,
темно-синім соком –
кровію аристократа –
стікає на білу сукню
і в’ється на мідні грати,
де повішені сплять
синтезатори
на яких сьогодні ще
гратимуть
«Чоботи».

ловіть наречену за руки

саджайте її на лаву
годуйте її
весільним короваєм,
а вона вам заплаче,
а може ще й заспіває...
он вона – сиза голубка
при надії,
що тримає під серцем гаряче
яйце,
а на смітнику тихо
тріпоче стрічками
гільце...

ВИПУСКНИКИ

Спільна адреса для всіх випускників спеціальності «Літературна творчість, українська мова і література», а також для всіх колишніх, теперішніх і майбутніх авторів альманаху:
svi-j-tanok@ukr.net

Марина БАБЕНКО
ЛТ, УМЛ, випуск 2011
аспірантка кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості

Народилася 25 квітня 1988 року в м. Києві. У 1993 переїхала з батьками до Криму. Пише вірші та ліричну прозу, друкувалася в кафедральних альманахах «Сві-й-танок» і «Сполучник», а також на сайті «Клуб Поезії». Мешкає в Києві та в Криму.

Творче кредо: Ad fontes! «У будь-якому явищі прагну відшукати суть, основу». Улюблений афоризм: «Голос поэзии будет звучать даже среди развалин мира» (Евгений Маймин).

ПИСАТИ

Скільки існує ця правічна земля, стільки існує краса, яку варто оспівувати. Скільки існує цивілізація, культура, а радше – людська свідомість, стільки існують ті, хто пише. Поети. Прозаїки. Драматурги. Критики… Писати – це не майстерність. Це не гра рим. Це не забавка. Це – дар. І це приреченість. Писати – у справжньому розумінні цього слова – це бути тільки таким, і це від початку, і це до кінця. На все життя. Дар. І приреченість. Писати – це доля. Вона є тільки така. Писати – це бути самотнім і водночас ні. Це каскад парадоксів. Це вибухи найвищої

сили. Це вічна музика душі, яка затихає тільки після смерті. Писати – це бути незрозумілим, видаватися смішним, наївним, простим, дивакуватим,таким, що зрозуміти не здатен. Писати – це горіти пристрастями всього світу, усіх людей. Горіти найвищою мірою, відчувати сповна, до кінця, нестримно… писати – це страждання від надмірної чуттєвості. Писати – це стовідсоткова нездатність пояснити, чому ти пишеш, навіщо пишеш, чому саме так пишеш і чому не можеш писати інакше. Писати – це не стан душі, це характер. Писати – це страждати від надмірного відчуття фальші, несправедливості, від надмірно розвиненої інтуїції. Писати – це важко. Бо це назавжди. Це здатність жити в собі і, водночас, – неможливість жити лише собою. Письменник ніколи не був і не буде егоїстом. Він переживає усе, що переживаємо ми, тільки – вдвічі сильніше. Саме тому це так непросто. Але писати – це щастя.

Щастя бачити світ поетично.
Щастя радіти найменшим дрібницям.
Щастя бачити справжні цінності.
Щастя бачити суть.

* * *

Є час розставляти крапк***и*** над «і»
І є час, щоб поставити крапку.
Я чую – холонуть надії мої, –
На них проливається правда.
Я чую – у венах пульсує ріка,
Я буду прощатися міцно,
Не стану кричати, що мрія гірка,
Не стану радіти каліцтву.
Каліцтво душі –
найнестерпніший мед,
Солодка-солодка отрута.
Я буду спокійна. І йтиму вперед.
І вірити в щастя буду.
А так, бо не вірю,
що світла нема.
А так, бо є сонячні люди,
Я знаю їх душі і їх імена,
За них я молитися буду.

КАХОВСЬКА ОСІНЬ

Ранок і осінь рибалять у човниках,
Час зупинився і слухає тишу.
Хвилі та степ – запопадливі змовники –
Меланхолію задумливу пишуть.

Небо рідниться з водою і холодом,
Чайка на камені, ніби із мармуру.
Губиться шлях, розмальований золотом.
Сплять жовті трави під небом захмареним.

* * *

Мене вже зманює інший світ:
Я по степах. Бережусь від тебе,
Який красивий прощальний зліт
Крил тих правічних,
що марять небом.
Який солодко-щемливий жаль!
Очей далеких кришталь
чарівний!...
Я вітром стала. Моя скрижаль
Тобі забута, незнана, дивна.
Та нам не бути, не бути, не…
Вже слів нестача, забракло
кисню…
Вітри степів! Заберіть мене!
Нехай лунатиме ваша пісня!
Вітри степів! Не шкодуйте сил!
Мене від нього сховайте гарно,
Мені на плечі дорожній пил
Осів так ніжно –
і стало хмарно…

НАДІЯ

О, ця ніжна, тендітна пані –
У снігах її суть блукає,
І простори життя незнані
Вона впевнена, що здолає.
І буває, що скрізь темніє,
І ти бачиш байдужі очі,
А вона у морози гріє,
Добра зірка лихої ночі,
Попри сотні жорстоких зречень,
Попри холод і сиву мряку,
Вона вірить – незаперечно,
Без очікувань на подяку.
Їй, такій нетвердій на вдачу,
І єдиній, хто небайдужий,
Самовпевнені і незрячі,
Довіряємо спраглі душі.

* * *

Моє порожнє «а правда де?»
Загубилося в тиші вечора.
Фальшиву сукню тобі пряде
Цинічна сутність, панянка втеча.
Тікай від правди, від світу, від…
Вдивляйся мовчки у темінь зоряну,
Тобі вона надішле привіт –
Холодний спокій
у душу зморену…
І не питайся «чому-чому?»,
Тут вже давно
хтось за тебе вирішив.
Лови цю сутність, таку німу,
Холодний сміх заговорюй
віршами.
Топи в холодній воді цинізм
Того, хто камінь душі приховує.
Комусь так добре, коли ти вниз.
Хтось для цього все
використовує.
І що ж нам далі? А далі – так:
Лише в папері душею грітися!
Вбивати словом, а не навспак.
Бо недосяжність
у слові світиться.

НІ

Ти на порожньому боці мовчання,
Я на твердому ґрунті надій,
Ми – як два береги. Як
прощання,
Ми – як чекання дивацьких мрій.

Знаєш, укотре, ох, знав би,
вкотре,
Холодом синім засипле сніг.
Доки під сонцем заграють ноти,
Вкотре почуємо з неба «ні»…

* * *

Розлилося сонце – таке червоне…
І холодний блиск у снігах розтанув.
Негарячі промені на останок
Посміхнулись сумно. І стало сонно.
І в цій сніжній тиші питання «де ти»
Понад світлі зорі летіло мовчки,
А мороз оголював ікла вовчі,
Малював на каменях силуети…
Наближався спокій і ніч полярна,
Я в твоїх долонях зігріла душу.
Я тебе благаю: не будь байдужим,
Я так хочу вірити: все не марно…

В ОЧІКУВАННІ НА БІЛИЙ ЗНАК

Так буває: за вікнами – просто калюжі.
Незимові пейзажі, хоч майже зима.
І тихенько накрапує тиша. І дуже,
Дуже сильно хотілось, та снігу – нема.
Так буває: затемнені вікна. І двері
Зачинилися міцно, і дивишся сни.
І сидиш у мовчанні в прадавній печері,
Та, що зветься задовге чекання весни.
Так буває: у спогадах втоплене серце,
Зі старих фотографій війнуло добром,
Зі старих фотографій щось ніжне озветься,
Щось таке, що не встоїть під серця пером,
І проллється рядками – успішно, не дуже,
Десь банально, чи сумно, чи навіть ніяк…
Може, змерзнуть нарешті противні калюжі,
Забіліє зимових очікувань знак!...

БЕРЕЗЕНЬ – ЧАС БЕРІЗ

Весна завжди починається з неба. Люблю цю першу, ранню-ранню, чисту, як немовля, музику природи. На землі ще рештки снігу, що схожий тепер на мокрий цукор, на землі – холодний вітер гойдає суху траву, на землі – ані квіточки тобі, ані зеленої рослинки. Ще сонно природі, ще сонно. В лісах зникла біла ковдра, а під нею… анічогісінько нового, сухе коричневе листя, рештки осені. Думаю: і не погнило ж під такою ковдрою довгою, два місяці сніг лежав, а листя, ніби щойно був листопад, – сухе і чисте, хіба що не кольорове, а темне. І розумію тепер сенс весняних дощів: треба, щоб старе листя перетворилося на бруд, згнило, пішло в землю, щоб дати снагу паросткам, які вже десь ворушаться у холодній землі, відчувають весну. Я теж її відчуваю. Але ж кажу, на землі поки холодно, і сказати, що ще зима – ні, не скажеш. На землі – змерзлий стан очікування, останні білі сни перед великим пробудженням. А от небо…Там уже весна. Небо стає весняним уже в другій половині лютого. Воно якесь особливе, прозоре, світле. Багато світла. Більшає сонячних днів. А вечори… холодні вечори, а небо – таке тепле, таке зоряне, на землі – холод, а там – весна. Це дивовижно!.. І знову щось кличе, ми з природою одне ціле, і я пишаюся цим. Люблю відчувати її ритми у серці. Відчувати і радіти цьому вічному оновленню, яке починається з неба. Неба стає більше, ніби воно – скрізь. На небі – постійний рух, веселе пожвавлення, зміни… Якщо в такий прохолодний, але ясний день відчинити вікно, воно проллється в кімнату. Справді! Не вітер, а саме небо – чисте, свіже, синьо-блакитне, з легкими білими хмаринами, прилетить на крилах. Небо ранньої весни. Бентежить душу…

Ольга БАШКІРОВА

ЛТ, УМЛ, випуск 2001

Автор поетичної збірки «Флейта з передмістя» (2001) та роману «Серце гангстера Уррі» (2008), багатьох публікацій в альманахах і періодичних виданнях. Лауреат літературних конкурсів «Гранослов» та «Молоде вино». Член НСПУ. Кандидат філологічних наук.

ДАЛЕКО ВІД ВУЛИЦІ ПЕКАРІВ

(Уривки з роману)

Від автора

Література для мене передусім – гра, але гра дуже серйозна, як усі хороші ігри.

Мене давно приваблював Алжир, головним чином через захоплення біографією Сервантеса. Сподіваюся, що колись я таки побуваю там і на

власні очі переконаюся, що він ніскільки не схожий на таємничу країну Ель-Джуазір, куди вирушає благородний гангстер Уррі, який зрікся злочинного минулого і прагне поставити свої таланти на службу шляхетній справі. Герой чесно намагався вести життя порядного обивателя, однак авантюрна зоря знову покликала його. Найкращий друг Уррі, Джером Вайс, потрапляє до рук работоргівців, і єдиний, хто може врятувати його, – вчорашній гангстер. Кажуть, що за викраденням Вайса стоїть таємничий Клуб різників, з яким веде війну орден тринітаріїв – спільнота, що зробила своїм покликанням боротьбу з ганебною торгівлею. Уррі опиняється в дивовижному світі, де химерно переплелися сучасність і східна архаїка. Однак і Ель-Джуазір, і Лібія, і Теймер, звідки родом мій герой, – це відголоски нашої дійсності, де так само вирують пристрасті, чиниться насильство, а людина як ніколи потребує любові й підтримки. "Далеко від вулиці Пекарів" – продовження роману «Серце гангстера Уррі».

Ніч була райська.

Високо над землею розчахнулися надра гігантської штольні: шовковиста вугільна чорнота і алмазний пил. Зорі кришилися, мов крейда під пальцями Люсі.

Половина ночі вже минула, а сон не приходив. Очі давно звикли до темряви, і маленька кімнатка, схожа на келію, де мешкав тепер Уррі, привітно дивилася на нього кожним світлим від місяця куточком.

Тиха ясність була в усьому світі.

Всі сумніви, всі тривоги відступили. Таким ясним, таким близьким було в пам'яті обличчя Джерома, і тиха, радісна певність заповнювала душу. Вайс живий. Його полон триватиме недовго.

І нехай це була тільки сентиментальна маячня, Уррі подумки говорив з другом.

«Джероме, потерпи. Я тут, я близько, я не дам тобі пропасти».

Часом йому здавалося: відчуває тихий біль і смуток Джерома. Чи, може, це був його власний біль? Власний біль так важко часом відрізнити від чужого…

Десь в Ель-Джуазірі терплячі сірі очі безсонно дивилися на ці самі зорі.

Сну не було.

Уррі вдягнувся, вийшов у напівтемний коридор, а звідти – на дворик, оточений з одного боку кам'яною стіною, а з другого – галереєю, куди виходили двері келій. Там мешкали ченці; світські тринітарії й гості жили у так званому флігелі, більше схожому на вежу. Зараз, крім Уррі, там оселився тільки один чоловік – Расті Блуссом, веселий і хитруватий негоціант, добрий знайомий отця Адріана.

Уррі виміряв кроками дворик – один, два, три… десять… п'ятнадцять… А далі починалося царство рослин. Химерні квіти в діжах і пальми, самі приземкуваті й круглі, мов діжі, лимони з шишкуватими плодами на вітах, якісь виткі вузлуваті стовбури, немислимо переплетені

між собою. Це були угіддя брата Леонарда, садівника й ботаніка. Затишна чорнота саду волого й тепло дихала під місяцем. Хороше було йти крізь неї на світло ліхтаря, вгадуючи вигини вузької стежки і часом м'яко спотикаючись.

Нарешті Уррі вийшов на світло. Ліхтар осявав крихітну галявину, де в мармуровій стіні покоїлися патріархи, які знайшли вічний спочинок в Ель-Джуазірі. Стіну прикрашав барельєф – плащаниця з обличчям Христа. Барельєф був пишний, бароковий – навколо голови Ісуса хмарами клубочилися густі кучері – тонка, вигадлива ліпнина. За важкими опущеними повіками відчувався проникливий погляд. На вустах лежала ледь вловима напівусмішка. Бог спав, як спить лев, як спить до часу грім за хмарами. Сила, яка не потребує доказів, байдужа до лементу атеїстів і пишномовства святенників.

Уррі підійшов ближче і прочитав напис на стіні: «Віднині й довіку Царство Небесне силою береться, і ті, хто докладають зусилля, досягають Його».

Уррі посміхнувся. Йому здалося, що він зрозумів. Хіба не про те саме говорив отець Георг перед його від'їздом?

– Уррі, – знову зазвучав у вухах рівний голос настоятеля, – скільки людей на вашому місці знайшли б безліч причин, щоб не їхати: а на кого я покину справу? а що, коли мене вб'ють або схоплять? а раптом виявиться, що Джером зовсім не там? А де взяти гроші, якщо доведеться думати про викуп?

– Ну, гроші в мене є, – сказав Уррі. – Тільки б Джером знайшовся.

– Хай допоможе вам Бог. Я негайно дам знати отцю Адріану. Вас приймуть якнайкраще.

Його й справді прийняли як рідного.

Отець Адріан виявився міцним веселим чоловіком, мало схожим на священика. Швидше його можна було уявити офіцером, який половину життя провів десь у далеких південних гарнізонах, або значним державним чиновником. Світлі кущуваті брови, якими він весело й розумно підморгував, світлий чуб робили його шкіру смаглявішою, ніж вона була насправді. Уррі подумав, що засмага ця, певно, набута в далеких і небезпечних мандрах.

Щойно отець Адріан його побачив, засмагле обличчя священика взялося веселими обвітреними зморшками.

– А ось і наш неофіт, – вигукнув він, зблиснувши міцними білими зубами. – Дорогий Уррі, ласкаво просимо, – і міцно потиснув руку гостя. Уррі зауважив бадьору силу, яка відчувалася в цьому потиску.

Отець Адріан вже знав про зникнення Джерома, але уважно вислухав розповідь новоприбулого, а потім представив Уррі Блуссома.

– Дозвольте відрекомендувати – Расті Блуссом, світський тринітарій, як і ви, а до того ж ваш ровесник. Гадаю, вам буде про що поговорити.

О, їм було про що поговорити! Блуссом виявився товариським хлопцем. В Ель-Джуазір його привела авантюрна негоціантська зоря, а раніше він торгував виробами зі скла в Лібії, четверту частину своїх прибутків віддаючи на користь Ордену. За два місяці, проведені в місії, він устиг вздовж і впоперек вивчити столицю, втім, Уррі не поспішав скористатися його послугами як гіда – отець Адріан не радив виходити в місто, поки немає певних звісток від агентів. Агенти мусили відвідати володіння шейха Бенгани і з'ясувати, чи не мешкає там Джером Вайс.

Минув тиждень. Агенти мовчали. Бездіяльність починала гнітити. Ночами пекло почуття провини перед Вайсом – тим нестерпніше, що Уррі не знав, як він міг би запобігти лихові. Ченці розповідали йому про жорстокі розправи работоргівців над полоненими тринітаріями, і Уррі гнав від себе думку про те, що Джерома могли викрити.

Але сьогодні була зовсім інша ніч, і Уррі, відчувши радісну певність, міцно тримав її в собі, ніби пригорщу чистого піску в кулаці – так, щоб жодна золота цівочка не витекла крізь пальці.

Уррі поглянув на небо – воно все ще сяяло й мерехтіло незглибимими надрами, але теплу вільгість саду вже пронизала ниточка вранішньої свіжості.

Він знов зупинився поглядом на мармуровій стіні з написом. Чарівна таїна була в словах про Царство Небесне – ніби давня легенда, скинувши все випадкове й облудне, постала у своїй первинній суті і виявилася не легендою, а несподівано простою правдою. Уррі посміхнувся і тихо пішов назад.

Вже здаля на тлі білої стіни вималювався тонкий темний силует – Блуссом, його ні з ким не можна було сплутати.

– Не спиться? – запитав Блуссом, коли Уррі підійшов ближче.

– Бачу, не тільки мені, – посміхнувся Уррі.

– У мене в кімнаті задуха, – поскаржився негоціант.

Ліхтар, прикріплений на розі флігеля, освітлював тонке обличчя Блуссома, схоже на морду розумного лиса. Волосся, зачесане у вигляді невеличкого кока, не руде, а русяве, чомусь дивно підсилювало це враження. Блуссом майже увесь час посміхався, і через те по всьому його обличчю розбігалися тонкі зморшки. Усмішка чаїлася в них навіть тоді, коли він силкувався насупитися. Сіро-зелені очі дивилися на світ з легкою зверхністю – погляд людини, яка не зазнала щастя, але має певний успіх у фінансових оборудках.

Уррі і Блуссом повільно закрокували поруч подвір'ям. Верхній дворик – той, що виходив у сад, і справді був замалий для прогулянок, але повертатися в будинок не хотілося.

Уррі мовчав, і Блуссом вирішив підтримати розмову, що була урвалася:

– Думаєш про свого друга?

– Думаю, Блуссоме, – щиро відповів Уррі.

– Так-так… Ну й справи… – зітхнув новий знайомий. – А ти молодець, не побоявся кинути все й поїхати. Розкажи про нього. Який він?

– Ти ж бачив фото.

– Ну, фото – не те. Розкажи, що він за людина?

– Розумна людина. Добра людина.

– Ну, цих мерзотників мало цікавлять такі чесноти. Що він уміє робити?

– Багато. Готує чудово, знає бухгалтерію, ресторанний бізнес. У нас чайна, між іншим, краща в місті.

– Он воно що! – присвиснув Блуссом. – Ну, тоді це дорогий товар. Ой, вибач… – йому вочевидь стало дуже ніяково за своє необережне слово. – Вибач, – повторив Блуссом і навіть голову опустив.

– Та що там… – важко махнув рукою Уррі. – Ніби я сам не розумію.

– Так-так-так… – замислено вимовив Блуссом, крокуючи далі поруч з Уррі – вони встигли дійти до низенької садової огорожі, повернули до будинку і тепер знову рушили в бік саду. – Ну а сам ти як думаєш – де він може бути?

– Сподіваюся, він у шейха Бенгани. Може, служить камердинером, може, кухарем. Тут справа в іншому – шейх не захоче добровільно відмовитися ні від такого кухаря, ні від такого камердинера.

– Ясна річ, не захоче… Знаєш, а може бути й так, що він зовсім і не там.

– Може бути…

– Ну поміркуй сам, Уррі. Вже в кого в кого, а в Бенгани вибір є. Він собі може навиписувати сотню таких камердинерів, з самого Лондона або з Парижа, або ще хтозна-звідки. Ти вибач мені, але Джерома цілком могли продати або здати в оренду, і гне він давно спину десь тут, у місті.

Уррі насторожено поглянув на Блуссома.

– Ні, я не говорю, що так воно і є. Я кажу тільки, що так може бути. Ти бачив тутешні вулиці? В касбі[1] зараз купа забігайлівок, у яких нечистий ногу зломить – фасад – Європа, а що там у дворі або в підвалі робиться – і не питай. Ці покидьки знаєш, що інколи виробляють? Обладнають у підвалі кухню, куплять або візьмуть в оренду невільника-кухаря, колодку на ногу – і працюй цілісінький день. А на ніч замкнуть у сараї на задньому дворі. Поліції заплатять – ніхто їх не чіпає, а в залах – музика, чистота, серветки під колір скатерті.

– Що ж робити? – глухо запитав Уррі і підняв голову до неба, щоб Блуссом не побачив несамовитого болю, який відбився в його очах. – Агенти отця Адріана мовчать… Треба шукати й тут.

– От і я про це.

---

[1] Касба – старий історичний центр Алжиру, а відтак і столиці таємничої країни Ель-Джуазір, яка є його фантазійним двійником.

Вони стояли в густій тіні саду. Зорі вже бліднули, ще кілька хвилин – і все довкола стане сірим, хистким, як уві сні. А поки що на землі панувала ніч, і сад височів чорною стіною. Уррі не бачив обличчя Блуссома, тільки чув його стишений, заспокійливий голос.

– Отець Адріан вирішив, що відповідає за тебе перед отцем Георгом, тому й не радить ходити в місто. А я б зробив от що. В мене є кілька знайомих, не з тринітаріїв, місцевих. Вони торгівці, крутяться в касбі, бувають і в будинках різних тузів. Підозрюю, що і про підневільних робітників знають не з третіх вуст. Якщо добре їх попросити – ну, розумієш, про що я, – вони миттю рознюхають: чи служить десь такий Джером Вайс, хто його господар, у скільки оцінює хлопця. Ех, шкода, зараз не сімнадцяте століття! Наскільки все тоді було простіше. Ми з тобою пішли б зараз просто на Бадистан[1], пошукали б серед невільників, розпитали торгівців. Або в баньо – це були такі муніципальні в'язниці для рабів. І за тиждень-два знайшли б твого Джерома.

– Я все одно знайду його, – сказав Уррі. – Без Джерома я в Теймер не повернуся.

– Тоді домовимося так, – перейшов Блуссом на діловий тон. – Завтра, тобто вже сьогодні, отець Адріан їде у справах. Йому нічого говорити не треба – хай не турбується даремно. А ми з тобою ввечері підемо до Кварталу нечистот.

– Кварталу нечистот?

– Так називають вулицю Н'Фісах у касбі. Там буде сьогодні дехто з моїх знайомих. Прихопи з собою гроші.

– Добре.

В будинку зачувся млявий ранковий рух – це чергові ченці прибирали трапезну.

– Ну все, розбігаємося, – сказав Блуссом і швидко потиснув руку Уррі.

– Це і є Квартал нечистот? – тихо запитав Уррі Блуссома – у цій настороженій напівтемряві неможливо було говорити голосно.

– Еге ж, – так само тихо відповів той. – Правда, зараз тут нечистот не побачиш. Колись на Н'Фісах жили самі злидарі, а тепер мешкають і заможні люди. Правда, не завжди слід розпитувати, на чому вони розбагатіли… Усе, прийшли, – Блуссом різки зупинився.

Двері в глухій стіні відкривали куточок тьмяно освітленого приміщення – там мінилося й мерехтіло червонясте світло – здавалося, палало вогнище.

– Нам сюди, – Блуссом кивком запросив Уррі увійти.

На порозі їх поклонами зустріла якась тінь, кивнула Уррі, переморгнулася з Блуссомом і зникла.

Між кам'яною долівкою і низьким склепінням зависло димне марево. Під стінами на циновках згорбилися постаті в бурнусах, одні сьорбали з

[1] Невільницький ринок в Алжирі у старовину.

філіжанок ароматну каву, інші курили кальян, злившись в одне з химерними колбами, самі схожі на дивні хмарки диму, що повільно витікали з довгих трубок. У дальньому кінці кімнати крізь димний серпанок блимав вогонь, а над ним осміхалася гарячими відблисками латунь – там на камінній полиці стовпилися глечики з довгими шийками й візерунчасті тарелі. Ще вище, ледь видні у тремтливій напівтемряві, спліталися в химерну витинанку загадкові письмена.

Відвівши рукою завісу з дерев'яних намистин, Уррі вслід за Блуссомом пройшов у дальню кімнату, зовсім маленьку, де стояв тільки стіл і вузький диван, накритий килимом.

– Присядь, – сказав Блуссом. – Зараз сюди прийдуть люди, про яких я тобі говорив. Будеш каву? Тут варять чудовий мокко. Чи, може, спробуєш гашиш? – Він тихо розсміявся.

– А можна замінити гашиш вогняною водою? – в тон йому поцікавився Уррі – йому давно хотілося сказати щось таке, що зруйнувало б ці чари, цей сомнамбулічний рух тіней довкола.

– В тебе, бува, не російське коріння? – ще більше розвеселився Блуссом.

– Ти що, погано роздивився мою фізіономію?

– Ну чому ж? Явна азіатчина. Хоча… Зараз у світі все так переплуталося…

– Атож.

Їм принесли каву. Коли дерев'яна завіса перестала коливатися, крізь невисоку арку стало добре видно згорблені на циновках постаті, вогнище і задимлені стіни з вицвілими килимами. Стало затишно, як буває, коли прийдеш у тепло знадвору.

Уррі втягнув ніздрями міцний кавовий аромат і посміхнувся.

– Тобі тут подобається? – запитав Блуссом.

– Так.

– Знаєш, я теж люблю цю кав'ярню. Все тут так… архаїчно. Ну хто б міг подумати, дивлячись на все це, що в нас кінець двадцятого століття?

Вони пили каву, слухаючи уривки чужих розмов, далекі, незрозумілі й від того чарівні, як усі чужі розмови.

– А де ж твої знайомі? – запитав трохи згодом Уррі.

– Зараз, зараз вони будуть… – якось нервово відгукнувся Блуссом.

– Вони знають, що ми на них чекаємо?

– Аякже, знають.

– І ти впевнений, що ми зможемо порозумітися?

– Я впевнений, Уррі. Ну чому ти нервуєш?

Уррі й сам не знав. Щось діялося з ним. Розмови і сміх ледве долинали до нього, пробиваючись крізь настирливий дзвін, що завис у вухах. Люди в бурнусах злилися зі стінами, і незрозуміло було, що коливається перед очима – високі тюрбани чи хмари курінь. Латунні глеки й тарелі над вогнищем світили крізь серпанок, мов далекі планети.

На мить крізь усю цю наркотичну каламуть прорізалася така недоречна цікавість: а що означають арабські письмена там, над вогнищем, над глеками й тарелями? А наступної миті стало байдуже. Все стало байдуже…

Тьмяне світло ліхтаря металося на брудно-зеленій обшарпаній стелі. Це світло було першим, що побачив Уррі, коли розплющив очі. А перше, що він відчув, були нерівні поштовхи – так буває, коли їдеш вибоїстою дорогою. Він спробував підвестися і не зміг. Ледь піднявши голову, Уррі майже без подиву побачив свої руки, стягнуті на зап'ястях мотузками, і носки черевиків, дивно далекі, ніби чужі. Тепер він поступово почав розуміти, що його везуть кудись у машині, швидше за все у фургоні, і що він прив'язаний до відкидної полиці ременями – один охоплював груди ледь нижче плечей, другий стягував руки біля ліктів, а третій і четвертий – коліна й гомілки.

Він повернув голову вбік і, напруживши зір, розрізнив навпроти, на одному рівні з собою, обриси іншої прив'язаної до полиці людини. За хвилину, привчивши очі до напівтемряви, Уррі зміг роздивитися, що людина ця – худорлявий, дуже юний хлопець. Мабуть відчувши на собі погляд, хлопець повернувся обличчям до Уррі – волого зблиснули великі чорні очі, повні відчаю.

– Де ми? – глухо запитав Уррі. Він і сам відчував, що вимовлене ним "ми" справді об'єднує його з цим переляканим хлопчиком за якоюсь страшною, ганебною ознакою.

– Мехсуд… - тихим шелестом долинуло з полиці навпроти. Певно, хлопець сказав ще щось, але Уррі не розрізнив більше жодного слова. І не став перепитувати. Натомість він спробував, наскільки дозволяли ремені, перехилитися на правий бік і поглянути з полиці вниз. Це коштувало йому судоми, яка боляче скрутила м'язи, але він встиг побачити ще одного нерухомого чоловіка, також перетягнутого ременями.

В пам'яті спалахнув спогад – малюнок зі шкільного підручника: трюм корабля, на якому работоргівці перевозили рабів-негрів; ряди грубо збитих лежаків, на яких людина змушена розпластатися горілиць, а над нею і під нею так само лежать на полицях її товариші по нещастю.

Час зупинився чи радше перестав існувати – тільки світло ліхтаря металося на стелі та невідома дорога люто штовхала знизу фургон.

Коли машина зупинилася, Уррі ще хвилину здавалося, що вона продовжує рухатися – глибокі нерівні поштовхи продовжували за інерцією жити в його тілі.

Важко грюкнули двері – залізом об залізо, і в напівтемряву зненацька врізався осяйний прямокутник зоряного неба. І на тлі цього яскравого прямокутника виросла чиясь велетенська постать, широкоплеча й капловуха. В цій капловухості, в цих широких плечах Уррі одразу відчув щось тупо-жорстоке, катівське.

А чоловік, ніби відчувши його тривогу, рушив просто до нього, простягнув довгі руки і не кваплячись, діловито звільнив від ременів, потім грубо рвонув за плече, примусивши сісти на полиці, ткнув у живіт, ніби утрясаючи зерно в мішку, і перш ніж Уррі опам'ятався, легко, мов дитину, підхопив і опустив на підлогу.

– Де я ? – запитав Уррі й одразу ж отримав стусана під ребра.

Він розгледів поруч ще одну людину – кремезного хлопця, прив'язаного ременями до нижньої полиці. Очі в'язня тривожно і гнівно блищали. Уррі помітив, як важко здіймаються м'язисті груди, стягнуті путами. Більше нічого роздивитися йому не вдалося – велетень штовхнув його до виходу, в темний отвір дверей, за якими сяяло зоряне небо.

Уррі вийшов з фургону (його тимчасова в'язниця виявилася таки фургоном), і в нього дух захопило від неосяжного простору, який відкрився очам.

Бадьорий холод, тиша і простір. От тільки руки його були міцно зв'язані.

Зоряне небо стояло над пустелею, мов срібне шатро. Здаля, із-за обрію, налетів вітер, і на мить здалося: ось-ось відкинеться небесний полог, відкривши жагучі, розпечені сонцем далі. Однак зоряне шатро стояло непорушно, а вітер тільки приніс якісь фантастичні запахи – медовий аромат далекого цвітіння, молочні пахощі дівочої шкіри під чорним запиналом, смачний димок чиїхось багать.

Але нічна пустеля лише на півхвилини зачарувала Уррі. Бо майже одразу він побачив людей. За кілька кроків від нього зупинилися четверо м'язистих молодиків, озброєних карабінами. Біля їхніх ніг, похиливши голови, сиділи інші бранці – троє вродливих, хоч і змучених, дівчат і двоє чоловіків (в одного на обличчі запеклася кров).

Велетень, який вів Уррі, примусив і його опуститися на пісок, потім повернувся до фургону й незабаром вивів звідти ще двох невільників – двох молодих арабів, в одному з яких Уррі впізнав свого нічного vis-à-vis. Це був худенький, дуже симпатичний хлопчина з добрим, ще зовсім дитячим обличчям. Мабуть, у товаристві однолітків він був веселуном і душею компанії, але зараз у його великих очах застиг розпач. Другий, масивний, міцно збитий, тримався мужніше, і все-таки крізь личину похмурої неприступності пробивався той самий дитячий відчай.

Хлопців штовхнули на пісок поруч з Уррі. Худенький одразу ж похилив голову, ховаючи від чужих очей сльози; другий став похмуро роззиратися навкруги, зустрівся поглядом з Уррі, здригнувся, закусив губу і швидко відвів очі.

Уррі поглянув убік. Там на віддалі стояв цілий караван – кілька верблюдів, між якими снували людські постаті. Дві з них – одна – у високому тюрбані, інша – в дорожньому костюмі – відокремилися від каравану й рушили до невільників.

Уррі задихнувся від люті, здаля розпізнавши в людині без тюрбана Блуссома. Той ішов, шанобливо відстаючи на крок від свого супутника – високого сивого азіата в розкішному, шитому сріблом чорному вбранні. Блуссом привітно, як другові, посміхнувся Уррі й рушив просто до нього. Уррі чекав його наближення, подумки роздираючи свого чичероне на дрібні шматочки.

Блуссом знаком звелів карабінерам підвести його й весело запитав:

– Сподіваюся, Уррі, тобі нічого не треба пояснювати? – Уррі похитав головою.

– Твої документи в мене. Гроші теж.

– Не сумніваюся.

– Повір, так буде краще. Тарги зовсім не шанують чуже майно.

– О-он як, – люб'язно сказав Уррі, непомітно підступаючи на крок до Блуссома. Той дивився на нього, миролюбно посміхаючись, очевидно, абсолютно впевнений у власній недоторканості.

І зненацька Уррі різко викинув уперед зв'язані руки, влучивши Блуссому в підборіддя. Карабінери відреагували блискавично – схопили бранця за лікті, і удар вийшов не таким сильним, як розраховував Уррі: Блуссом поточився на кілька кроків, боляче прикусивши собі язика, однак втримався на ногах, а за мить знову посміхався.

– Дряпається котик, – пояснив він чоловікові в тюрбані, який підійшов, приваблений галасом.

Той поглянув на Уррі рівним спокійним поглядом з-під білих кущуватих брів. Уррі дивився в це темне, видублене вітрами обличчя і намагався збагнути, що думає про нього пустельний патріарх, яку долю готує йому, однак у чорних очах не було ні насмішки, ні зверхності – тільки непорушний спокій. Якби пустеля мала очі, саме так дивилась би вона на маленькі людські каравани, і на дзвінкі примари міст, і на мотогонщиків, що під час ралі гинуть у її пісках. Для ватажка (а він і не міг бути ніким іншим, цей старий у високому тюрбані) Уррі – просто витвір чужого химерного світу, де жінки не закривають облич, де немає пустель і муедзинів, просто один з багатьох, кому судилося втратити свободу, для кого існує визначений грошовий еквівалент. І це не злочин – це споконвічна торгівля Ель-Джуазіру, без якої він не міг би існувати. Цей гарний, схожий на жвавого хлопчика іноземець потрапив у біду з волі Аллаха, і не йому, правовірному мусульманинові, дошукуватися причин чужого нещастя. Усе це прочитав Уррі в чорних очах високого чоловіка в тюрбані. Старий ще раз ковзнув по ньому поглядом і, відвернувшись, поволі рушив до каравану.

– Гадаю, руки йому краще зв'язати за спиною, – звернувся Блуссом до карабінерів.

Коли наказ було виконано, Уррі знову примусили сісти.

– І пам'ятайте: відповідаєте за нього головою. Він потрібен нам живий і здоровий.

Блуссом нахилився до бранця:

– Я розумію твої почуття, Уррі. Але ти попався, тут нічого не вдієш.

– Що ти зробиш зі мною? – запитав Уррі.

– Давай збережемо інтригу, – Блуссом поплескав його по щоці і енергійно закрокував геть.

Озирнувшись на фургон, Уррі побачив, що машина зникла. Поглинутий люттю, він не помітив, коли саме це сталося, але означати це могло тільки одне: подальший шлях невільників пролягає через пустелю.

Ось караван заворушився, заґелґотіли погоничі, і це збудження одразу передалося непорушним карабінерам – вони швидкими стусанами підняли бранців з землі, збили їх у гурт, мов пастухи – отару, а за хвилину і понурі полоненики, і їхні охоронці влилися в караван, ставши ланками рухливої вервечки людей і тварин.

На світанку бранців загнали до намету, міцно скрутили всім руки за спиною, а для певності ще й зв'язали по два короткими мотузками (так їх було легше стерегти, бо бідолахи не могли навіть поворухнутися, не потурбувавши сусіда). Цілий день вони змушені були лежати, і цілий день, змінюючи одне одного через кожні дві години, над ними стовбичили карабінери, які завважували найменший порух, найтихіший схлип.

Уррі лежав, прив'язаний за зап'ястя до красивої, але отупілої від розпачу сусідки (йому, як байронівському Дон Жуану, не вистачило напарника-чоловіка). Тепер він уже знав, що його сусідку звуть Єва.

Вдень Уррі прокинувся від монотонного квиління, що лунало зовсім поруч. Остаточно отямившись, він збагнув, що це квилить дівчина.

– Боляче, боляче, боляче, боляче… – плачучи, на одній ноті повторювала сусідка.

– Єво, що сталося? – пошепки запитав Уррі.

– Я не можу… не можу більше… на лівому боці… – скрикнула дівчина і зайшлася риданнями.

– Тихше, давай поміняємося. Я ляжу на твоє місце.

Єва плакала, замруживши очі.

– Спробуймо.

Дівчина билася в риданнях.

– Єво, ну ж бо! Спирайся на руку.

Уррі обережно підвівся на лікті. Дівчина затихла і спробувала зробити те саме, однак не втрималася і знову впала на циновку – туго стягнуті мотузки, ніби леза, врізалися в зап'ястя Уррі. Він змушений був лягти.

Я покличу охоронця, – сказав Уррі (Єва знову плакала).

Але охоронця кликати не довелося – він уже стовбичив над ними.

Чого вовтузитеся? – коротко запитав карабінер.

Єві погано. Розв'яжи її, – сказав Уррі.

– А пику джемом не намастити? – була відповідь. – Ану стули писок! –

рикнув карабінер на дівчину.

Ридання Єви перейшли в надсадний кашель. Вона не чула охоронця, і той щосили копнув її ногою в живіт. Єва охнула і нажахано замовкла.

Тієї ж миті всередині в Уррі немов прорвало шлюз.

– Щоб ти здох, падлюко! – крикнув він, рвонувшись у бік гицля.

Уррі відчував, як дикий страх скував його товаришів, як вони перестали дихати, але вже не міг зупинитися.

– Я тебе запам'ятаю, тварюко! Я тебе знайду й пристрелю, як собаку! Думаєш, якщо ти…

Він не договорив – важкий черевик жорстоко врізався під ребра. Засліплений болем, Уррі майже автоматично викинув уперед ногу і влучив карабінеру просто в пікантну точку з внутрішньої сторони стегон.

Той засичав, замружився, налився кров'ю, зігнувся навпіл.

Лють Уррі розсіювалася, ніби червоний туман. Він уже знав: його покарають. Жорстоко покарають. Але ні про що не шкодував.

Далі все сталося дуже швидко. Карабінер розігнувся, вже не червоний, а блідий від люті, перетяв ножем мотузку, натягнуту між Євою й Уррі, рвонув за неї, примушуючи бранця підвестися, виштовхнув з намету.

Пустеля опекла щоки Уррі гарячим подихом. Він рвучко обернувся до гицля, але той з розмаху вдарив його в обличчя. Уррі, руки якого все ще були зв'язані за спиною, не втримався на ногах і впав навзнак. Відчуваючи, що з правого кутика вуст виступила кров, він спробував підвестися, спираючись на лікоть, але карабінер вибив його руку і вихопив канчук.

Між двома першими ударами в Уррі змигнула страшна думка: він не може захистити обличчя й очі. Бранець замружився і стиснув зуби.

Свист канчука. Пісок і кров. Піски Ель-Джуазіру байдуже ковтають кров, як ковтали століття, і два, і три тому. І кров гангстера Уррі не червоніша за кров берберів і рабів-християн, за кров караванників і місіонерів. Кров гангстера Уррі, який тільки хотів знайти друга. Пісок і кров…

Йому все-таки вдалося перевернутися на живіт. Він ще намагався відповзти вбік, коли розправа раптом припинилася.

Уррі чув голос Блуссома, який крив гицля на чім світ стоїть, чув якусь метушню, але не рухався, напівпритомний від болю. Він важко дихав, заплющивши очі, й тільки одна думка пульсувала в його мозку: все це вже було з ним – давно, коли він ще хлопчиком потрапив до рук работоргівців, а може, й раніше, значно раніше, багато століть тому.

Якась тінь упала йому на обличчя. Уррі розплющив очі: над ним стояв Блуссом – волосся скуйовджене, обличчя бліде й перекошене. Таким Уррі його ще ніколи не бачив.

– Живий?! – випалив Блуссом (помітно було, що в нього відлягло від серця). – Давай вставай.

Він допоміг Уррі підвестися, взяв його за лікоть і без зайвих пояснень потягнув до себе в намет.

Тут Блуссом швидко оглянув Уррі, обмацав йому руки, ноги, ребра і плечі.

– Здається, цілий. Чому він накинувся на тебе?

– Тому що тварюка. Тільки останнє лайно може бити дівчину, та ще й зв'язану, та ще й у живіт.

– Який стиль, Уррі, який стиль! – Блуссом знову був у гуморі. – Виходить, він копнув дівку?

– Виходить, копнув, – ледве стримуючи лють, відповів Уррі.

– І ти, звичайно, не міг не втрутитися?

– Поміняй платівку, – огризнувся Уррі.

– Ну що ж, давай.

Блуссом дістав ніж і перерізав мотузки в Уррі на зап'ястях.

– Ось, підкріпись, – він кивнув на низенький складаний столик – там було розкладено фрукти, стояло барильце з вином, оливки й солодощі в глибоких чашках.

– Дякую, я не голодний, – сказав Уррі, зумисне відводячи погляд від усіх цих розкошів.

– Брешеш – «не голодний»! – засміявся Блуссом. – Облиш ці лицарські жести. За них, – він кивнув у бік виходу, – в мене голова не болить – продам, та й по всьому. А ти мені потрібен у формі.

Бранець дивився в куток.

– Уррі, – Блуссом поклав руку йому на плече, – ти ж розумний. Я знаю, які ставки робив на тебе Стамп. Повір, наші лідери не скупіші за нього. Продайся дорого, Уррі. Що робити? Не ти такий – такий світ. Вони озолотять тебе, якщо поводитимешся правильно.

– А як правильно? – примружившись, гостро запитав Уррі.

– Я тебе навчу. І, до речі, Джерома швидше витягнеш, якщо будеш з нами.

Після трапези, розділеної з Блуссомом, Уррі довго лежав без сну. Тепер під головою в нього була невелика зручна подушка; йому виділили м'який матрац, щоправда, руки знову зв'язали за спиною. Червоні сліди від канчука Блуссом змастив якоюсь маззю, яка буцімто швидко затягувала рани.

Уррі слухав глибоке сопіння работоргівця (той, хильнувши вина, солодко спав у глибині намету на ложі з ковдр і подушок), а сам не міг задрімати бодай ненадовго.

Уночі знову був перехід, а вранці Блуссом знову забрав Уррі до свого намету. Бранець відмовився від вина, і "різник", знизавши плечима, зв'язав йому руки за спиною і кинув подушку на розкладений у кутку матрац. Уррі ліг. Заснув він майже одразу, а прокинувся від Блуссомового торсання.

Ще не прийшовши до тями, Уррі якимсь таємничим шостим котячим чуттям відчув: треба мобілізуватися й тримати кігті напоготові, зараз щось мусить статися.

Він розплющив очі.

– Вставай. Є справа, – випалив йому в обличчя Блуссом і, схопивши під лікоть, допоміг сісти.

– Пам'ятаєш нашу розмову?

– Яку саме?

– Сьогоднішню. Про Стампа і Клуб.

– Ну?

– Мені потрібні гарантії.

– Якщо ти думаєш, що я телепат, то помиляєшся, – розсердився Уррі. – Що ти хочеш? Поясни як слід.

– Значить, так, – Блуссом зробив над собою помітне зусилля, щоб зібратися з думками, – він явно нервував. – Один з чоловіків, знаєш, такий білобрисий, зовсім захирів. Далі він іти не зможе, та й розводити заразу мені нецікаво, зрозумів?

Уррі й справді пригадав: один із його супутників, русявий молодик із розсіченою губою, справді йшов якось дивно – хитаючись, мов у напівсні, а під час нічної зупинки повалився на пісок, як лантух. Кепське становище – захворіти в полоні.

– Його треба ліквідувати.

Серце Уррі стиснулося.

– Зробиш?

– Ти збожеволів, чи що? – питанням на питання відповів Уррі.

– Не зробиш?

– Ні.

Блуссом вихопив коротку дерев'яну палицю, просунув між зв'язаними зап'ястями Уррі і, взявшись за обидва її кінці, різко повернув.

Від болю перед очима у бранця попливли червоні кола. Блуссом крутнув палицю вдруге, і Уррі замість стогону вибухнув такою добірною гангстерською лайкою, що "різник" пополотнів.

– … добивати поранених, сволото? – важко дихаючи, завершив свою гнівну тираду Уррі.

– Ти що, вирішив мене кинути? – Блуссом вчепився в його чудове темно-каштанове волосся, безжально відтягнув назад голову і зарепетував просто в обличчя бранця:

– Що ти вбив собі в голову?! Хочеш ангельського чину? Білих крил?

"Різник" тремтів від люті, дивлячись у закинуте обличчя Уррі. Це обличчя – очі примружені від болю, щось скорботно-дитяче в лініях вуст, але ні страдницької гримаси, ні благання – це обличчя суперечило всьому, що він знав про світ і людей. Ненормальний, перед яким відкриваються блискучі перспективи, яким опікується сам Стамп, раптом кидає все, замалим не стрижеться в ченці, воює з Клубом, лізе до чорта

в зуби, щоб визволити шкільного приятеля, і ось тепер, коли Блуссомові лишається один крок до висот, на яких розпивають нектари Великі Різники, цей бісів Робін Гуд стає йому на заваді, і то через те, що не може порішити якогось каліку.

– Покидьок! – Блуссом ударив Уррі під серце. І знову – ні стогону, ні благання. Здавалося, він бив гутаперчеву ляльку.

– Добре, не хочеш вволити мою волю – не треба. Хай з тобою говорять лідери Клубу.

– Плював я і на тебе, і на твій Клуб, – сказав Уррі. – І лідерам твоїм скажу те саме. Уррі більше не чекав нічної зупинки. Блуссома ні про що не треба було більше розпитувати. Він почувався так, ніби прокинувся глупої ночі в чужому будинку, де покотом – на канапах, на підлозі, на порогах і в кріслах – сплять незнайомі, невпізнавані в темряві люди. Він один по-справжньому живий у цьому бездиханному світі, він один бачить і чує, як місяць здоює в морок рідке молоко, як шарудять за шафами миші й павуки тчуть свої сіті. Він рухався серед сновид – невільники заніміли, здавалося, вони більше не чують і не бачать його. Ці люди спали, не знаючи, куди й навіщо йдуть, а Уррі знав – він ішов на смерть. Він один не спав серед мовчазного, сновидного каравану.

Блуссом сприйняв його відмову цілком серйозно. Під час зупинки Уррі лишили зв'язаним – єдиного з усієї валки невільників. Напуваючи бранців, охоронці оминули його. Однак і це було по-своєму добре – принаймні, хай Блуссом не плекає даремних надій.

Намагаючись не дивитися на товаришів, які розтирали зап'ястя і втамовували спрагу, Уррі повернувся обличчям до пустелі. Вона розляглася під зорями, розкішна, мов одаліска султанського гарему, і вабила подихом незнайомого вітру – подихом таємниці. Це було життя, яке існувало завжди й завжди існуватиме, непідвладне ніяким розправам, ніякій смерті. Дихання Уррі, як мільйони й мільйони інших людських життів, не зникне – воно зіллється з могутнім подихом пісків, з морським бризом, з тим теймерським зимовим вітром, який солодко співає в димарях і роздмухує веселий вогонь у камінах. І якщо навіть йому судилося скінчити своє життя в Ель-Джуазірі, в далекому Теймері ще довго-довго житиме розумна, ніжна дівчинка, яка переселить його у вірші, в книги, в сонні мрії своїх дітей, і Уррі ніколи не помре.

Він стрепенувся, побачивши бічним зором, що поруч з ним виросла чиясь постать.

Перед ним стояв Мехсуд. Уррі інстинктивно зібгався в пружний клубок, мов кіт – готуючись до стрибка. Втім, він навіть стрибнути не міг.

– Я бачу, тебе позбавили всіх доступних вигод? – несподівано хорошою французькою запитав Мехсуд.

– Саме так, – неохоче відповів Уррі.

Караванник зробив знак двом молодим таргам, які стояли позаду нього, й ті кинулися до нього й поставили на рівні ноги. Мехсуд зблиснув

проти місяця лезом ножа й перерізав мотузки в Уррі на зап'ястях. Один із таргів ткнув йому в руки дерев'яну чашку й наповнив її водою зі шкіряного міха.

– Пий, – трохи зверхньо сказав Мехсуд.

Уррі подякував і за мить повернув таргові порожню чашку.

– Тепер давай поговоримо, – стишив голос караванник, одним порухом брів наказавши своїм людям відійти. Молодики скорилися.

– Я знаю, що відбулося між тобою і Блуссомом учора. Я б не хотів, щоб тебе вбили.

– Приємно чути, – сказав Уррі.

– Ти схожий на ту настирливу мишку з притчі, – ледь усміхнувся Мехсуд. – Ту, яка борсалася в молоці, доки не збила його на масло і не врятувалася.

Уррі не мав охоти зараз слухати притчі, однак знайшов сили посміхнутися у відповідь.

– Але, – провадив Мехсуд рівним розважливим голосом, – коли тебе підвісять на гачку, ти зіб'єш лапками хіба що повітря.

– Навіщо говорити про це? – запитав Уррі. Він не міг пояснити собі несподіваної жорстокості караванника.

– До Лібії шлях неблизький. Все може статися, – була відповідь.

Усмішка Мехсуда сяяла тепер тільки в очах – вуста сховалися в пухнастих вусах.

Минула ще одна ніч. Перед самим світанком, коли зорі почали ніжно бліднути, унизу, в піщаному видолинку, постало туманне видиво – розсипані нерівним колом білі куби будівель, листя високих пальм, схоже на риб'ячі скелети, місячний купол мечеті. Все це ще розпливалося в сутінках, як міраж, але серця бранів стиснулися – оаза віщувала зустріч з людьми, і кожен відчував щось схоже на надію.

Караван пішов швидше. Над тією його ланкою, яку утворювали невільники, засвистіли канчуки – це охоронці стимулювали живий товар до енергійнішого руху.

Темна вервечка каравану сповзла з піщаного пагорбу й розпалася біля його підніжжя. Мехсуд отаборився на околиці поселення, неподалік джерела з солодкою прозорою водою. Одразу утворився натовп, і невільники змушені були чекати, поки втамують спрагу тарги і їхні верблюди. Карабінери відвели бранців убік і знову примусили сісти на пісок.

Уррі як зачарований слухав дитяче буркотіння й ніжний плюскіт води, яка била з кам'яної брили, ніби з біблійної скелі, й бадьоро бігла широким жолобом. Він думав про те, якою ж божественно смачною мусить бути ця вода з джерела, дбайливо розчищеного і схованого від піщаних бур у серці каменю.

Він пив усього лише хвилину, але довго ще відчував на вустах свіжий

солодкий присмак – навіть тоді, коли вже лежав зв'язаний у Блуссома в наметі.

Уррі прислухався, сподіваючись почути нові, відмінні від пустельних, звуки, але вухо його не вловлювало нічого, тільки інколи – бряжчання збруї та приглушений клекіт таргів.

І раптом біля намету залунали роздратовані голоси. Один належав Блуссому, інший (і це неабияк здивувало Уррі) – Мехсудові. Говорили арабською, і він не розумів жодного слова. Широка смуга розпеченого денного світла впала на Уррі, приголомшивши його, ніби удар. Це увійшов до намету Блуссом. Він стояв на порозі блідий, скуйовджений; його лисячі очі розгублено й злісно нипали по шатру, не помічаючи бранця.

– Що відбувається? – запитав Уррі. Блуссом не відповів.

– Що? – повторив Уррі.

– Тебе заберуть у спільний намет, – убитим голосом промовив Блуссом.

– О, а тобі так сподобалося моє товариство?

– Нічого ти не розумієш. Цей пес Мехсуд двадцять років водить каравани і двадцять років заходить в оазу. Він щоразу дозволяв шейхові вибирати з його товарів усе, що сподобається. Між іншим, і невільників теж. Мехсуд мовчав до останнього, а тепер вимагає, щоб я показав шейху все м'ясо, і тебе разом з усіма.

– Ну а ти?

– Я сказав йому, що ті – мій. Особистий.

– А він?

– Він і слухати не хоче.

– Правильно робить.

– Стули писок.

– Він принаймні налагодив власну справу, а ти не знаєш, як вислужитися перед різниками, щоб тебе помітили.

Блуссом підскочив до Уррі й дав йому ляпаса.

– Якби в мене були вільні руки, ти б цього не зробив, – сказав Уррі.

– В тому-то й річ: якби в тебе були вільні руки, – єхидно примружився Блуссом. – Гадаєш, якщо Юсуф купить тебе, все буде тип-топ? Ти до скону гнутимеш на нього спину й жертимеш баланду.

«Краще гнути спину, ніж померти під тортурами», – подумав Уррі, але промовчав. Щока палала вогнем.

Полог відкинувся. Увійшов молодий тарг.

– Ти по м'ясо? – нервово реготнув Блуссом і кивнув на Уррі. – Забирай, – він навіть не перейшов на арабську, а в голосі його бриніла така ненависть, що Уррі подумав: йому буде непереливки, якщо він залишиться в руках Блуссома.

За кілька хвилин Уррі лежав у великому наметі серед інших невільників. Його зап'ястя знов були намертво прикручені до п'ястуків Єви.

Він бачив тільки стриноженого сусіда навпроти, але за настороженим виразом його очей, за рухом і стишеними голосами позаду розумів: тут щось відбувається.

Кілька озброєних людей в білих бурнусах повільно обходили намет, оглядаючи бранців, ніби лантухи з борошном. Уррі відчув, як його сусідку перевертають на спину, щоб зазирнути їй в обличчя, – мотузка, якою були скручені його зап'ястя, туго напнулася, боляче впиваючись у тіло. І одночасно – спершу Уррі подумав, що йому примарилося – одночасно з цим різким болем десь защебетала дитина – арабською, так дзвінко й виразно, що він мимоволі здригнувся.

Біля самого його обличчя зупинилися маленькі розшиті бісером капці із загнутими вгору носами. Уррі злегка закинув голову і побачив перед собою хлопчика – смаглявого, з крутим упертим чолом і уважними мигдалеподібними очима. Вбраний він був у короткий халатик, прикрашений плетивом золотих візерунків, і м'які шальвари. Широкий пояс туго обмотував мало не половину торса, а за поясом Уррі побачив справжнісінький кинджал у масивних піхвах.

Хлопчик уважно дивився на бранця, схиливши набік голову, потім присів навпочіпки і торкнувся волосся Уррі тим обережним жестом, ким дитина гладить кота. Уррі злегка посміхнувся і кивнув йому. Хлопчик підвівся, весело крикнув щось своїм дорослим супутникам, і Уррі, навіть не розуміючи арабської, збагнув значення двох коротких фраз:

– Оцей! Хочу цього!

* * *

Уррі взяв двома пальцями сушений плід інжиру й тихо, змовницьки покликав:

– Рамі!

Рамі, маленька мавпочка-капуцин, вдягнена в червоні шальвари й гаптовану сріблом камізельку, нервово крутнула в його бік настороженою світлою мордочкою і, зачувши ласощі, двома стрибками опинилася на зігрітому сонцем мармуровому парапеті поруч з Уррі.

– Тримай, друже, – Уррі вклав інжир у лялькову ручку Рамі.

Мавпочка схопила плід ще й другою ручкою і до половини запхнула його в рот.

Уррі поправив у Рамі на голові червону турецьку шапочку (вона трималася на шнурочку, натягнутому під нижньою щелепою) і зітхнув:

– Ми з тобою таки брати – не тільки за Дарвіном, а й за соціальним статусом. Адже тебе теж привели сюди на мотузці?

Рамі гриз собі інжир, мало переймаючись своїм соціальним статусом.

А тим часом до Уррі ззаду тихо підкрався Мухамед і, приловчившись, кинувся на нього, міцно обхопив руками, навалився всією вагою йому на спину, сміючись і намагаючись пригнути якомога нижче.

Нажаханий Рамі метнувся геть, покинувши обслинений інжир.

Мухамед не відставав, і Уррі начебто піддався – розслабив руки, нахилився вперед, але тієї самої миті, коли хлопчик уже торжествував перемогу, несподівано вивільнився, закинув Мухамеда собі на спину, мов лантух, швидко перехопив його й посадив на коліна, обличчям до себе.

Мухамед закричав від захвату і почав просити Уррі повторити фокус. Хлопчик щонайменше п'ять разів застрибував йому на плечі, потім зажадав розважитися інакше.

– Уррі, розкажи що-небудь, – сказав він, вмощуючись на парапеті. – Про бандитів.

– Знову? Ну що ж…

І Уррі почав розповідати. Мухамед зачаровано слухав його, кожною часточкою своєї дитячої душі мріючи про одне – перетворитися на цього зграбного, гнучкого невірного.

До Уррі улюбленцем Мухамеда був красень-леопард, якого два роки тому подарував йому батько. Хлопчик міг цілими годинами стояти біля вольєру, спостерігаючи за хижаком, а той ходив і ходив у своїй тюрмі, час від часу косуючи на малого господаря недобрим жовтим оком, або ж ліниво розлягався в затінку, не звертаючи на Мухамеда жодної уваги. Леопардові затісний був чистий просторий вольєр, у рухах його дужого м'язистого тіла відчувалася така могутність, що хлопчик мимоволі затамував подих. Часом уночі (мабуть, тому, що про це часто говорили в палаці) Мухамедові снилося, що леопард вирвався на волю. У цих снах, повних жаху й людського лементу, палац перетворювався на фантастичне королівство, в якому панував звір, і Мухамед прокидався наляканий до напівсмерті й зачарований моторошними видивами.

І все-таки, коли з'явився Уррі, леопард перестав цікавити шейхового сина. Уррі перевершив усе, що Мухамед устиг побачити й пізнати у своєму короткому житті. Уррі був іграшкою й гуру, гутаперчевим гангстером з дитячого фільму; чарівною Європою, де жінки не носять укривал, американським коміксом і романом Джека Лондона.

Непомітно для самого себе Мухамед перетворився на невільника цього ставного, яскравоокого бандита. Він потребував товариства Уррі, як колись – казки перед сном. Звідки було йому знати, що його дивовижний невільник бачить зовсім інші сни? У цих снах була розважлива, ніжна білявка з теймерського передмістя, був сіроокий гігант, але не було Мухамеда.

(Далі буде)

Тетяна ВИННИК
ЛТ, УМЛ, випуск 2007
аспірантка кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості

Народилася 11 квітня 1984 року в Ніжині. Автор поетичних збірок «Золотоноша», «Гетсиманська молитва», «Самоспалення дерева», яка отримала Грант Президента України для творчої молоді та премію «Благовіст». Лауреат Міжнародної україно-німецької премії імені Олеся Гончара «Рукомесло» (І місце) за переклади американської поетки Сільвії Плат, дипломант конкурсу «Коронація слова» у номінації «Пісенна лірика про кохання», за п'єсу для дітей «Метелик і свічка» та за кіносценарій для дітей «Відлуння». Переможець конкурсу казок «Мандрівник часу», конкурсу «Смолоскип» за роман для дітей «Пригоди безіменного пса» та конкурсу «Гранослов». Нагороджена на конкурсі «Витоки» за дитячу повість.

Працювала журналістом на Ніжинському телебаченні, редактором інформаційних новин ТРК «Радіо-Ера»-ФМ, вела авторську передачу «Слово без кордонів» на каналі «Культура». Цікавиться психологією, міфологією, квіткарством. Вірші друкувалися у вітчизняних та зарубіжних виданнях, перекладені болгарською, російською, польською, вірменською, італійською та мовою ромів. Член Національної спілки письменників України. Головний редактор пригодницького журналу для дітей «Крилаті».

РОЗКИДАНІ РЕЧІ

Світ бо тісний, навіть курінь іде по нерівному шву…
Я все шукала привід бути поближче…
Я все чекала миті, як руху – майстер ушу,
І роздягалась – до рани і до крові,
І замикалась найглибше, як річ сама у собі,
Й падала – в голові –
все нижче і нижче…

А пам'ятаєш, як ти у курінь тепло надихав –
Те, що нас гріло обох – до тріщини – вічністю…
Тінь на підлозі танцює – важка, хоч пуста,
Вітер у ній – барабанщик напнутих сердець,
І вже до тебе не можна іти навпростець.
Я замикаюсь, як річ у собі,
стікаючи ніжністю…

Цей розкуйовджений день – цю війну з подушок –
Я присвячую звільненню від інтерлюдій.

Я вириваю, мов квітку, колючий свій шок
Й кидаю в ніч – у безмежне холодне безлюддя.
Так я чекаю на звільнення від утечі…

І розставляю в собі по місцях
розкидані речі.

«WI-FI»

Її любили дзеркала –
Стерту і неповторну,
Її невимушеність мінорну.
Вона у дзеркальних лакунах зникала,
Затискаючи лінзи синців у неприродно білій руці.
Ухопивши ніч за рукав,
Він на неї чекав…

А вона, до польоту прикута, росла волоссям униз.
Сходила на карниз, по мережці, що на гардині…
І серед обов'язків і примушень,
Серед розламаних мушень,
Він готував їй суші,
А вона йому – душу…

І сутеніла, і тихо минала,
Пробачала розбиті дзеркала.
У вікні малювала сніг,
Але він вже її не зміг
Зупинити у склі. Трамвай
Мчав туди, де не брав уже «life»,
Де вона задихнеться озоном.
Але встигне ще виносить зиму,
Де давно не було між ними
Тої вільної зони «WI-FI».

Тепер вони розминаються містом,
І якось на світі їм тісно…
Кожен нестерпно знає –
Так уже не буває…

ВІДСТАНІ

Самота на губах, ніби кров, загусає.
І всі ніби й дома, та когось немає.

І змішані фарби на шибах у січня.
І я – собі пересічна.

І хмари загусли на гілках калини,
Пластичні, немов золоті самураї…
Усе, що дарую трирічному сину,
Із рук випадає, із рук вислизає.

І тіні спіраллю мене обступили,
В сліди затікають, ворожать над тілом,
В глибокі сліди, як розриті могили.
І біситься тісто, що я замісила.

А в мене у гостях – чотири прикмети,
Чотири стіни, старі богомолки,
І руни летять, мов гарячі комети,
І сон, що пролазить у вушко голки.

Малюнок родини, його половина,
Лежить під подушкою в сонного сина.
І ми, що розірвані навпіл містами,
Ніколи вже ближчими, мабуть, не станем.

СИНОВІ

Доки з тобою, але без віршів.
Доки ти спиш – я у мережі,
Ти ще не знаєш мої
«Поза межі»…
Доки ти рівно дишеш,
Доки твій сон у махровій одежі,
Доки летять, ніби видихи, гулі.
В темних кімнат затісні обійми –
З рухами чорної пантоміми…

Я, притуливши до вени риму,
Сни свої вийму.

Не розливаючи чай у піали,
Я покидала міські вокзали
Й перших снігів засилля.
І по слідах – курсивом –
Губи об небо гасила.

Поперед себе – молитви й валізи –
Рухався світ по рейках колізій…
Вистачить. Бізі.
Вирвавши з себе покинуте місто,
Асталавіста.
Слухала Ліста.
І натщесерце в кутку голосила,
Ніби весь світ у ту ніч замісила…

Як поділити сили,
Щоб ти – щасливий?

Доки з тобою, але без віршів, доки у тебе –
Як в Бога – вірю,
Перешиваючи саван ночі,
Думи – на очі…
По волосині твій сон плестиму, по волосині збиратиму,
Сину,
Все, що не можу і все, що зможу.
Ти такий схожий…
На все, що маю, і все, що мушу.

Схожий
На Душу.

Юлія ДЖУГАСТРЯНСЬКА
ЛТ, УМЛ, випуск 2006

Кандидат філології, член НСПУ, літературознавець, перекладач, куратор Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова». Автор близько 40 літературно-критичних публікацій, поетичної збірки «Сарматське коріння» (Вінниця, «Теза», 2001), перекладів з англійської: Ж. Пейслі, «Соромітництво» (Одеса, 2008), Ж. Пейслі, «Чужий врожай» (Одеса, 2009), В. Румен, добірка поезії («Всесвіт», 2009, №9-10), Р. Шерефе, «Тінь сонця» (Одеса, 2010), Д. Веддінгтон-Фезер «Чудо Білла Брейзуейта» («Всесвіт», 2010, №11-12).

СЛІДАМИ СПОГАДІВ

на долонях бога немає ліній немає слідів
вони гладенькі пестять тобі підошви і гріють пам'ять

клекіт води заглушає думки слова – поготів
тім'я чомусь пригадало долоні мами

губи замовкли в очах залишилося тільки небо
руки забули триматися і відпустили простір
ти вже не знаєш чого тобі справді треба
ти вже направду маєш усе що хочеш

* * *

я – смак твоєї води
і тепло твого хліба
я – сонце у твоїх долонях
і подих у легенях
я – всього лише дівчинка у світі нестерпно дорослих

ти – лялькар із великим стажем
і мудрістю від життя
ти – умілець ліпити душі
і дарувати голубам крихти
ти – охоронець усього найціннішого для мене

якщо за межею спитають, із чим прийшла –
відповім: подякувати за тебе.

* * *

Ісусе тиші, Ісусе вина...
С. Жадан

1.

Господи моря, піску і сонця, й снігів,
хай буду знати, за що так дивно плачу.
Господи вітру й глевкоти несказаних слів,
кажуть, даєш по гріхах, а відтак – по плечу.

Знаєш, Всевишній, учора приходив він,
дихав у скроню і нижче плеча цілував,
потім до ранку снилися вітри вітрів,
цвіль по кутках, а посеред – карнавал.

А позавчора приходив Бог – не той, молодий,
приносив вина свободи і трохи трави,

ні, не тієї, а наче сіна, пахло – хоч вовком вий,
до ранку з вином на сіні ми були на "ви".

Знаєш, на завтра просився іще один,
щось там казав про сповідь і про страхи,
ні, ти мені скажи, що це ще за кпин –
ні, щоб троянди й тістечка – тягне мені гріхи.

Господи тиші і галасу й шелесту слів,
знаю, моїх ще півсотні – тобі не нові,
але якщо мою долю ти якось там уже сплів,
будь ласка, скинь мені копію, краще – дві.

2.

Знов я до тебе, Господи, – там, надворі, весна
тягне зелені руки, аж мерехтить монітор,
всі поспішають до... або плетуться на...
в мене під вікнами третю добу затор.

Але відволіклась, ми ж тут не про те, пробач,
часу володарю, що над нами єси,
як нарешті заграє над книгою сивий сурмач,
ти, може, на волю мене таки віддаси?

Бо знаєш, цей кришталевий терем терзає пил,
а вони лізуть, і пальці ріжуть, товчуть коліна,
мені шкода їх, дракон у «контру» засів,
я ж не можу, мені ж не личить... Твоя царівна.

* * *

Нова дорога дихає вітром пустель
там де пісок поглинає машрік і магріб
храми спивають старого світанку пастель
спокій звіває на порох пульсуючий дріб

де океану прибій поглинає слух
час розтинає простір – майже навпіл
мета каравану – не обрій, торговиця-сукк
давай, набирай удачі повен поділ

лови на досвід, гонитва за гострим чуттям
пальці по клавішах, наче по лезу – душа

хочеш на волю – гайда, проте затям
перш, ніж відрізати, хоч нагостри ножа

* * *

А десь там на далеких солоних твоїх причалах
сонце скаче по хвилях і стогнуть човни ночами
хтось купує вино хтось уже окуповує простір
в'єшся веретеном, аж випручуєшся, аж просиш

трохи вітру, трохи роси, трохи меду і хліба
трохи казки на всі часи про діда-всевіда
котрий кришить у ступці сни і складає пазл
у якому ми – ще не ми але трохи разом

* * *

наді мною сто зим піді мною одне перевесло
розлетілися птахи украли від раю ключі
ця зима мені буде притулком, до болю чудесним
чи до бою? за себе з собою що прийде вночі
на полицях свічки монітори покірні на дотик
у мережі-пожежі-спільноти-болотна-фейсбук
впаде тиша на місто коли запитаю – о хто ти?
з несподіванки небо ти ледве не впустиш із рук
добрий вечір, атланте, де дів ти свою атлантиду?
за які непрощенні гріхи тобі дали тримати це небо?
Розкажи мені, хлопче, ти стільки на світі вже видів,
чи буває хоч раз щоб зустрілися "хочу" і "треба"?
так банально від того не легше спадають кумири мов листя
сонце дивиться в очі – ікар уже раз надивився
добрий вечір, атланте, скажи, чи ти мріяв про крила
коли згодився взяти на плечі за всіх порожнечу?

* * *

і приходить на душу смог як минає рік
і сідає зграя тривог на старий поріг
плани-списки-підсумки-час-пропливає-повз
і нема ні тебе ні мене ні нас ні красивих поз
і читаєш себе-чужих-і-своїх як речитатив
небо сипле під ноги сніг із таких молитв

стигне чай пропливає час сидите удвох
ти в кімнаті на небесах всюдисущий Бог

* * *

Здрастуй,
Всевишній,
це я – твоя найвірніша зброя
у затінку меж спочиваю в твоїй десниці
Ти пам'ятаєш – до бою ходили обоє
і перед нами злітали з-під ніг блискавиці?
Сполохані хмари летіли, як гуси у вирій,
ховались за гору, ячали ізвідти громами
Ти пам'ятаєш, Всевишній, тоді Ти у мене ще вірив
і мною грозив, як не тої співали імами.

А пам'ятаєш, Пресвітлий,
рубали дорогу до раю?
Аж бісенятам межи очі сипались іскри.
ми з Тобою обміряли Всесвіт – від краю до краю –
нам удвох стало тісно між цих завойованих істин.

Я Тобі ще побуду вірною,
я в руці чужій не заграю
Тільки залишайся
для мене
Пречистим.

* * *

А десь там дуже мудрий Бог
позирає на нас згори
палить ватру розводить смог
і ганяє світом вітри
а десь там живе паладін
музикант океанських сфер
обіймає всесвіт один
бо живе лиш-тут-і-тепер
а десь там усьому межа
розтинає обрій навпіл
і чиясь ще жива душа
набирає квіти
в поділ

Катерина ЗАЙЦЕВА
ЛТ, УМЛ, випуск 2011
аспірантка кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості

Народилася 11 червня 1987 р. на Черкащині. Друкувалася в «Антології 100 молодих поетів України», альманасі «Сві-й-танок». Шукає слова, які ще не були чиїмись.

ІЗ ДИТЯЧОЇ АБЕТКИ

Буйно в барабан
Барабанить баран.
Бавляться біля барана
Бедрик і бджола.

Грім грімкий гримів
Громовержця грів.
Гуркнув гроном град –
Грізна грому гра.

Ельфенятко Емба –
ескімос.
Економить Емба
ескімо.

З*а*мок звісив зам***о***к.
Знаний зайчик Зосим
Зірвав замок і замовк.
Замело з***а***мок зовсім.

Іменитий іменинник
Іменується Іваном.
Ідеальні іменини
Імпозантного Івана.

Кумедні косички –
Катрусина краса.
Купив Карпо квіти –
Квітне Катрина коса.

Мамонтята милі
Милися у милі.
Мама милила малят
Милих, мокрих мамонтят.

Ослиця Орина
Об'їлася ожини.
Озирнулася Орина –
Обдерлась одежина.

Плигав песик Пушок,
Погриз п'ять подушок.
Полетіло пір'я,
Покрило подвір'я.

Фіолетовий фікус –
Фінської феї фокус.
Фея фарбами фрукти фарбує,
Файного фікуса фотографує.

Цвірчання цвіркуна
Цікавить цапеня.
Цокає цапок
Цок-цок-цок!

Чабан чижика частує,
Човгання чугайстра чує.
Чепурная чарівниця
Чавить чорнії чорниці.

Щиро щебече щиглик,
Щосили щуриться щурик.
Щокате щасливе щеня
Щипає щавлик щодня.

Якось ягняткам,
Ясноокій Яринці
Янтарні янголятка
Явились на ялинці.

НЕ ХУДОЖНИКУ

Намалюй мене аквареллю на дзеркалі своєї ванни. Я щовечора шептатиму: «Добраніч, майстре!». А вранці будитиму ніжно-теплими променями… Іноді приходитиму холодними зливами.

Намалюй мене дощовими краплями на лобовому склі свого старенького авто. Не бійся, художнику, я покажу тобі дорогу…

Люблю заплющити очі й слухати море… Воно нагадує твій ранковий голос, майстре. Намалюй на гарячому піску! Намалюй там, де немає цікавих туристів, там, де тільки натурниця, художник і море. Вітер по-дитячому грається з тобою... Ти кумедний. Як мені хочеться бути вітром… Легенько торкатися щетини на обличчі, бавитись темно-русявим волоссям, сушити твої вишневі, спраглі вуста, нести прохолоду моря твоєму тілу…

Я лише натурниця. Відчуваєш – як забагато вогню і як замало вітру… Портрет бездоганний, майстре… Море бере його собі… Ні!?.

А мистецтво виявляється не вічне?! А як же натурниці й митці?

* * *

Кажуть, любиш читати
І маєш великі таланти.
Почитай мене на ніч!!!

Марина ЄЩЕНКО
ЛТ, УМЛ, випуск 2009
аспірантка кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості

Народилася 15 березня 1986 року на Полтавщині. Закінчила Інститут української філології НПУ імені М. П. Драгоманова та магістратуру Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка.

Твори друкувала в обласній і республіканській періодиці, альманахах та журналах: "Пробудження" (К., 2004), "Дивовижність" (К., 2008), "Собори душ своїх бережіть" (Полтава, 2008), "Сполучник-IV", "Нова проза" (Луцьк, 2009), "Сві-й-танок-5 і 7", "Вітчизна" (2010), "Філео+Логос" (Житомир, 2011), "Дзвін" (2011), "Рідний край" (Полтава, 2011), "Березіль" (2011), "Альманах другої літературної школи" (Тернопіль, 2011), "Дніпро" (2011, 2012), "Сонячне гроно" (Тернопіль, 2012), "Мистецькі грані" (Рівне, 2012), "Кур'єр Кривбасу" (2012), "Альманах 2008-2012 Міжнародної україно-німецької літературної премії імені Олеся Гончара" (Київ, 2012), "ПРОдайте їсти" (Ужгород, 2012), "Буковинський журнал" (2012), "Просто неба" (Львів, 2012), "Лава" (Харків, 2012).

Учасниця другої літературної школи (2011 р.). Лауреат всеукраїнського літературного конкурсу ім. М. Рильського "Троянди й виноград" (2008). Дипломант літературного конкурсу імені Вадима Коваля у Чернівцях (2011). Отримала заохочувальну премію "Смолоскип" (2011). Лауреат Міжнародної україно-німецької літературної премії імені Олеся Гончара в номінації «Публіцистика» (2012).

Учасниця літстудії "Перехрестя" та літклубу "Маруся".

СХОЖІ

Як же задовбав цей сморід на балконі! Такий їдкий запах – і ніде від нього не сховатися, не забути, не позбутися. А на вулиці ж весна йде, сонце безжально лупить своїми променями в мої вікна. Ось розтане останній сніг, земля розімліє від тепла – і все. Все – кажу. Сусіди знизу, сусіди зверху, сусіди збоку почують цей жахливий сморід із мого балкону. І чому я не прибрала ще взимку?..

У першому класі носила коричневе платтячко і білий фартушок. Шкільною формою звалося. А ще чіпляли білі манжети й комірці. Такі, як у всіх із класу. Коли вчителька лаяла, що комірець брудний, я на перерві зривала його, й отримувала стусана за те, що тепер не така, як усі. Та хіба ж у інших вони були не брудні?..

Мені забороняли одержувати двійки і трійки, але дуже боялися, коли я починала приносити самі п’ятірки. Тоді мама з татом довго перешіптувалися у своїй кімнаті. Мама плакала, а татко нервово стукав ручкою по письмовому столу.

– Доню, – казала розімліла матуся, – ти маєш бути, як вони, зовсім схожою на них… Щоб ніхто не відрізнив…

– Щоб ви мене не відрізнили від Свєтки, з якою сиджу? – перепитую.

– Ні-ні! – витирала сльози матуся і журно дивилася на батька. – Аж ніяк ні! Будь такою, як усі. Щоб глянув отак на ваш клас – і ти не вирізнялася з нього… Щоб у списку, де є твоє ім’я, воно не впадало в очі… Отако лиш, дівчинко моя…

Я мала бути схожою на них. Дуже схожою.

Перше, що зробила, – розбила дзеркало у своїй кімнаті.

Палити почала у восьмому. З моїх однокласників багато хто палив десь із четвертого, але доти, доки вони вирізнялися своїми звичками з-поміж інших, я жила безтурботно. Я мала залишатися непомітною, не впадати у вічі. Та ось прийшов час, коли увагу почали привертати ті, хто не курить…

– Дай гроші на цигарки, – заявила я одного чудового понеділкового ранку таткові.

– Ти куриш?

– Ні, але далі вже нікуди тягнути – я починаю вирізнятися.

Батько простягнув дві гривні.
– Я не куритиму «Приму»!
Татко докинув ще кілька і додав:
– Куритимеш, якщо інші курять.
– Не курять.

З дискотеками вийшло так само безболісно. З часом ніхто б не міг сказати, чи вчора я ходила на танці, чи лише сьогодні вперше прийшла. Хлопці за мене ніколи не билися – нащо мені ця слава? – але й не оминали. Все, як у всіх. Проводять, цілуємося під моїм будинком, і по хатах.

А от пити – не так легко. Мій організм до останнього опирався. На сімейній раді вирішили, що моя персона менше впадатиме у вічі, якщо я не питиму, аніж якщо через день із дискотеки мене забиратиме «швидка». Але я мала, мала бути такою, як усі! Нічим не вирізнятися і нічим не запам'ятовуватися…

Вступила в с/г академію. Це було тоді модно. Півкласу туди подало документи. Що воно – місто? На кого я тепер маю бути схожою? Бути як усі? Але хто вони – всі?!!

Мій прадід був ворогом народу. Я завжди це знала. Я знала, я відчувала це навіть тоді, коли ще не чула такого вислову, і навіть якби чула, то не зрозуміла б його значення. Це передається по крові. Моя кров була брудною з народження. Лише торік, перед смертю, баба сказала мені, що її батько – ворог народу. Здається, під час війни він потрапив у полон чи, навпаки, не пішов на війну і працював перекладачем в окупованому селі… Або ще щось – мені те зовсім не цікаво. Він помер якоюсь зі звичних для нашого людства смертей – чи жорстокою, чи надмірно жорстокою… Це баба, моя баба, усе життя пронесла хрест дитини ворога народу на собі! І навіть коли вже ніхто їй цього не міг пригадати, вона давала мені гривню за те, що принесу їй хліба: такою тяжкою каторгою було для неї стояти в черзі між людей…

Я в місті, і я самостійна. У нас не заведено часто телефонувати батькам, і я нічим не вирізняюся з-поміж інших. Мені дуже важко: я ще не вивчила людей навколо, але маю бути такою, як вони.

До Гальки приходить хлопець. Юлька і Віра йдуть на балкон курити. А я не знаю, що робити!!! Вдома я жила з батьками, таких ситуацій у мене не було! Вони цілуються. Я бовтаю чай у чашці. Вони й ще цілуються. Я шукаю цигарки і думаю, що, напевно, варто було б і мені піти на балкон. Віталік починає роздягати Галю. Я застигаю: якщо зараз піду – вони подумають, що я не така, як вони, що злякалася, засоромилася – та бозна-що!!!

Пружини скриплять, Віталік із Галькою нервово смикаються в ліжку, білі тіла блимають переді мною, Галька стогне… А я п'ю чай, дивлюся на

них і запам'ятовую. Так-так – кожен рух, кожен звук, кожен видих. Я маю бути такою, як вони. Через два дні я привела Вовку, і у нас вийшло майже точнісінько так само. Потім я ще кілька місяців шліфувала майстерність, щоб вийшло точно так, доки не дізналася, що можна і зовсім не так – і при цьому ти не будеш не такою, як інші.

Коли завагітніла, мама заплакала й обняла мене. На той час третина сільських дівчат уже народили позашлюбну дитину, і залишитися старою дівою було куди ганебніше, ніж принести в пелені.

З гуртожитку я переїхала на квартиру. Так усі робили. Модно так було й престижно. Це, як у середніх класах, коли повноцінний обід у шкільній їдальні коштував 50 копійок, ми їли «Мівіну» за 45. Аби бути, як усі.

І ось я поселилася до жінки років тридцяти п'яти. Не знала, як маю бути схожою на неї, це було для мене щось нове. Хоча все була готова прийняти, геть усе… Живіт ріс, усередині билося немовля – напевно, так само билося, як б'ються мільйони дітей, перебуваючи в материному лоні. Я навіть кинула куріння на деякий час – це вважалося нормально кинути. Коли народжу, то буду звичайною матусею – такою, як усі.

До пологів було вже геть близько. Менше й менше виходила надвір… Зима, мороз. Ми сиділи з моєю хазяйкою на кухні й переварювали прокислий борщ.

– Слухай, і ти оце народиш його, так?! – спитала мене Дар'я.

– Ну так, – відповідаю.

– Роди, роди… Я теж роджала…

Я не люблю розпитувати, але хазяйка сама починає:

– Трьох вилупила. Папаші їхні на презервативах економили, а в мене тепер розтяжки на стегнах.

Я все одноне питаю, де вона поділа дітей. Лише відчуваю раптом, що не така, як вона, що відрізняюся дуже, що маю терміново щось із цим робити… Чую шалений стукіт серця і дивуюся – не моє. Це в малого так із грудей виривається.

– Сама всіх родила. Сама перерізала пуповину… На тому ліжку, що ти спиш…

Дар'я встає, підходить до мене і цілує в лоба. Я довірливо дивлюся їй у вічі. У малого геть розривається серце, аж мені боляче. Вона нахиляється й шепоче мені на вухо (я вже нічому не дивуюсь, ах це нервове маля!!!):

– І ніяких проблем! Ніхто не дізнається.

Наступного дня хазяйка поїхала в Росію. Здається, до батька. Я ніколи її ні про що не питала.

А зараз весна. Така свіжа весна. Тільки цей жахливий сморід усе псує! Я схожа зараз на неї, як ніколи. І все одно не знаю, що робити з трупом дитини в целофановому пакеті на балконі.

Олена О'ЛІР
УМЛ, випуск 1999

Кандидат філологічних наук, науковий співробітник Національної академії мистецтв України, поетеса, перекладачка, літературознавець, член НСПУ та АУП, лауреат Літературної премії ім. Григорія Кочура (2012) за поетичні переклади.

«Поезія – це найкращі слова в найкращому порядку», – ця Колріджева формула здається мені найкращим (хай читач дарує тавтологію) визначенням поезії. І, хоча ледве чи бодай один рядок з написаного мною відповідає цьому ідеалові, не полишаю спроб наблизитись до нього. А коли на думку не спадають свіжі поетичні ідеї, перекладаю ірландців, шотландців чи англійців, і завжди маю вдосталь редакторської роботи.

РЕДАКТОРСЬКИЙ СОНЕТ

Писцеві, а чи книжнику старому
Чи міг наснитися гіркий мій фах –
Вишукувати по чужих рядках
Чи літеру неправильну, чи кому?
Є помилки й у давніх письменах,
Але красу в них знати незникому –
Й радів їй переписувач-монах,
Я ж помічаю тільки зле в усьому.

Не змиється відступництва тавро,
Не рипне в пальцях гусяче перо,
І пташка не впурхне в мою печеру.

І жду: як смерть до мене завіта,
Мій зір затопить літер чорнота –
Чи білість недоторкана паперу?

12.IV.08

СОНЕТ

На мури ці, що я звела сама
Довкруг свого палацу чарівного,
Дивлюсь крізь сльози: нині замість нього
Мені глуха ввижається тюрма.

Цих мурів людська сила не злама,
Ні магія не вдіє їм нічого,

Тож ти дарма ведеш свою облогу –
Надії на звитягу тут нема.

Дарма стоїш ти табором під муром,
Дарма мій слух дратує клекіт сурем, –
Ані мене, ані себе не муч.

Хіба що, впившись тугою, як нині,
Я зраджу мимохіть свою гординю
Й сама тобі від брами кину ключ.

19.VII.08

ІЗ НАСЛІДУВАНЬ БЛЕЙКА

Коли тобі казала «ні»,
Здавалося, що я – в броні,
А щойно вимовила «так» –
І панцер мій, як віск, розм'як
І сам у мене спав із пліч,
Віщуючи солодку ніч.

Та на світанку день у день
Я обертаюсь на мішень –
Бліда, беззахисна й нага, –
І бич пліток мене шмага.

10.VII.09

СОНЕТ

Дарма, що твій щоденник – вічну драму,
Розіграну акторами двома, –
Хтось жадібно проглянув крадькома
І дорогу побачив криптограму.

Так волоцюга проника до храму,
Коли нічна усе покриє тьма,
Й гамує голод, що його дійма,
Святими з дароносиці дарами.

Про святотатство не кажи. Невже
Ти думаєш, що око те чуже
Змогло твою святиню осквернити?

В своїх зіницях крізь життя усе
Той тать, посвячений у неофіти,
Її пречистий відблиск пронесе!

5–7.XI.09

ЦАРЕВИЧ-ЖАБА

Упали наші стріли в різні боки:
В сестер чоловіки, як у людей,
Твоя ж оселя – твань і чорний глей,
Дитя боліт, слизьке і вирлооке.

Нехай мудрує батько Берендей –
Виконуєш ти всі його уроки,
Преображаючись у тьмі ночей.
І хто ти – я сама не знаю поки.

Але ця учта… Як перенесу,
Що ти при всіх явив свою красу?
Та не спалю я жаб'ячої шкіри,

Щоб, кинувши і прядку і кудель,
Не довелось моє кохання щире
Шукати аж за тридев'ять земель!

18.II.11

СОНЕТ

Зажди, зажди – таж доля не сліпа
Й ніщо не настає раніш од строку,
А хто на півдорозі відступа –
Чекання школу не осяг високу.

Вода не набирається в змиг ока
В посудину, не зразу й закипа,
І не розварюється вмить крупа –
Зерно, яке на пні зроста півроку.

Тож долю всеблагу благослови
За те, що у життєвій веремії
Палкі не справдилися молитви
Й гарячі не здійснилися надії,

Й ніхто, ні на землі, ні в вишині,
Не відповів тобі ні «так», ні «ні».

16.IV.2012

СЕРПОКРИЛЬЦІ

Данте, «Пекло», пісня V

Нестримні, невагомі, неземні,
Що несете ви суєтному місту? –
Нічого, крім пронизливого свисту
І перебіжних тіней на стіні.

Романтики між птаства, ви одні
Так любите блакить свою вогнисту,
Що відлітаєте у цвіті хисту
Уже в найперші неспекотні дні.

І ось між кам'яниць прощальним колом
Ширяє ваше плем'я молоде,
Проймаючи серця солодким болем.

…Невже і нам, мій любий, припаде
Наслідувати вихор цей пташиний
У колі другому, між нерозлучних тіней?

21.VII.12

Анна МАЛІГОН

ЛТ, УМЛ, випуск 2008

Народилася 4 червня 1984 року в м. Конотопі Сумської області. Мешкає в Києві.

Лауреат конкурсів: «Молоде вино» (2001 р.), «Гранослов» (2002), «Культреванш» (2004), «Спробуй» (2004), «Любіть Україну» (2005), «Смолоскип» (2005, 2006, 2011), «Ватерлінія» (2012), Міжнародної українонімецької премії імені Олеся Гончара (2009), премії «Благовіст» (2012) та інших.

З 2004 року – член НСПУ (Київська організація), з 2011 – член Ради НСПУ.

Брала участь у нарадах творчої молоді (м. Коктебель, 2002 р., м. Ірпінь, 2002–2008 рр.), літературних фестивалях (фестивалі на Форумі видавців у Львові, «Київські лаври», «Гоголівка» та ін.).

Публікувала поезію і прозу в літературних альманахах, антологіях («Дві тонни…», «Літпошта», «Червоне і чорне» тощо), часописах («Березіль», «Вітчизна», «Кур'єр Кривбасу», «Київ», «ШО»).

Авторка поетичних збірок «Дзвінок у двері» (2003), «Переливання крові» (2012), «Покинутим кораблям» (2012).

* * *

Дівчинко з передмістя, як же ти… не змінилась…
Як же ти утікала, злякана, – ніби десь я
Все розгубив – і знову – хочу колінець, вилиць,
Хочу вогню і шовку, дівчинко з піднебесся.

Дим розпускає вовну і застига, як свідок
Злочину – без насилля, попелу замість праху.
Взяти б тебе за руку, витягнути би звідти…
Тільки повзе по спині сіре звірятко страху…

Гості твої на ранок розходяться, ніби кола,
Квіти на підвіконнях зовсім уже не квіти.
Дівчинко з передмістя, що ти собі вколола?
Як же тебе спіймати? Як тебе зупинити?

Далі вже не розказуй… Далі – біжить дорога,
Біла, тяжка дорога – аж до нового року.
Дівчинко, ось твій «Кемел», та сірники вологі
Зраджують, наче друзі, кришаться, наче гоку.

І все так пливе між нами, то медом, то знову – димом,
Ллється по тілу шовком, а доторкнешся – латекс…
Дівчинко з передмістя, де ти себе поділа?
Як же ти… Не змогла ти…

ПОТОП

Нині – потоп. Я в заторі читаю Фрейда
поміж рядків. І вода, яку не перейдеш,

легша за рану, швидкими бинтами закреслену.
Тільки засмага не з’їла відбиток хрестика,

наче лишила на посміх – до першого снігу – біліти.
Небу – текти, несвідомому – снитися, рані – боліти.

Ті, кого зрадили, вже не рятують білизну.
Ті, кого вбили, уміють дивитися знизу.

Але чому непробачені мають платити за попіл
в їхніх затишних заторах, у їхніх потопах?

Пам’ять є пам'ять – на неї спішать дарувати
всякий непотріб – аби через рік не згадати –

хто і до чого. І з цим ти нічого не зробиш.
…А на моїм ланцюжку не позначено пробу…

Змило зупинки, змило людей,
що топталися в черзі
за порятунком. А я – поза зоною,
я – у ковчезі

перебинтована, чиста. І доктор – губами –
до пальця:
«Спи, моя дівчинко. Більше ні з ким не зростайся».

ЯК ТОБІ НЕ-ЖИВЕТЬСЯ?

Як тобі не-живеться? Чи всі зашнуровано рани?
Відпустивши коріння, зростає і важчає хрест.
Потойбічна зима все кровить і кровить снігурами,
електронні хорти на сторожі забутих адрес,
відгризаючи тіні від себе, спокутують вірність…
Я тоді тризіркову твою висоту не взяла…
Біла готика церкви і небо, пошите навиріст,
ще не раз пересниться… А нині – мала
наша гойдалка тінню малює тонкі паралелі
на глухому піску, де зрослися дитячі сліди.
Як тобі не-гойдається, сонце? І світ на тарелі
по скибках пізнається. Не обертайся, іди…
Бо вже казяться пси і вгинається ніч, як лозина,
бо зірватися – значить упасти губами на крик.
Ти живеш… На снігах… На мізинчику сонного сина,
і на всьому, до чого торкатися звик.

Що лишилось по нас? Недостуканий рок, недовивих
потаємних суглобів, терпкий аромат глибини,
наче перший кальян, і остання надія на видих…
Як тобі там не-дишеться? Вже коли що, не-дзвони…
Снігурі – не поштові. Їм важко приносити вісті.
Скориставшись корою, хоч краплю смоли напиши…
Я тоді не сказала… Мене перекраяло місто.

Я тоді не взяла висоту.
Бо хотілось вершин…

РЕАНІМАЦІЯ

Скільки музики в тобі стерто, хлопчику із ребра,
скільки твого волосся вперто я берегла,
уплітаючи час у волокна з води й піску,
обриваючи «я за тобою ску…».
І тепер ти лежиш, ти знеможений, бо дійшов.
Ти на шиї – мов камінь, а на руках – мов шовк.
Перекладений знов
наймертвішою з мов.

Знаєш, рідний, скільки вибито рейок,
між думками: хто ж його забере, як

він залишиться сам у такому глевкому смутку.
Зупиняючи ангелів, спізниться на маршрутку
від зими – до падіння.
Хворі видіння…

Форматоване серце, теплі окопи розкішних вен
заповзають у нетрі м'яких імен,
щоби знову прорвати весну – і розкласти набої.
Повертайся. На бік. Я з тобою.
Ми приснилися навхрест –
не відірватись.

І коли ти стискаєш поглядом антрацит,
вже не чуєш, який по тобі Коцит,
бо солодшає світ
                і повза,
як по крапельниці глюкоза…

Скільки музики в тобі, хлопчику…

І НІКОЛИ – ТИ ЧУЄШ?

І ніколи – ти чуєш? – ніколи чіпати не смій
те, що довго кипіло, пекло і раптово збулося.
Я терпляче згортатиму наклепи в довгий сувій
і носитиму карму так вільно, мов дощ у волоссі…

Тільки вір, що буває, трапляється все, як тоді,
там, де сходяться ріки і бігають сонячні плями,
відпускає кораблики дівчинка вниз по воді,
а вони утікають у ніч і стають кораблями,

і вертають до неї – до жінки з понурим лицем…
Скільки пам'ять не рухай – а все ж не побачиш фасаду.
Скільки біль не труї, а зійде хоч одне деревце
у тремтінні трави, у відтінках рожевого саду,

де не знали ні дикого сонця, ні злої води,
де згрішити – не гріх, коли губи нагріті губами,
де палила вона кораблі і кричала «Іди!»,
а потому, зарюмсана, скаржитись бігла жалітись до мами.

Не торкай і не згадуй, і подихом навіть не руш
того світлого попелу… Все, що згоріло, – нестиму

на плечах, у волоссі, по теплих кружальцях калюж.
І стікатимуть краплі гіркі та пекучі по спині…

* * *

Рвалася, поспішала... З'їхала, докотилась…
Де твої охоронці, янголи, адвокати?
Чорні латки проталин… Лютий, мов далматинець,
лиже твої долоні з присмаком авокадо.

Бачиш, яка розпука! У крейдяному колі
як не крути свічею – множать пітьму дзеркала, –
сійся, пітьмо, родися! Щоби вона ніколи
в жадібні коридори більше не зазирала.

Може, колючі зерна, вдавлені у коліна,
завтра зійдуть червоним, а опадуть врожаєм…
Вистояти покару, перемогти провину
легше, коли у жалість більше ніхто не жалить.

Не озирайся в люди – з них ти людей не зробиш
у кістяному царстві довгих пліток і слини.
Падай у теплу ванну, наче стеблинка в ройбуш…
Слухай, як дозрівання ходить по серцевині.

Втомлює і діймає – з'їхала, докотилась –
хоч до весни – а тільки б вижити, не упавши.
…Той, хто тебе чекає, носить твою кофтину,
згорнуту біля серця, – наче гніздо без пташки…

* * *

І коли вона каже, що хоче йому народити,
що в печінках їй ця кухня з мухами,
він відчуває страхи її та кредити
і серце, зроблене в Мюнхені.

Він знає усі проколи її і старти,
пізні чаї і ранкові втечі,
йому не хочеться відпускати
полохливо-медові плечі.

А коли вона видихає: «Їдь, і
я тебе не тримаю, мені недовго…»,

він перетворює присмак міді
на покаяльний допінг

і слуха, як там, у грудях, стука нерівно
те, що знайшлося в суцвітті клінік.
О, моя пташко, маленька моя царівно,
схоже, це просто клімат.

О, світла моя тривого, моя оскомо,
скільки нам царства такого іще у спадку?
Дай же вирватись, вийти, ну хоч би спомином,
чи скорпіоном на теплу твою лопатку.

І вони довго сидять, обіпершися спинами,
смокчуть лассі, наспівують щось зі «Ская».
І вона плете своєму синові…
І розпускає.

Юлія НАБОК-БАБЕНКО
ЛТ, УМЛ, випуск 2008

Народилася 5 грудня 1985 року на Миколаївщині. Закінчила з відзнакою бакалаврат МНУ ім. В. Сухомлинського і магістратуру КНУ імені Тараса Шевченка. Наразі мешкає в передмісті Києва, одружена, виховує синів Ярослава та Захара.

Працює редактором інформаційно-аналітичних часописів «Агро Перспектива» та «Аграрная Неделя».

Лауреат конкурсу «Золота арфа» (Миколаїв, 2004). Учасниця наради творчої молоді (Коктебель, 2005).

Вірші публікувала в газеті «Літературна Україна», журналі «Дивослово», альманахах «Борвій», «Золота арфа», «Освітянські вітрила», «Сві-й-танок», «Сполучник», «Коктебель: зорі над морем», «Ліра».

ВЕЧІРНЯ МОВЧАНКА

Облишмо неспокій, запхаймо у скрині й шухляди
і клопіт, і втому, і брязкіт чужих балачок.
Волію горіти, зоріти, терпіти заради
любові. Мовчок.

Сусідські дахи зазирають в оголені шиби,
що враз туманіють від ярого духу плити.

Кудлатяться хмари на таці гарячої риби –
як риба, і ти.
У гомоні ложок покашлюєш сухо і хворо –
я подумки лаю нахабний непроханий грип.
Здається, сусіди причмокують, чавкають хором,
а ми – нічичирк.

Сумління допитує: що ти зробив, а що мав би –
вже бали в щоденнику нам вимальовує Бог.
Вечеря й оцінки, невдачі та успіхи – навпіл.
І тиша на двох.

ДЕКРЕТНА ЕЛЕГІЯ

Тебе прив'язали до віників, прасок і плит,
Пегаса стриножили путами хати й городу,
життя проростили суцільно із кореня «дит-»,
відкраявши простір, сповивши в пелюшку свободу.

Шляхи обірвали – по розміру маєш аркан,
втекти неможливо – сторожу несуть твої діти.
Від світу захована за двометровий паркан,
який кострубато тебе стереже від пристріту.

Вже стресову тишу руйнує пронизливий крик
голодних дітей і собаки у зашморгу дроту.
Надії даремні, бо твій молодий рятівник
помчав у метро на улюблене місце роботи.

* * *

Ніч каву розлила і поїть безсонням –
думки позбігались на віче.
І серце від туги волає і стогне,
що ти перехожий, зустрічний.

Людською мораллю позбавлена права
торкнутись міцного плеча…

... Ніч лила на ліжко невипиту каву,
топивши мою печаль…

ХРИСТОС ВОСКРЕС

Щодня ми розпинаємо Христа,
І раз у рік ждемо, що він воскресне…
К. Матвєєва

По лабіринтах днів навпомацки ідеш,
наосліп робиш крок –
і все життя наосліп.
Були поводирі, та де вони? Та де ж?
Були малі гріхи, тепер –
гріхи дорослих.

Борщі з гірких пліток, солодкий пересуд
на перше й на десерт –
уже по горло ситий.
Вечеряти нас кличуть тисячі іуд,
але годує душу
лиш один Спаситель.

І завмирає час в очікуванні див,
і хилиться земля під куполом небесним.
Бринить на всі віки вже завчений мотив:
«Христос Воскрес!».
І ще не раз воскресне...

* * *

Плекала і плакала, мліла й міліла –
неписану долю писала в листах.
Подалі від слова, поближче до тіла
летіла. Та падав закоханий птах.

Гріхи і горіхи жбурляв на утому,
розшарпував душу, як злючений звір.
У двері вривалась без стуку і дзвону,
ти їх зачиняв на замок, на запір.

Прощення й прощання твої без упину
до болю ятрили невидимий шов.
Хотіла тобі народити дитину,
та ти зачинився, у безвість пішов…

САМОТНІЙ ТА ЩАСЛИВИЙ

Ще ж молодий, а час фарбує сиво –
і срібні пасма вже на голові.
Клянешся, що свободою щасливий,
ховаючи у ній страхи свої.
Та самота щосили рве і виє,
голодним псом у вічі зазира.
Летиш по місту гордо та щасливо…
і тулишся до рідного села.

У нетах в*и*сиш і нервуєш часто
та, як трирічний хлопчик, кажеш «сам».
Клянешся, що свобода – то є щастя…
Та сивина перечить цим словам.

* * *

Ю. П.

Оповита плітками і шаллю буденного галасу
виринаєш поволі з вагона нічного метро.
Коли Київ палає вогнями Парижа чи Даласа,
у твоїй голові – лиш уроки, вечеря, сільпо.

Коли денний сюжет розпочато і ще не завершено,
та не ручка, а сумка стає тягарем для долонь.
З-поміж поверхів неба шукаєш дорогу – до першого,
з-поміж сотень вогнів виглядаєш єдиний вогонь.

Постаєш на порозі, руками столиці замучена,
та відбитки усі позмиваєш у ванній дощем.
... І настане мить щастя: на ліжко розкидаєш кучері –
ті, що зранку зла плойка своїм язиком обпече...

ВЕЧЕРЯ ДЛЯ КОХАНОГО

(майже гумореска)

Ні пастелі небес, ані фільми дрімучі
не чарують, не тішать мене серед хати,
коли вічно-буденні питання все мучать:
що зварити коханому, що зготувати?

Переґуґлила нет, у всіх подруг спитала,
хто що мав на сніданок, обід і вечерю –
вже талмуди порад і рецептів навала
про сире і варене, смажню і печеню.

Та думки-черв'яки нудно голову точать:
щоб йому до вподоби, корисно і смачно,
щоби шлунок бойкоту не втнув серед ночі,
щоб коханий опісля був ситим і вдячним.

Набираю розгублено завчений номер,
без преамбул питаю відверто й відкрито:
– Що хотів би ти їсти, як прийдеш додому?
– Хочу їсти тебе – запашну й соковиту.

– Може, суп? Може, кашу? Чи плов? Чи сарделі?
Чи млинці? Чи пиріг? Чи яку тобі їжу?
– Хочу тільки тебе на шовковій тарелі –
найсолодшу родзинку, хурму найсмачнішу…

Як сказав – так зробила: наміряла шовку,
ароматом паризьким його окропила,
притрусила солодкою пудрою ловко
і на ліжку все те розмістила дбайливо.

Прилягла і чекаю коханого входу,
родзинковим намистом завішавши шию,
розглядаючи в дзеркалі писану вроду,
невимовну утіху й усмішку грайливу.

От і він! По каструлях – пустих і немитих –
пролетів, наче вир, що реве і гуркоче,
прочесав холодильник, як гребінь по бритих,
і на мене роздягнену вирячив очі…

А що далі було, тут волію мовчати –
макарони з яєчнею стали рятунком…
Аксіому просту пам’ятайте, дівчата:
засинає кохання в порожньому шлунку.

РЕТРО

Наталка БІДА
ЛТ, УМЛ, випуск 2003

МІНІНОВЕЛИ З БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ «ПЕРЕТИН ПАРАЛЕЛЕЙ» (2002)

ВОНИ МАЛИ СПІЛЬНЕ ЖИТЛО

Вона була руда і маленька…

А він – великий і старий…

Вона була щаслива і молода…

А він хотів повернути свої літа…

Вона гасала на спортивнім майданчику і гралася м'ячиком.

А він сидів під баскетбольним щитком і з сумом дослухався до болю в нирках…

Вона, розхристана, посміхалася і тонула у своєму промінні…

А він загортався у потерте пальто і мріяв…

Вона жила сьогоднішнім днем.

А він лише згадував, вимучував спогади із запаленого мозку.

Вона раділа, насолоджувалась, іскрилась усіма можливими барвами на сонці.

А він був білий. Вицвів. Просто кудись подівся, зморщився, зниців…

Вона не замислювалась над формою, виплескуючи з себе п'янкий зміст…

А він комплексував, не помічав мудрості своєї, яка сиділа у старечій, немічній клітці – зловісній матерії тіла…

Вона посміхалася і любила його грубо-ніжні руки. Блаженствувала, коли він пестив її руде волосся і годував сам, із жмень…

А він заздрив їй. Як остання підла тварюка, в усьому…

Вона довірялася лише йому і навіть не уявляла, що робиться у старечій самотній душі...

А він страждав…

Вона заходила у спальню і, скинувши з себе втому, снила його долонями…

А він не спав. Самотньо мучився на своєму ліжку і щоранку виливав холодну каву геть…

Вона кращала восени. Гасала за вмираючим листям і погляд переповнювався вологою любов'ю…

А він помирав навіть навесні. Коли квітли дерева і прокидалася сила, його тіло страждало на внутрішні сльозовиливи…

Вона вміла співати, не видаючи ні звуку. Просто очима… А він не любив пісень. Ненавидів!

Він не любив… своєї несили, своєї трухлявості і… її світлої молодості…

Вона мала квартиру з синіми фіранками, коричневим килимом, двома м'якими кріслами і ліжком. Хоча спала десь біля…

Він мав своє житло із синіми фіранками, коричневим килимом, двома м'якими кріслами і своїм холодним старим ліжком…

Вони жили мовчки уже три роки…

Вона – переповнена радістю…

Він – смутком…

* * *

Вона сьогодні прокинулась рано, бо відчула щось дивне…

А він, як завжди, не спав, мовчки споглядаючи чорну і холодну каву…

Вона підійшла і полащилася…

А його рука з усіх сил стисла склянку. Очі заплющені, щоб не виявити ненависть…

Вона довірлива…

А він – підлий…

Вона щира…

А він – заздрісник…

Вона раптом відчула і з острахом позадкувала…

Та пізно: він розплющив очі…

* * *

– Мамо! Мамо! Хтось задушив того рудого песика і покинув його на сходах! – плакав хлопчина із сусідньої квартири…

А він дивився у вікно і згадував. Посмішка намалювала на його обличчі нову зморшку…

НАДІЯ

– Немає, Віро Федіровно, немає! – поштарка звичним жестом розвела руки і пішла геть.

Голос вдарив Матір у змучене серце. Скільки в ньому застрягло стріл, назва котрим "Немає"?! Біль просочився крізь мозолі і потихеньку розповзався зміями по венах, отруює вже геть схворілу душу. Мати старіє.

* * *

Він пішов туди десять років тому. Туди, звідки не повертаються, туди, де граються в богів, туди, де не витримали б найлютіші чорти з пекла, – на війну.

* * *

Десять гострих і чорних років, як серпи, жнуть перестиглу материнську ниву. Сиплеться старе зерно сльозами на порепану землю сірого обличчя.

Де він?
Чому така спрага довкруги?
Як сонце сміло постати проти Матері?
Вона бачила лише Літо.
Гаряче.
Спекотне.
Жорстоке.
Невблаганне.
Невірне
Вже звичне.

* * *

– Чого журишся, Вірко? Лиш поглянь, який урожай цього літа! – то чимчикувала Олена, щасливо притискаючи до грудей грушки та диню – онукам…

Гірка заздрість руйнувала серце старої жінки. Ти ба? Бабуся! А вона хто? Одиначка? Вдова? Покинута? – Не бабуся, навіть не Мати, а сирота…

Заздрість була сивою птахою. Її гніздо вилось десь у легенях Матері, що не мала сина. Чи втратила… Чи ні…

Ця птаха прилітала тоді, коли Віра всіма грудьми пила повітря, наповнене щасливими вигуками дітей і голосами Матерів.

Де ж моє щастя? Де єства мого частина?

* * *

Мати перебирала дні, наче намисто в руках.

Летіли тижні.

Ні, повзли, як віск згораючої надії. Лише поштові дні були для Неї перлами в дешевому обірваному разочку.

Та кожного разу чекання закінчувалося звичним голосом поштарки:

– Немає, Віро Федорівно!

* * *

Чекання перетворилось на звичку. Віра ще жила, але віра в цю віру вже починала хитатися. Мати стомилася.

– Неможливо?!

– Так, це неможливо.

– Вона починала забувати.

– Хто? Мати?

– Так, може бути.

– Ніколи!

* * *

Дуже одна. Зовсім. Та й потреби у спілкуванні немає. Хіба тільки із поштаркою. Мати мовчки проводить по голові рукою і на підлогу поволі спадає волосся: ще не все, але недалеко до того.

* * *

Сьогодні вона посміхнулася, підвелася і відчинила вікна, двері, піч: впустила до хати вітер, бо відчула.

Так, саме цей день! Він наповниться звісткою і перетворить хатнє повітря на свіжий легіт.

Мати лягла на ліжко і розкинула руки. Вже знала, що сьогодні відчує. І Воно прийшло з останнім подихом жінки.

* * *

– Віро Федорівно! – вигукнула поштарка і зайшла до відчиненої оселі. Але ні суму, ні печалі не було більше в цій хаті; увесь дім наповнився блаженною усмішкою і Надією.

Інна ДАНИЛЮК, Інна НЕМИРОВАНА

ЛТ, УМЛ, випуск 2009

*Про **Інну Данилюк** написано в 7-му випуску альманаху.*

***Інна Немирована** – автор збірок «Вітри на видноколі» (2004), «Тримаю сонце краплею в руці» (2009 р.). Член НСПУ (2004 р.), працює в Інституті інноваційних технологій та змісту освіти МОН молоді та спорту України; з-поміж досягнень – диплом фестивалю «Відкрита ніч – Дубль 15» за сценарій «Хмара-кавун».*

МОРЕ

Радіоетюд

Дійові особи:
Він
Вона
Син
Шум моря.

*Шум моря (10 сек). **Він** відкорковує шампанське, наливає в келихи.*

ВОНА (*іронічно*): Ти навіть келихи приніс!

ВІН: Біля моря п’ють тільки шампанське, а до шампанського пасує тільки кришталь!

ВОНА: Ну, то за що п’ємо?

ВІН (*лірично*):

Летить з-над моря чайка,
Росте присмеркова тінь,
Вогні вечірнього сонця
Відбила морська широчінь.

Мигочуть сірі крила,
Черкають гребені хвиль;
Мов сни, острови в тумані
Зринають звідусіль.
.....
Зірвався знову вітер,
Зірвався і занімів.
Лунає все голосніше
Глибин переможний спів.

ВОНА: Ну, то за що ж ми п'ємо?
ВІН (*спокійно*): За море.

Цокаються. П'ють.

ВОНА: До речі, а чайки де? Що це за море без чайок?

Пауза, шум моря.

ВІН: Коли чаклунка-ніч опускається на море, чайки сплять у своїх кубельцях, обійнявшись трепетними крильми, і бачать сни про зелений острів десь далеко-далеко в океані, де стрункі пальми тоненькими пальчиками торкаються лазурового неба і вітер пахне орхідеями.

Шум моря, брязкіт посуду.

ВІН: Як тобі омари?
ВОНА: Крабові палички – як крабові палички.

Він зітхає. Пауза. Шум моря, брязкіт посуду.

ВІН (*піднесено*):

Я не знаю – є
Що більш таємне,
Як це співуче слово –
Океан.
Скільки людей-героїв
В простори твої впивалося –
Скільки подій ламалось
Крізь туман.
.....
І я – закоханий – я наче мрію –
Прагну хвилинами найгостріших струм

До тебе – обрію – приходь – зогрію –
І душа повна невиразних
Ран.
Що це мені й сьогодні вдарило –
За колом полярним – барабан?
Серце в мені клично захмарило –
Океан –
Океан!

Випиймо за поезію, бо поезія...

Перевертається келих і дзенькає об стіл.

ВОНА (*знервовано*): І вічно я все розливаю!

ВІН: Не переймайся, я приберу.

ВОНА (*саркастично*): І що б я без тебе робила?!

ВІН: Сонечко, це ж так неістотно! Море, хвилі, ми – разом. І знаєш, коли ти отак дивишся на мене, я бачу місяць у твоїх прекрасних очах. Він танцює. Уявляєш: місяць танцює у твоїх очах!

ВОНА: Ну, і що він там танцює?

ВІН: Звичайно танго!

ВОНА (*презирливо*): Сам?

ВІН (*збентежено*): Що – сам?

ВОНА: Танго танцюють удвох.

ВІН: Люба, не сприймай усе так буквально! Це була поетична метафора.

ВОНА (*крізь зуби*): Я не Люба, я – Оксана!

ВІН: Серденько, я ж не те мав на увазі...

ВОНА (*перебиває, м'якше*): Та заспокойся, знаю я, що ти мав на увазі.

ВІН: Просто я дуже не хочу, щоб ми сварилися в такий вечір.

ВОНА: Я ж сказала – проїхали.

Пауза. Шум моря.

ВОНА: Банально, але я завжди хотіла жити біля моря... На самому узбережжі... Сидіти на піску і слухати чайок... Щоранку.

ВІН: О Боже, кохана, як би я хотів здійснити цю твою мрію.

Поцілунок, шум моря. Брязкіт ключів, клацає ручка дверей.

Вона (*злякано*): Так, вимикай цю бодягу, доки син не почув!

Клац – шум моря обривається.
Відчиняються двері, на підлогу гупає рюкзак.

СИН: Привіт! А що це ви тут робите?
ВІН: Їмо.
ВОНА: Себто – вже поїли.

Соваються стільці, брязкає посуд.

СИН: (*байдуже*). А-а-а!

Зачиняються двері, йде в іншу кімнату.
Шумить вода з крана, миється посуд.

ВІН (*тихо*):

Згадалися
Краплі дощу
На ясно-лілових
Квітах картоплі.
Дощ у столиці.

Клацає магнітофон, вимикається вода. Тихо шумить море.

***Цитовані вірші**:* «Морський берег» Теодора Шторма в перекладі Віктора Коптілова (скорочено); «Океан» Михайля Семенка (скорочено); танка Ісікави Такубоку із циклу «Дим» у перекладі Геннадія Таркова.

2008

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ
ЛТ,УМЛ, випуск 2003

ІЗ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ «ДОРОГА» (2002)

МРІЯ

На клаптику паперу відбивається чужа мрія, заглядає до нас – чи ми зрозуміємо її, чи захочемо взяти до себе, пригріти, зуміти внести у серце саме, а чи... чи просто покинуть лежати – отам – на маленькому клаптику чужого паперу.

... Дівчинка набирає води у ще сонні долоні, хлюпає сонечку про новий день, дивиться в себе через водну далечінь і мружиться. Вона щаслива.

Ти теж дивишся на її відображення на морському плесі й розумієш,

що вже забув, коли востаннє вмивався для себе.

Бездоганно вклоняєшся Дівчинці, але в її світлих очах видно тільки море і плавну лінію обрію – Тебе нема. Ти загубився в чомусь своєму і тепер боїшся розбити вранішню тишу. Тобі ще хочеться ступити до неї, обвити її тоненькі плечі, захищаючи, і зануритися в засмагле волосся, як спраглий бездонний моряк просити ковток прісної води.

Море і шепіт кроків відібрав від Тебе роздуми. Вона вже пішла, захопивши в поділ краєчок сонця. А Ти й досі бачиш її – дивну згадку в солом'яному капелюшку. Ця маленька Незнайомка зараз рідніша Тобі за всі радощі і жалі минулого.

Підходиш до води, але... не можеш, боїшся очорнити її своїми доторками, після простого вмивання Дівчинки.

Яскрава цятка сукні тікає від Тебе разом із часом, а Ти ще бавишся думкою, що не все втрачено. Поки Ти думав, проходили останні хвилини сьогоднішньої ночі – сонце стало поруч Тебе.

І лише тепер (уже освячене його промінням) Ти зачерпуєш повні пригорщі святої води й очищаєш себе від усього, всього, всього – навіть від самого себе теперішнього – лишається хлопчисько такого ж віку, як Сонячна Незнайомка.

8.01.01

ОДИН ДЕНЬ ТАКОГО, ЯК ТИ...
АБО ДО СТУДЕНТІВ

Знову наставав ранок і страх разом із ним, але ти радів цьому. Ранок, як ранок, страх – він потрібний і звичний перед іспитом. Тепер уже ніхто не спитає тебе: чи ти розумієш себе: ти просто звичайнісінький студент, який, у спілці зі своєю совістю, іде на іспит. І нічого в світі не зміниться від того, чи ти здаси, а чи не здаси його. Нічого в тому чужому світі, але в твоєму...

Так починається ранок. Квапливо попиваєш каву й біжиш, ще є час, але так легше не думати про те, куди і чого біжиш. Так, саме не «думати», бо від того думання підступає до горла клубок і ти вже відчуваєш сльози десь далеко-далеко в душі.

Уже заходячи в аудиторію, думаєш про щось зовсім інше... Саме зараз згадуєш очі, які давали тобі в останньому місяці рухатися вперед і не падати. І, сидячи в тій самій аудиторії та чекаючи викладача, тобі стає так тепло і затишно від самого спогаду. Де й подівся страх. Із дивною усмішкою підходиш до викладача, береш білет і вже цілий світ зупиняється і... починає бити.

Ось ти вже біля свого гастроному, двері, продавщиця і дивний тембр музики десь там усередині: «Тепер уже склала – це був останній!»

Кава, печиво і міцний сон – усе, що іще потрібно тобі.

Уже на подушці згадуєш знову Очі, й хоч лише третя година дня, пошепки кажеш йому: «На добраніч!»

9.01.01

ЗЕЛЕНИЙ ҐУ-ДЗИ-ЧОК

Десь там, у найменшій кишеньці, заховався ґу-дзи-чок. Ти не пришила його та й забула, а він самотній, такий, знаєш: зелений, гладенький і трохи чужий, бо забутий. Інші всі, пришиті, виконують свою місію – тримають твоє "Я"; щоб ти не стала Голим Королем.

Але настає день, коли ти випадково знаходиш маленький ґу-дзи-чок. Довго носишся з ним, прилаштовуєш до одежі, але, на жаль, в тебе немає зеленої одежі (або вся зелена одежа вже має свої зелені ґудзики).

Ти далі носишся з ним, пестиш його. Він виблискує в твоїй руці зеленим смарагдом, а потім ти знаходиш загублену ручку, чи тобі приносять букет квітів, чи... І знову забутий ґу-дзи-чок лежить під ліжком у маленькому куточку з павутинням і думає, як добре було йому в своїй маленькій кишеньці сірого піджака.

16.01.01

*** * ***

Очі – неначе дощ –
Впали і загубились.
Місяць лишився й плащ
Чорний –
Від сліз і милиць.
Жовте волосся –
Мідь –
Перевантажень долі.
А на снігу
Лиш слід –
Твій чи перекотиполя.

16.01.01

ОСІНЬ І МАМА

Присвячую своїй матері –
Надії Миколаївні Дузінкевич

Падає,
Крутиться.
Падає.
Жовтим мигне
Тихий сон.
Золото осені –
Знову лист
падає,
Тягне додолу
Темінь із
крон.
Шелест.
Вібрація.
Темінь акації.
Лист же додолу
Сум забира.
І знову дати ці,
Спогади матері
Спокій десь тихо
І час забира.
Шелест
під вікнами,
Скрип
І зітхання віт,

Кольори голосу,
Шум дітвори:
– Мамо!
Пробачте нам!
Ми вже приїхали!
Золото осені –
Свято весни.

1.01.99

СПОГАД

Тікає вічність.
На сцені лише тіні
Справжніх людей
І може
Ще трохи міміки.
Темно
Холодно
Й тепло,
А кольори
Змінюють один одного
Ніби граються.
А ти сидиш
Один –
Хоч знаєш,
Що вас двісті,
Тисячу;
Багато!

Ти з кришталю,
Який розбився
При доторку
Закінчення
П'єси.

11.11.99

ПЛИН

У Львові,
Івано-Франківську,
Києві...
І в інших,
Чуєш?
Ти все чуєш?
У Львові,
Івано-Франківську,
Києві.
Смішно
І зіткане
З повітря Слово
Чомусь розбивається
В словесно освітлені
світлиці.
Залишається тільки
Дзенькіт дзвоників
З Андріївського
узвозу
Які колише вітер.

9.12.99

БУТТЯ

Новий Рік!
Ялинка,
Прикраси
(Зокрема дракон)
Сніг-Дощ.
Холодно-тепло.
Дихай.
Дихай, дихай
Ще і ще раз
До сліз,
До сміху.
Живися помаранчами
І льодом
(З портвейном).
Натирай мозолі.
На обличчі
Усмішкою.
Заїдай правду,
Заковтуючи її
Разом з ковбасою
(Хот-догом).
І живи –
21 століття!

24.12.99

ТРИЛОГІЯ АРХЕОПТЕРИКСУ

перше
Він радше втопиться
В багні століття,
Ніж полізе в гамак
Добропорядності.
Такий має склад,
Так його виліпили
Із такої глини.

друге
Завтра він знову
Когось «грузитиме»
Своєю політикою
Ми-с-ле-н-ня!
Завтра буде завтра,
А сьогодні він
Програв.

третє
Четверте коло обігу
Доходило до кінця
Своїм курсом.
Орбіти змикалися.
Археоптерикс зник.
Світало...

24.12.99

* * *

Годинник
На руці
Показує
Час
Доторку

Тебе
До мене
Щоб ми
Потім
Втекли

Від
Істини
Часу.

18.05.99

ІЗ ЦИКЛУ: «ПІД ДАХОМ ГРІХА»

Яблуко не винне,
Що саме його вибрав Бог
Для пізнання Всесвіту.
Воно було німим свідком
Первородного гріха,
А про нього всі забули.

Правда,
Інколи згадує його ще
Єва,
Бо принесло їй
Спрагу спокуси.

7.04.2000

СЕНЕКА

Біля дерева мимо
Проходить вчорашня тінь;
Я сама зігріваю
покинуте дерево,
Щоб не впало в минуле,
І тонка волосінь
Зберігає надію
Ненадійного берега.
Вже існую істотою,
Як пустий бергамот.
Відчуваються віддихи
Перелісниці босої.
Я молюся тобі,
Якщо ти ще є хтось;

Недотягую відчай,
А відповідь – докори.
І німіють вітрила
Так не рушивши в путь.
Андиплозис життя
Залишає звукописи...
Ніби чую: «Прийду!»,
Та не в тому вже суть.
Псалми випиті ніччю –
Незабутні лиш осади.

09.2000

ВІЙНА

Іде війна,
Відбиваючи звук
З пірамід.
Оголена вода
Охоплює нас
З вікна
Віку.
– Мовчи!?!
– Мовчу,
Бо чорний ворон
Помолився
До простору:
Народилося
Дитя-Образ.
Віддай мені
Його!
Без мурів
І фортеці,
Такого –
Обідраного
І обшарпаного, –
Але... Мого,
Шукаючи захисту
(Тобі не перелізти
Скелю)
Бредеш по вуха
В правді минулого
І віриш,
Що отак
І має бути.
Свічка доливає
Останні краплі
Свого соку життя
Й воно притягує тебе
Немов коловорот,
Без просвітку,
Без відповіді.
І ти йдеш,
Забуваючи,
Що вже в лабіринті
Кришталю.
Відмиваєш
У темноті
Останні крихти
Світла
Свічкою
Вилетів останній
Масштаб
Твоєї
Просторової карти.
Та ти ще віриш,
Що війна
Пройде
І ламаєш
Навпіл
Останнього
Сірника.
Дитя заснуло
На твоїх руках,
Озброєне
Вічністю.

29.05.00

Оксана ШУРУЙ
ЛТ, УМЛ, випуск 2008,
аспірантка кафедри теорії літератури,
компаративістики і літературної творчості

КРОЛИК ВОЛІ

Якось я зустрічала тут світанок, але тепер ночі холодні.

Мені абсолютно нецікаво. Жодної думки в голові про золотий листопад і так далі. Романтика – це фіговий листок на причинному місці реальності. Ним самим вона товче нас у брудному громадському туалеті на бульварі Тараса Шевченка проти університету Шевченка посеред парку Шевченка недалеко від пам'ятника... вгадайте – комỳ.

Так от, у цьому почесному громадському туалеті тебе товче реальність, пропускаючи через десяток-інший ганебних поз і вигинань. Остання зміна положень вдаряє тебе кахляною підлогою в обличчя.

Ти скручуєшся, підтягнувши коліна до грудей, ніби біль не всередині, а ззовні.

Відпускає.

Спочатку на лицарське одне коліно, потім... черговий напад знову згинає твоє тільце.

Щоби жити, треба їсти.

Тебе в школі того не вчили?

У школі не навчать купляти найдешевший хліб, розрізати його канцелярським ножем на тонкі скибинки вздовж, а потім підходити до продавця курок-гриль і просити полити жиром твій шмат.

– Гривня!

– За це?

– Або ушийся звідси!

Нашкрібаєш тридцять дві копійки у кишені і подаєш. Продавщиця – симпатична дівчина зі стомлено-презирливим обличчям. Кінчиками нафарбованих нігтів бере у тебе з рук твій сірий окрайок і злегка намащує на нього ложку жиру. Береш його, загортаєш у пакетик. Ідеш аж до станції Льва Толстого, щоби там, сидячи спиною до людей під якимось банком, на квітнику, розгорнути і пожадливо з’їсти.

А втім, для повного розуміння ситуації відсилаю до пана Кнута Гамсуна, який про подібне вже писав.

Наївшись, звертаю увагу на жінку, яка у рекламній пелеринці роздає нікому не потрібні флаєри. Трикляті ревматичні ноги стояти відмовляються, а розбещеній теплом власних домівок і надійною наповненістю шлунку молоді не дуже кортить ті флаєри брати.

Так ми з нею і познайомилися – я сиділа на парапеті з подертою книгою Гюго, чекаючи на диво, яке прийде і дасть мені їжі, оселі, грошей, а вона, по-собачому прибито роззираючись, підшкутильгала до мене.

Ми пішли до храму, де за змогу проявити своє християнське милосердя платять згордувато поданою тарілкою сірої в'язкої пшеничної каші, яка потім, не заправлена нічим, згортається у шлунку вогкою невипаленою цеглиною, своєю важкістю нагадуючи, що ти – наївся.

Не вередуй.

Я приїжджа. До речі.

Катаюся в метро після обіду.

Чорнявка у формі виганяє на станції «Либідська». Я знову заспала.

Переходжу на другий бік.

Сказав би хто, де я збираюся сьогодні ночувати?!

Річ у тім, що, об'єктивно кажучи, – ніде.

На «Героях Дніпра» мене будять.

Знову переходжу. Всівшись, читаю Камю.

Але тут знову схоплює жах нападу, і я лякаю респектабельну тітку, перегинаючись у попереку надвоє і валячись на підлогу, між ноги.

Біль не дає оговтатися, але бачу, як розступаються люди.

На їхніх пиках проступає палімпсестичне незадоволення. Коли хтось втручається ззовні тобі під теплу шкаралупку невинного бюргерства, що диктує самовіддано підбирати шпалери персикового кольору і їсти здорове їдло, спати на ортопедичному матраці в обіймах піжамного партнера.

А може їй погано?

Це мені.

Ага, може, й погано.

Нарешті допомагають всістися і піднімають книгу з підлоги. Якась нога вже встигла стати на Камю і залишити свій тракторний слід – на живому обличчі.

По-перше, я встигла прийти до тями, по-друге, до вагону ввалюється ціла юрба табула-расових людей, яких не торкнулася я у засмальцьованому пальті своєю голкою соціально-поведінкової невідповідності.

– Щось зі шлунком? – питається чоловік ув окулярах на лису голову.

– Їм раз на день, – відгавкую голомозому.

– Вийдемо на наступній? Трохи перепочинете.

– Я не стомилася. І напад минув. А зрештою, ви праві.

Виводить і всаджує на лаву.

– Ну, їсти треба частіше.

– Ага, у мене батько – Ротшильд.

– Звідки цей сарказм у такої юної жінки?

– Пощастило з багатющим досвідом. А ви чого причепилися?

– Сердечко, мабуть, тривожить? І нирки, бачу запрацювалися?

– Застудила, коли надворі спала. У парку.
– Венеричні хвороби є? – діловито.
– А вам навіщо? Ні, якщо треба, то знайдуться!
– Потім, може, вийдемо? Зводжу вас до кав'ярні...
– Купите мене за харчі? А не гидуєте? Я ж миюся рідко.

Останнє – відверті понти. Раз на день-два ввалююся до когось із тих нещасних, що називаються моїми знайомими, і відігріваю кінцівки у ванні. Холодно ж на вулиці, га!

– Не брешіть. Волосся чисте. Вошей нема. Я питав про венерологію...
– Не перевірялася. Але будьте певні – окрім вас, решта гидує. Нагодувати ще збираєтеся, чи я так піду?
– Ходімо.

Зрозуміла, яка саме риса мене приваблює: мене не соромляться.

А от у бістро – здивований погляд. Поки добродій відстоює неквапливу чергу, продовжую читати. З біса два я розумію! Нащо цьому чистенькому голомозому дядечку цяцькатися з малолітньою жебрачкою, ще й такою норовливою?

Ненависть приходиться не одразу. Спочатку ти лежиш у друзяковій ванні і мрієш про засіб для відстрілу покидьків, що так липнуть до тебе, медом ти їм намазана?! Потім помічаєш: не бачиш привітних облич у натовпі, потім узагалі очей не бачиш, одні-самі спини, і над тою чистою спиною – чистий таки хряковий загривок.

Спочатку мій голомозий герой своєю щедрістю переплюнув усіх моїх знайомих, а коли ще підносив і підносив порційки кави, намагаючись видаватися таким, ніби старанно слухає мій монолог набитим ротом, то перепльовував і перепльовував усі мої мислимі й немислимі сподівання. Переплюнувши усіх і вся, він втомлено заспокоївся і відкрив рота сам, лише задля того, щоби нарешті заткнути мій.

– Це все дуже цікаво. Підбиваючи підсумок: вчитися ви на голодний шлунок не можете, працювати без паспорта, з яким узагалі темна історія, не вдасться, життя йде шкереберть. Пробачте за цинізм, але якщо оголити лишень факти… (ну добре, хоч не мене. Дивитися на мій целюліт ще не настав час)… так от: ви – типова ледащиця.

– І що з цим робити?

Він поморщив лисиною там, де вона сповзла на обличчя.

– Подумаю. Їдемо до мене?

– Сексом займемося, дядечку милий? Сирітку нагодували – маєте право.

– Будемо слухати ваші жалі.

Далі пішла класична історія: мене привезли додому, зняли верхній одяг – не пручалася, якщо треба, то нехай. Оціпеніла від листопадового холоду. Вічно честь нести не будеш, продаси і купиш їсти, куди дінешся. Сиділа в одній шкарпетці, як попелюшка, чесно кажу.

– Далі роздягатися?

– З тебе ніяка шльондра.

– Нічо, я навчуся.

Він розглядав мене, відійшовши на безпечну відстань, до дверей. Хай дивиться!

Горе зробило мене відьмою.

– Гарна фігура.

– Дякую, скоро на мені прати можна буде.

– Це не страшно, зате у тебе стегна широкі.

Я встала з канапи й підійшла до вікна. За ним горіли вогні й ішов дощ.

І тут зрозуміли вони, що голі.

Я покрилася мурашками.

– Ідіть уже й почнемо!

Він розчинив двері:

– Якби я навіть хотів мати секс із тобою, то після останньої фрази бажання пропало б. Я – на кухню. Душ – праворуч, там висить свіжий рушник. Спати – тут, розкладеш диван, там постільна білизна.

Довго я відмочувала холод у воді, синюватій од морської солі, коли ж нарешті вийшла, він розстеляв мені ліжко, а за вікном міцно заварилася ніч. Я вийшла гола, з рушником під вологим волоссям.

– Хто ти? – спиною до мене спитав він.

– Ну взагалі мене звати ...

– Я не питав, як тебе звати, з ким ти навчалася чи з ким спала, я спитав, хто ти.

– Я жінка.

– Що не юнак я й сам бачу. Про сутність твою питаю.

– Я? – рушник зісковзнув, поправила. – Не знаю. Дурість яка! Яке вам діло до душі, коли так тіло розглядали?

Всідається на постіль і бере чашку.

– Бери собі.

Відмовляюся й сідаю теж.

– Подобається Камю?

– Угу, люблю літери.

– Чому не їдеш додому?

Я вже практично кинула університет. Знаєте, коли дзвоню своїй мамі, відчуваю, що вона мені пробачила б, але я від початку не мала права на поразку.

– Приїхала підкоряти це місто?

Я тільки посміхнулася у відповідь.

– Ти хотіла б дитину?

Ого!

– Таким, як я, не можна розмножуватися. До речі, як щодо презервативів?

Пригасив світло і в пітьмі роздягся.

– Я не збираюся народжувати вам дитину!

– І добре. Спи.

Я справді провалилася у сон, що не дивно – після такого царського обіду. Він забрався під ковдру і я пригорнулася до нього. Потім зовсім засміліла і вляглася головою на руку, а рукою на груди.

Розбудила відсутність теплого тіла поряд. Розплющивши очі, помітила його, вже повністю вдягненого, біля дивану. За фіранками день.

– Мені треба йти.

– Ось ключі, ось гроші для швидкого вирішення справи з житлом. Я тут ще три дні, поки поживеш у мене.

– За що...

– Добро переможе зло! В дитинстві мультиків не дивилася?

– Пробачте, я навіть імені вашого не знаю! Я ж навіть нічого не зробила!

– А, однаково не зрозумієш!

Скоро я вийшла з квартири і приїхала сюди, на станцію Льва Толстого. Бабуся знову стояла на своїй варті. Я пригостила її обідом.

2008

КРИТИКА, МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Ірина СКАКУН

ЛТ, УМЛ, 2 курс магістратури

КІЛЬКА ФРАГМЕНТІВ ПРО КНИГИ, ГУМОР, ЄВГЕНА ДУДАРЯ І МЕХАНІЗМИ ВСЕСВІТУ, натхнені «Вибраними творами» Є. Дударя

(К.: Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П Бажана, 2011. — 608 с.)

І.

Від улюбленого письменника часто чекають двох подій: нової книги і… збірки вибраного. Час диктує свої умови. Читач у прискореному темпі виживання не має змоги довго перебирати численні видання свого фаворита, щоб почитати те, що запало в душу (а якщо це ще й з «невиданого»...). Можна, звичайно, пошукати в Інтернеті, але то далеко

не те задоволення, коли водиш очима по живому паперу з унікальним запахом книги…

А то ввечері, після напруженого дня, сісти собі в зручному кріслі, спокійно відкрити том того, хто змусить забути про час пік у метро, набридливого керівника, хама в маршрутці, порвані колготи чи зіпсовану краватку… Або й згадати, але без звичної злоби й агресії — з посмішкою…

Чому б цим не стати збірці «Вибрані твори» Є. Дударя…

Вона змусить голову, забиту буденними проблемами, нарешті задуматися про щось інше, можливо, просте, не замулене всілякими складнощами і проблемами, а можливо, і дещо вище, загальнолюдське, яке активно ігнорується при щоденному «швидкісному перегляді»…

II.

Усім відома Гераклітова істина: все тече. Змінюються часи і режими, проте є сталі, без яких механізм світу напевне б заіржавів і дав збій. Це засоби комічного – гумор, сатира, іронія…

Легко написати про таке щось, усіма визнане «жертвою кпинів», що, заздалегідь відомо, викличе пирскання зо сміху; те, що можна не дочитувати до кінця, щоб насмішити...

Просто сказати на загал слово з лексикону «вузького вжитку», щоб розвеселити натовп роззяв...

Значно складніше писати про те, що не лежить на поверхні, а не помітити його важко, та ще й так, щоб смішно було всім, але не через «ляпсуси» в тексті...

За цими комічними сюжетами не треба дертися на Кіліманджаро чи перепливати Амазонку, вчитися в шаманів вуду чи практикувати медитацію. Досить бути уважним до того, що тебе оточує. Досвід показує, що найкумедніше – це очевидне, з яким ідемо вулицею, вітаємось за руку, їздимо на курорти і п’ємо каву (чи тощо). Це наша людська натура. Проектуючи ситуації з життя на різні епохи, часи і звичаї, розуміємо, що вона, по суті, лишається незмінною. Змінюється тільки те, що змушує її вдавати з себе іншу... Такі вони – механізми Всесвіту.

На цьому побудовано низку філософських, психологічних і соціологічних теорій і… книгу вибраного/відбірного гумору Євгена Дударя.

Гуморески, фейлетони, усмішки… Спочатку мимоволі ставишся до цього всього з певною насторогою: а чи не знайдеш ти там того, що змусить взятися за голову... Думаєш: усе ж інше покоління, трохи інший набір, м’яко кажучи, «пріоритетних домінант». Ще й страх відчути традиційний присмак «радянського стандарту», з його «ай-яй-яй-виховною» метою гумору. А інколи так хочеться просто посміятися… інколи з когось …інколи і з себе. Тут панові Євгену немає рівних.

Персонажі – це справжні діти своєї країни і своєї доби з тими реаліями, що знайомі нам не із закордонних телесеріалів.

Це ті типажі, що живуть по сусідству, продають нам хліб і сметану, косо зиркають у маршрутці й дивляться на нас із дзеркала. Людська натура! Це вона не дає засумувати навіть у найсерйозніший момент. І тільки той, хто її пізнає, може збагнути механізми Всесвіту.

III.

Легко писати про книжку відверто погану... Значно складніше про ту, що справді варта уваги... Про погану можна сказати масу різноманітних вишукано в'їдливих фраз, розтікатися «мислію по древу», здаючись компетентним і дотепним ерудитом і притому особливо не напружувати звивин. А про добру… ну як… розлого і пафосно чи клішованими фразами, небагато, і то є загроза потрапити під загальний скепсис, мовляв, усе одно немає нічого ідеального під сонцем. Може, річ у тому, що в поганому ми тепер більш компетентні, аніж у доброму. Може, тому, що нині гарний гумор і сатира мають своє «родовище» десь у районі соромної лінії, а політична іронія викликає масове зітхання: «Наша пісня гарна й нова, починаймо її знову... але хай би їй вже грець!».

Комізм за своєю природою є каталізатором, подразником, що спонукає організм реагувати. І отримуємо або пошуки протиотрути, або тотальне озмієння ще отруйнішими випарами, чи ж миттєвий вибух перед повним затишшям. Тому з цим делікатним інструментом треба поводитися розумно, обачно і вміло.

Змінюються часи і режими, проте є постаті, без яких механізм світу, напевне б, заіржавів і дав збій, ті постаті, що вдало дають раду вогнедишному дракону гумору, сатири та іронії…

Євген Дудар – той письменник, кому стовідсотково ніколи не бракуватиме аудиторії! Людина з багатющим життєвим досвідом і гостро заточеним пером, у якої є чому повчитись як читачам, так і колегам.

Якість гумору, думається, залежить не лише від міри таланту того, хто його створює, а й від глибоких особистісних характеристик, у тому числі письменницького смаку та інтелігентності, адже це та слизька кладка, з якої легко можна зісковзнути у крижану воду. Саме це відрізняє Є. Дударя від молодого покоління гумористів. Його гумор вишуканий, інтелігентний.

Це не «сміхота», яку можна намастити на хліб, щоб проковтнути і забути. Це речі, що мають внутрішній стрижень, якусь особливу енергетику, як і їх автор – «аура інтелігентності і лицарства», як зазначає Віктор Баранов у передмові до видання.

До того ж, їх постійно хочеться цитувати в тій чи тій життєвій ситуації.

Проте, ні в якому разі не можна назвати Дударя одноплановим, так би мовити, вузькоспрямованим.

Хоч і асоціюється його творчість насамперед із посмішкою на обличчі щасливих людей, а в книжках шукають хороший настрій і позитивне налаштування, – пан Євген не лише той, що може викликати сміх. Це також серйозний публіцист, він перевірив свій талант не просто на періодиці, читачах і слухачах, а й у боротьбі з режимним натиском та його посіпаками. Вправно оперуючи словом, він шпигає ним вади навколишнього світу, сіль на ранах держави і в душах людей. У цьому можна пересвідчитися, читаючи знамениті памфлети жителя хутора Мозамбік.

А якщо і цього замало, то в книзі вибраного можна знайти навіть дві повісті («Таємниці котячого хвоста» і «Спогади про себе»), що ще раз засвідчують непересічний і не закостенілий письменницький хист автора.

IV.

Легко писати про книжку відверто погану... Значно складніше про ту, що справді варта уваги... але при бажанні можна все-таки щось вигадати…

Та головне, мабуть, не те, що про неї написано. Час показує, хто є хто, а що є тощо. Якщо книга справді вартісна, то буде на полицях читачів, її палітурка буде зачовганою в бібліотеці, її аматорський електронний варіант носитимуть різні носії, а головне – про неї та її автора завжди пам'ятатимуть і чекатимуть ще … або нової книжки, або збірки вибраного.

РЕТРО

Оксана АНДРІЯШИК
ЛТ, УМЛ, випуск 2006
кандидат філології

Народилася 15 серпня 1984 року в місті Немирові на Вінниччині. Дисертація «Медитативне начало в українській романістиці другої половини XX століття» (2010). Наукові розвідки, есе, які упереваж присвячені дослідженню доробку письменника Романа Андріяшика, друкувала в газетах «Літературна Україна», «Слово просвіти», «Україна молода». Працювала редактором відділу критики та літературознавства в газеті «Літературна Україна». Нині виховує однорічного сина – Романа.

ЩОДЕННИКИ РОМАНА АНДРІЯШИКА

(Фрагменти з магістерської роботи 2006 р.)

Інтерес до щоденникових записів формується в епоху, коли вперше почали заглиблюватись у специфіку художньої творчості, секрети людської душі. Коли саме відбувся цей процес, нині простежити важко.

Проте достеменно відомо, що така форма одкровення власної душі, як щоденник, існує здавна в українській літературі. Класичними зразками цього жанру стали «Журнал» Т. Г. Шевченка, в літературі ХХ ст. – щоденники В. Винниченка, Лесі Українки, П. Тичини, О. Довженка, Остапа Вишні, М. Драй-Хмари, В. Стуса. Вважається, що особливого поширення особисті щоденники набули в епоху сентименталізму («Сентиментальні мандри» Л. Стерна).

В історії української літератури спостерігаємо складні процеси. Важко знайти у світовій історії аналогії, щоб національна література, жива мова систематично заборонялися й переслідувалися спеціальними державними органами, вердиктами, актами. А ще – вперте і цілеспрямоване впродовж віків спотворення історії розвитку української літератури.

Отже, чи не єдиним і правдивим джерелом дослідження складних процесів літератури є авторські щоденники.

У цьому можемо переконатися, досліджуючи щоденникову спадщину прозаїка Романа Андріяшика. У його добу щоденники народжувалися потай, супроти злочинної команди, спаплюження і нищення української літератури. Нині вони є документом доби, сумним календарем долі української культури. Подібні щоденники з'являлися упереваж у перенаселеному вихідцями з України Сибіру чи заґратованому священною соборністю слова ГУЛАГу.

Зі щоденникових сторінок Андріяшика можемо дізнатися про його ставлення до літератури, мистецтва, про його уподобання і особливості творчого процесу, зрештою, про його особисте, приватне життя.

Жанрова специфіка щоденника полягає в тому, що в ньому відсутній єдиний сюжет, немає єдиного спільного задуму. Однак, характерною особливістю щоденників Р. Андріяшика є те, що автор надав їм естетичної цілісності і композиційної завершеності. Завдяки тому, що упереваж кожен щоденник розрахований на один рік, йому не притамана уривчастість, фрагментарність, натомість оповідь прозаїка художньо оброблена, а фрази стилістично завершені.

При аналізі щоденників Р. Андріяшика слід врахувати концепцію поділу щодеників на жанрові типи Г. Костюка:

1. Це щоденники, автори яких обдумано пишуть з розрахунку на публікацію. У таких записах вони оминають свідомо різні особисті, побутові, почасти прикрі й негативні деталі, навіть суспільні дрібниці та акцентуючи увагу на головних питаннях часу, визначаючи своє місце в ньому. Своє ставлення до подій навколишнього життя автори таких мемуарів, а до них Г. Костюк зараховує Т. Шевченка, Л. Толстого, висловлюють у публіцистичних чи філософських коментарях, відступах.

2. Щоденники, що містять нотатки, глибоко особисті, виповнені інтимними фактами, переживаннями, почуваннями, побутово-психологічними сценами, часто оголеними, дразливими, «непристойними».

Зовнішній світ, вважає Г. Костюк, таких авторів не цікавить. Значно більший інтерес викликають у них власні переживання, болі, пристрасті.

3. Серед щоденників трапляються й такі, які схожі на докладні, але сухі, телеграфні нотатки: місцевість і дати перебування, інколи – дата і місце зустрічей, події, факти, дрібні епізоди, дні, логічно ніби між собою не пов'язані, для читача не зрозумілі. Публіцистичні чи філософські пасажі тут зайві. Літературознавець наводить твори М. Куліша.

4. Трапляються щоденники, властиві переважно письменникам. Це нотатки щоденних спостережень, записи різних вуличних висловів, народних говорів, професіоналізмів, схоплених характеристичних портретів, пейзажів і навіть нових тем, інколи з розгорнутою схемою сюжету. Саме такими щоденниками, вважає Г. Костюк, є записні книжки М. Кобилянського. У Романа Андріяшика поєднані ознаки всіх, окрім третього, жанрових типів.

Про «шепоти ненароджених бунтівників»

«Щоденники» О. Довженка – документи доби, свідчення епохи, щоденники В. Стефаника – заготовки майбутніх новел, Лесі Українки – свідки її хворобливої самотності... Щоденники Р. Андріяшика – така ж незбагненна загадка, як і сам Андріяшик. Світ манив його, світ кудись ішов, міняв щомиті обличчя, а він залишався самим собою. Часто звертався до щоденників: «Що краще? Осягнення чи біг в нікуди? Падіння в пропасть і занепад?» – єдине, що приносило щастя, – відчуття Вічності і Плину Вічності! В усамітненні, у космічній мандрівці, подалі від часопростору цивілізації.

«Це мої літературні монологи, діалоги, нотатки про будні, без будь-якого політичного присмаку, а більше – скарги на долю та невлаштованість» – зізнавався прозаїк.

Щоденник для Андріяшика був насамперед чи не єдиною розрадою. Роками заборон тут він міг писати про все і про всіх. Вони про життя у найтонших його вимірах.

Схожі на довершені книги, бо кожен має окрему назву і розрахований на рік: «Доля 1972», «День за днем 1975», «Побут 1981?», «З непевних днів 1971–1972», «Містифікації 1982», «Бідова осінь 1997»… У заголовку міститься вся суть твору. Андріяшик не починав роману без заголовка, це був закодований шифр, і в цьому виявляється романне мислення Андріяшика. Так, його романи «Полтва» («Думна дорога») – символ неволі, «Додому нема вороття» – бо немає дому, бо про заблуканість українців між часами і війнами, але про мислячого українця, який протягом своєї історії – постійно в межовій ситуації, і, зрештою, «Сад без листопаду», який Андріяшик відчував до кінця життя. Вже за першим рядком, за першою фразою він бачив фінал, тобто всю структуру, всю конструкцію твору. У нього ніколи не виникало проблеми, як закінчити. А

за першими словами, назвою був тривалий пошук. Тому часто у щоденниках натрапляєш на красиві фрази, «ненароджені бунтівники», виділені окремим рядком, які «приходили несподівано од Творця Всевишнього» – «Назови мене завтрашнім днем», «Заповідь серця», «Анонімна держава».

Історія рухається по колу. Як у романах, так і в щоденниках Андріяшик не міг обійти історії українського народу і говорив фактами його сумної долі. Справжнім документом доби є щоденники 1968 р. Вони містять багато імен тих, хто розробляв засоби нівелювання національної свідомості й культури. З тих років у всіх на устах було слово «арешти». Андріяшик пише: «За чотири роки між письменницькими з'їздами вмерло 86 письменників. Скільки виключили зі спілки?»

Кажуть, що велике мистецтво народжується у життєвих скрутах. У цьому є слушність, але всі суспільні, соціальні і політичні явища, які переживав світ, на Україні відбувалися з такою гостротою і глибиною, що тут могло б народитися світове проблематичне мистецтво. Але завжди були таємні і гласні укази, які стримували розвиток культури. Україна не мала змоги творити світову культуру, народ не мав і втрачав при першому ж засвідченні таланту професіональних митців. Це були такі життєві скрути, які не народжували, а знищували мистецтво. Отож, Андріяшик писав про тодішній літпроцес, про необхідність справжньої критики: «Як і колись, критика означає безхліб'я, громадське цькування, заплановане вбивство. А разом з цим – тупе мовчання, застій. З'їзди НСПУ 1971 р. усім ходом зібрання проголошували:

– Шановні письменники, вас нема. Письменники сиділи у перших рядах і ніколи не чули правди».

Андріяшик пише: «Осідлали волів історії. Бо що писати? Правди не скажеш, брехати надокучило, та й для брехні треба багато зусиль: нині вона мусить бути вишуканою, а платять мало».

Тоді Андріяшика проголосили «розкаяним», від багатьох письменників, зокрема Тютюнника, Білика, яких часто згадує Андріяшик, відверталися. Натомість прозаїку було легше написати роман, аніж апеляцію на свій захист, коли його безпідставно звинуватили.

1971 р. продовжувався наказами редакціям і газетам припинити друкувати рецензії на твори письменника. Журнали з «Полтвою» зникали повсюдно з читальних залів і бібліотечних полиць. Андріяшик тікав од світу і шукав світу.

Червоними краплями стікав у законсервованому часі зляканий 1972. Митці відмовлялися самі від себе, авансом зізнаючись у ще не скоєному: «Шелестові подано на розгляд список на дві з половиною тисячі «патріотів», яких треба «ліквідувати» («З непевних днів 1971–72»).

Андріяшикове перо обвело його колом усамітнення, що визнавало за ним право лише на самопізнання і самовдосконалення, на власний етичний шлях.

«Ходжу ловити рибу. Їдучи в автобусі півтори години до річки, півтори – назад, слухаю сварки, бачу сцени.

А як багато можна передумати під цей живий супровід найгостріших реплік і потуг натягнутих нервів!

Над річкою все влягається, вкладається надовго, назавжди, і ніби багатшаєш. Немає нікого». У людських стосунках Андріяшик розчарувався, вони недовершені й завжди нещирі. Він шукав істину лише в мистецтві, бо тільки воно допомагає розпрощатися з минулим: «Мистецтво – це момент Вічного Всесвіту (по-земному овічненого Всесвіту»). Коли школу душі чинила самотність, Андріяшик ховався у літературних Відродженнях – вони не могли настати без богопізнання. Треба було збагнути, що Бог послав до людей сина в образі людини, щоб навчити і шанувати людину, і поклонятися їй.

Але в усі часи знайдуться люди з місцем під сонцем і в затінку. Андріяшик більше відводив їм місце у щоденникових сторінках, ніж для катів народу. За ними було цікавіше спостерігати, хоч такі не прощають тим, хто досліджує їхні вади. Письменник писав про «патріотів», «українчиків», які замкнулись у секту. Вони були і завжди будуть. На трибуні стоять, виголошують промови, схожі на «крик пугача на вигнанні» і вміло встигають міняти прапори: червоний, синьо-жовтий, помаранчевий. У «Спілці проти письменників» промовці щоразу енергійніші, дедалі «правильніші». Про мову говорено словами колгоспного бригадира: «Мову треба брати з рота народу!»

Чого справді не вичитаєш у щоденниках Андріяшика, то це здорової людської радості, безтурботності, сліпого, сентиментального замилування. Усе це замінювалось вишуканим гумором або насмішкою: «Треба взуття. Є чоловічі черевики до 38, жіночі – поза 42 номер». На останній сторінці щоденника: «Низько кланяюсь Вам, новий роче!». З глумом про НСПУ й будинки творчості. Чи то від переконання, що оптимісти погано пишуть, в Андріяшика кожна фраза сповнена романтичного відчаю. Але якщо й писав про прикрощі, то беззастережно і пророче запрограмовував людям на майбутнє.

Щоденники Андріяшика про життя (духовне, політичне, громадське, побутове, мистецьке, літературне), у якому немає місця порожньому факту чи сліпому випадку. За кожною подією дня йде ґрунтовний аналіз: «Автору «Сонячної машини» колись запропонували перекладача, далі – стати для самого себе лорд-камергером. Але все це нічого не дало, оголосили махровим націоналістом і вигнали за кордон.» І далі: «Якби ми мали можливість глибше знати свою історію, ми б просто біологічно виробили життєві правила, що нейтралізують практику нашого винищення». Це переконання в Андріяшика з’явилося з усвідомлення, що історія рухається по колу, а відтак письменник багато що міг передбачити. Все піддавалось аналізу, будь-яка життєва обставина, чи то подія переосмислювалась і приносила певні узагальнення. Прості й зрозумілі речі

його втомлювали своєю очевидністю. Думка Андріяшика намагалася прорватися поза сфери самодостатніх фактів, за бар'єр відомого, щоб дати простір уяві й змоделювати світ заново. На сторінках щоденників він програвав життєві ситуації, домислюючи їх найзагадковішими нюансами. Ось чому в щоденниках трапляються нічим не виправдані, часом неправдоподібні історії. Андріяшик-прозаїк наснажував їх художністю, тобто іншим способом бачення. Зрештою, ніщо велике не здійснюється без великих пристрастей. «Що ж, – подумав я, – хіба, змальовуючи життя, ми не вигадуємо нове життя? Світу нашій трансформації – це зовсім інший світ, бо він «побачений» душею. І час там інший, долі інші, відлік людської історії інший».

І багато серед записів того, що ще чекає свого часу для оприлюднення, і багато що не потребує цього. Його називали «мученицько-законсервованим Андріяшиком», а він відповідав – «Найкращі стосунки у мене були з ворогами, хоч це і була гра».

Він справді був самітником, бо нікого не потребував. Мав особливе, містичне уявлення про щастя без розкрилених мрій. Магія слова рятувала від заанґажованості, бо тяжів над ним ще й знак вічності чи й вічної відповідальності за слово і правду.

Андріяшик дорожив своїм іменем, бо сам його створив, хоч ніколи цим не хизувався, завдячував вихованню, математичній освіті й наполегливій праці: «А я сідаю за машинку – і нехай хоч потоп. Не бачу, не чую, чужий світові, тільки всесвіт тих людей, яких вигадав собі, тільки речі звуженої реальності, де вони існують, щоб бачити космос».

«Січень – це вервиця свят. Свята – це спогади. Нездолане минуле. Не мав я у житті веселої години. Чорна біда, чорна кривда, чорна несправедливість, чорне оббріхування, почорнілі надії...

Цієї ночі вперше за кілька місяців мене провідав сон. Мабуть, колись, оглядаючи критичним оком мою дорогу, скажуть, знизуючи плечима:

– Та не зазнав він таких гірких прикрощів, як скаржиться.

А ти промовчиш, Боже...»

Особливо трагічного звучання набули щоденники останніх років. Не всі маститі можуть похвалитися дослідницьким хистом, винятковою працездатністю. Андріяшик був обізнаний в усіх сферах людської життєдіяльності і в усіх науках. Цікавився навіть фізіологією людини, вивчав структуру людського мозку, його функції і зробив висновок, що: «Література – один із видів мистецтва, який послуговується найпотужнішим, найбільш виражальним і дохідливим засобом – *словом*. Його сприймає ціла півкуля людського мозку (функція другої – мислення)».

На сторінках щоденників Андріяшик вибудовував методи зміцнення державного ладу: «Будівництво української держави треба починати з армії. Хмельницький постав із Хортиці... тобто із дисциплінованої військової організації (устрою). Це диктується психологічним складом нації, її грецьким запрограмуванням.

Але де той півень, який проспіває на світанні «Ку-ку-рі-ку!» оцій банді, яка веде Україну до загибелі.

Наймогутніша зброя землян – меч, хрест і вогонь. Щоб зберегти вогонь, древні придумали цілоспалення і кадильницю, зв'язали це з божим іменем – зробили чад... запашним...».

В останній рік життя у Андріяшика на столі була лише Біблія. Часто повторював слова: «Споконвіку було слово...» і «Є щось вище поза нами і є щось вище всередині нас». Вже не вів щоденників, але занотовував на будь-чому, навіть на цигарковій пачці. В цих записах немає побуту, є світ, який втратив свого героя, потребу в чомусь і сподівання. Замислювався над біблійною Голгофою і людським стражданням: адресовані до небес муки створили б Хреста і Господа, якби їх не було. Стежкою віри, (не релігії) він йшов усе своє життя. Втихомирював безвихідь словами: «Краще запалити свічку, ніж проклинати долю». Молитва – це повернення до першопричини. Вона не дає осягнення будучності, це скорення неминучості. «Щира молитва – це молитва за всіх, хто був, за все, що відбулось і передбачає те, що має відбутися, це відданість могилам. Молитва – це сповідь єднання з минулим існуванням, сумованим в ідеал, який не можна відтворити ні тепер, ні в майбутньому, це посвячення і поклін власній незмозі, який очищає від заздрощів і зухвальства. Молитва – це погляд у минуле з почуттям вдячності Господу за те, що нас не спіткало, що нас із минулого облишило».

Найбільший розпач і розчарування принесло усвідомлення того, що нема кому писати: «Для кого писати? Світ цього не вартий, як і нового Пришестя. Я не можу думати *добре* про людей, які мене покинули. Але я їм дякую, що бодай не турбують. Я лишаю собі тільки спомин, як вранішню молитву і відраду в записниках розмовляти з собою. Мабуть до мене йде смерть. Якщо коли-небудь хтось розбиратиме ці нотатки, його дивуватиме перебіг думки...».

Дивна здатність митців – передбачати майбутнє. Кажуть, що Антоненко-Давидович вирахував навіть час своєї смерті і приготувався заздалегідь. Андріяшик довго вмирав. Разом зі смертю він прожив декілька років до свого відходу. Він плекав свою смерть у собі, відчував її і без страху прощався зі світом. Але продовжував працювати, бо вбачав найвищий людський сенс у праці.

Щоденники Андріяшика – це втілення бунтівної думки, це заготовки майбутніх творів і наполеглива літературна праця, якій Андріяшик присвятив усе життя. Хотілося б завершити такими його словами:

«Власна праця здається мені тунелем в темному скелеті людського марновірства, глупоти й блокади ідей, концепцій, сподівань.

Тільки під час роботи відчуваєш і переконуєшся, що світ знищений не дощенту, наповнений не всуціль, що багато в ньому живого покинутого простору, порожнини, яким треба заволодіти людям, отже, й мені є сенс, бо – чи не гідна моя праця цих вільних вимірів?»

Ольга БЛИК
ЛТ, УМЛ, випуск 2011,
аспірантка Інституту літератури НАН України

Народилася 25 серпня 1988 року в Києві. Переможниця конкурсу на найкращу наукову роботу серед студентів Національної Академії Наук України. Друкувала літературно-критичні статті в «Літературній Україні» та «Українській літературній газеті».

Про себе: багато захоплююся часом протилежними речами: від айкідо до давньої Скандинавії. Але саме це дає натхнення. Переконана, що будь-який рух – на краще!

ПОЕТИЧНА ГОДИНА, ХВИЛИНА, ЧИ МИТЬ?

(Про зустріч студентів-філологів із поетом Дмитром Івановим)

17 лютого 2010 року в приміщенні Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася зустріч з Дмитром Івановим, поетом, що згодом став лауреатом Шевченківської премії. Захід відбувся під гаслом загального позитиву.

Не знаю, чи багато було відомо тим, хто прийшов на зустріч, про поета. Зазвичай практика така, що йдеш на побачення із чимось загадковим. Але врешті, це і добре – не маєш передочікувань.

Для мене зустріч почалася власне ще перед зустріччю, коли до нас на пару завітав Анатолій Мойсієнко, якого лектор привітав так: «О, привіт, ти прийшов домовитися, як ми будемо вітати Дмитра Іванова?», на що отримав відповідь: «А може, він ще й не прийде, така негода».

Одним словом, як не дивно, пішла я на ті сходини, які оптимістично почалися і так само оптимістично тривали. Пан Дмитро їхав з Чернігова, десь трохи застряг у київських заторах, аудиторія не журилася й з'ясовувала особисті питання. Тут у президію зайшов Анатолій Ткаченко і зімпровізував: «Щоб не гаяти часу, почнемо. Оце книжка віршів Дмитра Іванова «Село в терновому вінку». Я не буду вам довго й нудно її характеризувати, а вчиню так, як ми часто робимо в книгарні: розгорну, де розкриється, і прочитаю». Розгорнулося на «Баладі про нічних танцівників». З мікрофона почувся римований текст, аудиторія стрепенулася й замислилась. Дмитро Іванов у форматі Анатолія Ткаченка викликав жваве зацікавлення. Воно не встигло набути небезпечних форм, бо до зали забіг чоловік із гітарою за плечима, якого зустріли реплікою: «О, а от і Дмитро, ми тут вірші твої читаємо». Розчулений автор відразу сказав: як це чудово, що нарешті він прийшов, і як приємно бачити студентські обличчя. Принагідно зімпровізував: «Коли стану я старим і не зможу їсти, тоді буду до студентів на колінах лізти».

Потім президією заволодів Олександр Яровий і намагався переконати студентів поставитися вкрай серйозно до поетової творчості. Особливо наголошував на надзвичайній вазі вірша про матір. Аудиторія не зважала і почувалася так само добре.

Поет усе хвилювався, чи не займає він цінний студентський час, і часто вживав фразочки типу: «Ну от ще трохи довгих і сумних віршів, а потім я буду читати коротеньке і веселе». Вірші були справді довгі та сумні, але поки на цьому не наголосили, особисто мені було цікаво слухати. Автор сильний у свіжих, гарних, простих, але прекрасних пейзажних замальовках, серед його героїв «чи бомж та схожий на собаку, чи пес та схожий на бомжа», старий дідок, якому «життя – недопалок між пальців, пече – а викинути жаль». Також у його віршах – повоєнне дитинство, всі бідні, голодні, обдерті, голі. Це може викликати закиди у песимізмі чи певній гіперболізації, досить недоречні, бо це – дитячі спогади поета.

Часом у віршах Дмитра можна було помітити відлуння радянської епохи: епічний розмах, показова мораль та піднесена риторика. Разом з тим історії, спогади, анекдоти з власного життя, розказані автором, викликали сміх і щире зацікавлення. Наприклад, історія про Дмитра-школяра, який на перше вересня за браком шкарпеток надів старенькі сестрині панчохи, і простягнувся перед усім класом – підступна панчоха сповзла. Чи спогади про перше побачення, де відбувся такий діалог: «– Ти не здогадуєшся, що мені холодно? – Ой, Галю, то я тобі куфайку з хати винесу… Дивися, он знов тракторець світить. – Ех, та щоби згорів той тракторець, і ти разом з ним». Ці новелки, переплавлені у вірші, не завжди справляли такий самий ефект – можливо, через певну затягненість. Та врешті, завжди цікаво послухати історій…

Звернули увагу на гітару, і пан Дмитро пококетував: «ЇЇ звуть Проня, то моя подруга». Подруга Проня перебувала у президії разом з Олександром Яровим. Під кінець автор вирішив щось заспівати, страшенно переживав за розладнану гітару, і врешті, на пропозицію Анатолія Ткаченка, виконав гарний романс акапельно.

Врешті, невідомо, чи сподобалися вірші всій аудиторії, але коли автор запропонував подарувати книжку, черга набігла довга. Що, очевидно, свідчить про популярність української поезії.

Як би там не було, може й не все, що читав автор, слід назвати надзвичайними віршами, але його творчість – обличчя певної епохи. Саме крізь призму історичних, політичних, суспільних обставин слід розглядати доробок поета. І це буде цікаво тому, що я та мої сучасники її не бачили на власні очі. Контекст часто дає ключі до розуміння творчості, а Дмитрова творчість, як на мене, – гарний ключ до розуміння тогочасного контексту. А щодо критичних зауваг: осуд завжди викликає менше зусиль, ніж аналіз чи спроба вдуматись.

2010

ІНТЕРСЕМІОТИКА:

КІНО / ЛІТЕРАТУРА

У шістдесятих-сімдесятих роках учорашнього століття українські кіностудії знімали фільми, про які тепер деякі заморські кіногіганти можуть лише мріяти. Не кожен сучасний глядач, призвичаєний до екшену, спецефектів та гепі-ендів, здатен зрозуміти ці стрічки. Йдеться, звісно ж, про явище, що для нього «мистецтвознавці в цивільному» вигадали ярлик «українське поетичне кіно» – скромно, красиво і провінційно. В якому ж значенні тут розуміти прикметник «поетичний»? Якщо брати за основу сенс грецького слова «пойесіс» – «творчість», то цей епітет можна приклеїти до будь-якого більш-менш мистецького явища. Та кінокартини, про які йдеться у даній рубриці, ліпше означити як натякові, алюзивні. Саме приховані сенси, алегорії й підштовхнули студентів до порівняння чотирьох майстерно, якщо не сказати геніально, знятих за художніми текстами фільмів з їх літературними основами; до пошуку відповіді на питання: «Що ж такого з'явилося на екрані, чого не було в книжці?» Отож, пропонуємо вашій увазі уривки з цих інтерсеміотичних студій.

Студентська редколегія

«КРИНИЦЯ ДЛЯ СПРАГЛИХ»
(режисер Ю. Г. Іллєнко, 1965)

Тетяна ДУБИНА
ЛТ, УМЛ 4-й курс

МИНИ НАС, ТАКА ДОЛЕ…

Жанр кіноповісті завжди був для мене загадкою. Навіщо він? Адже коли я читаю прозовий твір, у моїй голові й без різних спецприйомів розгортається ілюстрована картина художньої дійсності. Фільм, якщо хочете, до того ж забарвлений емоціями, які відіграють аж ніяк не меншу роль, аніж герої, їхні діалоги чи зовнішній антураж. Особисте почуттєве сприйняття, так звана «вершина айсберга» будь-якого мистецького твору.

Отож із шановним Іваном Драчем та його кіноповістю «Криниця для спраглих» у мене виникла доволі серйозна внутрішня полеміка. Я бачила все – діалектні слова (чужі для мене, хоч від того – ще цікавіші), особливий синтаксис, окрему перлинність фраз, але аж ніяк не

зображення, картинку, кадр чи сцену із фільму. Тому й було так важко пов'язати між собою події у творі, побачити дядька Левка, його онучку Оксану, невістку Соломію, сварливу бабу Майорку, дженджуристу тітку Келю… Очевидно, моя рецепція повісті настільки відрізнялась від авторської, що вони, мов два бики на іспанському бою – зіткнулись під звуки кастаньєт, аж затріщали роги, та й розійшлися кожен ні з чим.

Аж поки я не подивилась фільм «Криниця для спраглих» – дебют у кіно І. Драча, сценариста, та Ю. Іллєнка, режисера. Ох і дебютували оті пани сюрреалісти! Не погодитесь? Мінімалізм щодо голосового наповнення (саме голосового, а не звукового), розхристаність дії, напівсимволістські-напівмаревні картини-епізоди і ще далі, далі й далі – у площину почуттєвого, в апелювання аж ніяк не до раціонального, а до заглиблення у себе.

Отаке занурення справді було. Захотілось переночувати у червні в селі на копиці сіна, вкрившись старою веретою, або ж у стодолі на стр*и*ху (таким бачиться мені *моє* село, *моя* цілина, *моя* батьківська земля).

Так от – після перегляду фільму (не хотілось би вдаватись до опису особистих рефлексій) кіноповість здалася мені просто вершиною зрозумілості, неперевершеним зразком сюжетного кляризму. Якби текст не потратив мені до рук заздалегідь, то незрозумілою б залишилась добряча частина стрічки. Але хочеться віддати належне – те, що мало взяти за живе у «Криниці для спраглих», книжка це чи фільм.

Мини нас, така доле, щоб на старості літ довелося збирати дошки на домовину, аби рідня приїхала тебе провідати! Мини нас, доле, щоб діти та онуки аж так відірвались від родинного дерева, що забули, де похована матір. Мини нас, доле, аби криниця для спраглих забилась і не було кому її почистити. Нехай усі можливі біди розсиплються гнилими яблуками з дерева, аби замість них мав шанс налитися новий соковитий плід!

Катерина КРАСНОЖОН
ЛТ, УМЛ, 4 курс

«КРИНИЦЯ ДЛЯ СПРАГЛИХ» У ПІСКУ ЗАБУТТЯ

«… бо води в пустині заб'ють джерелом, і потоки в степу!
І місце сухе стане ставом, а спрагнений край –
збірником вод джерельних…»
Книга пророка Ісаї, глава 35

«Криниця для спраглих» Івана Драча і знятий за нею фільм Юрія Іллєнка – символічно-натякові. Думки висловлені низкою містких образів.

Сімдесятирічний гончар і вшивальник Левко Сердюк у кіноповісті Івана Федоровича досі пускає бісики молодицям, хоча своїй онуці наказує не водитися з усілякими комбайнерами. Протистояння героя, що вже вкотре «помирає», з сусідом через вербу теж викликає усмішку. Але сумного в людині, яка на самоті зустрічає ювілей, куди більше. Трагічність, зрідка приправлена неголосним сміхом, – така тональність оповіді. Прикладом тут може стати «зловісна» віщунка, «старий Ієремія в спідниці» – баба Маройка, що на свій розсуд відпускає провини або заганяє грішників у могилу. Чи той епізод, коли хлопчаки ламають клечання в Левковому саду, а «старий не може довго стримуватися – він пацає ногами в домовині, підводиться навсидячки, знову, махнувши на все рукою, лягає в духмяне сіно»[1]. І сміх і гріх, адже те «зелене клен-дерево» «ніби одчахується од нього» самого.

Основна драма Сердюка показана через криницю і порожній стіл, від якого розбігаються дванадцять стежин. Образ колодязя тягнеться ще з Біблії[2]. Стіл – то цілий рід Левка, що мав дванадцять синів, як дванадцять апостолів. Вони потікали від батька, мов ті доріжки. Багато людей вчинили так само: до єдиного джерела порятунку (до криниці) ведуть різні стежки – одні «витерті щодень босими ногами», а другі «майже зарослі». Звідки ж тепер черпатимуть живлющу вологу ті, кого покликала дорога і чиї доріжки вже покрилися травою? Є й каталізатор цих страшних тенденцій. Він представлений в образі літака, що зриває зі столу скатертину, яку марно намагається наздогнати Левко. І йде військо, і, замість води, уже «сама піщана каша»[3] – чорний струмінь смерті.

У снах до діда приходить померла дружина. Та навіть у вигаданому світі не вдається втримати молодість Параски. Час бере гору над представницею старого родового життя. Не зарадять ні замовляння, ні яблука, що плавають у воді, – казкові образи молодості й безсмертя (а певною мірою і гріха: ними дід, сидячи на вершечку дерева, кидає у молодиць). Страшно звучать слова Сердюка до покійниці: «Ти і туди мою воду носиш?»[4] Не приведи Господи, щоб увесь вміст Левкової криниці перетік з цього світу на той. І кличе Соломія чоловіка за собою: щасливе життя залишилося «за чорним пагорком»[4], а тут – деструкція родини. Та не йде він за дружиною.

Складно зрозуміти, який кінець нам пророкує автор. З одного боку, про кінець взагалі не йдеться, бо та безодня криниця – вічна. Звучить

---

[1] Драч І. Ф. Твори у 3 т. – К.: Фенікс, 2010. – Т. 2: Кіноповісті. – С. 45.

[2] До Біблії ж апелює і сцена, в якій Левко тягне свою «прокляту ношу» – дошку для труни. Як Месія хреста. Можливо, є натяк і на воскресіння: Сердюк не хоче, щоб труна швидко струхлявіла. Боїться, аби щось не посипалося в очі, якщо він їх розплющить. Та й вмощується старий зручненько: встеляє домовину сінцем, застилає рядном.

[3] Драч І. Ф. Твори: У 3 т. – Т. 2: Кіноповісті. – С. 31.

[4] *Там само.* – С. 19.

мотив спадкоємності. Дарує дід усім по часточці своєї праці – глиняні горшки. Та й Соломіїна дитина не обов'язково зробить той самий вибір, що й її дядьки. А проте «корінці яблук не витримують ваги плодів»[1] – наступні покоління, дозрівши, неминуче відриваються від гілок. І сіроокий онук уже грається пропелером. Полетить. І чи не спіткає його доля Івана – улюбленого сина Левка?

Кілька слів про те, чого немає у фільмі. Режисер залишив Левкові трохи веселих нот (хоч би й життєлюбних кошенят у труні та красуню-невістку). З'явився весело-сумний, розіп'ятий на сільській хаті Христос. Та все-таки трагічне начало доведене до крайньої межі. У кіно не фігурує навіть онучка.

Не взято до уваги драматичної історії, що трапилася під час війни, – втоплена Оксана, пологи у Левковій коморі, побиті горшки.

Найперше, що впадає в око у фільмі, – піски. Починаються десь біля криниці, погрожуючи захопити і її. Затоплюють старий забутий цвинтар, на якому діти не можуть знайти власну матір (та й шукають вони з очима, закритими долоньками нащадків, що теж не думатимуть про своїх батьків). До піску навіть звикли: рибалки вже не помічають, що тягнуть невід не у воді. Ця неприємна сипка речовина – антипод води джерельної. Вона стирає пам'ять. І старого Левка на смерть вмивають піском – діти про нього забули.

Покійна Параска приходить уже не тільки уві сні, а й наяву. Але від Левка її відділяє вікно.

На людей сліпими очима дивиться пам'ятник загиблому солдатові.

В останніх кадрах чимало оптимізму. Чути дзвін глини: сумно, адже посуд Сердюк роздавав, бо збирався помирати, але життя триває – він чує у криниці дитячі голоси, які пам'ятає вода. Але в яблуні вирване коріння. Чи приживеться ж? Соломія усміхається – наступному поколінню бути. Але як далеко відкотяться вже ці модифіковані яблучка і від дідової яблуні, і від криниці?

Ю. Іллєнко зняв майже німе кіно. Лише кілька разів звучить голос головного героя та ще кашель, що нагадує про знаменитого Довженкового діда. І плачі у фільмі – теж без схлипувань. Змусити замовчати не вдається лише Маройку.

Не можна дорікнути авторам картини за переміщення сну Левка про порожній стіл у фінал. Безперечно, такий крок лише увиразнює цей епізод.

Чи «звеселиться пустиня та пуща»? Чи прокинуться солдати, що сплять на ходу? А Левко ж несе їм воду.

---

[1] *Там само*. – С. 66.

Анастасія СУХОВІЙ
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

КІНОПОВІСТЬ ТА КІНОПРИТЧА

«Криницю для спраглих», що її 1965 року зняв Ю. Іллєнко не без таланту І. Драча і яку вперше було показано тільки 1987 року, можна назвати німою з двох причин: по-перше, в кінострічці (по той бік вигаданої реальності) ніхто нічого майже не промовляє, по-друге (по цей бік), компартія, одержима всюдисущою цензурою в ім'я благої ідеї, одного разу таки змусила картину «прикусити язика». Як відомо, одразу по завершенні, в постанові № 3 Державного Комітету України з кінематографії від десятого березня 1967 року було зазначено: «Так, недосвідченість режисера Ю. Іллєнка призвела до того, що у фільмі «Криниця для спраглих» було допущено ідейні збочення, внаслідок чого фільм не було випущено на екран, а витрати в сумі 268,0 тис. крб. списано на збитки». Цікаво, що саме мала на увазі влада, говорячи про ідейні збочення?

Власне, перед нами є кіноповість і кінопритча, які трохи посварились або, принаймні, не змогли домовитись. Здавалось би, структура однієї і тої самої історії збережена (п'ять розділів, які в обох шедеврах мають однакові назви), але багато чого з повісті не було перенесено у стрічку, а певні мотиви режисер міняє місцями, в чому є, на мій погляд, хиба. Чи не здалося вам, що мотиви в повісті розвиваються злагоджено, по порядку, одне витікає з іншого, натомість у кінофільмі – порядок трохи порушений і, як наслідок, інколи виникає враження надмірного нагромадження?

Якщо ближче до справи, то основна відмінність творів – їхня настроєвість. Текст Драча конкретніший, підведений впритул до життя селян, до діда Левка та до того, що діється навколо нього. Автор розповідає про старого чоловіка, що вирішив не по-справжньому «зіграти в ящик», а поки що трішечки «погратися з ним». Він збудував собі труну та чекає на дітей, які у всепоглинаючих справах полишили його самотнього й непотрібного. Все село сміється з Левка, причому інколи до болю жорстоко («Секлето, а ти не знаєш, котрий це раз помирає Левко Сердюк? – Не знаю, щось не везе йому, бідному, не може вмерти. – Кажуть, усі стеаринові свічки закупив. – І заздалегідь батюшку задобрив»). Повість більше розкриває самі характери персонажів: за що, наприклад, баба Маройка нарікає на Левка та його родину, як поводиться сім'я, коли приїжджає. Кінопритча має універсальніший характер, вона говорить про втрату не конкретно цієї людини, а загальну проблему «зникнення ґрунту». Не випадково, в фільмі майже не називаються імена, вони ніби притлумлені біблійним

прагненням говорити про універсальне, яке набуває ознак чогось апокаліптичного.

Повість починається з «епіграфу», в якому говориться про те, що Сократ, випивши отруту, помирає, але, разом із останнім подихом, все ж таки промовляє: «Крітоне, я винен Асклепієві півня. Не забудь сплатити цей борг». Ідеться про людину, що була настільки чесною та справедливою за життя, що навіть по смерті пам'ятає про те, що залишається тут, про свій обов'язок перед людьми та про необхідність його комусь передати. Ця історія, звичайно ж, накладається на долю Левка. Він розуміє, що скоро помре, адже його дружина Параска постійно кличе його до себе, він бачить її, тримає молоду за руку, розказує про синів, сидячи побіля криниці. Але кому ж віддати цей обов'язок, кому заповісти криницю? Він повертає фотографії синів та дочок на стіні, разом з якими висить «вицвіла репродукція леонардівської «Тайної вечері»» (алюзія: дванадцять апостолів – дванадцять дітей Левка), бо розуміє, що нікому вже й діла немає до тої криниці. Нащо вона, коли є нікелева миска, аероплян, магнітофон?

Отак і започаткувалась оця химерна історія, саме з гострого язика «Ієремії в спідниці – баби Маройки». Образ божевільної старої баби справді вражає, він не вийшов таким яскравим в Іллєнка, яким його сприймаємо в Драчевому варіанті. Ієремія – пророк, місією якого було піклування про збереження морального та духовного в народі. Безперечно, баба Маройка постає сатиричним персонажем, що, «як і всі добрі оратори, свідомо ділила свої витвори на сповіді, проповіді та пророкування», але й, водночас, саме вона в божевільних своїх наріканнях намагається висловити головну ідею – збереження духовного начала, народної пам'яті. Бачимо певну подвійність.

Як і повість, так і кінопритча, насичені різними мотивами та символами, наприклад, образ криниці, яка напуває спраглих, рятуючи від смерті та забуття. На початку фільму є сцена, де дід довго перекручує ланцюг, щоб дістати собі води. Щоденно він тяжко й монотонно працює над нею, він – її охоронець та захисник. Так само з яблунею: це й образ вічного дерева, на якому гілками позначені діти, а стовбуром та корінням – батьки та прабатьки, і образ яблук, що відображає здоров'я, родючість, кохання, красу. Вмиваючись водою з яблуками, ми забезпечуємо здоров'я та благополуччя родини. Кінець фільму: Левко несе дерево, вирване з корінням: з нього на пісок падають фрукти, які намагається зібрати Соломія, але не втримується та сідає на землю, розсипаючи їх. Я б сказала, маємо аж занадто символічну кінцівку: з одного боку, Соломія – вагітна, молода жінка, що в ній втілюється надія на духовне відродження роду, але з другого… Дід Левко немов розкидає по світу своїх дітей, які потрапляють в піски забуття, за лаштунки комфортних нікелевих мисок, втрачають своє коріння та свою ідентичність. Соломія намагається відродити втрачене,

але у болях падає… Ми розуміємо, що це неможливо для неї. Крім того, в обох творах фігурує символ кола: це і вітряк, на якому вовтузяться діти, це і горщики та гончарне коло (як образ дітей та їх народження), і образ кіл на воді і т. д. Фактично виразником простого селянського світу є дві найдосконаліші та найелементарніші фігури – коло та квадрат криниці. Цей світ протиставляється тому, куди полинули діти, світу аеропланному, складному, багатовимірному, штучно сконструйованому.

Трагічним є образ війни, бо вона забирає одного з синів діда Сердюка, війни, бо приводить людей до криниці та ділить їх на добрих і поганих, тих, для кого вода чиста, і тих, для кого забруднена та замулена. Тут особливо проявився талант Іллєнка: камера крупним планом знімає, як ідуть солдати. Це дійство справляє враження безкінечного. Дитина, що сидить на плечах одного з чоловіків постійно плаче. Це маля забирають на війну, але ж йому нікуди дітись. Потім старому Сердюкові приходить звістка про смерть сина, незабаром йому й пам'ятник поставлять.

Але що там не казали, кіномистецтво залишиться кіномистецтвом. На письмі неможливо передати всі ті камерні ходи, до яких звертається режисер. Йдеться насамперед про звуковий та світловий символізм. Є епізоди, коли світло настільки запалюється, що важко відділити світ небіжчиків від світу живих. Звуковий символізм – це, взагалі, величезна знахідка цього фільму: звуки дитячих голосів, що голосно кричать своє «Я» у криницю (поки показуються їхні портрети), звук рубаних дров (знову ж таки, разом з обличчями різних людей), звуки копит, горщиків і т. д. Це те, що, як не крути, не написати словами, навіть якщо ти, під час несамовитої балаканини Маройки ввімкнеш екстравагантну «Джамайку». Але, натомість, як же можна оминути ці речення: «Цигарка сховалась в купку веселих насмішкуватих уст», або: «У синіх вікнах прокльовуються зорі» і т. ін.?!

Звісно, картина, яку разом створили режисер Іллєнко та письменник Драч, є унікальним явищем, справжньою притчею про вічне, трагічною історією, що, безперечно, стояла вище за будь-які «ідейні збочення» божевільних ідіотів.

Анастасія АБОЛЄШЕВА
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

«ВОНА ВІЧНА, ЦЯ КРИНИЦЯ, БЕЗОДНЯ, ТЕЧЕ ВОДА ТА Й ІЗО ДНА ХОЛОДНА... »

Постановою Компартії «Криниця» була завалена і замулена на довгі двадцять років. На щастя, сьогодні ми можемо зачерпнути з глибин її

чистої води і в повній мірі напитися з цього джерела.

Кожен з двох майстрів створив урівень високохудожній твір та можна знайти відмінності в їх інтерпретації «Криниці для спраглих».

Сценарій Івана Драча виразно структурований, чітко простежуємо фабульні причинно-наслідкові зв'язки. Можна стверджувати, що хронотоп тексту реальний, хоч і часто співвіднесений із минулим, спогадами, сновидивами. А у кінострічки він сюрреальний, губиться межа між сновидіннями і дійсністю, минулим і теперішнім, потойбіччям і земним світом. Це відбувається через «оніміння» героїв, фільм наповнюється духом трагічності, монументальності, певної «картинності», де кожний епізод – закінчена композиційна нота. Деякі шматки сюжету сценарію перетасовуються, породжуючи химерні здогадки та асоціації. Через ці прийоми втрачається цілісність літературного твору та з'являється зовсім інша, не Драчева атмосфера, а символічно-абстрактна, Іллєнківська, яка знайде своє вітлення у пізніших картинах автора.

Юрій Герасимович оминає багато вартісних елементів зі сценарію Драча. Перш за все це втрачений образ Келини, яка «живе без чоловіка років з двадцять, але так любить дітей, що не може прожити без новонародженого хоча б рік», її «залицяння» до Левка та образ Оксани – внучки Сердюка. Не можна не згадати іронічний діалог Оксани з Левком, під час різання сухої верби:

«– Слухай, Оксано, дістане мені твій Родіон дощок чи не дістане?

– Який він там Радіон – він Радій, або ж Радик.

– Усе одно – Радій чи Радон, аби дощок розстарався.

– Ось вербу повалимо, наріжете собі дощок скільки захочете.

– Верба скоро трухлявіє, труха буде в очі сипатись.

– А хіба вам не все одно? Очі ж у труні будуть заплющені.

– А коли я розплющу...»

А чого вартий другорядний образ сліпого, контуженого після війни дядька Ілька, який постійно йшов до Калініна на прийом. Іллєнко втрачає широчезне багатство конотацій та образності стрічки, мінімізуючи діалоги і монологи.

Тому і звістка про смерть сина (закадрове «ізвіщеніє») значно програє із сюжетним ходом «випадкового трагічного дізнання» Драча.

У зв'язку з цим слабшою постає сцена «знайомства» Параски зі сплячими дітьми, внуками та невістками.

Втрачений також діалог Левка з козою і псом Кудлом, який допомагає глибше зрозуміти душу покинутого Сердюка. Окрім того, неповним постає образ баби Майорки, у кінофільмі вона не їздить на велосипеді, не звертається до батьків головного героя, у фіналі не проклинає дітей Левка, хвалебно виправдовуючи його самого (взагалі упущена сцена роз'їжджання Сердюків та намагання діда влізти на стрижку до Майорки без черги), замість того сама копає криницю.

Режисер опускає багато інших елементів, але вони не є сюжетно важливими (сварка з Дармидоном, виїзд рудоволосого хлопця із села, спогади про німецьку облаву міста, доньку Майорки Оксану, епіграф про смерть Сократа, символ натруджених рук Левка, які він ніколи не ховав та його босих сковородинських ніг та ін.)

Іллєнко змінив звучання стрічки, додавши голоси дітей «Я! Я!», що наскрізною символічністю проходять через свідомість Левка, пісні «Прокляла мати малою дитиною», «А я першою...», звучання глечиків (у фіналі яблук), яке переростає у дзвони церкви та мотив тужливої пісні, яку грає на гітарі один із його синів.

Тема пошуку дощок для домовини у Драча показана ширше, Сердюк підстеляє собі сіно і подушку, але лінується піднятись за сірниками, так і засинає із незапаленою люлькою в зубах, перед тим, як розбити труну, знаходить у ній курячі яйця (символ плоду, життя, у Іллєнка – яблука). Та Іллєнко трансформує домовину то у човен, то у ночви. Дошки для неї дід хоче видобути то з вітряка (ще один шедевральний символічний новотвір Іллєнка), то з пам'ятника невідомому солдату чи відомому сину (іще один мегасимвол режисера, до якого він не раз апелює!). Живописною постає сцена викидання невгамовних кошенят із ліжка-труни Левка.

Психологічна ситуація духовного помежів'я світів Левка майстерно зображена у повторюваній сцені, де молода дружина простягає до нього руки, контрастно виділяючись на фоні вікна (також не слід забувати про вікна, до яких приносить Сердюк глечики, вони, як і хати та їхні хазяї – кожний інакший, оригінальний).

Режисерська робота вражає прийомом коловороту камери, неодноразовим повтором сцен (військовий похід), за допомогою якого досягається певна монотонність дій, рухів (сцена толоки, як символ життєвого циклу, кола життя: від дитини до бабусі), калейдоскопом наїздів камери на лиця. Об'єктив камери то виглядає з труни, то занурюється у криницю.

Двічі можемо зустріти обігрування образу Христа у кінострічці. Вперше це смішна вигадка Петра, який робить Спасителя із брата (до речі, на спині у нього таки з'являються крила), а вдруге сам Левко нагадує нам Ісуса, коли несе домовину на своїх плечах, неначе Хрест.

У фільмі «Криниця для спраглих» одним із головних символів постає яблуня. Це і ще один колобіг життя (від цвіту до засушених корчів), і символ плоду, народження, спокуси, надії на нове майбутнє, символ сім'ї, дітей, молодості, безсмертя. Йому можна протиставити символ піску, який засмоктує в себе і водночас сам тече крізь пальці. Через усю стрічку проноситься символ коня (діти, син, літак, народність, природа) та як зрозуміло від самої назви – символ криниці.

Іллєнко ідейно трансформує епілог твору. У Драча Сердюк спостерігає за молодими дівчатами, які вмиваються водою з його

криниці, в той час як Соломія доглядає онука. Юрій Герасимович трактує кінцівку неоднозначно. З одного боку, це надія на безсмертя людського духу (народження онука, чищення криниці, саджання плодовитої яблуні біля останньої), але водночас коза буцає Соломію в живіт і дівчина, назбиравши яблук впускає їх долі та падає.

Отже, питання, хто з майстрів оригінальніше і повноцінніше висвітлив головну ідею, передав почуття, психологію і проблему Левка Сердюка, залишається відкритим та риторичним.

Головне, що їхня вічна криниця вгамує спрагу всіх тих, хто прагне і жадає напитись із її дна холодної води.

Ярослава МУРАВЕЦЬКА
ЛТ, УМЛТ 4-й курс

ВІЧНА СПРАГА ДОБРОТИ

Головними особливостями кінострічки є чорно-біле зображення і те, що герої здебільшого мовчать. Таким чином звична тема людської самотності розкривається у новому для мистецтва кіно, у символічно-метафоричному аспекті. Відверто кажучи, без хоча б побіжного означення символів стрічку сприйняти важко. Тому варто ознайомитися з критичними роботами, чи, найкраще, прочитати однойменний твір. «Криниця для спраглих», на диво, нагадує більше повість, ніж сценарій, й написана у раціональнішому ключі. Хоч це, звісно, не виключає прийому монтажу. Тож стрічка набуває прозових ознак – притчі, алегоричної оповіді, роздуму, навіть філософського есею. Натомість сценарій майстерно поєднує плавність оповіді про самотність літнього Левка Сердюка з кіношною дією. На передній план сприйняття виступають метафори. Вони стандартні, але необхідні для розуміння твору: пісок означає забуття, яблуня – життя і безсмертя, вода в колодязі – пам'ять, добро, красу і мораль. Щоправда, пісок у фільмі мені здався подібним до снігу. Головний герой стрічки видається диваком, якому не живеться спокійно. Він завжди у піклуванні про інших – навіть збираючись помирати, ліпить глечики і залишає їх сусідам. Цей момент справляє сильне враження. Автору майстерно вдається передати те, що, здавалося б, належить лише прозовій формі, – роздуми про старість, самотність, мораль, людяність…

Повчальний зміст стрічки важко переоцінити. Тож лишається погодитися з журналом «TV Guide», який оцінив фільм на 3,5 зірки із чотирьох, сказавши: «Криниця для спраглих» — це абстрактний візуальний твір і не для пересічного кіноглядача, проте має колосальний скарб для тих, хто цінує величну силу простоти. Це проста алегорія про абсолютність людської спраги. Іллєнкові кадри також прості і їхня сила

може губитися для сучасної аудиторії, звиклої до високотехнологічних спецефектів».

Юлія УС
ЛТ, УМЛ, 1-й курс магістратури

НІМА КРИНИЦЯ БАЛАКУЧОГО ІВАНА

Розпочинати розмову про фільм, як і про всяку мистецьку річ, заведено з авторства. Кажуть: «Фільм режисера такого-то, знятий у такому-то році, і т.д. і т.п.». Проте у випадку з «Криницею для спраглих», що вийшла на кіностудії імені О. Довженка 1965 року, однозначно назвати автора, обмежившись іменем режисера – Ю. Іллєнка, неможливо. Цей фільм – результат роботи двох молодих творців: уже згаданого режисера і сценариста, більш відомого нам як автора «Балади про соняшник», І. Драча. На зустрічі зі студентами Інституту філології КНУ імені Т. Шевченка поет досить невимушено розповідав про те, як «заплив» у кола кінематографістів, які були впевненими: поезія – обмежена, а кіно, мовляв, – це усе: тут тобі й музика, і література, і життя.

Що ж такого з'явилось в об'єктиві Ю. Іллєнка, чого не було в сценарії І. Драча? Ю. Лотман у праці «Аналіз поетичного тексту» робить важливе зауваження: «Думка письменника реалізується в певній художній структурі і невіддільна від неї»; ототожнюючи цю «думку» з поняттям ідеї, а втілення її – з адекватною структурою, дослідник таким чином відкриває для нас поле для роздумів: а що, як ідея І. Драча знайшла своє більш адекватне втілення не в літературному тексті, а саме на екрані? Порівнюючи сценарій (який ні від кого не приховується) із кінокартиною, перший показ якої відбувся 1987 року, бачимо чимало відмінностей між двома типами структур, у які втілено задум І. Драча.

Основна формальна відмінність – у мовному наповненні. На відміну від живого, насиченого діалогами сценарію, кінокартина вийшла майже «німою». Виняток становлять фрази героїв, без яких втрачається розуміння сюжету або епізоди, в яких мовлення є найбільш точною характеристикою персонажа. Наприклад, у сні-маренні діда Левка, де молода Парася біля криниці перетворюється у стару бабу Параску, яка під вагою коромисла іде «за обрій», фраза героя: «Ти і туди [на той світ] мою воду носиш?» дає нам зрозуміти, що та жінка – то близька для головного персонажа людина (найбільш імовірно – дружина), яка померла. Або там, де сини передражнюють батьківську манеру говорити (ожививши статичний портрет Левка), чи, приміром, в епізоді з аудіолистом від сина-пілота. Унікальним є явище баби Маройки з її прокльонами-проповідями, без яких село і взаємини між його

мешканцями втратили б свій колорит. Іван Драч через брак текстів у картині «Криниця для спраглих» називав Ю. Іллєнка «німим кінорежисером». У спогадах про часи співпраці режисер цитує І. Драча: «…ти зняв німий фільм «Криниця для спраглих». А в моєму сценарії були такі тексти!..»

Друге, на що слід звернути увагу, – це скорочення кількості персонажів: не живе разом з дідом Левком його онука Оксана, немає тут і любовних походеньок до вдови Келі, ані бригадира Оксентія, який пожалів дідові дощок на домовину, ані сусіда, з котрим старий мало не побився через викорчувану на межі вербу. На перший погляд здається, що сценарій більш умотивований; у ньому є щось і від новели: ми дізнаємося, в яких умовах було народжено онуку Оксану, названу на честь Маройчиної дочки, що загинула з вини Левка Сердюка. Безперечно, сценарій більш наповнений і розгалужений, ніж фільм. З другого боку, він трохи «розхристаний», тут переплітається так багато сюжетних стежок, що складно віднайти основну ідею. Крім того, у тексті Івана Драча дід Левко показаний двопланово: у ролі батька дванадцятьох дітей і вдівця, якому ввижається і сниться покійна дружина; з другого боку – як холостяк, небайдужий до молодиць (порівняймо хоча б епілоги: у сценарії дід сидить на яблуні і «пасеться очима» на струнких засмаглих тілах молоденьких дівчат; у фільмі він несе викорчувану яблуню, а кругловида Соломія збирає яблука в пелену). Отже, в інтерпретації Ю. Іллєнка фільм набуває більш алегоричного звучання (жанр стрічки – кінопритча). Самотність і старість діда підкреслюють його духовність, самодостатність, самобутність.

Третій момент, на який слід звернути увагу, – режисерське вирішення проблемних завдань, поставлених у сценарії. Надзвичайно важливим виявляється добір кадрів, де різні люди п’ють воду з криниці. Тож без зайвого «розжовування» нам стає зрозуміло, що двоє із синів Левка не повернулися з війни, що Левко познайомився з Параскою біля криниці. Цікавим є епізод, у якому з одного відра п’ють дві молодиці. Ми ще не знаємо, хто ці дівчата і навіщо вони з’являються в кадрі, але трохи згодом бачимо одну з них вагітною і з аудіопослання розуміємо, що це кохана сина-улюбленця, пілота Івася. Із виразу обличчя другої жінки, що заходить на подвір’я Сердюків і з її погляду на вагітну, розуміємо, що вони суперниці. Посилює ефект епізоду фраза Левка, виголошена командним тоном: «Ні слова про цю стерву!». А пісенний супровід, у якому слова «з першою я діток мав, а з другою порозганяв» суперечать задумові І. Драча (у сценарії розлучення Івана з Тамарою виправдовується тим, що вона не могла мати дітей), навіть посилює драматизм і емоційний фон, якщо припустити, що вагітну жінку – Соломію – обмануто, покинуто, зганьблено.

Кінцівка фільму, епілог, суттєво відрізняється від написаного І. Драчем. Тут з’являється те, чого в сценарії не було: Левко пускає

дошки зі своєї труни на лагодження криниці і замість того, щоб «панькатися» зі своєю смертю, робить внесок у майбутнє. Завершення фільму вражає: із Драчевого «пустуна» Левко перетворюється мало не на нового Месію, який замість хреста несе на спині викорчувану яблуню. Вагітна Соломія збирає в пелену яблука, що від несподіваного болю в животі й різкого руху розсипаються дорогою, подзвонюючи, ніби Левкові глеки під сусідськими тинами у другій частині фільму. Посмішка на обличчі майбутньої матері, котра ще мить тому страждала, символізує саме життя, в якому ніколи не буває тільки весело або тільки сумно. Ця сцена наштовхує на роздуми про те, що немає нічого нового і ніхто новий не з'являється без жертв і втрат. Люди народжуються і вмирають, а криниця напуває тіла спраглих, як Господь напуває душі вірою в те, що все неодмінно буде добре.

«КАМІННИЙ ХРЕСТ»
(режисер Л. Л. Осика, 1968)

Тетяна ДУБИНА
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

ВИСОКЕ МИСТЕЦТВО

«Камінний хрест» — український художній фільм режисера Леоніда Осики. Був відзнятий 1968 року на студії імені Олександра Довженка за сценарієм Івана Драча.

Свідомо встановила для себе умову перегляду стрічки – не читати перед тим літературної основи, себто новел Василя Стефаника «Камінний хрест» і «Злодій». На цю ідею мене наштовхнула дискусія про те, чи варто вважати фільм екранізацією цих літературних творів. Я знову вирішила не давати авторам фільму шансу: якщо прочитаю літ-основу, і так знатиму, про що йтиметься (тим більше, кажуть, що стрічка справді близька до тексту), а так – нехай фільм ляже у «незаангажовану» свідомість і лишить там свій неповторний відбиток.

Що ж, принаймні спробувала. Я усвідомлюю, що мої враження будуть глибоко суб'єктивними із додаванням різноманітних елементів навколишньої дійсності, котрі зв'язані із «Камінним хрестом» доволі опосередковано. Зате потішила свою впертість.

Що ж, хотілося б відзначити яскраві плями чорно-білого фільму, що залишилися у моїй пам'яті.

Перше – це сходження Івана на гору. Але не так саме сходження, як поле, по якому він іде і яке простягається навколо. Воно – як безмежна пустеля, і старий «зроблений» (спрацьований) чоловік на ньому – майже

неможливість, фікція, і разом з тим – єдиний показник його реальності. Мені здається, що це одна із найталановитіших ілюстрацій сізіфової праці, з якою я коли-небудь стикалася.

І серед усієї цієї німотно-печальної картини – розмова із пташиною. «І скажи своєму Богу…» Ніби й не українець говорить (одразу згадується ще одна фраза, щоправда, з іншого фільму: «Я молюсь своїм богам і не повстаю на чужих»). Мимоволі ставиш собі запитання: *чим* можна довести людину до такого?

Далі хочеться говорити вже про прощання Івана з односельцями. Тут блискотять червоні перли: обряд цілування рук (це я собі його так назвала), тужлива пісня, розділена на трьох, та, звичайно, остання полька. Отут аж бачимо, як міниться ґазд*а* Іван Переломаний, як здригається у йому все українське єство, як дреться на волю!.. Не видреться. Мусить їхати в Канаду, як не згине по дорозі. Немов темний, втомлений ангел смерті, танцює Іван у своєму чорному костюмі, злапавшись із усеньких сил за маленьку бабцю.

Я до останнього не вірила, що за від'їжджими відправляють, мов за померлими. Але живим не співають «Вічная пам'ять»… Завершення стрічки примушує повірити, що ота нещасна сім'я, що рушила до Канади, і справді немов покійна тепер. (І ще одна цікава деталь… Я не дуже релігійна людина, але все-таки помітила, що відправа йде за греко-католицьким обрядом).

Спеціально залишила на кінець епізод про злодія. Він того вартий, адже примусив мене задуматись. І я таки його розгадала: завдяки ньому фільм розкриває не тільки головну проблему еміграції, а й самих селян – Івана та інших ґаздів, злодія. Живими-живісінькими постали вони у моїй голові, немов поряд сиділи та до мене оте все говорили. Оце, як на мене, найсильніший епізод у творі. І, незважаючи на російський дубляж, я все-таки смакувала оту розмову за столом та рахувала випиті чарки (до речі, їх у фільмі п'ять). Отут питання мови персонажів перестало бути суттєвим і перестало мене хвилювати – вона все одно взяла своє.

Ось що залишилось – картини, емоції, і ні в якому разі не події. І я не можу назвати цю стрічку екранізацією, для мене вона виростає у якийсь інший бік від літературної основи, виринає із іншої частини озера моєї пам'яті, аніж твори, котрі довелось прочитати.

Якщо не хочеться копати одразу глибоко, то фільм – важкий. Отож, «Камінний хрест» – складний для мене фільм, нерозгаданий, я ще не раз повертатимусь до нього, намагаючись пояснити для себе непояснене. Адже якби мистецтво було так просто зрозуміти – навіщо воно тоді взагалі здалося?

Катерина КРАСНОЖОН
ЛТ, УМЛ 4-й курс

ДВІ НОВЕЛИ В ОДНОМУ ФІЛЬМІ

Знятий 1968 року за сценарієм Івана Драча фільм «Камінний хрест» порушує завше гостру й болючу тему еміграції. Ця кінострічка – екранізація однойменної новели Василя Стефаника, який, продовжуючи традиційну для української літератури тему селянства, став майстром розкриття психології людини у надзвичайно трагічних моментах її життя. Режисер зумів передати стефаниківський драматизм ситуації.

Сюжетна лінія літературного першоджерела на екрані розривається іншим твором того ж автора – новелою «Злодій». Таким чином дія розпадається на три частини. Спочатку Іван Дідух постає перед нами в образі, що асоціюється з давньогрецьким Сізіфом. Герой ледве дихає. Ніби не зможе піднятися на ту гору. Цей епізод супроводжується пронизливими звуками скрипки і завершується широкою панорамою дідового поля-горба, на якому, здається, нічого не може вирости.

Таке тяжке життя не може не скалічити людей. І в другій частині перед глядачами виникають троє, що готові вбити людину. І зробити це так холоднокровно, з посмішками, ніби то буденна справа на зразок «заколоти кабана». Лунає моторошна музика. Цей вставлений момент трохи ламає образ головного героя, але сценарист все ж не допускає Дідуха до вбивства.

У заключній частині стрічка повертається до власне Стефаникового героя. Тут Іван ставить хрест (цей момент не показаний у тексті). Атмосфера сповнена відчаєм, що виражено у словах одного з селян: «Мужик не годен, і вона [земля] не годна». Музика протягом фільму то контрастує з зображуваним, то суголосна йому. Дисонанс спричиняють пісня злодія і жвава полька, під яку танцює Дідух. Церковний спів же посилює і без того страшну атмосферу. Все стає схожим на похорон: люди, що снують по снігу, як мурахи, і тягнуться вгору по тому гробу, з якого все почалося; останні свічки у рідній церкві; вираз всесвітньої скорботи на обличчі старого і камера, що тепер уже не повністю концентрується на постаті героя, а ходить поміж людьми, як прибулець з того світу – все це створює відчуття якоїсь мертвотності, приреченості, крайньої напруженості.

Впродовж усього фільму немає ніяких заплутаних сюжетних перипетій, і тому те, що ми спостерігаємо, видається дещо затягнутими. Проте в той же час виникає відчуття, що змальована ситуація не поодинока, що це лише крапля в океані людських доль. Постає ціла панорама стражденного, похмурого, безрадісного життя.

Іоланна ТИМОЧКО
ЛТ, УМЛ 4-й курс

НОВЕЛИ СТЕФАНИКА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ І. ДРАЧА Й Л. ОСИКИ

Перегляд фільму «Камінний хрест», знятого за сценарієм І. Драча, викликав у мене низку химерних емоцій, які важко назвати однозначними. Поки я намагатимуся зрозуміти, яке ж зрештою враження залишилося від нього, спробую проаналізувати те, що, на мою думку, неможливо залишити без уваги.

Субтитри повідомляють, що фільм знятий за новелами В. Стефаника. І справді, в сюжет «Камінного хреста» вплітається історія з крадієм, узята з новели «Злодій».

У фільмі можна виділити п'ять основних епізодів. Перший – показ буденного життя Івана Дідуха і його важкої праці. Протягом цієї частини Іван намагається на своїх плечах витягнути на височенний пагорб важкий мішок із гноєм, виорати тверду, мов камінь, запилену землю. Музика навіює відчуття приреченості й туги за чимось втраченим. Хоча, можливо, й віщує близьку розлуку Івана з рідною землею.

Вартий уваги момент, коли головний герой лає птаха за те, що Бог послав його виспівувати веселу пісню, коли йому на серці так тяжко. Пташиний щебет створює контраст між живою радістю природи і холодним смутком людської душі, змушуючи її ще більше мучитися й корчитися від болю.

Друга частина вплітає сюжет новели «Злодій» у канву «Камінного хреста». Нічний пейзаж, поєднаний із наростанням звуків музики, вселяє відчуття тривоги: от-от щось трапиться. Так і є: Іван ловить у себе вдома злодія. Правда, робить він це дивним способом – простромивши ногу нещасного вилами.

Ще одна химерна неточність показана і в епізоді трапези, що відбувається в хаті. Зі «Злодія» нам відомо, що дружина головного героя була молодою, і чоловік, щоб вона не бачила розправи над злодієм, відсилає її до матері. У фільмі її зображено старою бабусею, що, здавалося б, не мало викликати здивування, оскільки епізод, як ми пам'ятаємо, існує не окремо, як новела, а вплітається в канву іншого твору. Проте важко уявити, що така стара жінка може бути матір'ю десятирічної дитини.

Що ж до розмови між хазяїном, злодієм і сусідами, то вона майже дослівно взята із твору (в даному випадку – зі «Злодія), як і діалоги в епізодах власне «Камінного хреста».

Третя частина – чи не найкоротша з усіх. Це показ того, як Іван встановлює хрест на пагорбі.

До четвертої частини варто віднести трапезування й гуляння – майже голосіння – на Івановому дворі. Так зване «панське вбрання» героїв, у

яке вони виряджаються згодом, дуже сильно нагадує траурне вбрання. Та й узагалі, тут надягання на себе найкращого одягу дуже тісно перегукується з убиранням покійника, якого виряджають на той світ у найчудовішому й найбагатшому вбранні. Ситуація загострюється, коли Іван просить музик заграти йому польку. Те, як він у танці немовби прикипів до дружини, що його від неї не могли відтягти навіть сусіди, дуже сильно нагадує поведінку людини, що прощається з покійником перед тим, як домовину навіки закриють, а тоді опустять у яму. Навіть самі музики чимось нагадують вихідців із того світу: той кривий, той сліпий, а той ніби навіки загубив щось у небі.

Остання частина – чи не найсильніша у всьому фільмі. Це проводи Івана. Саме тут відчуття того, що героїв наче виряджають на смерть, набуває апогею, і не безпідставно: у церкві відправляється служба за упокій їхніх душ, співається «Вічная пам'ять». Коли сім'я вирушає в дорогу, впадає в око скриня на возі, що дуже скидається на домовину – таке собі вмістище для надій і сподівань. Та й навіть сама природа відповідає ситуації і настрою героїв. Зима – це своєрідна ніч природи, що несе темряву і смерть.

Отже, можна зробити висновки, що однозначність – явно не про цей фільм. У ньому є свої плюси, та це не означає, що обійшлося без мінусів. Та все ж можливість викликати різне ставлення у різних глядачів – найперша ознака того, що фільм можна вважати вдалим.

«ВЕЧЕР НАКАНУНЕ ИВАНА КУПАЛА» (режисер Ю. Г. Іллєнко, 1968)

Анастасія АБОЛЄШЕВА
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

ГРА У КВАЧА, АБО РЕЦЕПТ КАВИ ІЛЛЄНКА

Фільм Юрія Іллєнка, знятий 1968 року за мотивами повісті М. Гоголя, увійшов у життя рішенням Міністра культури СРСР Романова, але був покладений на полицю на вісімнадцять років, і реабілітований аж у 1988. Але сам кіношедевр ніхто не забороняв – він просто «не пішов» глядачам.

Стрічка відкривається перед нами першою сценою із тихим плесом річки, Пидоркою, яку, підкравшись, зненацька цілує Петро. Здається, сам Корж зачудувався тим блаженним спокоєм, поки цей рай не зіпсував йому Петро. Вони зчіплюються та іронічно «грають у квача» серед річки. Старий козак виголошує свою злісну промову проти того, аби Петро

став його зятем, а на вухах у нього висять рибки, бо він заплутався в сітях.

Після цього до Коржа приходить свататися багатий лях. Стіл, повний наїдків та пляшок, схожий на Таємну вечерю, але цьому Христу Пидорка прямо-таки підносить гарбуза-порося. Чи то від страху, чи від несподіванки альбо сорому Корж надягає на голову баняк зі сметаною. Вони з нареченим, як ужалені знову починають гру в квача. Виграє, звичайно ж, чорне поросятко. Віддання дочки супроводжується запазухуванням торбинки з грошима.

Аж ось і з'являється Басаврюк, пізніше ніж у Гоголя. Пиятика, чари, демонічність, містика – все це супроводжує його. Чого вартий той пекельний сміх.

Взагалі сюрреалістичні кінотрюки Іллєнка досягають в цій картині свого піку. Незабутні дві сцени, які характеризують природу Басаврюка – перша, коли він і кінь алогічно, з вищезгаданим реготом то зникають, то з'являються на екрані (кінь на стрісі б'є всі наші очікування), а друга – коли чорт чи сам диявол, тобто Басаврюк, полює з пістолем на попа, який кує на дереві. І все це не без участі горілки, пиятики, та красунь-дівчат.

Несподіваний сюжетний поворот – і Пріська тікає від нічного переслідування у снах до озера. І знову гра у квача. Але така еротична, спокуслива і навіть трохи страшна. Куди там Гоголю.

Прекрасна алегорія – епізод морської бурі і поганяння Петром коня. Тварина тікає, лишається тільки нестримна стихія і обіцянка Петра: «Будет у нас свадьба, только дьяков не будет на той свадьбе, ворон черный прокрячет вместо попа надо мною, гладкое поле будет моя хата, сизая туча – моя крыша, орел выклюет мои карие очи, вымоют дожди козацкие косточки и выхрь высушит их». І Петро вибирає пропащий шлях.

Знову перед нами Таємна вечеря Леонардо, тепер – у корчмі, з боєм півнів та вогненними речами, одіянням і поглядом Басаврюка.

Магічна ніч Купала. Морена-Пидорка кидається в річку. Червона, вогняна (як атрибут нечистого) папороть, яку тисячі рук ловлять, а зриває лиш Петро. Невдалими та незрозумілими лишаються свічки на голові у диявола, рака, відьми-красуні-кішки та інверсія кольору. Вся ця сцена пошуку скарбу та принесення жертви – то ціанового то кольору сепії, можливо, через відсутність тепер знаних спецефектів чи для ще більшої потойбічності сцени. Отже, Петро впадає в галюциногенний транс і все ж таки підрізає молоде деревце з монетами. Але коли на весіллі Пидорка каже, що Івася цигани вкрали, Петро лише перепитує – якого Івася, бо, певно, воліє все те забути, обманюючи себе.

Вакханалія щастя на весіллі, коли молоді вступають у новий човен життя і повинні перепливти ту річку-портал минулого чистого та цнотливого дівування, уривається натяком-нагадуванням про кров, що

виливається з хліба, символу родини, першооснови та щастя.

І Пидорка бере весла в свої руки.

А люди говорять, та й не тільки люди, але й і янголи, демони, чортяки, які приходять забирати золото та заклякають, побачивши, що Пидорка й Петро цілуються, ніби закохані Марка Шагала.

І знову жінка рятує ситуацію – Пидорка виганяє чортяк, але залишає на подвір'ї чорного козла, не помічаючи, що зло зовсім поруч.

Муки совісті та диявольські примари вкотре мучать Петра, він бреше сам собі та ніби навмисно все забуває. Різдвяний вертеп розігрує життєву правду історії Пидорки, світ завертається в калейдоскоп і ми не розуміємо чи то іронія, чи сміх, чи навіть трагедія: знову образ хліба, якому ніде взятись (як архетипу святості), Пидорка, яку ловлять молодички, Івася, якого проганяють (щоби його ще раз Петро не зарізав) та моторошне пророцтво: «От себя не убежишь!»

Петро остаточно втрачає глузд: грає на скрипці козачою шаблею, марить зловісним шинком із куркою-шинкаркою, ловить дощ із золота, тікає від благословення і церковних дзвонів, хрестів маленьких попів, яких Басаврюк знову заганяє кувати. Петро намагається навіть хреститись, але де там – хрест перетворюється на дулю, яка подзвенькує грішми. Він, як Дон Кіхот, бореться із млиновими крилами, що їх підганяють п'яні янголи, але ледь не топиться у борошні-золоті, яке перетворюється на попіл. То його доля, символічна доля Петра.

В сім'ї не лишилося щастя, Пидорка виснажена, вона намагається просто штучно пересадити його у власну оселю – змайструвавши гніздо для лелек, але їх клекіт, і та вітер, і та доля…

Вона приводить знахарку-монашку, і саме тут Петро згадує те, що весь фільм силував себе забути, а потім і згадати. З'являється Івась і своєю потойбічністю випалює хату разом з Петром. Помста й повернення до основ відбулися.

Але фільм на тому не закінчується, а його пік, навпаки – тільки розпочинається.

Плач Пидорки скидається на плач Ярославни, вона вмивається тим, що залишилось від Петра – попелом, стоячи над ним в ірреальний позі, ніби щойно зійшла з картини сюрреаліста. Лише ікона Богородиці може допомогти Пидорці просити за тіло Петра – попіл, за кості Петра – черепки, та за душу його – сокиру, що той кинув у знахарку.

Кульмінація – Пидорка тікає від татар через мілководдя, (це знову такий собі перехід), під звуки веселого маршу, тримаючи в руках свою так звану дитину, а ми пам'ятаємо, що саме такою її зображували на різдвяних гуляннях селяни, із закутаною дитиною на руках. Майстерна робота камери в цьому епізоді другого Іллєнка. Вона стрибає на рівні коней, і ми ніби скачемо та викрадаємо Пидорку разом з татарами. І знову диявольський сміх Басаврюка. Пидорка розсипає попіл коханого і вертається додому, куди її запрошує той самий всюдисущий Басаврюк.

І душа Петра – сокира, – стає Пидорці за дитину, вона годує її та заколисує.

Закінчується все сценою у церкві. Під моторошні завивання-співи прочан стається чудо, кожен намагається урвати шматок від Прісьчиної матерії. Замість Богородиці плаче Пріська, вона сокирою відрубує мотузку, яка тягне її до володінь Басаврюка, яка душить її та не дає жити.

Дзвони в церкві, щаслива молода пара грає в квача на березі, закоханих огортає щастя, воно закручує їх у незнаний коловорот.

Чому ж тогочасний радянський глядач не сприйняв Іллєнка та й дотепер в уяві середньостатистичної людини з прізвищем митця асоціюються Тіні, Птах або Мазепа?

Можливо, ми ще не готові до таких повноцінних стрічок, як і не була готова широка маса сучасної митцю публіки, яка виросла на споживанні сюжетно простих однопланових історій.

Загалом (окрім доповненої кінцівки), твір не відходить від сюжетного каркасу Гоголівського «Вечера накануне Ивана Купала», але Іллєнко майстерно в кожний сюжетний поворот додав символізму та алегорії, сюрреалістичної багатозначності.

Фільм – це така собі алегорична історія України чи просто історія, історія кохання та вибору.

Чого варта музика, яка супроводжує усі драматичні моменти твору, яка настроює нас чекати чогось фатального, невідворотного та страшного.

Чого варта гумористична розмова двох дядьків на тему «Эт харашо, а эт плохо» чи образ сільських пластмасових хат-декорацій, які пізніше з'являться у «Молитві за гетьмана Мазепу». Звичайно, режисер не міг не додати епізоду з дитиною-царицею-маріонеткою, яка вважає, що Її люди «как только сонце встает, сразу гопака танцуют и горилку пьют».

Ці вершки Іллєнка до кави Гоголя дають саме той смак, без якого напій був би прісним варивом секретарки.

Тетяна ДУБИНА
ЛТ, УМЛ 4-й курс

СТРАШНО

Цей фільм нагадав мені, чому я боялася Гоголя та Гоголевих творів. Незважаючи на попа, що на дереві сидить і кукує, та церкви, від яких Петро котився згори донизу (ох, бідна його душа!), ця стрічка – глибоко язичницька. Вона збурює в українській душі такі глибини, яких зазвичай бояться торкатися. Гоголь не боявся. А Іллєнко пішов за ним слідом, витворивши моторошну феєрію, яку аж ніяк не можна назвати україн-

ською казкою. І пішов значно далі, концептуально інакше, хоч і на Гоголевій основі.

Дуже важко тут виділити сюжет. Навіть коли знаєш сюжет. Як тільки ти зрадієш тому, що піймав лінію подій за хвоста, як усе знову перевертається з ніг на голову (а то й узагалі в такий вузол зав'язується, що дивитись боляче!).

Десь після п'ятнадцяти хвилин перегляду я здалася і стала просто сприймати картини невеликі шматки, щиро, як мала дитина, тішачись, коли кілька з них складались у якусь логічну послідовність. Отакий собі, себто мені, перегляд… хм… навіть не серцем, а почуттями.

Після цієї стрічки я потребувала добрячого струсу. «Вечір напередодні Івана Купала» – із тих фільмів, котрі не дають так званого миттєвого катарсису по закінченні перегляду. Він приходить, чи принаймні обіцяє прийти поступово, якщо ти подумаєш, зважиш усе, пропустиш те послання, що він намагався донести, крізь себе… З останнім пунктом важко, бо психологічний бар'єр (у мене – точно) не хотів пропускати стрічку досередини.

Пропустив. За кілька днів, майже за тиждень. І залишився десь на рівні емоцій (тому й не розбираю його на епізоди), але дуже глибоко приколеним до внутрішньої кишені душі. Зачепив щось глибоко підсвідоме – із тих часів та того колективного досвіду, «коли ще звірі говорили» та люди жили поряд із лісовиками, мавками, потерчатами та лихим (це у нас так нечисту силу називають).

Хотілось би завершити традиційним «варто чи не варто дивитися». Так от – варто. Але пам'ятати: попереджений – озброєний.

Катерина КРАСНОЖОН
ЛТ, УМЛ 4-й курс

ГОГОЛЬ У КІНО?

Літературний твір і кінофільм: що сильніше вплине на реципієнта і де закодовано більше інформації? Отож, порівняймо оповідання Миколи Васильовича Гоголя «Вечер накануне Ивана Купала» та кінострічку з такою ж назвою.

Для початку зізнаймося, що після прочитання тексту і наступного перегляду фільму про Гоголя якось забуваєш і починаєш розгадувати, що ж таке хотів сказати режисер. Виходить, що оповідання певною мірою «програло» «екранізації». Чому так?

На самому початку історії з першої частини «Вечеров на хуторе близ Диканьки» нас зустрічає добре знайомий шанувальникам творчості Миколи Васильовича «дьячок ***ской церкви», що спеціалізується на моторошних оповідках, таких як «Пропавшая грамота» та

«Заколдованное место». Як сказано у книжці: «Ещё был у нас один рассказчик; но тот (нечего бы к ночи и вспоминать о нём) такие выкапывал страшные истории, что волосы ходили по голове». Ну чим не матеріал для кіношників? На першій же сторінці автор націлює читача на правдивість розповіді, адже дід дяка «никогда не лгал». Тут же Гоголь делікатно натякає на питання віри (віри у широкому значенні): він таврує людей, котрим «всё, что ни расскажешь, в смех. Эдакое неверье разошлось по свету!». Очевидно, що йдеться і про віру у правдивість поданої історії, і про віру в Бога, і про віру в нечисту силу. Адже за Гоголем, нечисть існує, і її головна мета – затягти людину до пекла. Збоку твір постає проповіддю для темної пастви, але у літературно-художньому варіанті. Його ідея абсолютно прозора: не ступай на слизьку стежку угод з дияволом, бережи безсмертну душу від його підступів, не кидайся на примарний скарб, бо не в ньому щастя.

Оповідання складається з обрамлення і власне сюжету про купальський вечір. Події досягають найбільшого напруження у момент здобуття золота і розплати за це. Посередині – похмурий рік у неясних передчуттях, пригадуваннях і неусвідомлених муках совісті. Щоправда, цей рік втиснувся в один абзац. На закінчення, як і в «Сорочинской ярмарке», Гоголь дає «розрядку». Але якщо в першому творі збірки піднесений весільний настрій послаблено сумними роздумами про нерозривну єдність радості та смутку, то тут страшна пожежа розбавляється такими комічними сценами у шинку, як метаморфоза голови смаженого кабана і танці чарки й діжі.

Що сказав би Гоголь, якби побачив свою історію на екрані? Достеменно знати не можемо. Але деякі версії є. Згадаймо хоча б його реакцію на вихід кимось відредагованого варіанту його, Гоголевих, творів. Славетний Микола Васильович у «Вечере накануне Ивана Купала» задекларував свою позицію з приводу будь-яких змін у тексті, навіть з приводу виправлення українізмів у його «російській» мові:

«– Кто вам сказал, что это мои слова?

– Да чего лучше, тут и напечатано: *рассказанная таким-то дьячком*.

– Плюйте же на голову тому, кто это напечатал! *бреше, сучий москаль.* Так ли я говорил? *Що то вже, як у кого чёрт-ма клепки в голови!* Слушайте, я вам расскажу её сейчас».

Залишається хіба дивуватися сміливості режисерів, які беруться екранізувати цього письменника. Та чи можемо ми назвати фільм «Вечер накануне Ивана Купала» екранізацією?

Стрічку Юрія Іллєнка, не кривлячи душею, можемо назвати твором якщо не геніальним, то хоча б талановитим. Але й він має один малесенький мінус: його дуже важко зрозуміти без попереднього знайомства з літературним першоджерелом. Стрічка фрагментарна. Для того, хто прочитав оповідання, це не буде проблемою. Іншим побачене може здатися набором красивих картинок, оздоблених відповідною

музикою. Проте не докорятимемо цим авторам картини, бо зрештою, за одну годину й не можна було показати більше. Та й за умови повної ясності того, що відбувається на екрані, фільм, напевно, вже не справляв би такого емоційного впливу на глядача. І до того ж, це все-таки не екранізація, і не ілюстрація літературного твору. Це самодостатнє явище. Стрічка складна. Вона рясніє алюзіями, натяками, ремінісценціями з фольклору (раки зі свічками на спинах; анекдот, розказаний під млином). Тут немає такої прямої подачі, як у Гоголевому оповіданні. Картина багатозначна.

З одного боку, режисер дотримувався сюжетної канви першоджерела. В кіно увійшли цілі фрагменти тексту, які стали прямою мовою персонажів. З другого боку, тут є кілька нових елементів: Петрусь поцілував Пидорку не в сінях, а на річці; подано сцену святкування Івана Купала; відьма у Гоголя стара і з'являється з хатки на курячих ніжках, а на екрані вона молодиця; весілля відбувається на воді; Пидорка у розпачі виносить на хату гніздо для лелек; поривання Пидорки оживити чоловіка і т. д.

Збережено і характерний для Гоголя містицизм (у спогадах Петруся по шинку літають чорт і шинкарка) і кольорову гаму подій (червоний колір у момент вбивства; вдало застосовано й синю барву у сцені з папороттю; впадає в око й блакитна худоба, яку з вікна бачить Петрусь). Залишилася у фільмі й ідея спротиву злу, але тут вона проявляється навіть у деталях. Хіба бійка чорного та білого півня не нагадують одвічну боротьбу добра і зла? А погроза Басаврюка вполювати попа, який, очевидно представляє сторону добра? А смерть Петруся – чи не відплата за те, що він піддався чортові?

Проте фільм розширює образ лукавого. На перший погляд, це лише Басаврюк, диявол. Він ефектно з'являється то на свині, та на коняці. Як і відьма, що вип'є кров з Івася, він невловимий. І зодягнутий сатана у червоне – класичне гоголівське зло, що носить таку ж барву і в «Сорочинской ярмарке» (червона свитка), і в «Страшной мести» (червоний жупан чаклуна). Його обличчя – теж багряного відтінку. І найпомітніша деталь – потойбічний сміх. Це ж саме зло постає і в образі татарина – традиційне для українця уявлення іновірця. Мета пекельного поріддя – занапастити християнську душу. Це видно з їхнього тріумфу, вираженого криками: «Убив! Убив!». Тепер Петро вже їхній. Промовиста деталь: Петрусь божеволіє; у хаті, за його спиною, горять свічки, а стоять вони на чомусь, що досить виразно нагадує цапину голову, з рогами. Пекельний вівтар, або божник.

Зло виявляється не лише у конкретному персонажі, Басаврюкові. Потойбічними фарбами змальований бездонний шинок, який, здається, може вмістити все безмежжя пропащих душ.

Є і релігійний стрижень. Стрічка зображує весілля. А церква, де має бути вінчання, – на острові. Тож виникають асоціації з трактування

церкви як корабля спасіння. Але люди відчалюють від нього на маленьких човниках. Кожен відповідає сам за себе. А сама будівля храму зменшується, а згодом і взагалі зникає з кадру. Далі молоді – самі серед водного простору. І веслує одна Пидорка, бо, як кажуть росіяни, Петрусева «песенка спета».

І ось тут виявляється те, чого зовсім немає у Гоголя. На одному з човнів, що вітають молодят, вигулькує жіноча фігура у придворному строї. А навколо неї Петрусеві ввижаються і крила, і чортячі лапи. А вже наприкінці дійства до щойно заснованого села приїжджає імператриця Катерина II з незмінним супутником – князем Потьомкіним, на Січі більше відомим як Грицько Нечеса. Їх треба боятися найбільше, бо саме перед ним припали до землі люди. Їх треба боятися, бо вони – таке ж саме, а може й більше зло, як і Басаврюк. Вони не несуть нічого доброго і справжнього. Недарма ж цариця схожа на самозакохану ляльку. Вона навіть не знає народ, над яким панує, зате не розлучається із дзеркалом.

Щодо композиції, то стрічка звертає більше уваги на муки Петруся. Цей період тут довший, ніж в оповіданні. Можливо, той час був для героя важчим за саму смерть. То й була частина покарання – залишити людину сам на сам з гріхом. «От себя не убежишь!».

Можна багато говорити про значення кожної деталі на екранні, бо у кадрі ніколи немає зайвого. І очевидно, скільки глядачів – стільки й потрактування. Комусь може навіть здатися, що гніздо, яке героїня виносить на дах – це запрошення для лелек і разом з тим бажання створити повноцінну сім'ю, тобто завести дітей.

Отже, кінофільм «Вечер накануне Ивана Купала» – це стрічка натяків, символів. Тут немає прямого гоголівського імперативу: «Живи праведно!». Натомість подано трактування нечисті і як чортячого поріддя, і як імперщини.

Іоланна ТИМОЧКО
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

ФОЛЬКЛОР ТА ЕКРАНІЗОВАНИЙ ГОГОЛЬ

Фільм «Вечер накануне Ивана Купала», знятий за мотивами однойменного твору М. Гоголя – це, напевно, один із найхимерніших витворів кіномистецтва, які потрапляли мені на очі останнім часом. Але чого тільки останнім часом? Можна з упевненістю сказати, що нічого подібного мені бачити ще не доводилося. Приємною несподіванкою стало, що такі речі є в українському кінематографі.

Мабуть, для того, щоб описати враження від фільму, вистачить трьох слів – остаточне винесення мізків. Можна було б говорити про нього

безкінечно, перебираючи в умі усі деталі й детальки, за які вчепилося моє до того моменту напівсонне око, але я не робитиму цього. Причина номер один – надто великий потік слів виллється на папір; причина номер два – шоста година ранку не надто сприяє повільним роздумам і розлогій описовості. Якщо точніше, їм вона не сприяє взагалі, адже, як відомо, сон найсолодший саме у передсвітанкові години. Особливо для студента.

Та повернемося до фільму.

Для годиться, варто сказати кілька слів про сюжет. Відхилення від Гоголевого бачимо ще на початку фільму, в епізоді на річці. Як ми знаємо, у творі невдале залицяння Петруся до Пидорки відбувається не на березі водойми, а біля дому дівчини.

Є тут і вигадані сценаристом епізоди, які надзвичайно пожвавлюються комічною родзинкою. Це залякування жениха Пидорки поросям у димарі і веселощі селян, в результаті яких попа заганяють на грушу і змушують кувати зозулею.

Однак комічний складник відіграє у фільмі невелику роль. Він служить вуаллю для розвитку подальших подій, які назвати комічними не зможе ніхто, навіть найбожевільніший фанат чорного гумору…

Щодо власне божевілля, то фільм ним переповнений. Однак це не становить його ваду. Навпаки. Таке неймовірне поєднання реального й уявного з остаточною перевагою останнього перевертає мізки глядача з ніг на голову, змушуючи його нервово чухати потилицю й кусати лікті в наївному намаганні впоратися зі своїми емоціями.

Фільм постає танцем оскаженілої уяви, виконаним у химерному переплетенні фантасмагоричних видінь, пекельного гротеску і цілої купи символів. Це місиво асоціацій, ланцюжок, де кожна ланка думки тягне за собою цілу купу інших ланок, викуваних із найдивовижніших сплавів уяви і сну.

Варто відзначити й гру акторів, насамперед Пидорки, Петра й Івася. Голос Пидорки, її голосіння над попелом коханого змусили мою шкіру вкритися сиротами. Здавалось, от-от мороз добереться й до кісток. Те, як вона носилася зі сповитком, у якому були останки Петруся, немов з малою дитиною, загострювало відчуття трагедії, що спіткала молоду жінку й штовхнула її на грань божевілля.

Актору, який зіграв маленького Івася, навіть у такому ранньому віці, схоже, не варто класти пальця до рота. Моторошна, пекельна усмішка на невинному дитячому обличчі зробила його схожим на демона, на голос совісті, що не заспокоїться, поки не відправить свого хазяїна на вічний спокій.

Щодо самого Петруся, то його божевілля на екрані постає більш ніж переконливо, адже воно – справжнє (принаймні, у тій, «позаекранній» реальності).

Кхм… А наступні словеса нехай побудуть таким собі «ліричним відступом».

Хотілося б детальніше розглянути образ відьми, оскільки він максимально збігається з образом, створеним Гоголем, і являє синтез відьми, казкової баби-яги та упириці. Як типова представниця свого роду, вона здатна перекидатися в різних тварин: «Большая черная собака выбежала навстречу и с визгом, оборотившись в кошку, кинулась в глаза им… Глядь, вместо кошки старуха, с лицом, сморщившимся, как печеное яблоко, вся согнутая в дугу; нос с подбородком словно щипцы, которыми щелкают орехи». З культом предків пов'язаний мотив пошуку відьмою квітки папороті, завдяки якій вона прагне здобути приховані скарби. Оскільки відьма є носієм темної і нечистої сили, то вона не має змоги дістати скарб самостійно і тому разом з Басаврюком-чортом використовує для цього невинну душу – Петра. Правда, скарбом для відьми тут виступає не золото, а дитяча кров. Золото – це тенета, потрапивши в які, закоханий юнак мусить назавжди там залишитися, поплатившись за свою необережність життям маленького Івася.

Відьомські риси цієї дивовижної героїні тісно переплетені з рисами казкової Баби Яги. За народними віруваннями, це мешканка потойбічного світу, родоначальниця всіх відьом і повелителька різної нечисті (згадаймо чудовиськ, які оточили Петра після вбивства дитини: «Дьявольский хохот загремел со всех сторон. Безобразные чудища стаями скакали перед ним…»). Вона живе в хатинці на курячих ніжках, що без кінця «крутиться» (гоголівські Петро і Басаврюк вийшли з кущів і «перед ними показалась избушка, как говорится, на куриных ножках»). Хатинка відкритим боком повернена до таємничого «тридесятого царства», а закритим – до земель, звідки прийшов головний герой. Таким чином, вона виступає межею двох світів – світу живих і світу мертвих. Баба Яга – мрець, саме тому її хатинка зазвичай повернута в той бік, звідки вона родом. У стародавні часи Бабі Язі приносили криваву жертву, вважаючи, що нею вона годує своїх онучок. Однак позбавлене життя тільце Івася навряд чи слід вважати відлунням цього страшного звичаю, тому що в Гоголя: «Ведьма, вцепившись руками в обезглавленный труп, как волк, пила с него кровь…» У цьому уривку проявляється її наступна сутність – упириці. За народними віруваннями, упириці – злі духи, які вночі виходять із могил і п’ють людську кров. Хатинка Баби Яги, розташована на межі двох світів, виступає тут замінником могили, оскільки і те, і те належить до світу мертвих, але перебуває у світі живих. З могили в темну ніч упириця вилазить, обернувшись на невеликою твариною (ящіркою, мишею, чорною кішкою). Найбільше полюбляє кров маленьких дітей.

Є в образі відьми ще деякі риси, що наближають її до вихопленої з народних казок кобилячої голови. Головні герої казок зазвичай дізнаються про її наближення з галасу, який вона зчиняє біжучи

(згадаймо формулу з казки «стукотить-гримотить, кобиляча голова біжить»). Про повернення відьми Басаврюк і Петро дізнаються завдяки страшному шумові: «Но вот послышался свист, от которого захолонуло у Петра внутри, и почудилось ему, будто трава зашумела, цветы начали между собою разговаривать голоском тоненьким, будто серебряные колокольчики; деревья загремели сыпучею бранью… Лицо Басаврюка вдруг ожило; очи сверкнули. «Насилу воротилась, яга!»

Як ми бачимо, образ відьми носить у собі лихе начало, яке увібрало риси багатьох древніх демонічних істот жіночої статі й навіть перебрало на себе деякі функції пізніших християнських образів. Жертовна кров Івася – це, по суті, дарування відьмі невинної душі хлопчика, це її запродання, що ставить на відьмі відбиток функцій диявола із народної уяви, котрий наділяє ефемерним багатством людину в обмін на її душу. Людина ж, своєю чергою, закріплює цей своєрідний «контракт» власною кров'ю.

«ПРОПАЛА ГРАМОТА»
(режисери Б. В. Івченко, І. Миколайчук, 1972)

Анастасія АБОЛЄШЕВА
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

ТАНЦЮВАЛА РИБА З РАКОМ…

Містика і гумор, природна краса та предківські пісні-голосіння, еротика та війна.

Це все «Пропала грамота». Гоголева? Ні… лише «по мотивам». Радше «Грамота» Івченка, Драча та Миколайчука. Вони, ці дві грамоти, як риба з раком, ніби й морські істоти, ніби й зовсім поруч, але такі різні…

Перше, що дисонує при перегляді, – то мова. Гоголь наскільки «українізований», а тому несправжній і фальшивий. Він свій (наш?), у нього свій світ, свої звичаї і мова своя, та не така, якою розмовляють герої фільму.

Сюжетне розширення і розгалуження, як на мене, то тільки на краще. У фільмі з'являються прекрасні натуралістичні пейзажі, ліричні фольклорні вставки, зав'язка із вбивством бусурманина – брата голови, договір із чортом та і сам добрий-чорт, так ніби щойно вискочив із якогось димаря в Диканьці. Де у Гоголя такі потойбічно-психоделічні (але ж які прекрасні!) сцени пекла із селянами-сновидами, де гумористичні епізоди в шинку («трішечки, але відро»), мотив тютюну-закляття, прохання селян перед випроводжанням Василя, ситуація з

пригадуванням прізвища писаря та шуканням шапки? У нашого «рака» читаємо скупіший, менш детальний план подій, ніби своєрідну замальовку до фільму.

Найбільше вражає кінцівка, де «головна героїня» (грамота) все-таки опиняється в руках Диявола. Але як все вишукано, заплутано та несподівано. Навіть кохана перетворюється на баронесу фон Ліхтенберг. І коли наші козаки, подолавши всі перешкоди, нарешті втрапляють додому, то розуміють, що або вони приїхали зовсім не туди, або замість них прибув хтось інший.

Танці риби і рака дуже захопливі і зовсім різні. Жанр диктує форму, час диктує зміст.

Читайте Гоголя, дивіться Гоголя, смакуйте, що вам до душі – чи то рибу, чи рака, чи їхні танці.

Ігор АСТАПЕНКО
ЛТ, УМЛ, 4-й курс

ГОГОЛЬ ЧИ ДРАЧ?

Фільм «Пропала грамота», знятий на кіностудії Довженка за сценарієм Івана Драча, вважається одним із найбільш вдалих в історії українського кіно.

Можна сказати, що від Гоголевого твору «Пропавшая грамота» взято тільки каркас, адже події фільму лише частково збігаються з тими, які бачимо у тексті. Як на мене, це пов'язано з тим, що сюжет твору не дуже придатний для екранізації, оскільки є бідним на події та позбавленим динамічного руху. Інтерпретуючи Гоголя, І. Драч збагачує сюжет вставними епізодами.

Для мене найпоказовішою складовою фільму є українська музика, чудове народне багатоголосся, яке сягає до глибини душі, проймає до останньої клітинки. Вона дуже вдало передає загальний настрій, чітко відповідає ситуації.

Гарно передано специфічний селянський та козацький колорит, більшою мірою завдяки атрибутиці (широкі шаровари, брилі, чоботи, люльки, пояси, пістолі) та самій мові героїв, яка, до речі, українська, а не «гоголівська».

Порівняно з твором Гоголя у Драча – ширша парадигма героїв, головним з яких є козак Василь, показаний у настроях часто протилежних. В одній сцені він видається непутящим і розгульним, в іншій – серйозним і трохи засмученим. Іноді його вчинки доходять до абсурду, іноді навпаки – є виваженими та обдуманими.

Не можна оминути яскравого світу «нечистої сили», теж змальованої з усіма мікродеталями. Веселощі, крики, чортячі розваги, відьми, кульмінаційна гра в карти – усе це постає перед нашими очима.

В цілому, фільм знято якісно та цікаво. Для мене це найкращий фільм, знятий за мотивами творів Гоголя.

Тетяна ДУБИНА
ЛТ, УМЛ 4-й курс

ТА НЕ ПРОПАЛА Ж ВАША «ПРОПАЛА ГРАМОТА»!

Микола Гоголь – то наше все. Ну не все, коли боротись за права та свободи, але коли духу українського напитись – о, тут йому нема рівних! Чи то у чорта на плечах поїздити, чи то за його «красну» свитку потриматися, чи то папороті цвітом серце обпалити, з утопленицями танок поводити – то все до нього. Скажете: «Та хіба ж ота нечиста сила українська?» А чия ж?

«Пропала грамота» із циклу «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» – твір благодатний для метикуватого та зграбного читача, що зуміє його собі до душі прийняти, а ще краще – втілити на екрані, як це зробив 1972 року Борис Івченко за сценарієм Івана Драча.

Здавалось би – маленьке оповідання, і м'якуша того в нім як кіт наплакав, але ж дух, дух! «Бо мій дід чи то шаблею, чи то язиком… Як рубає – то до пупа, а як береш – то ще нижче», – каже у фільмі дяк про діда свого Василя. Ой, не лиш той козак був ласий до побрехеньки, чи то пак вигадки; що лиш казати про такого оповідача, що розгорнув «Пропалу грамоту» не на кілька сторінок, а на весь простір степу українського та ще й показав те все старому і малому.

Ні, не кожному так вдасться. Хіба лиш чорту, «доброму чорту».

Кістяк стрічки – власне Гоголівський, але І. Драч пообвішував його численними сценами із додатковими посилами та смислами, чисто українськими за своєю суттю. Чого лиш варте прощання козака Василя із селом, коли в нього кожен просить спитати щось у цариці за себе, та битва козаків із паном за вдовине село, та їхнє «трошечки, по відру» у корчмі. От яким вінком заквітчав сценарист хвільму (фільм), ще й стрічки попричіпав – пісні народні, ніжний спів («Раз козак співає, то душа його плаче»), шаблі та пістолі козацькі, коні прудкі.

Як мара, не дає спокою козакові Василю його жінка – то вона відьма в пеклі, то цариця у Петербурзі. То є чисто фільмівське, комедійне та забавне? А коли глибше – а чи не ліпша кожному козаку своя жінка? За неї й душу можна віддати, як от запорожець Андрій за Одарку, що її собі вподобав: так Драч пояснює, чого ж душа християнська була нечистому в пекло віддана, аж її визволяти треба було звідти.

Василеве «Це їм все сниться… Схаменіться, божевільні, це вам сниться!», коли він потрапляє в пекло, де поміж рогатих та відьом гуляють його односельці – то крик не стільки до них, скільки до глядача. Пощо ж він лунає через стільки років аж дотепер?.. І здається, що аж від Гоголя.

Зате гра в карти з відьмою – точно за оповіданням. Тут уже не було потреби «кучерявити» оригінал. От лиш чи не єдина річ у цій сцені програє у фільмі – не погрожує козак Василь перехрестити чортів та й у карти плює, а не хрест святий на них ставить. Чи то богохульство із сюжету забрано (як – хрест і карти?), чи то…

Момент про пекельного коня із кісток, що ніс козака без упину, не розбираючи дороги, теж викинули зі стрічки. Так, він важкий для зйомки, що є те є, але причина, певно, не в тому: аж занадто він не вписується у загалом комедійну оповідь.

Одним із найцікавіших епізодів у фільмі «Пропала грамота» є повернення козаків додому опісля невдалої стрілянини (добре, що чортів камінь уберіг). От вони сидять у кукурудзі, і от же й вони – їдуть назустріч людям широким шляхом на бравих конях та до господи їх кличуть. Такий калейдоскопічний прийом для 72-ого – небачена дивина (та й мізки від нього крутяться, коли щиро).

Наприкінці хотілось би заспівати:

Танцювала риба з раком, риба з раком,
А петрушка з пастернаком, з пастернаком,
А цибуля з часником,
А дівчина з козаком!

І хай забудеться, що козак Василь побрехеньки розводити вмів добряче. Як і Миколайчук, певно: «Ну брехун! Мій дід брехав, а ти його перебрехав!» І чи довіз він грамоту до цариці, і чи бачив він її взагалі? («Плюне та розітре, плюне та розітре…») Та хіба ж то важливо?

А вкінці… У фільмі жінка Василя дурнем його охрестила, а в оповідці та ж сама жінка щороку в той день проти волі в танок пускалася. Може, і те, і те було. У Гоголя ж усе можливо!

Катерина КРАСНОЖОН
ЛТ, УМЛ 4-й курс

ГОГОЛЕВЕ ЗЛО В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДРАЧА

«Пропала грамота» – фільм українського режисера Бориса Івченка, знятий 1972 року за сценарієм Івана Драча. Основою стрічки стали ранні твори Миколи Гоголя, зокрема оповідання «Пропала грамота» зі збірки «Вечори на хуторі поблизу Диканьки».

«Пропавшая грамота», як й інші твори цього циклу, сповнена українською стихією. В лексиці це проявляється у різного роду українізмах на зразок «дівчат» і «молодиць». Іноді пряма мова персонажів цілком українська: «а нуте яку-небудь страховинну казочку, а нуте, нуте!..» Екранізація – повністю україномовна, за винятком хіба що титрів. Вибір української мови забезпечив природне звучання. Місцевий колорит допомагає відтворити й музика – бандура, козацький марш та пісні – і фольклорний світогляд – метафора одруження-смерті (останні слова козака перед відходом у вічність: «Оженився»).

Хоча у кінострічці є дослівні (перекладені) цитати із літературного першоджерела («Что вы, Иродово племя, задумали смеяться, что ли, надо мною? Если не отдадите сей же час моей козацкой шапки, то будь я католик, когда не переворочу свиных рыл ваших на затылок!»), вона виходить за рамки Гоголевого твору.

Екранізація зберігає схильність Гоголя до містицизму і фантастики: чорт дивовижним чином з'являється всюди, куди прямує Василь, а дерево за допомогою операторського «трюку» перетворюється на коня. Оповідачем залишається старий дяк, який показує тепер уже глядачам, а не слухачам історію про свого діда. На екрані він постає таким собі режисером-постановником цього дійства. Дещо видозмінюється сюжет. У фільмі немає сцени ярмарку у Конотопі. Але якщо у Гоголя головний герой не має імені, то у фільмі він Василь. Глядач бачить колоритну сцену знайомства з побратимом Андрієм і добрим чортом. Кіногерой по-іншому потрапляє до пекла і повертається звідти назад.

Екранний формат дав змогу повніше розкрити образ Василя. У Гоголевому тексті видно лише кілька його рис – грамотність («Знал и твердо-он-то, и словотитлу поставить. В праздник отхватает апостола, бывало, так, что теперь и попович иной спрячется»), сміливість і сила («Покойный дед был человек не то чтобы из трусливого десятка; бывало, встретит волка, так и хватает прямо за хвост; пройдёт с кулаками промеж казаками – все, как груши, повалятся на землю»). Проте, йдучи стежкою до пекла, він все ж боїться: «Однако ж что-то подирало его по коже, когда вступил он в такую глухую ночь в лес». Василь із фільму страху не знає. Натомість у нього з'являються риси, що не проявилися у Гоголевому персонажі, наприклад, співчуття до селян, чиї ниви потоптало потоптано. Василь, Андрій, нерозлучні Петро й Іван – втілення характерних ознак козацтва. На першому місці для них – захист вітчизни й віри православної, виконання гетьманських доручень і служіння людям. Петро з Іваном не можуть супроводжувати Василя, бо мусять воювати з турком. Василь убиває брата сільського голови, оскільки той побусурманився. Козаки живуть за принципом: «Мені з жінкой не возиться, а тютюн та люлька козаку в дорозі знадобиться». Василь, від'їжджаючи навіть не прощається з дружиною (у Гоголя ж він «чмокнул жену и двух своих, как он сам называл, поросёнков»). Його

благовірна – заразом і відьма в пеклі. Вона чхає від тютюну, запаху котрого не переносить нечисть. Фільм акцентує увагу на побратимстві. В оповіданні побратим, який продався нечистому, просто зникає, про нього більше ніде не згадується. Василь же вимагає, щоб відьма повернула Андрієву душу.

Кінофільм зачіпає проблеми зради віри (у перших же кадрах – яничари), свавілля козацької верхівки (перепелине полювання на полях), п'янства (корчма – пекло, де п'янички пропиваються усе), підкупів (але чорт повертає гроші). Стрічка підносить козаччину («Нема душі чистішої, ніж у цих гаспидських синів [запорожців]. Вони живуть по Писанію, не водяться з жінками, б'ються з бусурманами, захищають віру православну»), волю. Ця думка звучить у діалозі Василя з хлопчиком: малий не хоче служити цариці, його тягне до шаблі й коня. Остання фраза, яка звучить у фільмі – «Твоя служба – вірний кінь та чисте поле. Людям служи!»

ПЕРЕКЛАДИ

Катерина КОЛЕСНИК
ЛТ, УМЛ, випуск 2009

ГРЕЦЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

ТРИ ЗОЛОТІ МАЛЮКИ

Колись давно жили собі три сестри, такі вбогі, що не мали навіть крихти хліба. Щовечора дівчата ткали, але й це не допомагало: вони бідували. А найстрашніше те, що жили без батьків, були сиротами. Іноді вечорами, коли дуже хотілося їсти, сестри заводили між собою таку розмову:

– Дівчата! – казала перша. От вийти б мені заміж за пекаря Йоргоса, наїлася б тоді я хліба.

– Ой, дівчата! – говорила друга. – От якби мені вийти заміж за м'ясника, тоді б я наїлася м'яса.

– А от я – провадила третя – вийшла б заміж за принца й народила б йому трьох золотих малюків.

Сталося так, що саме в те село завітав принц. Ходив пізнім вечором біля хат і слухав, про що говорять люди. Проходячи повз хатину, де жили сестри, принц почув розмову дівчат. А наступного вечора повернувся. Нещасні та голодні сестри почали ту ж розмову: «Якби я вийшла за м'ясника», «якби я вийшла за пекаря» і «якби я вийшла за принца».

На третій вечір, коли почув принц, що в хатині знову про те ж гомонять, не втримався і постукав у двері. Як тільки побачили дівчата принца, притулилися одна до одної, боячись відчиняти двері.

– Відчиніть, прошу вас! – заговорив до них принц. – Нічого страшного не буде, я не ображу вас.

Дівчата впустили принца в хатинку. А та, що говорила про золотих малюків, глянувши на принца, дуже засоромилась і сховалась.

– Підійдіть ближче, не бійтеся! – сказав їм принц. Я ж теж звичайна людина. Хто з вас говорив, що вийшла б за пекаря Йоргоса, то хліба наїлася б?

– Я! – сказала найстарша.

– А котра з вас говорила про м'ясника?

– Я! – відповіла середня.

– А де та дівчина, що трьох золотих малюків народить?

Дівчата й відповідають:

– Ви не ображайтеся на нас, будь ласка! Ми бідні та голодні, то все через убогість нашу ми так говорили. Вибачте нам...

Та й заплакали…

Тут вибігла молодшенька сестра і обізвалася:

– Це я сказала, а що трапилось?

– То це ти так говорила!?

– Так, я!

– Ти народиш трьох золотих діток?

– Народжу!

– Збирайся, – каже принц дівчині, – я одружуся з тобою.

Дав Бог новий день. На світанку пішов принц до пекаря Йоргоса і висипав йому мішок монет, аби той узяв за жінку старшу сестру. Потім зайшов до м'ясника і теж дав йому грошей, щоб узяв середню. Опісля ж поспішав додому розповісти все матері.

– Я привів до тебе в палац молоду дівчину, вона стане моєю дружиною і народить мені трьох золотих немовлят.

– Що ти таке говориш, хлопчику мій? Хто це так пожартував з тобою?

– Послухай мене, мамо, і зроби так, як кажу! – попросив син.

Хоч як намагалася стара королева уникнути цього – нічого не вийшло. І принц одружився з дівчиною. А згодом вона завагітніла.

Коли ж настав час народжувати, королева залишила жінку з повитухою, а сама пішла писати листа синові, який був у справах далеко від дому. «Дружина твоя, писала вона принцові, народила котеня, цуценя і півня», хоча насправді народилося три золоті малюки. І, змовившись із повивальною бабкою, королева віднесла малюків у печеру та й покинула їх там...

Але не було на те злодійство волі Божої, дітки не померли. Пастух, що випасав неподалік своє стадо, мав одну кізоньку, послану Богом.

Щодня вона ходила до печери й годувала малят молоком. Діти не мерзли, притулившись одне до одного, пили молочко та росли.

Прийде ввечері пастух подоїти козу, а вона лише краплинку молока дає. На другий день так само, і на третій... Усе молоко випивали золоті малята.

Тож якось вирішив пастух простежити за козою і ввійшов до печери. Світилася вся печера всередині. Спочатку злякався, а потім заспокоївся, побачивши дітей. Забрав пастух їх до своєї хижки. Вимив малят і одягнув. Разом із дружиною вони ростили та виховували дітей, доглядаючи, як за рідними. Потихеньку-помаленьку час минав, а діти росли.

«Якийсь пастух знайшов трьох золотих малят», – розліталися чутки у Спарті та в Тріполі. Люди приходили до пастуха, щоб подивитись на золотих дітей.

Зажив тоді пастух добре. Одні приносили йому гроші, інші пригощали вишуканими стравами чи приходили з подарунками.

Чутки про трьох золотих малят долинули і до старої королеви. Злякалася. Якось принц і каже:

– Мамо, ти знаєш?

– Що, хлопчику мій?

– В одного пастуха є золоті діти і всі носять до них гостинці. Ось і я хочу їх пригостити. Я ж принц і це мій обов'язок.

– Що ти говориш, сину мій. Чи знаєш, що там за чорти сидять?

– Ні, ні, мамо, не хочу тебе й слухати! – відповів син.

Принц усе ж сумував за дружиною, бо, отримавши та прочитавши брехливого листа, наказав: «Негайно виженіть дівчину з палацу та викиньте у двір, нехай доглядає там індиків».

І раптом так захотілося принцу прийняти у своєму палаці дітей, що стара королева, хоч як намагалася, нічого не могла з ним вдіяти.

– Ми приїдемо до тебе, володарю, – відповів пастух. Але нехай за стіл із нами сядуть усі, хто живе і працює в твоєму палаці. Чуєш, усі, усі!

Тож зібрався пастух із діточками в гості. Їжу для них приготувала мати, але її не запросили до столу.

– Їжте, друзі!

А пастух каже принцові:

– Не всі сидять за цим столом.

– Всі ж тут, навіть слуги.

– Ні, ти не всіх покликав.

– Ще, – говорить принц, є одна жінка, служниця, яка доглядає індиків, але вона зараз погано почувається.

– І ця жінка, – відповідає пастух, – повинна прийти сюди.

Принц послав за нею слуг, аби, вимивши їй волосся і переодягнувши, привели до столу. Сіла й та жінка з ними. Всі, перехрестившись, почали їсти. Ще ніхто не встиг піднести до рота й виделки, як перший малюк

поклав шматок своєї порції в тарілку жінки, що доглядала індиків, а та швиденько все з'їла. Далі відрізав шматочок і другий малюк та й дав їй. Жінка з'їла й те. Потім третій... Налили діти їй трішки вина.

Стара королева від злості не витримала та й каже:

– Гей, відьмо! Як це стільки їжі й вина влізло у твій шлунок?

А діти відповідають:

– Послухай, що ми скажемо тобі, бабусю! Ти запитуєш, як у її животі вмістилося стільки їжі та вина? А так, як колись і ми вміщалися в тому животику.

Потім підвелися і перед усіма сказали:

– Оце – наша мама, що нас народила, а це – наша бабуся, що покинула маленькими в печері.

Як почув те принц, то схопив бабу і власноруч викинув у двір доглядати за індиками.

І зажили тоді вони разом із дружиною та дітьми щасливо, а ми ще краще...

СУСІДИ

Жили-були сусіди: Добріс і Заздріс. При зустрічі вони завжди віталися, тільки Добріс – щиро, а Заздріс – чомусь ні. Коли Добріс збудував собі новий дім, Заздріс вибудував цілий палац. Добріс привів у дім молоду гарну дружину, тоді й Заздріс одружився, але не з простою дівчиною, а з принцесою, яка цілими днями тільки й крутилася перед дзеркалом.

Добріс любив пташок і завжди годував їх, тому птахи зліталися до його саду й співали пісень. Побачив це Заздріс і купив красивих, дорогих пташок та посадив їх у клітки. Тільки його птахам зовсім не співалося в неволі.

У будинку Добріса часто збиралися друзі, розповідали новини, сміялися, співали, веселилися, а будинок Заздріса нагадував скриню з коштовностями, закопану в землю, де було все, крім душевного тепла. У його будинок приходили гості тільки на запрошення і нудьгували, слухаючи, скільки коштує дім Заздріса, скільки нарядів у його дружини і яке у неї придане.

Добріс саджав багато гарбузів, тому що обожнював гарбузову кашу, і Заздріс теж вирощував гарбузи, хоч терпіти не міг кашу з гарбуза. Він просто хотів показати людям, що в нього гарбузи більші та смачніші. І хоч як намагався Заздріс усім подобатися, та люди все одно любили Добріса більше, адже його серце вміло любити.

Не міг витримати цього Заздріс і вирішив позбутися сусіди.

Пішов у гори і збудував там в'язницю, а коли повернувся, запропонував сусідові прогулятися і, заманивши у в'язницю, зачинив там. І вже хотів був повертатися додому, але так подумав: «А раптом мій сусіда втече?» – і вирішив залишитися та охороняти Добріса.

Дружина чекала Добріса, а він не повертався. Дуже хвилювалася за чоловіка, вийшла в сад і покликала птахів.

– Любі пташечки, ви ж високо в небі літаєте і все з висоти бачите, не повертається додому чоловік, поможіть мені, любі пташечки, знайдіть його!

Птахи пурхнули й полетіли. Облетівши багато країн, вони вирішили відпочити в горах на даху якоїсь в'язниці. А довкола в'язниці походжав Заздріс та час від часу постукував у двері.

Із в'язниці тільки чулося:

– Ха-ха-ха!

– Чого це тобі смішно, Добрісе? – запитував Заздріс.

– Тобі цього не зрозуміти, – відповідав сусіда.

Коли настала ніч, Заздріс перед сном спитав:

– Ти спиш?

– Сплю, сплю, – відповідав із в'язниці Добріс.

Заздріс, нарешті задоволений, що сусідові погано, вперше заснув солодким сном.

А птахи, не гаючи часу, відчинили в'язницю і звільнили Добріса.

– Повертайся додому, ти завжди допомагав нам і за це ми допоможемо тобі, – процвірінькали пташки.

Добріс повернувся до дружини, і жили вони щасливо. А Заздріс, хоч і мав усе, але прожив ціле життя біля в'язниці, збудованої для сусіда. Щодня він стукав у двері та чув сміх – це була чайка-сміхотуха, вона прилітала вдень до в'язниці й сміялася замість Добріса. А щоночі з в'язниці лунало: «Сплю! Сплю, сплю!» – це була нічна пташка-сплюха, що вміла видавати звуки, схожі на слово «сплю».

Цієї в'язниці вже давно немає, але у Греції досі живуть чайки-сміхотухи та пташки-сплюхи.

ЧАРІВНА АМФОРА

Одного разу до багача прийшов довгобородий чоловік у дивному вбранні з проханням продати раба на ймення Асіс. Багач здивувався: «Звідки знає цей чоловік, що у мене живе такий раб?» І почав пропонувати незнайомцю інших рабів та рабинь. Багач розповідав, які вони вмілі та старанні, але той чоловік хотів купити саме Асика.

– Добре, я подумаю, а відповім через місяць, – сказав вельможа.

Щойно довгобородий чоловік вийшов з будинку багач покликав своїх людей і наказав прослідкувати за дивним чоловіком.

Той чоловік зайшов у будинок для приїжджих, закрившись в одній із кімнат. Слуги багача взяли чаші й, притуливши їх однією стороною до будинку, а другою – до вуха, підслухували розмову в кімнаті, куди зайшов незнайомець. Там була жінка, яка ховала своє обличчя під чорною вуаллю.

– Моя пані, багач не захотів продати мені Асіса, він пропонував інших рабів, але тільки не його, – нахиливши голову, сказав бородатий чоловік.

– Ні, мені потрібен Асіс, зірки сповіщають, що тільки він може знайти те, чого я ніколи не зможу повернути без нього. Завдяки йому я отримаю безцінні скарби і зможу стати королевою. Завтра знову йди до міщанина і запропонуй йому за Асіса мої коштовності, – може, перед ними він не встоїть – відповіла жінка.

– Скарб, скарб, скарб – зраділи переслідувачі та й побігли повідомити про почуте хазяїна.

Вислухавши слуг, багач подумав: «Напевно, скарб дуже великий, якщо жінка ладна віддати за нього всі свої прикраси, а тим більше вона говорила про королівський трон, який мені б теж зовсім не завадив». Багач заплющив очі, уявляючи себе в короні, й, не чекаючи ранку, наказав розбудити Асіса та готуватися в дорогу. Щоб раб не втік зі скарбами, багач вирішив піти з ним.

Асіс – хлопчик одинадцяти років, прокинувся, відчувши, що хтось штурхає його у плече:

– Підводься, тебе хоче бачити хазяїн.

Асіс швиденько одягнувся і пішов до пана.

– Збирайся, Асісе, ми вирушаємо на пошук скарбів, – сказав пан рабові. Не розуміючи, в чому справа, Асіс, поплентався за хазяїном, несучи лопату. Ще далеко було до світанку, але в повітрі вже відчувалося приближення нового дня, а хазяїн і раб мовчки йшли, самі не знаючи куди.

Минуло кілька днів і пан почав лаяти свого, як він гадав, нетямущого раба.

– Шукай скарб, ти знаєш де він! Бери лопату і рий землю!

– Який скарб? Я нічого не розумію, дайте мені хоча б мапу, чи покажіть де копати.

– Ти сам знаєш, де! – закричав пан і вдарив хлопця.

Асіс упав на землю, а пан ударив його ще раз. Хлопчина підвівся на ноги й почав тікати. Він біг доти, доки не впав у яму, зверху прикриту травою та гілками. Хлопець падав донизу так довго, що йому здалося, начебто там немає дна, він чув тільки власне «А-а-а-а!» і відчував, як час від часу чіплявся за коріння дерев, повз яке пролітав. Яма була така вузька, що в неї могла провалитися лише дитина. І ось, нарешті, Асіс відчув під ногами землю. В ямі було дуже темно, та, піднявши голову, Асіс побачив далеко-далеко трошки блакитного неба, а все інше – темрява. Вилізти нагору було просто неможливо.

Хлопець обережно торкнувся до земляної стіни, помалу підводячись і побачив тунель. Скоро очі Асіса звикли до темряви, і він опинився в підземному коридорі, наприкінці якого стояла невелика стара амфора у плетеному кошику, призначеному для носіння за спиною. Асіс підійшов до амфори і встромив палець у посудину, амфора до країв була

наповнена водою. Він утамував спрагу і щоб легше було її нести, вилив половину на землю. Бажаючи відпочити, хлопець присів на місце, де стояла амфора, опираючись спиною на стіну. Але відпочити так і не вийшло. З темряви до Асіса наближались два палаючі ока. Злякавшись, хлопець ще міцніше притулився до стіни, начебто намагався влитися у неї, щоб його ніхто не помітив. Стіна повалилася, як піщана. Асіс покотився донизу, а за ним, розливаючи воду, котилась амфора.

Зупинившись, Асіс ухопив амфору і, потрусивши її, впевнився, що там лишилася вода, потім закинув амфору на плече й пішов.

Навколо хлопця нічого не було, крім яскравого сонця і мертвої землі, без трави і дерев. Небо було теж як мертве, ні хмаринки, ні птаха. Через кілька хвилин Асіс обернувся глянути на яму, з якої він випав і побачив, що з неї вилазить стоноге чудовисько та повзе прямісінько до хлопця.

– Ну чому це трапилося саме зі мною? – закричав Асіс, дивлячись у небо, і знову почав тікати, а стоноге чудовисько – за ним.

Вибігши на дорогу, хлопець побачив двох вершників і з криком «Допоможіть!!!» полетів до них. Це була жінка у вуалі та її вірний довгобородий товариш. Чоловік підхопив хлопця сильною рукою, затягуючи на свого коня, і вони разом зникли з обрію. Сховавшись у Печері, вирішили відпочити.

– Це Печера казок, тут стоноге чудовисько нас не знайде, – сказала жінка, зіскочивши з коня. Її юний голос був ніжний і водночас – дуже рішучий.

– Оце так Печера казок, тільки одне каміння, скелі та пісок! – відповів Асіс.

– Колись тут був чарівний край: земля, на якій росли цілющі трави; прекрасні сади, текли бурхливі ріки; море з безліччю риб, співучі птахи, метелики та ліс, де росло багато ожини і жили різні звірі. А тепер тут пусто, лише сонце і пісок, – розповів бородатий чоловік.

– Колись і я була зовсім іншою, – продовжила жінка, підіймаючи вуаль.

Асіс дуже здивувався, перед ним стояла струнка пані з молодим голосом, але старим спотвореним обличчям.

– Мене звати Любов, – продовжувала жінка. Мої обов’язки – поливати землю дощами, саджати квіти, кожного ранку будити сонце, утихомирювати бурі, урагани та шторм на морях і океанах. Я маю наглядати за тим, щоб усі люди жили добре. З року в рік, із століття в століття я ходжу поміж вами і живу серед вас. Моє життя й молодість завжди були зі мною. Та якось помітила, що обличчя починає старіти, що мені все складніше і складніше тримати баланс холоду та тепла на землі. І в цьому винна не я, а люди. Ви більше не любите одне одного. Людина, вбиваючи іншу людину, не стає сильнішою, а повільно знищує сама себе. Через це я постійно втрачаю сили. На моє місце прийшла Ненависть. Вона вбиває все живе на світі й чим більше вбивств, тим

вона сильніша. Зараз ми прийшли в її царство, раніше на цих землях було все, а тепер – нічого. Коли я помру, вся планета стане такою ж мертвою.

Асіс уважно слухав Любов, але, відчуваючи тягар за спиною, зняв амфору і поставав її перед собою, – ось, диво! – амфора знову була повна води.

– О-о-о-о! – цього не може бути, сам бачив, як вода з цієї посудини майже повністю вилилась на землю, – здивовано вигукнув хлопець.

– Це ж чарівна амфора і вона сама наповнюється водою, а ти Асіс, я тебе шукала!

– Так, я Асіс.

– Ти зможеш перемогти Ненависть, пішли зі мною, – просила Любов хлопчика.

– Все одно мені нікуди йти, то піду з тобою. А куди потрібно йти?

– У лігво Ненависті.

Вони вирушили в дорогу. З кожним днем Любов ставала все слабшою, її голос вже не був такий молодий і рішучий, а спина все більше нагадувала згорблене дерево.

І ось, нарешті, довгобородий чоловік, Асіс та Любов прийшли до Ненависті. Вона розляглася на великій чорній хмарі і, дивлячись донизу, заливалась сміхом та плескала в долоні.

Чоловік обережно зняв Любов з коня і посадив на землю біля прірви, над якою відпочивала Ненависть.

– А, Любов, навіщо ти прийшла, подивитися, як я розважаюсь? Тоді дивись, тільки не заважай мені своєю скорою смертю, – і Ненависть знову втупила очі у прірву.

А в цій прірві товпилися люди, Асіс помітив стежку, що спускалася вниз, і вирішив ближче підійти та подивитись на видовище, яке так тішило Ненависть. Сцена була жахлива: люди били одне одного, хто був слабшим, той помирав. Хлопець, як зачарований, ішов на бійку, доки не почув стогін.

– Пити...

Асіс, отямившись, побачив обезсиленого боротьбою воїна. Хлопець подав йому посудину з водою і той, напившись, передав воду іншому воїну – і чарівна амфора вирушила з рук до рук. Ті, що вже випили води з амфори, здивовано дивилися одне на одного і запитували самі себе:

– Що це зі мною? Що я тут роблю? Де мої рідні?

Воїни кинули зброю і почали розходитись по домівках.

– Ой, ні! Тільки не це! – взявшись за голову, кричала Ненависть, і почала метатись, поки не зникла зовсім.

Мир і добро наповнили чарівну амфору. Кожен, хто з неї пив, більше не відчував ненависті. Коли вже останній воїн втамував спрагу водою миру, чарівна амфора знову опинилася у руках Асіса.

Любов підійшла до хлопця. Тільки це вже не була якась стара бабуся, а прекрасна молода дівчина, вона взяла його за руку і сказала:

– Асісе, дякую тобі за допомогу, я ніколи цього не забуду й обіцяю допомагати тобі у всьому, а зараз нам доведеться розлучитися, оскільки на мене тепер чекає багато роботи.

І Любов пішла разом із людьми. Асіс знову накинув на плече чарівну амфору й повернувся у Печеру казок. Поки він ішов, амфора наповнювалася водою і важчала.

– Ця ноша занадто важка для мене – подумав хлопець.

Він вирив яму, поставив у неї амфору, а зверху накрив каменем. Та й пішов на пошуки нових пригод.

Минув час і сухі землі знову ожили, а чарівна амфора, не витримавши ваги каменю, перевернулася на бік. Відтоді її вода безкінечно тече на землю і вливається у моря Греції. А оскільки Печера казок теж у Греції, то там можна відчути води добра й миру, а також справжню любов до життя і всього живого на землі.

Художнє видання

СВІ-Й-ТАНОК

Студентський літературний альманах

Випуск восьмий

Друкується за авторською редакцією

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 20,1. Наклад 100. Зам. № 213-6460.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № 2.
Підписано до друку 21.03.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТІВ:

Подавати без нумерації сторінок, єдиним файлом (прізвище автора). На початку добірки – дані про себе: спеціальність, курс чи рік випуску, де працює (для абітурієнтів – де навчається, працює, в яких конкурсах брав участь), де публікував твори, телефон, електронна адреса, кредо чи власний афоризм, якщо такі є).

Формат А5, через один інтервал, абзац 0,5 см., шрифт Arial (розмір – 9,5, прізвище автора – 10, жирним, у розрядку на 1 пт). Поля: вгорі – 1,8 см, внизу 2 см, ліворуч і праворуч – 1,65 см. «Неширокі» вірші бажано подавати у дві чи три колонки. Для оформлення обкладинки надсилайте кольорові світлини.

Електронна адреса альманаху:svi-j-tanok@ukr.net

Останній термін подачі матеріалів до чергового випуску – 31 жовтня.